

ISSN 2587-4160
ISSN-L 1857-2294

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

REVISTA
DE FILOSOFIE, SOCIOLOGIE
ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Revistă științifică, fondată în 1953
Actualizată în 1991

1 (185)
2021

Chișinău, 2021

COLEGIUL DE REDACȚIE

REDACTOR-ȘEF

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice

REDACTORI ȘTIINȚIFICI ADJUNCȚI

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, membru corespondent

Serghei SPRINCEAN, doctor habilitat în științe politice

SECRETAR ȘTIINȚIFIC

Ruslana GROSU, doctor în științe politice

COLEGIUL DE REDACȚIE

Alexandru N. Roșca, academician

Gheorghe Paladi, academician

Philippe Claret, doctor în științe politice, Universitatea Montesquieu Bordeaux IV (Franța)

Gheorghe Bobâna, doctor habilitat în filosofie

Olga Gagauz, doctor habilitat în sociologie

Valeriu Cușnir, doctor habilitat în drept

Gheorghe Costachi, doctor habilitat în drept

Dumitru Popa, doctor în drept, profesor universitar (România)

Valeriu Mîndru, doctor în sociologie

Victor Mocanu, doctor în sociologie

Ana Pascaru, doctor habilitat în filosofie

Pantelimon Varzari, doctor habilitat în științe politice

Veaceslav Ungureanu, doctor în științe politice

Revista este aprobată și recomandată pentru editare de către Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice este indexată în bazele de date: INFOBASE INDEX (factor de impact (IBI) 2.82); Directory of Research Journal Indexing licence type CC BY); JOURNALindex.net; Index Copernicus (ICV 73.25)

Tipul de revistă: categoria B

Redactor: Tamara OSMOCHESCU

Prepress: Olesia BALAȘA

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Toate materialele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Adresa redacției:

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Academia de Științe a Moldovei

MD-2001, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 1

<http://www.iiesp.asm.md>

e-mail: iiesp.asm@gmail.com

tel./fax: (+373-22) 27-05-37, 27-14-69

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2021

CUPRINS

STUDII EUROPENE ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Victor MORARU, Ecaterina DELEU. Discursul partidelor politice din Republica Moldova privind migrația și diaspora	5
Veaceslav UNGUREANU. Asigurarea rezilienței securității naționale a Republicii Moldova în contextul intensificării coordonatei geopolitice a fenomenului pandemiei COVID-19	18
Serghei SPRINCEAN, Sorin BECCIU. Problematika siguranței omului în contextul provocărilor contemporane din perspectivă postmodernă	34
Ludmila RUSNAC. Gestionarea imaginii media a persoanelor cu dizabilități pe portalurile online din Republica Moldova	42

ȘTIINȚE POLITICE

Pantelimon VARZARI. Parteneriatele politice post-alegeri de guvernare în Republica Moldova: între deziderate și realități	50
Irina CEACÎR. Provocări ale culturii organizaționale în perioada pandemiei de coronavirus COVID-19	75
Oleg SOLOMON. Telemunca între opțiuni și necesitate: reflecții analitice	88
Лилия БРАГА. Эффективность политического процесса в Республике Молдова в контексте усиления глобальных угроз с точки зрения реалистического подхода	103

SOCIOLOGIE ȘI DEMOGRAFIE

Victor MOCANU, Ion MOCANU. Evenimentele politice ale anului 2020 în viziunea populației Republicii Moldova	121
Inga CHISTRUGA-ȘÎNCHEVICI. Influențe și implicații ale pandemiei COVID-19 asupra familiilor cu copii	131
Tatiana MĂRGĂRINT. Experiența familiei în gestionarea problemelor educației de la distanță în contextul pandemiei COVID-19	140
Ana VARZARI. Percepția funcționarilor publici privind procesul de evaluare a performanțelor profesionale în Republica Moldova	148

FILOSOFIE

Ana PASCARU. Unele reflecții asupra societății între pandemie și post pandemie	159
Andrei PERCIUN. Indispensabilitatea interactivității umane în contextul crizei COVID-19	172

RECENZII

Raisa GRECU. Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova	182
--	-----

INFORMAȚIE PENTRU AUTORI	194
---------------------------------------	-----

CONTENTS

EUROPEAN STUDIES AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Victor MORARU, Ecaterina DELEU.** The discourse of political parties of the Republic of Moldova on migration and diaspora 5
- Veaceslav UNGUREANU.** Ensuring the resilience of the national security of the Republic of Moldova in the context of increasing the geopolitical coordinate of COVID-19 pandemic phenomenon 18
- Serghei SPRINCEAN, Sorin BECCIU.** Human safety issue in the context of contemporary challenges from the postmodern perspective 34
- Ludmila RUSNAC.** Media image management of people with disabilities on news sites of the Republic of Moldova 42

POLITICAL SCIENCES

- Pantelimon VARZARI.** Post-election political government partnerships in the Republic of Moldova: between desiderates and realities 50
- Irina CEACÎR.** Challenges of organizational culture during the COVID-19 coronavirus pandemic 75
- Oleg SOLOMON.** Teleworking between option and necessity: analytical reflections 88
- Лилия БРАГА.** The efficiency of the political process in the Republic of Moldova in the context of increasing global threats in term of a realistic approach 103

SOCIOLOGY AND DEMOGRAPHY

- Victor MOCANU, Ion MOCANU.** Political events of 2020 in view of the population of the Republic of Moldova 121
- Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI.** The COVID -19 pandemic influences and implications on families with children 131
- Tatiana MĂRGĂRINT.** Family experience in managing distance education problems in the context of the COVID-19 pandemic 140
- Ana VARZARI.** Perception of civil servants regarding the professional performance assessment process in the Republic of Moldova 148

PHILOSOPHY

- Ana PASCARU.** Some thought concerning society between pandemic and post pandemic 159
- Andrei PERCIUN.** The indispensability of human interactivity in the context of the COVID-19 crisis 172

REVIEWS

- Raisa GRECU.** The current multidimensional context of governance and human rights in the Republic of Moldova 182

- INFORMATION FOR AUTHORS** 194

DISCURSUL PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA
PRIVIND MIGRAȚIA ȘI DIASPORA

THE DISCOURSE OF POLITICAL PARTIES OF THE
REPUBLIC OF MOLDOVA ON MIGRATION AND DIASPORA

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.01>

CZU: 329(478):314.15

Victor MORARU, *doctor habilitat în științe politice,*
membbru corespondent al AȘM,
vsm.academy2015@outlook.com

Ecaterina DELEU, *doctorandă,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
ecaterina.deleu@yahoo.it

Rezumat

Discursul partidelor politice din Republica Moldova a cunoscut numeroase transformări de-a lungul anilor. Subiecte privind migrația și diaspora au fost exploatate, în special, în perioadele electorale. Autoritățile politice s-au concentrat, în dialogul cu diaspora, pe chestiuni privind participarea politică, asigurarea dreptului la vot, organizarea unui număr mai mare de secții de vot peste hotare. Discursul partidelor, mai mult retoric, a fost reorientat de la problematica migrației spre reprezentanții diasporei și comunitățile din străinătate formate. În perioade electorale acest interes crește în intensitate, devine mai activ și mai constant. În funcție de rezultatele alegerilor se schimbă și atitudinea partidelor față de diaspora. Mai multe partide au elaborat strategii de implicare a reprezentanților diasporei în activitatea politică și au încercat să construiască un dialog mai mult sau mai puțin constant.

Cuvinte-cheie: migrație, diaspora, partide, Republica Moldova, discurs politic, participare politică.

Summary

The discourse of the political parties of the Republic of Moldova passed through multiple transformations over the years. Issues on migration and diaspora were promoted especially during election periods. The political authorities focused, in the dialogue with diaspora, on issues related to political participation, ensuring the right to vote, organizing a larger number of polling stations abroad. The discourse of the parties, more rhetorical, was reoriented from the issue of migration to the representatives of the diaspora and the formed communities. During election periods this interest increases in intensity, becomes more active and more constant. According to the election results, the attitude of the parties towards the diaspora also changes. Several parties have developed strategies to involve diaspora representatives in political activity and have tried to build a more or less constant dialogue.

Keywords: migration, diaspora, political parties, Republic of Moldova, political discourse, political participation.

Istoria relativ recentă a proceselor migraționale care au vizat Republica Moldova înregistrează schimbări importante, confirmate și pe parcursul perioadei pandemiei de COVID-19. Consolidarea comunităților de migranți, creșterea gradului de activism și participare politică, manifestate în anul 2020, an pandemic și electoral, au

reprezentat o reconfirmare a rolului civic activ pe care acestea și l-au asumat. Participarea cetățenilor moldoveni aflați peste hotare la procesele politice din Republica Moldova, implicarea politică având un impact în continuă creștere, provocările existente în relațiile dintre reprezentanții diasporei și autoritățile politice au devenit subiecte discutate tot mai mult [1; 2; 3; 4].

Abordările privind migrația și diaspora în discursul public și cel politic din Republica Moldova au cunoscut modificări esențiale de-a lungul anilor (nu doar ca și conceptualizare, dar și ca spațiu de discuții). În a doua jumătate a anilor '90 ai sec.XX erau referințe ocazionale din partea autorităților politice față de valurile de emigrație. Până în 2008-2009 puținele afirmații lansate se refereau la migrația de muncă. Din partea autorităților politice de la Chișinău și a partidelor a fost notată mai mult o retorică privind emigrația populației, în special în campaniile electorale. În ultimul deceniu, referirile la cetățenii din diaspora au devenit tot mai frecvente. În ce măsură și, mai ales, în ce context sunt utilizați termenii *migrație* și *diasporă* în programele partidelor politice? De ce este nevoie de o clară delimitare în cazul propunerii și adoptării politicilor în domeniu? Cine face parte din diaspora și de ce ar fi o abordare limitativă să fie considerați doar migranții de muncă în această categorie?

Analizând contextul problemei în România (care a înregistrat tendințe similare în raport cu situația din Republica Moldova), cercetătoarea Camelia Beciu scoate în evidență câteva aspecte privind abordarea migrației: ca temă politico-electorală; ca temă identitară; ca și construcție a imaginii țării de origine. Clasa politică utilizează fenomenul migrației „ca și resursă de legitimare politico-electorală”, iar autoritățile - ca argument pentru justificarea unor politici. Termenul „diaspora” este utilizat mai mult „în contexte instituțional-politice și electorale”. [5, p. 42]. Autoarea s-a axat pe modul în care au evoluat percepțiile, în discursul public și cel politic, privind „noua diasporă” (cetățenii plecați la muncă peste hotare, în special în țările Uniunii Europene), a evidențiat un spectru amplu de probleme, de la „instituționalizarea temei migrației de muncă, ca temă de agendă permanentă, constantă a discursului politic (guvernamental, electoral etc.), legitimând politici publice și reconfigurări instituționale”, la o accepție mult mai largă, din perspectiva cetățeniei, la „cetățenii români de pretutindeni”. Astfel, termenul „diaspora”, depășind cadrul (tradițional) istoric, a „dobândit o accepție mai largă, în contextul globalizării, al mobilității transnaționale și al expansiunii noilor tehnologii de comunicare”. [5; 6; 7; 8].

Analiza abordărilor privind reflectarea migrației în programele partidelor politice din Federația Rusă și din țările Parteneriatului Estic (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina), a retoricii privind migrația, dar și a politicilor legate de migrație și diaspora, realizată de un grup internațional de cercetători [9], a accentuat rolul important al partidelor politice în procesul de elaborare a politicilor: „Elitele politice au înțeles că migranții reprezintă o forță electorală puternică și un potențial important pentru investiții și dezvoltare economică. Pe măsură ce au luat amploare dezbaterile privind migrația, tema fiind adesea politizată pentru sprijin electoral, problematica migrației a pătruns treptat în programele partidelor

politice din statele post-sovietice” [9, p. 6]. De notat, câteva din concluziile studiului respectiv: programele partidelor politice nu au reușit să reflecte importanța politicilor privind migrația ca fiind printre priorități (reflectarea a fost marginală, sporadică); rolul partidelor politice în elaborarea cadrului de politici fiind nesemnificativ, inițiativa a fost preluată de guvern; retorica migrației a fost centrată pe probleme, nu pe politici de migrație; societatea civilă și instituțiile internaționale pot avea efect de echilibrare în raport cu partidele politice, care utilizează migrația în scopuri electorale. De menționat că în perioada desfășurării studiului, anii 2010-2011, țările post-sovietice erau la etapa la care politicile vizau în mod preponderent migrația de muncă și prevenirea emigrației ilegale. În opinia autorilor, utilizarea termenului „diaspora” în locul „migranților de muncă” de către guvernele naționale este o recunoaștere evidentă, deși neintenționată, a emigrării forței de muncă, cu șanse necunoscute de revenire. Această analogie, dintre „migranți de muncă” și „diaspora” a pătruns în documentele politice ale guvernelor post-sovietice.

Unul din autorii studiului, A. Oprunenco, a analizat reflectarea problematicii migraționale în programele partidelor din Republica Moldova. La începutul anilor 2000, guvernarea comunistă (2001-2009) a pus accent pe migrație ca și „capriciu” al celor care au decis să plece peste hotare, fiind neglijate amploarea emigrației cetățenilor moldoveni și condițiile economice precare care au generat acele valuri de emigrație (replica premierului Tarlev că „migrația ar fi un capriciu” a fost pe larg vehiculată în presă). Între timp, partidele de opoziție au inclus în programele lor probleme legate de emigrație, cum ar fi *brain drain*, riscuri și beneficii ale migrației, drepturi ale migranților, atragerea remitențelor și investițiilor, dezvoltarea regională și rurală, crearea locurilor de muncă pentru a face acele regiuni atractive pentru reîntoarcerea migranților etc. În această perioadă, în opinia cercetătorului, a fost consolidat sistemul de reglementare a migrației, au fost stabilite cooperări bilaterale în domeniul migrației de muncă și adoptate programe și politici care vizau lucrătorii moldoveni migranți. Migrația de muncă a devenit în anii 2010-2012 subiectul principal al dezbatărilor politice, inclusiv din cauza remitențelor, care au scos din sărăcie familiile emigranților, dar care au creat dependența sistemului economic al țării de aceste remitențe. A fost menționată importanța în continuă creștere a diasporei, ca și sursă a suportului electoral, dar și capital financiar pentru investiții [10]. În opinia sa, platformele partidelor politice reflectau în mică măsură aceste realități. Dincolo de aspectele sociale și economice, au fost scoase în evidență unele tendințe care deja influențau, la acea etapă, spațiul politic din Republica Moldova. În perioada 2009-2010 diaspora devenise deja un segment important de alegători de care partidele urmau să țină cont, cel puțin la scrutinele parlamentare („an important pool for votes”). Cu referire la rolul pe care l-au avut membrii diasporei prin participarea la vot, în 2010, la alegerile parlamentare (peste 65.500), a fost subliniat impactul migrației nu doar în planul dezvoltării, dar și în plan electoral, avându-se în vedere partidele care au ajuns în 2010 în Parlament: cele din coaliția de guvernare (PLDM, PDM, PL) și partidul din opoziție - PCRM. Programele partidelor din coaliție făceau referire la aceleași probleme legate de emigrația

populației, prin urmare, „programele politice erau asemănătoare și facilitau elaborarea cadrului de politici în domeniul migrației” [10, p. 392].

Într-un studiu de sinteză, V. Moșneaga a abordat problemele emigrației din Republica Moldova și particularitățile formării diasporei. În viziunea sa, în pofida atitudinilor contradictorii ale partidelor politice privind dezvoltarea Republicii Moldova, politica migrațională a fost caracterizată „de o anumită continuitate”, cuprinzând câteva domenii generale: asigurarea drepturilor omului, reglementarea migrației (ilegale), a situației copiilor rămași singuri, colaborarea cu diaspora, stimularea reîntoarcerii și reintegrării migranților. S-a remarcat faptul că partidele politice au conștientizat rolul în continuă creștere a reprezentanților diasporei în viața politică a țării. Prin urmare, eforturile partidelor din Republica Moldova au devenit mai active și sistematice, cu scopul de a atrage un număr tot mai mare de votanți din diasporă, ceea ce a dus la creșterea rolului politic și a activității electorale a diasporei [11].

O altă cercetătoare, Ina Filipov, a analizat viziunile asupra migrației în programele electorale ale partidelor politice care au acces în Parlament în urma scrutinului din 2014 (PSRM, PLDM, PCRM, PDM, PL), evidențiind necesitatea „intervenției decidenților în procesele migraționale care nu trebuie să îmbrace forma doar a unui discurs politic, ci a unor acțiuni concrete de control a acestor procese” [12].

Unul din partidele care au ajuns în 2014 în Parlament a fost Partidul Liberal (cu 13 mandate). În documentele de statut și de program adoptate la congresul partidului din decembrie 2018, semnate de președintele PL Dorin Chirtoacă (afișate pe site-ul partidului), unul din obiective vizează protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor moldoveni aflați peste hotare, iar la rubrica activități se menționează „comunicarea și cooperarea permanentă” cu diaspora. În programul politic al PL (Cap.2, p. 12, care se referă la colaborarea cu diaspora) se prevede: sprijinirea păstrării identității naționale, modificarea legislației pentru asigurarea exercitării dreptului de vot (electronic, prin corespondență etc.), stimularea inițierii în Republica Moldova a unor afaceri ale migranților, crearea unor centre de cultură în țările de reședință a migranților moldoveni, protecția drepturilor lucrătorilor migranți, valorificarea potențialului ambasadelor și consulatelor în țările cu un număr mare de cetățeni moldoveni. Problematika migrației se regăsește și printre obiectivele de protecție socială a PL (Cap. 3): se prevede „controlul eficient al migrației externe, menținerea legăturii cu familia și cu Republica Moldova a migranților moldoveni, asigurarea protecției sociale a cetățenilor moldoveni aflați peste hotare prin semnarea acordurilor bilaterale” etc. La Cap. 11 (politica externă și integrarea europeană) este reluat accentul pe „recalibrarea prezenței misiunilor diplomatice în conformitate cu criteriile de reprezentare geografică și contribuție la reprezentarea politică, economică și culturală a Republicii Moldova”.

Există mai multe diferențe între aceste documente (adoptate în 2018) în raport cu cele aprobate la congresul anterior al PL din septembrie 2014. La tema în cauză a fost inclusă referința privind modificarea legislației pentru asigurarea exercitării dreptului de vot pentru cetățenii moldoveni aflați în străinătate. La congresul menționat a fost aprobată și o rezoluție cu privire la diasporă, iar cele 9 obiective

incluse în rezoluție se regăsesc în programul adoptat în 2018 la congresul V al PL din decembrie 2018. În rezoluție se face referire la ponderea de peste 25 la sută a populației, a cetățenilor plecați peste hotare, este menționat „fenomenul complex de migrare în masă” a cetățenilor, contribuția diasporei la ieșirea din sărăcie și deblocarea economiei naționale, prin transferul de remitențe, diaspora fiind recunoscută ca „parte integrantă a statului”, „o resursă vitală și durabilă”, rolul acesteia fiind „major la consolidarea democrației, a comunităților și elitelor formate peste hotare” [13]. În rezoluție se menționează că diaspora reprezintă un important potențial nevalorificat din cauza „neglijării lor din partea instituțiilor statului”, reiterând necesitatea consolidării comunităților cetățenilor moldoveni. Rezoluția conține mai multe prevederi care vizează crearea unui „sistem eficient de comunicare dintre diasporă și instituțiile statului”, realizarea unor „programe și proiecte privind migrația”, consolidarea „capacității instituției statale responsabile de relația cu diaspora”, precum și reintegrarea migranților reveniți, inclusiv a copiilor acestora etc. În rezultatul alegerilor parlamentare din februarie 2019, PL nu a mai acces în Parlament, devenind astfel partid extraparlamentar. Pe site-ul PL și pe paginile de pe rețelele sociale nu pot fi remarcate în prezent secțiuni dedicate diasporei.

Un alt partid care a acces în Parlament în anul 2014 a fost Partidul Democrat din Republica Moldova (PDM, cu 19 mandate, însă la 1 ianuarie 2021 dispunea doar de 11 mandate), cu sloganul „Prosperitate pentru oamenii Moldovei – acum, aici, acasă”, în programul căruia se menționa necesitatea ca politicile de stat să fie orientate spre a crea pentru cetățenii moldoveni emigrați condiții de revenire spre dezvoltarea țării, dar și sprijinirea familiilor tinere, pentru a diminua fluxul emigrațional. PDM promitea facilități pentru migranții care doreau să investească în țara de origine programe de sprijin eventualilor investitori migranți, angajarea în țară a migranților care au obținut peste hotare diplome de studii etc. În statutul PDM nu regăsim mențiuni despre migrație sau diasporă, nici în obiectivele strategice, nici în documentele (declarația politică și rezoluția) aprobate la congresul extraordinar din 7 septembrie 2019 (PDM a rămas partid parlamentar și după scrutinul din februarie 2019). În rezoluția adoptată la precedentul congres, din 2016, se menționa „întărirea legăturilor țării cu diaspora, sporirea eforturilor de a-i determina să revină acasă, prin dezvoltarea țării, crearea locurilor de muncă bine plătite”. În pofida faptului că PDM a încercat să construiască un dialog cu reprezentanții diasporei, organizând în diferite țări numeroase evenimente pentru cetățenii moldoveni, în perioada în care și-a asumat guvernarea, partidul a atras cele mai multe și cele mai aprigi critici din partea diasporei, dar și manifestări de protest. În acea perioadă a avut loc și primul proces intentat autorităților Republicii Moldova de către reprezentanții diasporei din cauza nerespectării dreptului la vot pentru toți cetățenii. Or, dialogul dintre autoritățile Republicii Moldova și diasporă, adesea controversat, care a trecut de la etapa de mimare a dialogului până la acuzații reciproce și procese de judecată, urmează încă să fie construit, pentru a fi echilibrat [14;15].

Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), cu 23 de mandate în anul 2014 (în prezent, partid extraparlamentar), avea stabilit în programul său obiectivul „Înainte pentru noi locuri de muncă la sate și orașe!”. În urma consultării, și în cazul acestui partid, a programului politic adoptat la congresul din decembrie 2011 (din postura unui partid care se afla la guvernare, în cadrul unei alianțe politice cu alte două partide – PD și PL) și a documentului de program aprobat la congresul din 2018, când deja era partid extraparlamentar, conchidem, că Programul din 2011 nu are nicio mențiune despre migrație și diaspora (ca de altfel și statutul PLDM, adoptat în 2016), în schimb este remarcat „capitalul uman, sub formă de cultură civică, nu doar individual, care contribuie la bunăstarea generală”. La p. 10.1, la obiectivul renaștere prin educație, se spune că PLDM va susține realizarea unui program „de stimulare a revenirii „substanței cenușii” (o expresie stângace). În programul politic al PLDM (din 2018), document care a suportat unele modificări în raport cu precedentul, la capitolul sărăcia și depopularea, se menționează că țara „se confruntă cu un puternic fenomen imigraționist” (eroare! emigraționist/migraționist ar fi formula corectă). În program se pune accent pe depopularea țării, pierderea capitalului uman, exodul (în special a specialiștilor în medicină, a profesorilor, a lucrătorilor înalt calificați), „reflexul migrațional”.

Un rol aparte l-a avut PLDM, la fel și PL, la înființarea Biroului relații cu diaspora, precum și la intensificarea relațiilor de colaborare cu reprezentanții comunităților cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare. Există un grup pe o rețea de socializare - PLDM în diaspora, cu 667 de membri, administrat de PLDM și de alți doi reprezentanți stabiliți peste hotare.

Partidul Comuniștilor, cu 21 de mandate în Parlamentul din anul 2014, avea câteva scurte referințe în programul său electoral. PCRm promitea că „va asigura protecția cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de țara în care lucrează”, aplicarea unor măsuri concrete pentru „prevenirea unei catastrofe demografice naționale”, stoparea exodului lucrătorilor medicali, ocuparea în câmpul muncii a „sutelor de mii de cetățeni moldoveni nevoiți să plece în căutarea unui loc de muncă”. În statutul și în programul politic al PCRm, adoptat în 2008, nu se regăsesc referințe la cetățenii plecați la muncă peste hotare, la migrație sau diaspora. În același timp (într-un limbaj, specific și combativ, care ar putea fi subiect de studiu de caz), în program se pune accent pe asigurarea cu locuri de muncă și salarii „mai mari decât în țările vecine”, pentru a menține capitalul uman al țării („potențialul cetățenesc”). Nici pe site-ul PCRm (partid care nu a mai acces în Parlament după scrutinul din februarie 2019), nici pe rețelele sociale nu sunt secțiuni care să atragă atenția, cel puțin accidental, la tema migrației, a diasporei, la cetățenii moldoveni aflați peste hotare. Or, este absolut necesar ca în activitatea partidelor, în declararea obiectivelor sale programatice să se găsească loc și pentru identificarea problemelor reale ale migrației, clarificarea dimensiunii și ponderii acestora, dezvăluirea aspectelor primordiale, sugerând chiar răspunsuri practice [16, p. 98].

Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM), cu 25 de mandate în Legislativul din anul 2014 (la 1 ianuarie 2021 avea 37 de mandate de parlamentari),

are în vizorul său cetățenii moldoveni aflați la muncă în Federația Rusă (în programul politic se menționa numărul de 700 de mii de persoane), manifestând o viziune critică asupra regimului liberalizat de vize cu țările UE. În programul PSRM aprobat în 2014 (p. 7, criza demografică) se atrăgea atenția la exodul tinerilor, la protecția cetățenilor moldoveni care muncesc în afara țării, la remitențele care stimulează economia de consum. Ca și în cazul PCR, în programul politic al PSRM puteau fi notate devieri de limbaj (ex. „prijivatizare”, intenționat). În programul politic modificat, publicat pe site-ul PSRM, nu se mai regăsesc nici acele remarci accidentale privind cetățenii moldoveni care muncesc în Federația Rusă, criza demografică, exodul tinerilor etc. În statutul PSRM, adoptat în 2013, nu există nicio referință privind migrația sau diaspora. Nici dialogul PSRM cu reprezentanții comunităților cetățenilor moldoveni aflați peste hotare nu a fost mai reușit decât în cazul PDM, ambele partide fiind blamate în repetate rânduri. Numărul de peste 14 mii de alegători care au votat în Federația Rusă pentru candidatul Igor Dodon la prezidențialele din 2020 (în 2016 au fost circa 9 mii) nu i-au adus liderului PSRM voturile necesare pentru un al doilea mandat.

Un caz aparte al discursului politic privind diaspora îl constituie Partidul Popular European (PPEM, reprezentat de doi deputați în Parlamentul format în urma scrutinului din 2014) condus la început de Iurie Leancă și care a făcut parte din coaliția de guvernare cu PDM. În programul adoptat în 2015, la congresul de constituire, noul partid politic promitea să construiască o țară care să „excludă nevoia de a pleca în străinătate” la muncă, încurajarea angajării cetățenilor moldoveni care au studiat peste hotare. Programul avea o pagină dedicată diasporei, în care reprezentanții PPEM declarau că vor apăra interesele diasporei, anunțând o abordare bi-dimensională în relațiile cu diaspora – „combinând politicile publice de susținere a migranților moldoveni aflați în dificultate cu inițiativele ce vor implica diaspora în modernizarea și europenizarea Republicii Moldova”. În program se pune accent pe „perfecționarea serviciilor consulare și deschiderea centrelor pentru diaspora; lansarea serviciilor on-line necesare migranților și semnarea acordurilor de securitate socială, asigurarea unui sistem de pensii alternative, recunoașterea diplomelor și calificărilor”. PPEM menționa importanța păstrării identității naționale și a implementării programelor de susținere și de promovare a tradițiilor și culturii naționale, inclusiv prin deschiderea centrelor culturale și prin sprijinirea programelor de studiere a limbii române. Se constata că, deși diaspora a dat dovadă de activism civic, este aproape inutilizat potențialul intelectual, tehnologic și participativ al acesteia. „PPEM va promova implementarea, cu susținerea partenerilor europeni, a unui șir de programe economice și investiționale inovative pentru a permite diasporei să se implice în dezvoltare, dar și pentru a asigura reîntoarcerea în patrie a cetățenilor. PPEM, de asemenea, va promova o incluziune cât se poate de largă a diasporei în viața politică din Republica Moldova. Vom opta pentru modificarea legislației, astfel încât persoanele din diasporă să se poată implica în activitatea politică din țară, vom opta pentru introducerea procedurii de vot la distanță, vom promova alte mecanisme prin care conaționali noștri de peste hotare să poată influența la modul direct cursul de dez-

voltare al Republicii Moldova - exact așa cum până acum au contribuit și continuă să ajute fundamental economia țării”, se spunea în document [17]. În statutul PPEM (adoptat, ca și programul politic, în iulie 2015) unul din obiective (nr. 6) făcea referire la „consolidarea legăturii dintre Republica Moldova și comunitatea originarilor din Republica Moldova (diaspora), susținerea acestora și implicarea lor în dezvoltarea țării în scopul facilitării reîntoarcerii finale”. Printre alte organizații și asociații ale PPEM figura Organizația Diasporei, „formată din cluburi de diasporă și structuri la nivel național”. Printre sarcinile propuse de organizația respectivă se numără consolidarea membrilor și susținătorilor PPEM din diasporă, crearea unui mecanism prin care diaspora poate influența procesele și schimba lucrurile din Republica Moldova, valorificarea potențialului intelectual, tehnologic și participativ al diasporei” [17]. Consultând paginile PPEM de pe rețelele sociale, unde sunt actualizate sporadic cu informații privind activitatea unor reprezentanți ai PPEM, am constatat că ultima știre ține de septembrie 2019, iar referințele la diaspora sau migrație aproape că lipsesc, site-ul PPEM este inactiv în prezent.

De-a lungul anilor, abordările partidelor, retorica autorităților politice în privința migrației s-au schimbat față de perioada 2000-2015. În perioada crizei migraționale din 2015 discuțiile s-au amplificat și au continuat pe parcursul a cel puțin doi ani. În cazul a două partide create recent, considerate tinere în spațiul politic, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) și Platforma pentru Dreptate și Adevăr (PPPDA), programele politice fiind aprobate în 2015-2016, sunt mult mai evidente tendințele internaționale și regionale în problema migrației. PAS și PPPDA au făcut referire la declarația Președintelui României, Klaus Iohannis, care a menționat că diaspora trebuie să devină o prioritate națională. În programul PAS și în cel al Platformei DA se pune accent pe diaspora, deși lipsește referința la migrație sau politici migraționale. Este, într-un fel, în spiritul tendințelor partidelor din mai multe țări, care evită să se refere în programele lor politice la migrație, din cauza unor predispoziții ale electoratului. În perioada pandemiei de COVID-19, când au sporit temerile privind migrații, partidele politice au evitat cu atât mai mult să folosească în discursul lor politic cuvintele migrație sau migrații. Cert însă este că PPPDA a devenit partid parlamentar în urma scrutinului din februarie 2019 și a obținut 12 mandate. Documentele statute au fost modificate și aprobate la congresul partidului din februarie 2017. Deși în statut nu se regăsesc prevederi care ar viza migrația sau diaspora, în program sunt mai multe informații în acest sens: „sute de mii de cetățeni sunt forțați să lucreze în străinătate pentru a sprijini financiar rudele nevoiașe care au rămas acasă”; „destrămarea familiilor, inclusiv din cauza exodului masiv”; „cei plecați, revenind acasă”. O atenție specială se acordă tinerilor: „Fără o creștere semnificativă a ratei de ocupare pe piața muncii a tinerilor acest exod nu va putea fi stopat. Este necesară crearea oportunităților economice pentru ca tinerii să aibă locuri de muncă atractive și bine plătite” [18, pp. 3, 6]. În program se pune accent pe „implicarea activă și decisivă a diasporei”, pe „susținerea cetățenilor aflați peste hotare și valorificarea potențialului uman al diasporei, consolidarea capacităților BRD, servicii consulare accesibile,

promovarea învățării limbii române de către copiii cetățenilor moldoveni aflați peste hotare; susținerea copiilor din diasporă; susținerea creării asociațiilor diasporale; colaborarea cu România în vederea creării centrelor culturale pentru cetățenii stabiliți peste hotare; promovarea semnării acordurilor de securitate socială cu țările de reședință a cetățenilor moldoveni; crearea platformelor de comunicare cât mai eficiente dintre instituțiile statului și diasporă; asigurarea recunoașterii diplomelor și calificărilor dobândite în afara țării; implicarea în viața politică a unui număr cât mai mare de cetățeni moldoveni, inclusiv prin participarea la alegeri”. Valorificarea potențialului diasporei în dezvoltarea Republicii Moldova prevede elaborarea și implementarea unor programe pentru a susține investițiile diasporei în economia națională; elaborarea de parteneriate în ceea ce privește proiectele economice comune; stabilirea parteneriatelor dintre reprezentanții diasporei și universități, școli, instituții publice pentru schimb de experiență; crearea unor condiții avantajoase pentru reîntoarcerea în țară a tinerilor, dar și a persoanelor în vârstă etc. „Este extrem de importantă crearea premiselor ca cel puțin o parte din Diasporă să revină acasă”, se menționează în program [18, p. 38]. Pe paginile afiliate PPDA și membrilor acestui partid pe rețelele sociale sunt afișate constant informații privind evenimentele din țară, iar cele privind cetățenii moldoveni aflați peste hotare apar periodic, sporadic. Pe site-ul PPDA, la secțiunea diaspora, fără informații atașate, se menține pagina principală cu știri a site-ului.

Un alt partid care a acces în Parlament în urma alegerilor din februarie 2019 este PAS (partid parlamentar cu 12 mandate). Congresul de constituire a PAS a avut loc la 15 mai 2016, atunci a fost aprobat statutul PAS, unde nu erau deloc referințe la migrație, ci doar la diasporă. Între timp, au fost operate mai multe modificări. La ultimul obiectiv (art. 8, p. n) se referă la implicarea diasporei la dezvoltarea Republicii Moldova. Din organele de conducere ale PAS face parte și președintele Organizației Diaspora (PAS Diaspora). În programul politic, la primul capitol se fac referiri la votul electronic și votul prin corespondență. Ultimul capitol este dedicat diasporei („activă și implicată în dezvoltarea” țării), descris pe ultima pagină a programului politic, prevede (ca o prioritate) implicarea acesteia în dezvoltarea țării, la luarea deciziilor, încurajarea revenirii (cel puțin temporare) și a investițiilor în țara de origine, promovarea unor programe educaționale pentru copiii din diasporă, semnarea acordurilor pentru protecția socială, consolidarea capacităților asociațiilor din diaspora etc. În discursul politic al PAS, afirmațiile sunt lipsite de victimizarea diasporei sau abordare ca fiind defavorizată. Dimpotrivă, este abordată ca o resursă pentru dezvoltarea politică, economică și socială a țării de baștină.

Pe site-ul PAS, în lista cu cele 6 priorități, regăsim „crearea locurilor de muncă acasă”, pentru ca cetățenii moldoveni să nu mai plece peste hotare în căutarea unui loc de muncă, „revenirea celor înstrăinați”. La fel, la secțiunea PAS Diaspora, regăsim obiectivele acestei organizații de partid: menținerea dialogului cu diaspora și încurajarea participării cetățenilor din diaspora la viața social-politică și economică din țară, fiind considerată o resursă importantă pentru dezvoltare și un rol însemnat pentru țară. PAS și PAS Diaspora are mai multe pagini pe rețelele sociale, unde sunt

plasate activ informații despre evenimentele din țară, despre reprezentanții diasporei sau inițiative dedicate cetățenilor moldoveni aflați peste hotare. În cadrul alegerilor din februarie 2019 desfășurate în baza sistemului mixt a fost ales un deputat din partea Diasporei (circumscripția 50), Maia Sandu, care a renunțat la mandat în favoarea celui de prim-ministru. În cadrul alegerilor repetate deputat din partea diasporei a devenit Galina Sajin, cu experiență de migrație în Italia. Alți doi deputați din partea diasporei au fost aleși pe circumscripția 49 (la Est de Republica Moldova) și circumscripția 51 (SUA și Canada) – Gheorghii Para (desemnat de Partidul Comuniștilor) și, respectiv, Dumitru Alaiba, desemnat de Blocul electoral „ACUM Platforma DA și PAS”.

În Parlamentul ales în urma scrutinului din februarie 2019 (conform sistemului electoral mixt) a acces și un alt partid nou apărut în spațiul politic al Republicii Moldova – Partidul „Șor”, cu 9 mandate. În programul de o pagină, adoptat la congresul din 2016, nu sunt menționați despre migrație sau diaspora, dar nici în documentul de statut (30 pag.). La sfârșitul anului 2017 partidul „Șor” a deschis un centru „de reprezentare și susținere” în orașul italian Bologna și a organizat evenimente de ordin cultural („concerte electorale”) care au atras critici și proteste din partea cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare. La conferințele de presă susținute în urma protestelor de la Mestre și Torino, Ilan Șor a adus mai multe acuzații reprezentanților diasporei. La rândul lor, protestatarii au semnat (în decembrie 2018, deci în preajma scrutinului parlamentar din februarie 2019) o declarație în care era semnalată utilizarea de către Partidul „Șor” a unei asociații din Italia pentru promovarea imaginii și pentru propagandă politică și electorală, fapt ce contravine legislației Republicii Moldova, dar și celei din Italia. Totodată, protestatarii au solicitat CEC să verifice legalitatea acțiunilor respective ale Partidului „Șor”.

Dacă ne referim la candidații electorali de la scrutinele prezidențiale din 2016 și 2020, Maia Sandu și Igor Dodon, programele lor electorale au fost diferite. Programul electoral al candidatei Maia Sandu la alegerile din noiembrie 2020 menționa sacrificiile celor care „au plecat la muncă în străinătate”; unul din cele 5 obiective naționale în calitate de președintă (2) se referea la crearea „locurilor de muncă acasă”; extinderea listei de acte eliberate de ambasade și consulate cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare. Programul Maiei Sandu din 2020 diferă de cel din 2016, prezentat pe o singură pagină, sub forma unui contract social cu cetățenii Republicii Moldova, care nu conținea referințele menționate în 2020.

Liderul PSRM Igor Dodon a păstrat în retorica sa pentru alegerile prezidențiale din 2016 și 2020 sintagma *migranți de muncă*. La această etapă apar încă victimizați migranții, în schimb nu este scris nimic în programul său electoral despre diaspora. „Potrivit datelor oficiale ale Guvernului, peste hotarele țării se află permanent la muncă peste 800 de mii de migranți muncitori din Moldova, însă numărul lor real depășește cifra de 1 milion. Grijă pentru acești oameni mereu a fost parte a activității noastre. În Rusia trăiesc permanent circa 700 de mii de migranți muncitori din Moldova sau 70 la sută din numărul total. Din cauza politicii mioape, iresponsabile și sabotoare a regimului de guvernământ, acești oameni au ajuns să fie categoria cea

mai vulnerabilă a concetățenilor noștri aflați peste hotare”, se menționa în programul electoral din 2016. În privința dreptului lor la vot, Igor Dodon menționa în 2016: „Numărul secțiilor de votare deschise în străinătate trebuie să fie proporțional cu numărul de compatrioți de-ai noștri peste hotare, iar dreptul de vot trebuie să fie asigurat fiecărui cetățean. Cei care, prin munca proprie, întrețin sute de mii de familii în Moldova, trebuie să dispună de toate drepturile atât pe teritoriul țării, cât și în afara ei” [19]. În programul electoral din 2020 au fost menținute doar câteva referințe generale: „Mulți dintre compatrioții noștri continuă să plece în căutarea unui loc de muncă în alte țări. Acest lucru conduce la scăderea numărului populației, la îmbătrânirea populației, ceea ce va crea probleme sistemului național de pensii” [19]. În acest context, de menționat faptul că fenomenul migrației nu se pretează unei „interpretări superficiale” [20, p. 8], și deja în anii 2009-2011, așa cum atestă experții, era vizibilă „amplificarea spectrului de motive care determinau migrația cetățenilor moldoveni” [21, p. 101]

În discursul său public, Igor Dodon a criticat în repetate rânduri reprezentanții diasporei. Într-o emisiune TV din 23 martie 2020 (postul TV Moldova 1), odată cu declanșarea pandemiei de COVID-19 și declararea stării de urgență în țară, afirma: „Toți ne criticau, dar acum toți și-au adus aminte de casă, toți vor acasă”. În cadrul unui briefing din 2 noiembrie 2020, după primul tur de scrutin al alegerilor prezidențiale a vehiculat afirmații care au atras reacții hotărâte din partea diasporei: „Noi toți am remarcat că diaspora a fost foarte activă la aceste alegeri și putem spune în mod real că diaspora reprezintă un electorat paralel al Republicii Moldova. Acest electorat are propria viziune și propriile preferințe politice și, în mare parte, acestea se află în disonanță cu preferințele populației majoritare care locuiește și muncește acasă”. A doua zi, într-o conferință de presă de la sediul PSRM, Igor Dodon a precizat: „Dar ea (diaspora) locuiește acolo. Noi le-am dat dreptul de vot și asta e bine, e corect. Dar care vot trebuie să fie decisiv? Noi, care locuim în Republica Moldova sau cei care de zeci de ani nu au fost în Republica Moldova? Poate nici nu vor să vină”.

În concluzie, menționăm că discursul public și politic al partidelor a cunoscut numeroase transformări de-a lungul anilor (retorică și stil declarativ, populism, interpretare superficială, demagogie sau discurs ideologic, stil combativ și acuzații reciproce). Timp de un deceniu, în perioada 1995-2005, în spațiul public a predominat atenția asupra valurilor de emigrație (în mare parte migrație de muncă și, în special, migrație ilegală) și impactul acestora asupra societății (socioeconomic și demografic: remitențe, copii și bătrâni rămași singuri în urma migrației, scăderea numărului copiilor în școli și a numărului studenților din instituțiile superioare de învățământ, deficit de forță de muncă pe piața muncii). În mare parte, atenția partidelor de stânga era îndreptată spre migranții aflați în Federația Rusă, fiind considerată țara cu cel mai mare număr de migranți moldoveni. Acest subiect a fost exploatat mai ales în perioadele electorale. Din perioada 2009-2012 (în ritmuri mult mai accelerate - după 2015), noile tendințe de emigrație a cetățenilor moldoveni (schimbarea țării de destinație), în special spre țările nordice, creșterea numărului votanților peste hotare au reorientat atenția opiniei publice și a partidelor politice. Odată cu participarea con-

siderabilă la vot a cetățenilor moldoveni aflați peste hotare, atenția autorităților politice s-a concentrat, în dialogul politic cu diaspora, pe chestiuni privind participarea politică, asigurarea dreptului la vot, organizarea unui număr mai mare de secții de vot peste hotare (și aici a fost nevoie de implicarea activă a Ministerului de Externe în dialogul diplomatic cu autoritățile din țările de reședință).

În general, influența partidelor, dar și interesul lor pentru migrație au fost reduse, reglementarea politicilor migraționiste fiind asumată de fiecare dată de Guvern. De cele mai multe ori, de regulă în perioadele electorale, discursul partidelor politice din opoziție viza probleme legate de emigrația accelerată a populației, provocată de situația economică dificilă din țară. Documentele de statut ale partidelor, având un caracter specific, foarte rar au inclus unele referințe la migrație sau diasporă. În schimb, în programele lor au fost notate diferite accente. La nivel de tendințe, pe plan regional și internațional, discursul partidelor și abordările din partea autorităților politice s-au reorientat de la problematica migrației spre problematica diasporei și a comunităților cetățenilor moldoveni aflați în străinătate (de la migrație - la transnaționalism și formarea diasporelor). În perioade electorale acest interes crește în intensitate, devine mai activ și mai constant.

Discursul mai mult retoric al partidelor se accentuează în campaniile electorale, iar în funcție de rezultatele alegerilor se schimbă și atitudinea partidelor față de diasporă. Cert este faptul că mai multe partide au elaborat strategii de implicare a reprezentanților diasporei în activitatea politică și au încercat să construiască un dialog mai mult sau mai puțin constant sau „oficial”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Rusu R. The impact of Diaspora on Political processes in Republic of Moldova. În: *Administrarea publică*, 2012, nr. 4, pp. 103-110.
2. Rusu R. Diaspora – subiect sau obiect politic? În: *Diaspora în lumea modernă: contextul regional și potențialul pentru o dezvoltare durabilă a țărilor de origine*. Chișinău: OIM, 2017, pp. 297-304.
3. Putină N. Impactul comunităților diasporale asupra procesului politic în statele de origine. În: *Politici și practici ale reglementării migrației în contextul provocărilor moderne* Chișinău: OIM, 2017, pp. 227-230.
4. Мошняга В. Ассоциация молдавской диаспоры: общее и особенное в формировании и функционировании (по результатам социологического исследования в 6 странах). În: *Diaspora în lumea modernă: contextul regional și potențialul pentru o dezvoltare durabilă a țărilor de origine / V. Moșneaga (coord.)* Chișinău: OIM, 2017, pp. 250-268.
5. Beciu C. Reprezentări discursive ale migranților în talk-show-urile politice din România. În: *Revista Română de Sociologie, serie nouă*, 2013, anul XXIV, nr. 1–2, pp. 41–62.
6. Beciu C. Reprezentarea mediatică a diasporei în context electoral: identități discursive și forme de angajament. În: *Revista Română de Sociologie, serie nouă*, 2016, anul XXVII, nr. 3–4, pp. 243–260.
7. Beciu C. Diaspora și experiența transnațională. Practici de mediatizare în presa românească. În: *Revista Română de Sociologie, serie nouă*, 2012, anul XXIII, nr. 1–2, p. 49–66.
8. Beciu C., Ciocea M., Mădroane I. D., Cârlan A., Dolea A. Diaspora în sfera politico-mediatică din România. De la eveniment la construcția mediatică a problemelor publice. Raport de cercetare. Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI), 2016. 85 p.
9. Makaryan S. Migration Rhetoric in Political Party Programs: Comparative Review of Case-Studies of Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova, Russia and Ukraine. CARIM-East RR 2013/28. Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 2013. 11 p.

10. Oprunenco A. Migration Issue in Programs and Platforms of Political Parties in Moldova. În: CARIM-East Regional Migration Report: Eastern Europe. European University Institute. Fiesole, 2013, pp. 389-394.
11. Moșneaga V. Moldova: Emigration And Diaspora (2012). În: CARIM-East Regional Migration Report: Eastern Europe. European University Institute. Fiesole, 2013, pp. 365-374.
12. Filipov I. Viziuni asupra migrației în programele electorale ale partidelor politice din Republica Moldova. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2017, nr. 2 (6), pp. 51-58.
13. Rezoluția Congresului IV al Partidului Liberal cu privire la diaspora. [Online]: <http://www.pl.md/pageview.php?l=ro&idc=220&id=6045&t=/Documente/Rezolutii/Rezolutia-Congresului-IV-al-Partidului-Liberal-cu-privire-diaspora/>. (accesat 05.01.2021).
14. Rusu R. Aspecte teoretice privind implicarea diasporei în țara de origine. În: Teoria și practica administrării locale. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, pp. 197-200.
15. Rusu R. Provocări în menținerea relațiilor dintre diasporă și țara de origine. În: Teoria și practica administrării locale. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 17 mai 2019. Chișinău: AAP (CEP USM), 2019, pp. 247-251.
16. Moraru V. (coord.). Provocările migrației. Chișinău: Știința, 2010. 148 p.
17. Programul PPEM. 2015. 23 p. [Online]: <http://www.e-democracy.md/files/parties/ppem-program-2015-ro.pdf>. (accesat 05.01.2021).
18. Programul politic al Platformei Demnitate și Adevăr. [Online]: <http://www.e-democracy.md/files/parties/ppda-program-2017-ro.pdf>. (accesat 05.01.2021).
19. Programul electoral al candidatului Igor Dodon la alegerile prezidențiale din noiembrie 2020. [Online]: <http://alegeri.md/images/c/c9/Program-electoral-igor-dodon-2020-ro.pdf>. (accesat 05.01.2021).
20. Moraru V. (coord.). Brain Drain. Cazul Republicii Moldova. Chișinău: IIESP al AȘM, 2011. 260 p.
21. Мошняга В., Морару В, Руснак Г. Италия глазами молдавских трудовых мигрантов. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2009, nr. 3 (46), p. 90-133.

**ASIGURAREA REZILIENȚEI SECURITĂȚII NAȚIONALE
A REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL INTENSIFICĂRII
COORDONATEI GEOPOLITICE A FENOMENULUI PANDEMIEI COVID-19¹**

**ENSURING THE RESILIENCE OF THE NATIONAL SECURITY OF THE
REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF INCREASING THE
GEOPOLITICAL COORDINATE OF COVID-19 PANDEMIC PHENOMENON**

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.02>
CZU: 351.86(478):[327:616-036.21]

**Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
veaceslav.ungureanu@gmail.com**

Rezumat

Cercetarea problemei fundamentale de asigurare a rezilienței instituționale a securității naționale a Republicii Moldova în perioada pandemiei COVID-19 constă în analiza coordonatei geopolitice a evenimentelor internaționale care determină procesul de transformare a mediului de securitate internațională și regională. Fenomenul pandemiei COVID-19 poate fi considerat o criză globală pluridimensională, în care s-au intensificat acțiunile de politică externă ale marilor puteri și puterilor regionale de a influența reconfigurarea arhitecturii geopolitice a sistemului de securitate internațională și a structurii complexului de securitate în diferite regiuni ale mapamondului. Ideea de bază a subiectului propus spre examinare științifică rezidă în investigarea impactului contextului geopolitic al mediului de securitate regională în perioada pandemiei globale generate de noul tip de coronavirus COVID-19 asupra procesului de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. Profilarea pe prim-plan a examinării relațiilor de cooperare politico-militară dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică, în mod special în condițiile pandemiei COVID-19, a contribuit la elucidarea oportunităților oferite de Alianță pentru sporirea nivelului de reziliență instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova, care necesită în continuare o susținere substanțială din partea partenerilor de dezvoltare, prin asigurarea ajustării componentelor securității naționale la standardele euroatlantice, ceea ce va fortifica gradul de capacitate și interoperabilitate în domeniul de securitate și apărare națională, astfel descurajând eventualele pericole și contracarând riscurilor și amenințărilor existente.

Cuvinte-cheie: arhitectură geopolitică, mediu de securitate internațională și regională, sistemul național de securitate și apărare, forțele armate, reziliența instituțională, politica externă, criza sanitară, pandemia COVID-19.

Summary

The research of the fundamental problem for ensuring the institutional resilience of the national security of the Republic of Moldova during the COVID-19 pandemic consists of the analysis of the geopolitical coordinate of the international events that determines the process of transforming the regional and international security environment. COVID-19 pandemic phenomenon can be considered a multi-dimensional global crisis in which the foreign policy actions of the great powers and regional powers have intensified in order to influence the reconfiguration of the geopolitical architecture of the international security system and the security complex structure in different regions of the world. The main idea of the subject

---

¹ Articolul este elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.13/COV Atenuarea impactului negativ al pandemiei COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova – FUNCOV (2020-2021) finanțat prin ANCD.

proposed for scientific examination consists of investigating the impact of the geopolitical context of the regional security environment during the global pandemic generated by the new type of COVID-19 Coronavirus on the process of ensuring national security of the Republic of Moldova. Profiling first the examination of the political-military cooperation relations between the Republic Moldova and the North Atlantic Alliance, especially during the COVID-19 pandemic, contributed to the elucidation of the opportunities provided by the Alliance to increase the level of the institutional resilience of the national security and defense system of the Republic of Moldova, which needs further substantial support of the development partners, by ensuring the adjustment of the national security components to the Euro-Atlantic standards that will strengthen the capability and interoperability degree in the national security and defense field, thus discouraging possible menaces and counteracting current risks and threats.

Keywords: *geopolitical architecture, regional and international security environment, national security and defense system, armed forces, institutional resilience, foreign policy, health crisis, COVID-19 pandemic.*

Marile crize mondiale mereu au determinat schimbări majore în funcționalitatea proceselor din cadrul sistemelor de securitate internațională și națională. Polemi-zând despre marile crize, menționând războaiele, dezastrele umanitare, cataclismele, calamitățile narturale sau pandemiile care s-au soldat cu pierderea de vieți omenești, au constituit totodată și geneza marilor transformări ce au generat schimbări la ni-vel internațional și național, inclusiv și pe dimensiunea reconfigurării arhitecturii geopolitice sub aspectul asigurării securității naționale. Durata și profunditatea cri-zelor au impulsionat caracterul fenomenului schimbării, cu toate acestea, crizele nu au afectat în aceeași măsură toate continentele, regiunile sau statele grație pregătirii acestora pentru schimbare, iar pentru altele încă nu venise momentul, deoarece în acele state în care au existat capacitatea unei schimbări structurale orientate spre modernizare și crearea noilor condiții pentru dezvoltare modificările au fost semni-ficative, însă pentru celelalte – mai puțin sau deloc.

Unele repere fundamentale ale științei geopoliticii, cum ar fi: gândirea geopolitică, puterea geopolitică, interesul geopolitic, discursul geopolitic și comportamentul ge-opolitic au contribuit la o pricepere complexă și profundă a relațiilor de interacțiune și interdependență ale statelor, care, conform teoriei realismului, sunt catalogate ca principalul actor în relațiile internaționale ce sunt motivate în acțiunile sale de inte-rese de putere și de securitate și mai puțin de idealuri care nu pot să acționeze decât rațional, reflectând și acționând pentru a-și păstra și/sau mări puterea și securitatea, astfel supraviețuind în cadrul unui sistem internațional anarhic. În toate perioade-le istorice, reflecția geopolitică a statelor privind existența ca entitate geopolitică, de una singură având suficient potențial geopolitic sau în componența unui alt stat decizia aparținând ambelor state sau celui mai puternic, a fost în topul agendei po-liticii externe a supraputerilor, a marilor puteri, a puterilor regionale și a micilor puteri, urmărind un singur scop – de a-și asigura propria securitate și securitatea internațională în condițiile când cea națională era determinată de cea internațională.

În contextul crizei sanitare globale provocată de pandemia COVID-19 s-a profilat o certitudine privind necesitatea redimensionării politicilor de asigurare a securității

naționale a micilor puteri, securitatea cărora depinde în mare măsură de interesele geopolitice ale marilor puteri și/sau de arhitectura geopolitică regională, care dețin un statut geopolitic de neutralitate, lipsite de potențial militar, care nu se află într-o alianță sau organizație politico-militară și nu au un acord semnat cu o mare putere sau cu un stat vecin privind asigurarea securității și apărării naționale, realizarea căruia rămâne pe cont propriu. La sfârșitul lunii decembrie 2019, mai mulți locuitori din provincia Wuhan (China de Est) prezentau simptome grave de pneumonie virală, cu origine necunoscută, cauza fiind descoperită ulterior, sub forma unui nou tip de coronavirus (SARS-CoV-2), mai târziu denumit COVID-19, deosebit de contagios și, în unele cazuri, chiar letal, astfel încât 11 milioane de cetățeni chinezi din provincia respectivă au fost obligați să stea, timp de două luni, în carantină totală. De la acel moment au trecut doar aproximativ două săptămâni până la raportarea primului astfel de caz în Thailanda, apoi în Japonia. La sfârșitul lunii ianuarie 2020, Germania, Japonia, Vietnam și Statele Unite ale Americii au raportat primii pacienți infectați cu COVID-19, care nu au călătorit în China, ci au intrat în contact cu persoane care au călătorit în provincia Wuhan [1], iar pe 30 ianuarie 2020, Organizația Mondială a Sănătății a declarat noul focar de coronavirus o urgență de sănătate publică de preocupare internațională, pentru ca, pe 11 martie, să fie caracterizată drept pandemie [2]. Două zile mai târziu, Organizația Mondială a Sănătății a declarat Europa drept epicentru al pandemiei, în afara granițelor Chinei [2]. Numărul celor infectați crescând exponențial, ajungându-se, la sfârșitul lunii iunie 2020, la un total de 10,1 milioane de cazuri și peste 500.000 de decese la nivel mondial [3, p. 1].

C. Băhnăreanu precizează că inițial statele din Uniunea Europeană au fost cele mai afectate de pandemie, precum: Italia, Spania, Franța și Marea Britanie, iar ulterior – Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, India și Brazilia au devenit state care au fost nevoite să se confrunte cu un val uriaș de infectări și decese, numărul acestora fiind cel mai mare din lume. Expertul afirmă că, pentru a limita răspândirea virusului și efectele asupra sănătății propriilor cetățeni, majoritatea statelor au declarat stare de urgență sau de necesitate, completată de o serie de măsuri de limitare a unor drepturi și libertăți [4, p. 88], care, în opinia noastră, a determinat revolte în masă și nesupuneri acțiunilor prohibitive adoptate de guvernele statelor afectate. Cetățenii acestor state au considerat că prin aceste măsuri li s-a încălcat drepturile și libertățile fundamentale și că conducerea statelor ar trebui să acționeze altfel decât a acționat, diminuând valoarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în favoarea intereselor naționale ale statului, invocând primordialitatea unor măsuri de limitare a unor drepturi și libertăți, precum: limitarea/restricționarea mișcării persoanelor și distanțare fizică; autoizolarea sau izolarea la domiciliu, internarea sau carantinarea celor infectați și a altor categorii de cetățeni; închiderea parțială/totală a unor frontiere pentru străini; reducerea/suspendarea anumitor categorii de transporturi de pasageri (aeriane, feroviare, rutiere), cu excepția celui de mărfuri; reducerea/sistarea unor activități economice prin desfășurarea muncii de la domiciliu sau introducerea angajaților în șomaj tehnic; închiderea unităților de învățământ, a centrelor comerci-

ale, a hotelurilor, a cazinourilor, a cluburilor, a restaurantelor și a localurilor publice, a centrelor sportive și culturale; închiderea parcurilor, locurilor de joacă pentru copii și a zonelor urbane deschise; suspendarea/anularea unor activități sociale cu participarea unui număr mare de oameni. În contextul restricțiilor impuse de autorități, în țările care se confruntă cu o criză sanitară de proporții s-au creat condiții propice pentru revenirea în forță a grupărilor extremiste de dreapta prin intensificarea manifestațiilor de protest împotriva acțiunilor restrictive, exercitând presiuni politico-sociale asupra autorităților publice centrale și locale. În opinia noastră, aceste revolte politico-sociale reprezintă un pericol iminent la securitatea națională a acestor state și cu atât mai grav că, în ultimii ani, se manifestă din ce în ce mai pregnant, cel puțin la nivel european, tendințe naționaliste de negare a democrației liberale, ca ideologie politică de stat și formă de guvernare corespunzătoare necesităților societății contemporane.

Potrivit lui A. Sandford, toate aceste măsuri de protejare a sănătății populației, în condițiile pandemiei globale COVID-19, au avut efecte diferite asupra societății, mediului, economiei, securității naționale și internaționale. În acest context, pe termen scurt, am asistat la, pe de o parte, reducerea poluării și emisiilor de carbon, decongestionarea rutieră, scăderea incidenței bolilor sezoniere, creșterea unor ramuri ale economiei, iar pe de altă parte, au fost grav afectate veniturile din industria turismului și ospitalității, tranzacțiile imobiliare, sectorul auto și unele servicii, precum transporturile aeriene, restaurantele, barurile și cafenelele, concertele, spectacolele și activitățile culturale, sportive, de divertisment, dar a luat amploare comerțul online și interacțiunea pe rețelele sociale, majoritatea activităților fiind transferate pe platforme informatice [5]. Perioada pandemică a fost determinată de intenția geopolitică de a soluționa pe cale militară unele diferende teritoriale dintre statele vecine, sau a fost evitată aplicarea forței militare, ca umare a implicării și exercitării presiunilor politice din partea statelor terțe și organizațiilor internaționale, cum ar fi: „dezghețarea” conflictului Carabahul de Munte din regiunea Caucazului de Sud dintre Republica Azerbaidjan și Republica Armenia și prevenirea pe termen scurt a unui conflict regional de amploare dintre Turcia și Grecia, preocuparea majoră a Turciei după ce a devenit putere regională rămâne a fi geopolitica energetică, care în opinia autorităților publice centrale poate fi realizată prin activități ilegale de explorare a surselor de energie și de foraj energetic în estul Mării Mediterane, sfidând de mai multe ori spațiul aerian al Greciei și apele teritoriale, precum și zona economică exclusivă a Greciei și a Ciprului, după ce în estul Mării Mediterane s-au descoperit rezerve semnificative de gaze naturale în larg.

L. Jones, D. Palumbo și D. Brown sunt de părere că în primele trei luni ale pandemiei globale provocată de noul tip de coronavirus COVID-19 marile puteri economice mondiale – Statele Unite ale Americii, China, Japonia, Germania, Franța, Marea Britanie – și alte peste 200 de țări au resimțit efectele negative în economiile naționale, determinând perturbări fără precedent în comerțul global, ramurile transportului și turismului, stres pe piețele financiare și un declin puternic al prețurilor mărfurilor. În același timp, bursele internaționale au avut cele mai mari scăderi din 1987 până

în prezent, Nikkei scăzând, spre sfârșitul lunii aprilie, la valori de – 27%, iar FTSE și Dow Jones în jurul la – 35% [6]. C. Băhnăreanu exprimă opinia că piețele financiare au reacționat la schimbările economiilor naționale generate de criza sanitară provocată de pandemia globală COVID-19, iar multe bănci centrale au decis să reducă ratele dobânzilor pentru a stimula economia națională. Cercetătorul susține că diminuarea drastică a cererii de bunuri și servicii, a producției și lanțurilor internaționale de aprovizionare a contribuit din plin la apariția unui recul serios la nivelul economiei mondiale. Productivitatea și ocuparea forței de muncă au avut de suferit, ca urmare a scăderii veniturilor, ceea ce a dus la pierderea de locuri de muncă prin intrarea în insolvență sau chiar falimentarea unor companii mai puțin reziliente. Investițiile au avut și ele de suferit, pe fondul erodării puternice a încrederii, din cauza dificultăților de menținere a unui nivel adecvat al producției și construcțiilor, dar și a perspectivelor pesimiste privind creșterea economică și a costurilor de finanțare în ascensiune [4, p. 90].

În ceea ce privește evoluția cererii de petrol și a produselor petroliere în perioada pandemiei COVID-19, Sh. Tobben acreditează ideea că se poate observa o diminuare considerabilă a cererii, de la începutul pandemiei, în timp ce marii exportatori au continuat să pompeze în sistem cotele normale de producție, ceea ce a dus la scăderea prețurilor. Prin urmare, prețurile petrolului pe piața Statelor Unite ale Americii au ajuns, pentru prima dată în istorie, la valori negative (circa 37 de dolari pe baril, în 20 aprilie 2020) [7]. C. Krauss evidențiază situația excepțională în domeniul petrolier, susținând că apariția acesteia a fost condiționată de inexistența cumpărătorilor aproape de scadență sau la scadență a contractelor „futures” cu livrare în luna mai, fiind determinată de lipsa capacităților de stocare a petrolului care urma să fie achiziționat de către agenții economici. În opinia sa, producătorii și comercianții de la bursele din Statele Unite ale Americii au preferat, pe termen scurt, să plătească cumpărătorilor, ca aceștia să scape de petrolul depozitat și să se deschidă livrarea prin achiziționarea noilor cote de petrol, având în vedere că este mult mai scump să oprești o sondă petrolifică chiar și pentru câteva ore. Pentru a stabili prețurile pe piețele internaționale, țările exportatoare de petrol din OPEC și Federația Rusă au convenit să reducă producția cu circa 10% în lunile mai și iunie, astfel prețul mondial al petrolului a urcat la peste 20 de dolari pe baril [8].

În opinia noastră, fenomenul pandemiei globale COVID-19 a determinat declanșarea proceselor de redimensionare a intereselor geopolitice ale marilor puteri, acestea cooperând sau rivalizând între ele pe dimensiunea securității naționale și/sau internaționale în regiuni precum: Europa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est, oferind oportunități sau exercitând presiuni asupra statelor privind politicile sale de asigurare a securității naționale, păstrându-și influența în zonele de importanță geostrategică. Considerăm că fenomenul pandemiei globale COVID-19, care a generat nu doar criză sanitară, acestea fiind mai multe, printre care și criza de securitate, poate fi caracterizat ca o perioadă de tranziție, spre una ce va fi cu certitudine alta în relațiile internaționale postcovid, inclusiv pe dimensiunea asigurării securității, ce va impulsiona în țări cu capacități și potențial avansat dezvoltarea unor

tehnologii, unor domenii, sau din contra, unele activități vor stagna sau vor fi conservate, fiind lipsite de investiții, din cauza nivelului scăzut al sustenabilității, fiind înlocuite cu altele mai performante.

T. Keith și M. Gharib punctează asupra tensionării relațiilor interstatale dintre Statele Unite ale Americii și China în perioada pandemiei globale COVID-19, relie-fând divergența atitudinilor referitor la modul de funcționare a Organizației Mondiale a Sănătății. Statele Unite ale Americii au acuzat China că a secretizat informațiile despre COVID-19, presupunând că unele date importante despre noul virus erau cunoscute anterior, până la declanșarea pandemiei, și a supus criticii Organizația Mondială a Sănătății, care, în opinia lor, a protejat interesele Chinei. Ulterior, Statele Unite ale Americii s-au retras din Organizația Mondială a Sănătății protestând față de protecționismul în favoarea Chinei, însă după alegerile prezidențiale din 3 noiembrie 2020, câștigate de democratul Joe Biden, problema a fost soluționată prin revenirea Statelor Unite ale Americii în Organizația Mondială a Sănătății, astfel consolidând capacitatea internațională de coordonare a luptei împotriva COVID-19 [9].

Un alt subiect geopolitic regional care a fost valorificat în perioada pandemiei globale COVID-19 și merită atenția unei abordări științifice este Legea cu privire la securitatea națională aplicată în Hong Kong. În opinia lui E. Tong, această lege se referă la potențialul impact asupra suveranității Hong Kong-ului, ca urmare a instituirii unui nivel sporit de control din partea autorităților publice centrale, astfel reducând gradual din autonomia urbei. Reprezentând în continuare un centru economic important nu doar pentru China, ci și pentru întreaga comunitate internațională, fiind una dintre cele mai puternice burse financiare din lume și un loc de confluență tehnologică între Vest și Est, cu toate dilemele asociate, evenimentele geopolitice de a-și extinde sfera de influență a Chinei asupra orașului Hong Kong au sensibilizat opinia internațională [10]. Evenimentele din Hong Kong au zdruncinat credibilitatea ideii „un stat două sisteme”, care a eșuat în implementare sa, formulă stabilită în 1997, la retrocedarea Hong Kong-ului Chinei, după ce a fost sub suveranitatea Marii Britanii, însemnând că Hong Kong este parte componentă a Chinei, însă fără aplicarea acelorași reguli în domeniul politic și cel economic. După revenirea Hong Kong-ului în componența Chinei, acest principiu a fost utilizat în 1999 și pentru alte teritorii, cum ar fi Macao și Taiwan.

L. Kuo susține că, grație acestor evenimente, ce periclitează independența Hong Kong-ului, adepții autonomiei extinse a Taiwanului au crescut în popularitate și ca urmare Președintele în exercițiu, Tsai Ing-Wen, a câștigat un nou mandat, care reprezintă un succes, dar nu exprimă o garanție a suveranității Taiwanului [11], deoarece, afirmă D. Grossman, China pune sub semnul întrebării viabilitatea compromisului din 1992, care permitea autorităților de la Taipei și Beijing să amâne rezolvarea chestiunii suveranității Taiwanului [12]. În opinia sa, reunificarea prin forță a reprezentat întotdeauna o opțiune a politicii de reintegrare a statului chinez, ceea ce a determinat aprofundarea relațiilor de cooperare în domeniul securității dintre Taiwan și Statele Unite ale Americii [12]. L. Chung specificând că flota maritimă americană

cu regularitate a efectuat mai multe misiuni de asigurare a securității în regiunea Mării Chinei de Est, cu crucișătoare și distrugătoare sau grupuri de portavioane, similare celor întreprinse, în paralel, în Marea Chinei de Sud [13]. Y. L. Tian și Y. Lee sunt de părere că acțiunile de promovare ale politicii externe de reunificare a Chinei și descurajarea secesionismului [14] realizează ambițiile geopolitice ale Chinei, care se manifestă, în continuare, printr-o serie de incidente cu alte state riverane din Marea Chinei de Sud, precum Vietnam, Filipine, Indonezia, Malaesia și Brunei [15]. Precizăm, caracterul permanent al misiunilor Statelor Unite ale Americii de menținere a securității în regiunea Asiei de Sud-Est au descurajat la momentul potrivit anumite acțiuni militare ofensive din partea Chinei împotriva statelor vecine din regiunea în care își mențin interesele geopolitice, atât China, cât și Statele Unite ale Americii, deoarece este o regiune deținătoare de resurse naturale, reprezintă cea mai scurtă rută maritimă care leagă Oceanul Indian de Oceanul Pacific (Strâmtoarea Malacca) și, totodată, constituie o gazdă a unor forțe militare semnificative ale ambelor părți, relațiile militare ale cărora se află într-o dispută continuă.

Potrivit aserțiunii lui I. Chifu, în perioada pandemiei globale COVID-19 regiunea Asiei de Sud-Est a fost supusă mai multor tentative din partea Chinei de reconfigurare a arhitecturii geopolitice regionale, astfel testând nivelul de realizare a angajamentului Statelor Unite ale Americii privind asigurarea securității naționale a statelor partenere și fortificarea nivelului de stabilitate și a securității regionale. Adoptarea de către China a Legii Gărzii de Coastă și aplicarea acesteia în practică prin autorizarea gărzii de coastă să aplice armele din dotare a flotei maritime împotriva navelor străine ce trec în apropierea teritoriului chinez, dar și a insulelor revendicate. De asemenea, legea permite demolarea oricăror structuri pe care orice stat le-ar construi pe insulele revendicate de către China, teritorii introduse unilateral în zone de excluziune pentru vasele altor state, deschizând calea pentru incidente armate și escaladări nedorite ale situației curente în raport cu statele cu care China are dispute teritoriale în Marea Chinei de Sud, cum ar fi: Vietnam, Filipine, Indonezia, Malaesia, Brunei și Taiwan, precum și în Marea Chinei de Est cu Japonia, pretinzând la insulele Senkaku/Dyaoyu, armata chineză insistând pe aplicarea forței militare în cazul Japoniei, care controlează insulele în dispută. În opinia expertului, susținerea politico-militară oferită de către Statele Unite ale Americii pentru statele partenere din zona Indo-Pacific, în contextul acțiunilor geopolitice asertive ale Chinei în regiune prin impunerea statelor vecine Legea Gărzii de Coastă, prin care China își afirmă suveranitatea asupra teritoriilor revendicate, a constat în trimiterea unui grup de luptă constituit dintr-un port-avion, un crucișător și două distrugătoare, fiind însoțite de vase de serviciu și de anti-submarine, care au intrat în Marea Chinei de Sud la câteva ore după încălcarea spațiului aerian taiwanez de către avioanele de luptă chineze. Grupul de luptă al Statelor Unite ale Americii, aparținând Flotei a șaptea din Oceanul Pacific, a intrat în zona disputată geopolitic prin apropierea Insulelor Pratas, trecând prin canalul Bashi dintre Taiwan și Filipine, chiar când avioanele erau deasupra zonei de identificare taiwaneze, au transmis un semnal clar Chinei în privința hotărârii ferme de a apăra sta-

tele parteneri care se confruntă cu un expansionism chinez, desfășurând într-o singură regiune forțe maritime militare fără precedent din ultimii opt ani. I. Chifu accentuează asumarea de către Statele Unite ale Americii a rolului de asigurare a respectării dreptului internațional și libera circulație navală și aeriană în toată regiunea Asiei de Sud-Est, refuzând să se supună formulelor de autoidentificare introduse unilateral de China sau interdicțiilor de trafic prin zona ce deține două treimi din traficul internațional de mărfuri al lumii. De asemenea, Statele Unite ale Americii sunt obligate prin Tratatul de apărare reciprocă SUA-Japonia să apere insulele japoneze, afirmând explicit, în repetate rânduri, că insulele Senkaku/Dyaoyu, aflate în dispută cu China, intră sub incidența Tratatului, ca și navele japoneze care se află în regiune, care trebuie să se bucure de oportunitățile mării libere și liberei circulații garantată de convențiile internaționale. Totodată, Statele Unite ale Americii au reiterat o dată în plus consecvența apărării sferei sale de influență geopolitică în regiunea Asiei de Sud-Est prin realizarea angajamentelor politico-militare față de securitatea națională a Taiwanului și menținerea păcii și stabilității regionale, precum și continuând să susțină soluționarea pașnică a problemei traversării strâmtorilor din regiune [16].

K. Geropoulos și N. Waller relevă procesul de negocieri, în perioada crizei sanitare globale declanșate de pandemia COVID-19, dintre Statele Unite ale Americii și Federația Rusă privind extinderea sau substituirea Tratatului START-III de reducere a armelor strategice ofensive ce reglementează măsurile pentru reducerea, limitarea și controlul ulterior al armelor strategice ofensive, care a fost semnat la 8 aprilie 2010 la Praga, a intrat în vigoare la 5 februarie 2011 și expiră în 2021. Tratatul limitează numărul de focoase strategice nucleare desfășurate la 1.550, ceea ce scade cu aproape două treimi față de Tratatul inițial START-I, precum și cu 10% mai mic decât limita de focoase strategice desfășurate în Tratatul de la Moscova din 2002. Numărul total de focoase desfășurate, cu toate acestea, ar putea depăși limita de 1.550 cu câteva sute, deoarece doar un singur focos este numărat pentru fiecare bombardier, indiferent de câte le poartă de fapt. Tratatul, de asemenea, limitează până la 800 numărul de lansatoare de rachete balistice intercontinentale (ICBM), lansatoare de rachete balistice lansate submarin (SLBM) și bombardiere grele echipate pentru armament nuclear, iar numărul de ICBM, SLBM și bombardierele grele echipate pentru armament nuclear sunt limitate la 700 [17].

Precizăm că, în anul 2020, în perioada pandemiei globale COVID-19, Statele Unite ale Americii au anunțat Federația Rusă despre disponibilitatea de a continua negocierile privind semnarea Noului Tratat START-III, invitând să adere și China la acest Acord, deoarece deține un arsenal impunător de arme nucleare ofensive, în cele din urmă China refuză invitația de a participa la negocieri. Continuând discuțiile, Statele Unite ale Americii i-au propus Federației Ruse să semneze o declarație politică, care include o clauză pentru un nou Tratat ce ar acoperi toate armele nucleare ale ambelor state semnatare și ar extinde actualul regim de monitorizare și verificare implementat de Noul Tratat START-III, cu scopul de a aduce China într-un viitor Tratat. Ulterior, ambele părți au fost de acord să sisteze producerea de focoase nu-

clare pe o perioadă de un an și să prelungească Tratatul cu un an, însă în contextul apariției noilor tipuri de arme și temerii desfășurării în eventualitate a unei noi curse a înarmărilor de înaltă calitate, precum și evoluția ascendentă a nivelului de pericol a noilor riscuri și amenințări, mai ales în condițiile crizei sanitare globale, dar și pentru a nu submina sistemul de securitate internațională și arhitectura de control al armamentului nuclear, Statele Unite ale Americii și Federația Rusă au convenit printr-o decizie prelungirea pe durata maximă posibilă, de cinci ani, până la 5 februarie 2026 a Noului Tratat START.

Cercetând perioada pandemiei globale COVID-19 sub aspectul confruntării geopolitice dintre marile puteri pe dimensiunea asigurării securității naționale, se impune de specificat că criza sanitară a evoluat în criza geopolitică în unele sectoare ale securității prin diminuarea încrederii a cooperării diplomatice în domeniul controlului reciproc al armamentelor și dezarmării nucleare, soldându-se cu retragerea Statelor Unite ale Americii în 2020 și suspendarea respectării prevederilor Tratatului cu demararea procedurii de retragere a Federației Ruse în 2021 din Tratatul „Cer Deschis”, acțiuni care au fost precedate de disensiunile în domeniul securității dintre acești doi actori majori în cadrul Tratatului privind Forțele Nucleare Intermediare urmate cu retragerea Statelor Unite ale Americii și a Federației Ruse în 2019, precum și de retragerea Statelor Unite ale Americii din Acordul Nuclear cu Iranul în 2018. Prin urmare, Tratatul „Cer Deschis”, semnat în 1992 și intrat în vigoare în 2002, permite celor 35 de state membre să efectueze zboruri de observare și supraveghere neînarmate peste teritoriile celorlalte pentru a colecta informații despre forțele și activitățile militare, însă retragerile succesive ale Statelor Unite ale Americii și Federației Ruse a subminat în totalitate necesitatea existenței acestuia și promovarea principiului „asigurarea încrederii și previzibilității activităților militare ale țărilor semnatare”. În acest context, criza sanitară globală determină reconfigurarea geopolitică a sferelor de interese regionale ale actorilor majori provocând tensiuni în relațiile de cooperare în domeniul securității internaționale, totodată intensificând transformări structurale în raporturile de putere mondială.

În ordinea de idei reliefate, C. Bogzeanu acreditează opinia că pandemia globală generată de noul tip de coronavirus COVID-19 nu a pus capăt și nici nu a diminuat dinamica competiției geopolitice dintre marile puteri pentru a obține putere la nivel mondial și nici nu s-a redus din intensitate generarea crizelor și conflictelor cu efecte transregionale, ci dimpotrivă, s-a amplificat. Fenomenul pandemiei COVID-19 a generat o criză sanitară fără precedent, una dintre cele mai grave crize ale umanității din perioada postrăzboi rece, dar care nu a determinat sfârșitul luptei pentru putere și influență geopolitică globală. În opinia sa, securitatea europeană și euroatlantică este dependentă de reconfigurarea arhitecturii geopolitice în Marea Mediterană, soldându-se cu alterarea relațiilor de cooperare dintre Turcia și Cipru, Turcia și Grecia în potențialele zone cu hidrocarburi, care continuă să constituie una dintre sursele de conflict. De asemenea, incidentul maritim dintre o navă franceză, angajată într-o misiune a Alianței Nord-Atlantice de patrulare monitorizând hotarul acvatic al Libiei,

și una turcă reflectă nivelul tensiunilor geopolitice nu doar din regiune, ci și dintre aliați, în contextul că Libia continuă să fie puternic afectată de instabilitate politică precedată de un conflict militar civil care se desfășoară al șaptelea an, dintre Guvernul de Acord Național de la Tripoli condus de către Prim-ministrul Fayeze al-Sarraj, recunoscut și susținut de Organizația Națiunilor Unite, de Statele Unite ale Americii, de Turcia, de Italia și de Qatar, și Administrația rivală, din estul țării, aliată generalului Khalifa Haftar, care conduce așa-numita Armată Libiană Națională, susținută de Egipt, Emiratele Arabe Unite, Arabia Saudită, Iordania, Franța și de Federația Rusă, pentru obținerea controlului asupra întregului teritoriu al statului Libia. O altă problemă geopolitică din regiunea Orientului Mijlociu reliefată de C. Bogzeanu este situația politică internă a Siriei, care rămâne a fi în continuare una vulnerabilă la conflictele violente dintre grupurile militare, în pofida trecerii conflictului la faza politico-diplomatică după un conflict militar de cinci ani, dar care poate în orice moment să reizbucnească prin escaladarea unui conflict militar civil la fel de îndelungat și devastator ca cel anterior, precum și incertitudinea suspendării programului nuclear al Republicii Islamice Iran ce agravează relațiile diplomatice cu Statele Unite ale Americii. În același timp, alte disensiuni geopolitice regionale, intensificarea cărora poate avea loc în condițiile pandemiei globale COVID-19, sunt diminuarea valorificării statutului Turciei de stat aliat și partener credibil în raport cu Uniunea Europeană în contextul necesității gestionării crizei migraților și perpetuarea conflictului din regiunea Donbas dintre Ucraina și Federația Rusă, evoluția căruia confirmă înscrierea acestuia în modelul conflictelor înghețate, în pofida eforturilor formatului Grupului de contact Normandia de a negocia un acord între părțile aflate în conflict [18, p. 127].

În contextul ideii asigurării securității europene, D. Lute și N. Burns punctează că relațiile geopolitice dificile dintre Statele Unite ale Americii și statele europene membre ale Alianței Nord-Atlantice, abordând subiectul dezvoltării și garantării securității și apărării în spațiul euroatlantic, sunt marcate de o incertitudine privind sporirea contribuției financiare la bugetul Alianței Nord-Atlantice, deși în pofida poziției și retoricii adoptate de Statele Unite ale Americii Alianța Nord-Atlantică a continuat să-și îndeplinească sarcinile de bază descurajând intențiile ofensive ale Federației Ruse, care generează riscuri și amenințări la adresa securității europene. Lipsa de încredere dintre statele membre ale Alianței Nord-Atlantice determină o situație fără precedent, ce reliefează cea mai mare provocare pentru statele europene de a se confrunta cu noile riscuri și amenințări, pe care deocamdată nu le pot gestiona de unele singure, chiar și grație promovării ideii de a constitui propriile forțe armate care ar asigura securitatea și apărarea europeană [19].

Considerăm că dimensiunea de securitate și apărare a Uniunii Europene a evoluat datorită conștientizării incapacității organizației de a gestiona crize în vecinătatea imediată, înregistrând unele progrese în acest domeniu. Din acest punct de vedere, procesul de consolidare a politicii de securitate și apărare comună a Uniunii Europene este determinat de specificul organizațional al instituțiilor, de voința și de capacitatea statelor membre de a finanța acest domeniu. Acest caracter distinct al Uniunii Europene

de adoptare a rezoluțiilor în privința securității și apărării comunitare este unul foarte semnificativ, în condițiile în care puternicul impact asupra dimensiunii economice și sociale este exercitat de pandemia globală COVID-19, care modifică domeniile bugetate prioritar la nivel european, securitatea și apărarea rămânând un sector de interes secundar în perioada postcovid. Prin urmare, problema majoră care poate fi evidențiată, în contextul perioadei post-pandemie, este dacă sporirea gradului de instabilitate, de insecuritate și de incertitudine la nivel internațional și regional va rămâne o motivare suficient de puternică pentru ca Uniunea Europeană să continue punerea în practică a inițiativelor de dezvoltare a domeniului de securitate și apărare comună sau repercusiunile economice, financiare și sociale generate de criza sanitară vor contribui la încetinirea procesului de instituire a propriilor forțe armate comunitare.

În opinia noastră, contextul geopolitic al mediului de securitate internațională și regională în perioada pandemiei globale COVID-19 analizat mai sus, exercită eminemamente presiuni asupra procesului de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova. Necesitatea rezilienței instituționale a sistemului de securitate și apărare al Republicii Moldova, în perioada crizei sanitare provocată de noul tip de coronavirus, prin accelerarea sau cel puțin menținerea dinamicii de realizare a reformelor din perioada precedentă a pandemiei, prin accesarea fondurilor oferite de Alianța Nord-Atlantice ca urmare a acceptului participării la consolidarea securității regionale va convinge partenerii externi în intenția de a continua procesul de modernizare și implementare a reformelor în domeniul securității și apărării naționale. Această supoziție este susținută și de V. Chirilă, subliniind că securitatea națională a Republicii Moldova depinde în mare măsură de relațiile diplomatice cu Federația Rusă, în cadrul cărora există mai multe probleme nesoluționate, persistă o neîncredere, iar disensiunile dintre Federația Rusă și Uniunea Europeană la nivel instituțional nu favorizează procesul de fortificare a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova. Expertul afirmă că, în contextul acestei tensionări diplomatice, vor exista consecințe negative și asupra securității naționale a Republicii Moldova, care se vor realiza prin intenția Federației Ruse de a-și intensifica influența geopolitică exercitând presiuni asupra domeniilor principale de dezvoltare ale statului [20].

B. Paclikova accentuează imperativul realizării Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare a Republicii Moldova, menționând că Republica Moldova a fost acceptată de către Alianța Nord-Atlantică ca parte a Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare în luna iunie 2015, Ministerul Apărării fiind desemnat în calitate de instituție responsabilă pentru implementarea acestui angajament, care are drept scop consolidarea capacității de apărare a Republicii Moldova și presupune un pachet de asistență divizat în două faze. În opinia sa, Republica Moldova a solicitat de la Alianța Nord-Atlantică acest pachet de asistență de care beneficiază și alți parteneri, ca: Georgia, Iordania, Irak, Tunisia, pentru implementarea căruia Alianța Nord-Atlantică oferă consultanții săi pentru a asista la procesele de reformare. În prima fază a fost oferit un program de consiliere și asistență Republicii Moldova în sprijinul reformelor în domeniul apărării naționale în elaborarea documentelor stra-

tegice și de identificare a structurii de forțe optime și capacități militare necesare a pentru asigura funcționalitatea instituțională a procesului de apărare națională. Astfel, au fost elaborate și adoptate Strategia națională de apărare și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 (prin Hotărâre de Parlament nr. HP 134/2018 din 19.07.2018) și Strategia militară a Republicii Moldova și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022 (prin Hotărâre de Guvern nr. 961 din 03.10.2018). De asemenea, programul se axează pe revizuirea riscurilor și pericolelor cu caracter militar la adresa statului, revizuirea și modificarea cadrului legislativ și normativ la nivelul politicilor strategice, evaluarea structurii de comandă și control, a capacităților existente și estimarea dezvoltării economice. În a doua fază de implementare, B. Paclikova relevă că Republicii Moldova i se oferă asistență și consiliere tehnică în dezvoltarea forțelor armate (structuri de forță, capacități și infrastructură, doctrină, educație). Pachetul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare oferă, totodată, asistență și în alte domenii, inclusiv în cel al educației apărării, planificarea strategică, managementul resurselor umane, dezvoltarea profesională a civililor și standardizarea instruirii și logisticii, precum și aspecte legate de securitatea cibernetică, buna guvernare, prevenirea corupției, precum și rolul femeii în domeniul păcii și securității. La fel, în etapa realizării acestei faze, Alianța Nord-Atlantică a lansat un program de dezvoltare a capacităților pentru angajații civili din sectorul securității și apărării, care este adresat nu doar Ministerului Apărării, dar și Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Finanțelor, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Parlamentului Republicii Moldova și practic oricărei instituții implicate în procesul de asigurare a securității și apărării naționale. În cadrul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare există un fond în care statele aliate la nivelul cooperării bilaterale cu Republica Moldova pot contribui la îmbunătățirea logisticii prin donarea echipamentului medical sau alte materiale de primă necesitate pentru medicii militari care sunt implicați în lupta cu noul tip de coronavirus COVID-19 [21].

Conform lui V. Cibotaru, problema stringentă cu care se confruntă Armata Națională este procesul care este lipsit de operativitate și implementare rapidă a etapelor de modernizare și schimbare a tehnicii militare, în contextul reconfigurării geopolitice accelerate a mediului de securitate regională generând noi riscuri și amenințări la adresa securității și apărării naționale, Republica Moldova având nevoie de armament de tip nou, apărare antiaeriană modernă și de suplینirea rezervelor de muniție. Actualmente, starea echipamentului și dotărilor nu corespunde riscurilor și amenințărilor la care Republica Moldova este expusă. Realizând o analiză comparată dintre Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO și a Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare, expertul susține că prin ultima Republica Moldova își consolidează interoperabilitatea forțelor armate obișnuite cu cele ale statelor membre ale Alianței Nord-Atlantice, care au pus la dispoziția Republicii Moldova expertii săi din Statele Unite ale Americii, România, Polonia, Țările Baltice pentru diferite programe de asistență și posibilități de moder-

nizare a tehnicii [22]. Considerăm că Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este la fel de important în procesul de reformare și modernizare a sistemului de securitate și apărare națională, document ce necesită o nouă adoptare într-o variantă actualizată pe perioada 2021-2023, contribuind la fortificarea relațiilor de cooperare multilaterală oferind instrumentarul necesar reieșind din interesul de securitate națională al Republicii Moldova și din interesul Alianței Nord-Atlantice de consolidare a securității regionale, luând în considerație poziționarea geopolitică a Republicii Moldova și existența conflictului înghețat pe teritoriul acesteia. În această ordine de idei, V. Cibotaru punctează că procesul de încetinire a reformei și a modernizării forțelor armate este determinată de viziunile contradictorii sau chiar lipsa acestora din partea exponenților clasei politice. În contextul evenimentelor militare din regiunea Carabahul de Munte, Republica Moldova trebuie să țină cont de trei factori: apărarea propriilor cetățeni, consolidarea relațiilor de cooperare politico-militare cu România și Ucraina și intensificarea participării în cadrul misiunilor de menținere a securității regionale [22].

În opinia noastră, Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este un element destinat individualizării, sistematizării și concretizării relațiilor de cooperare, intensificării dialogului și consultărilor între parteneri și Alianța Nord-Atlantică la nivel interstatal. Prin adoptarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO țara noastră și-a exprimat dorința de a intensifica dialogul politic și cooperarea cu Organizația Nord-Atlantică în domeniile: militar, științific, protecția mediului, urgențe civile etc., implicând în acest proces, în primul rând, instituțiile menite să asigure funcționalitatea sistemului de securitate și apărare, iar în al doilea rând, incluzând și alte instituții naționale. Reieșind din actualitatea reconfigurării arhitecturii geopolitice a mediului de securitate regională în contextul pandemiei globale COVID-19, procesul de actualizare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO este o necesitate categorică și necondiționată, dat fiind faptul că documentul este axat pe eficientizarea procesului de reforme în sectorul securității și apărării naționale. Unele dintre aspectele benefice pentru Republica Moldova, ca urmare a realizării mecanismului de implementare a Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, este nu doar aprofundarea relațiilor de cooperare cu statele membre ale Alianței Nord-Atlantice, dar și promovarea unei imagini favorabile a Republicii Moldova pe plan extern, în contextul edificării unui stat de drept, democratic și prosper. În această ordine de idei, Alianța Nord-Atlantică este dispusă să susțină în continuare eforturile Republicii Moldova în reformarea și modernizarea sistemului de securitate și apărare națională, pentru a face față noilor provocări generate de criza sanitară mondială. Mai mult ca atât, Alianța Nord-Atlantică este gata să-și extindă acest sprijin asupra unor reforme mai profunde în domeniul politic și în sectorul securității și apărării naționale la nivel instituțional. Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO rămâne a fi în continuare un document conceput în funcție de necesitățile individuale ale fiecărui stat partener,

cea ce înseamnă că Republica Moldova este liberă să-și aleagă domeniile prioritare sau de interes, scopurile și sarcinile pe care le-a inserat în acest Plan. Unul dintre obiectivele-cheie ale mecanismului Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, capabil să favorizeze și să mențină un mediu intern propice reformelor democratice, este consolidarea dialogului și a consultărilor politice între Republica Moldova și Organizația Nord-Atlantică. Astfel, Republica Moldova își poate exprima și demonstra voința și capacitatea de a avansa sub câteva aspecte primordiale: cel al politicii interne și externe și cel al implementării principiilor fundamentale, stipulate în Documentul-cadru al Programului Parteneriatul pentru Pace și în documentul de bază al Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic.

Ținem să punctăm, în perioada pandemiei globale COVID-19, obiectivul realizării politicilor de cooperare politico-militară pe dimensiunea securitate și apărare națională dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică este continuitatea procesului de fortificare instituțională a forțelor armate, a organelor securității statului și a altor structuri de resort prin implementarea angajamentelor asumate de către ambele părți, în contextul oferirii oportunităților în cadrul Programului Parteneriatul pentru Pace, proiect care a fundamentat colaborarea dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică. În condițiile statutului său de neutralitate, Republica Moldova, prin implementarea Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO, nu urmărește deocamdată dezideratul aderării la Alianța Nord-Atlantică, dar intenționează să implementeze acest Plan pentru avansarea în procesul de reformare și modernizare a sectorului de securitate și apărare națională. În același timp, apariția noilor provocări la adresa securității naționale generate de pandemia globală de noul tip de coronavirus COVID-19 determină Republica Moldova, în pofida deținerii statutului de neutralitate permanentă, să intensifice dialogul cu Alianța Nord-Atlantică, ulterior chiar și la renunțarea la acest concept de neutralitate, în eventualitatea aderării la valorile euroatlantice, care s-a dovedit a fi unul perimat, ce nu a contribuit la fortificarea securității naționale, ci, dimpotrivă, a sporit vulnerabilitatea sistemului național de securitate și apărare.

În concluzie subliniem că intensificarea relațiilor de cooperare politico-militare dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică, în special în condițiile crizei sanitare provocată de pandemia COVID-19, dar și în contextul agravării relațiilor diplomatice dintre Uniunea Europeană și Federația Rusă, amplificând și mai mult disensiunile precedate de protejarea sferei de influență geopolitică din spațiul postsovietic și asigurarea unui regim politic intern autoritar de Federația Rusă și adoptarea sancțiunilor în serie de către instituțiile Uniunii Europene împotriva Federației Ruse, necesită o nouă abordare, la nivelul clasei politice, precum și la nivelul societății, mult mai pragmatică, consecventă și intransigentă, care ar garanta o perspectivă geopolitică clară pe termen lung a conceptului de asigurare a securității naționale. Aceste importante transformări paradigmatică ar contribui la determinarea unor politici ce vizează realizarea procesului de promovare a reformelor democratice în diverse structuri ale statului și de modernizare a acestora, în special în sectorul de securi-

tate și apărare națională, dar și la aprofundarea cooperării Republicii Moldova cu instituțiile euroatlantice, evoluții care au o influență benefică asupra procesului general de fortificare a tuturor componentei securității naționale a Republicii Moldova. Valorificarea oportunităților oferite de Alianța Nord-Atlantică în sporirea nivelului de reziliență instituțională a sistemului național de securitate și apărare al Republicii Moldova va permite ajustarea componentelor securității naționale la standardele euroatlantice, ceea ce se va solda eminent cu amplificarea gradului de asigurare al securității și apărării naționale, descurajând realizarea unor eventuale pericole din partea potențialilor inamici precum și combaterea eficientă a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale. Pentru realizarea acestui deziderat, este indispensabil ca instituțiile din cadrul Administrației Publice Centrale responsabile de reformă în domeniul securității și apărării naționale să demonstreze voință politică, perseverență și transparență în acțiunile de realizare a angajamentelor asumate de Republica Moldova în relațiile de cooperare cu Alianța Nord-Atlantică, totodată manifestând interes în evoluția parcursului euroatlantic din calitatea de stat partener în stat membru al sistemului de securitate cooperativă și apărare colectivă.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. COVID-19 Coronavirus Pandemic. Reported Cases and Deaths by Country or Territory. În: Worldometer, <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (vizitat 23.01.2021).
2. Listings of WHO's Response to COVID-19. Timeline of WHO's Response to COVID-19, 29 iunie 2020. <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline> (vizitat 23.01.2021).
3. Coronavirus Disease (COVID-19): Situation Report -162, World Health Organization, 30 June 2020. 18 p. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200615-covid-19-sitrep-147.pdf?sfvrsn=2497a605_4 (vizitat 25.01.2021).
4. Băhnăreanu Cristian. Impactul economic al pandemiei de COVID-19 la începutul anului 2020. În: Impact Strategic, 2020, nr. 2, p. 87-98.
5. Sandford Alasdair. Coronavirus: Half of Humanity Now on Lockdown as 90 Countries Call for Confinement. <https://www.euronews.com/2020/04/02/coronavirus-in-europe-spain-s-death-toll-hits-10-000-after-record-950-new-deaths-in-24-hours> (vizitat 26.01.2021).
6. Jones Lora, Palumbo Daniele, Brown Davis. Coronavirus: A Visual Guide to the Economic Impact. <https://www.bbc.com/news/business-51706225> (vizitat 26.01.2021).
7. Tobben Sheela. Oil for Less Than Nothing? Here's How That Happened. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-20/negative-prices-for-oil-here-s-hat-that-means-quicktake> (vizitat 30.01.2021).
8. Krauss Clifford. Oil Nations, Prodded by Trump, Reach Deal to Slash Production. <https://www.nytimes.com/2020/04/12/business/energy-environment/opec-russia-saudi-arabia-oil-coronavirus.html?searchResultPosition=22> (vizitat 30.01.2021).
9. Keith Tamara, Gharib Malaka. A Timeline Of Coronavirus Comments From President Trump and World Health Organization. <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/04/15/835011346/a-timeline-of-coronavirus-comments-from-president-trump-and-who> (vizitat 30.01.2021).
10. Tong Elson. Explainer: 10 Things to Know About Hong Kong's National Security Law – New Crimes, Procedures and Agencies. <https://hongkong-fp.com/2020/07/01/explainer-10-things-to-know-about-hong-kongs-national-security-law-new-crimes-procedures-and-agencies/> (vizitat 03.02.2021).
11. Kuo Lily. Taiwan Election: Tsai Ing-Wen Winds Landslide in Rebuke to China. <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/11/taiwan-re-elects-tsai-ing-wen-as-president-in-clear-message-to-china> (vizitat 03.02.2021).
12. Grossman Derek. Is the „1992 Consensus” Fading Away in the Taiwan Strait. <https://thediplomat.com/2020/06/is-the-1992-consensus-fading-away-in-the-taiwan-strait/> (vizitat 03.02.2021).

13. Chung Lawrence. US Navy Warship Transits Tawian Strait as PLA Starts Live-Fire Drills. <https://www.scmp.com/news/china/military/article/3084401/us-navy-warship-transits-taiwan-strait-pla-starts-live-fire> (vizitat 03.02.2021).
14. Tian Yew Luan, Lee Yimou. China Drops Word „Peaceful” in Latest Push for Taiwan „Reunification”. <https://www.reuters.com/article/us-china-parliament-taiwan/china-drops-word-peaceful-in-latest-push-for-taiwan-reunification-idUSKBN22Y06S> (vizitat 10.02.2021).
15. Parameswaran Prashanth. South China Sea and the Coronavirus: New China Vietnam Incident Spotlights Old Realities. <https://thediplomat.com/2020/04/south-china-sea-and-the-coronavirus-new-vietnam-china-incident-spotlights-old-realities> (vizitat 10.02.2021).
16. Chifu Iulian. Testul chinez pentru Biden: amenințarea Taiwanului. <https://deschide.md/ro/stiri/editorial/79363/Iulian-Chifu--Testul-chinez-pentru-Biden-ameni%C8%9Barea-Taiwanului.htm> (vizitat 10.02.2021).
17. Geropoulos Kostis, Waller Nicholas. Round One: US and Russia Slowly Hit-re-START Nuke But-ton. <https://www.neweurope.eu/article/round-one-us-and-russia-slowly-hit-re-start-nuke-button/> (vizitat 10.02.2021).
18. Bogzeanu Cristina. Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19? În: Impact Strategic, 2020, nr. 2, p. 120-134.
19. Lute Douglas, Burns Nicholas. NATO at Seventy. An Alliance in Crisis”, Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kenedy School. <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/NATOatSeventy.pdf> (vizitat 12.02.2021).
20. Chirilă Victor. Expert: Tensiunile dintre UE și Rusia vor avea consecințe grave asupra Republicii Moldova. <https://deschide.md/ro/stiri/politic/80292/Expert-Tensiunile-dintre-UE-%C8%99i-Rusia-vor-avea-consecin%C8%9Be-grave-asupra-RMoldova.htm> (vizitat 12.02.2021).
21. Paclikova Barbora. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://infocenter.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 12.02.2021).
22. Cibotaru Viorel. Masă rotundă: Importanța DCBI pentru reformarea sectorului de securitate al Republicii Moldova. <https://infocenter.md/masa-rotunda-importanta-dcbi-pentru-reformarea-sectorului-de-securitate-al-republicii-moldova/> (vizitat 12.02.2021).

PROBLEMATICA SIGURANȚEI OMULUI
ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR CONTEMPORANE
DIN PERSPECTIVĂ POSTMODERNĂ¹

HUMAN SAFETY ISSUE IN THE CONTEXT
OF CONTEMPORARY CHALLENGES FROM THE
POSTMODERN PERSPECTIVE

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.03>

CZU: 316.42

Serghei SPRINCEAN, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
sprinceans@yahoo.com

Sorin BECCIU, *doctodand,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
sorinbecciu@gmail.com

Rezumat

Crizele globale actuale, cea sanitară și conflictele informaționale cu valență axiologică, au creat riscuri și amenințări la nivelul securității omului și societăților. Abordarea postmodernă vine cu un scepticism, subiectivism și relativism, o suspiciune față de fundamentele culturii occidentale. Distrugerea sistematică a acestora, folosirea limbajului pentru a promova o ideologie devine sursa haosului și scade gradul de coeziune socială din cadrul societăților. Valorile lumii postmoderne, toleranța și egalitatea, vin în conflict cu societatea tradițională ce avea în vârful ierarhiei un adevăr de natură religioasă. Actuala criză COVID-19 duce la o mutație periculoasă a două modele arhetipale de stat- leviatanul lui T. Hobbes cu mama devoratoare a lui C. G Jung, conduce la o limitare în drepturi și o degradare a ființei umane. În cadrul războaielor informaționale pentru asigurarea securității cetățeanului imunizarea pe plan axiologic asigură calea pentru probleme globale în plan local.

Cuvinte-cheie: modernizare, postmodernism, ideologie, securitate, siguranță.

Summary

The current global crises, the health crisis and the information wars and their axiological aspects, have created risks and threats to the security of human beings and societies. The postmodern approach comes with a skepticism, subjectivism and relativism, a suspicion of the foundations of Western culture. Their systematic destruction, the use of language to promote an ideology becomes the source of chaos and decreases the degree of social cohesion in any society. The values of the postmodern world, tolerance and equality, come into conflict with the traditional society that had at the top of the hierarchy a truth of a religious nature. The current COVID-19 crisis leads to a dangerous mutation of two state archetypal models- T. Hobbes's leviathan with C. G Jung's devouring mother archetype, leads to a the limitation in rights and a degradation of the human being. In the curent information wars to ensure the security of the citizen, axiological immunization provides the way for global problems at the local level.

Keywords: modernization, postmodernism, ideology, security, safety.

¹ Articolul este elaborat în cadrul Proiectelor de cercetare: 20.80009.1606.05 *Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană*; 20.70086.13/COV *Atenuarea impactului negativ al pandemiei COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova (2020-2021) finanțat prin ANCD.*

Marea criză globală cu multiple caracteristici pluridimensionale, în care se regăsește omenirea la etapa contemporană de dezvoltare, precum și posibilele rezultate dezastruoase ale acestei crize, cu un impact distrugător și degradant, atât pentru nivelul de trai al omului, pentru calitatea vieții sale individuale, pentru demnitatea sa, cât și pentru viitorul civilizației umane în ansamblu pe Terra în cel mai global sens, încep să lase o amprentă tot mai vizibilă și greu de negat asupra tuturor sferelor vieții și activității omului prin conștientizarea de către tot mai mulți factori de decizie de către formatorii opiniei publice și liderii sociopolitici a amplorii progresive galopante a pericolelor și amenințărilor totale la adresa omenirii și a persoanei, individului uman, idee fundamentată și argumentată de tot mai numeroși oameni de știință de talie mondială [1, p. 71]. Această mare criză globală care impune actualmente societății un anumit mod de manifestare și comportament, specific unor dezaastre și situațiilor de stringență imperativă, caracterizat uneori prin panică, prin decizii strategice imature și dezechilibrate, posedă un caracter polidimensional și include astfel de aspecte precum criza domeniului economic: energetic, financiar, comercial, monetar etc.; a domeniului ecologic și a biosferei, a mediului ambiant, a sferei politicului: a guvernării sociale, a reprezentării democratice a cetățeanului în actul decizional-politic, a funcționării instituțiilor politice; a domeniului relațiilor interumane, sociale și interstatale: conflicte violente, revoluții și răsturnări frecvente ale elitelor conducătoare, războaie și conflagrații militare la nivel regional, cu implicarea directă sau prin intermediari a principalelor forțe politice, economice și militare de pe mapamond etc. [2, p. 515].

Procesul de modernizare și ajustare la imperativele timpului a sistemului internațional și național al securității este unul continuu și necesită permanent noi idei și propuneri de îmbunătățire și de eficientizare, deoarece în perioada contemporană asigurarea siguranței persoanei și a securității umane a devenit o preocupare complexă și multidimensională, încorporând astfel de componente precum securitatea personală a individului, securitatea mediului ambiant, a sănătății, alimentare, a comunității, securitatea politică și cea economică.

Moralizarea și bioetizarea relațiilor sociale și a proceselor securitare la nivel mondial lasă o amprentă semnificativă și la nivel local, unde de asemenea se produc procese de modernizare a vieții social politice și a sectorului de securitate și de asigurare a bunăstării individului uman, dar cu ritmuri mult mai lente decât ar fi acceptabil pentru o dezvoltare sustenabilă a societății [3, p. 65].

În contextul amplificării galopante a procesului de globalizare apar tot mai multe studii cu privire la esența și diversele aspecte alarmiste ale mării crize mondiale contemporane. În această situație de criză continuă, societatea contemporană devine tot mai mult una în care predomină riscul. Potrivit sociologului german U. Beck, modernizarea inevitabil va duce către o desființare a civilizației contemporane, care va da naștere unei societăți de risc, dominată de diverse pericole și amenințări, dintre care cele civilizaționale și cele tehnologice se deosebesc printr-o violență deosebită [4, p. 195].

O reacție critică la teoria modernizării clasice a constituit curentul postmodernist, care face parte din cel de-al doilea val al teoriei modernizării. Chiar dacă modernizarea a adus abundență materială nemaîntâlnită până atunci, ea a cauzat și probleme, printre care autocrația raționalității, imperativele tehnologiilor, slăbirea umanității, dezordinea spirituală, catastrofe ecologice. Totodată, procese precum contraurbanizarea (mutarea din centru în suburbii, mișcările ecologice) nu își găsesc explicația în teoria clasică, ceea ce a creat imperativul creării unei noi teorii. Chiar dacă este relativ recent, cercetătorul chinez C. He reușește să găsească caracteristicile principale ale celui de-al doilea val al modernizării. Prin urmare aceasta pune accentul pe cunoaștere și învățare continuă, informatizare, ecologie, inovație, dezvoltarea inteligenței artificiale: generează globalizare, descentralizare, diversitate [5, p. 209-212]. Teorii importante specifice celui de-al doilea val al teoriei modernizării sunt: noua modernizare, postmodernismul, societatea informațională etc.

Dintre reprezentanții curentului postmodernist în care putem observa anumite aspecte dintre formele de presiune politică și relația acesteia cu modernizarea socială și politică îi putem menționa pe D. Bell, J. F. Lyotard, G. Deleuze, J. Derrida, M. Foucault, F. Jameson, D. Harvey, R. Rorty, J. Lacan, J. Baudrillard, P.-F. Guattari, E. Lévinas, S. Žižek etc. Cu toate acestea, ei nu au reușit să cristalizeze un curent teoretic încheiat, ci doar încercări teoretice prin care se susțineau mai multe lucruri: refuzul modernității, raționalismului, autorității, tehnologiei și științei, întoarcerea la elementele tradiționale, văzând în tradiție un element benefic, promovarea noilor valori și stiluri de viață, cu o mai mare toleranță pentru diversitatea etnică, culturală, sexuală – conform dorinței individului de a alege după cum susținea politologul american R. Inglehart în lucrarea sa *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies* [6, p. 25-28]. Un aport important pentru crearea abordării postmoderniste îl au filosofii francezi. Considerăm că desacralizarea și răsturnarea ierarhiilor produsă de „Revoluția Franceză” are profunde efecte asupra filosofiei, din hexagon păstrându-se caracterul de stânga: anti instituții, anti ordine, anti ierarhii sociale.

Postmodernismul nu are o definiție uniformă, cercetătorii îl interpretează diferit și analizează critic aspectele modernizării. Cu toate acestea, *Enciclopedia Britannica* definește „postmodernismul” ca fiind un „curent filosofic din vestul Europei, caracterizat de scepticism, subiectivism și relativism, o suspiciune asupra rațiunii, interesat de rolul ideologiilor pentru menținerea puterii politice și economice” [7]. Postmoderniștii percep critic cultura occidentală, ca fiind influențată de elita dominantă ca să-și servească propriile interese. În acest curent filosofic vedem o combinație a teoriei lui K. Marx privind conflictul claselor și a teoriei lui A. Gramsci, care analizează importanța culturii pentru a institui un control asupra maselor [8, p. 75-79]. Cercetătorul american D. Harvey identifică în postmodernism un curent care vine să combată „monotonia modernității” și vede prin discursurile alternative ca forțe eliberatoare de universalitatea cu iz totalitar [9, p. 8-9].

Enciclopedia Britannica identifică preceptele postmoderniștilor: 1) nu există o realitate obiectivă, 2) nu există adevăr științific sau istoric, 3) știința și tehnologia sau chiar rațiunea și logica nu sunt vehicule pentru progres, dar instrumente pentru control, 4) rațiunea și logica nu sunt universal valabile 5) nu există natură umană (comportamentul uman este social construit sau determinat), 6) limbajul nu se referă la o realitate în afara sa, 7) nu există cunoaștere sigură, 8) nici o teorie despre natură sau societate nu poate fi adevărată, acestea reprezintă „metanarative” neadevărate.

Filosoful și sociologul francez J. F. Lyotard, în lucrarea sa *The postmodern condition: a report on knowledge* [10, p. 12], analizează sceptic procesul de cunoaștere și introduce termenul „metanarativă” ca fiind o trăsătură a modernității „simplificând până la extrem, definesc postmodernitatea ca neîncrederea în metanarative, funcția narativă își pierde din calitățile sale, eroii, marele pericole și aventuri, scopul suprem, toate se disipează în limbajul narativ”, conchidea autorul în introducerea la lucrarea sa. Tot el introduce termenul „postmodern”, ce presupunea atitudinea sceptică față de aceste metanarative, termen ce a fost preluat de către criticii de artă, filosofi sau de cercetătorii în științele sociale. Sociologul francez percepea dezvoltarea istorică nelineară, de la societatea tradițională la cea modernă, și de la modernă la postmodernă, unde omul nu mai caută doar asigurarea cu bunuri materiale, dar încearcă să obțină fericirea individuală. Se pare că acest curent vine pe abundența adusă de modernizare, când omul încearcă să obțină și bunurile spiritului, având ca scop dobândirea fericirii individuale. Postmodernitatea a adus schimbări esențiale în domeniul culturii, familiei, politicii și societății. Pierzând încrederea în noțiuni precum „adevăr”, „rațiune”, „progres”, J. F. Lyotard a încercat să se identifice cu condiția comunităților marginalizate. Chiar dacă a reușit să fie influentă, cartea sociologului francez a primit și suficientă critică. Însuși autorul a recunoscut peste ani că în momentul scrierii lucrării sale, cunoașterea sa despre știință era destul de limitată, că s-a referit la lucrări pe care nu le citise. Retrospectiv, acesta s-a referit la lucrarea sa ca fiind o parodie și una dintre cele mai slabe lucrări ale sale [11, p. 24-27]. În opinia noastră, abordarea sceptică față de axiomele axiologice pe care se susține civilizația occidentală duce la o prăbușire a acesteia. Criza Occidentului ca motorul ideatic al lumii, manifestată în domeniile economice, sociale, politice și chiar morale, va produce efect și asupra spațiului românesc. Deconstrucția valorilor creează o perioadă de haos. Cu toate acestea, aceste provocări axiologice vor duce la o reactualizare și reconștientizare a valorilor importante pentru supraviețuirea omenirii.

Teoriile filosofului francez J. M. Foucault se concentrează asupra legăturii dintre putere și cunoaștere [12, p. 45-52]. Acesta considera că puterea nu mai este deținută de stat, dar este aflată în diferite locuri, contexte, situații sociale etc. Printr-o micro-analiză a puterii, J. M. Foucault ajunge la concluzia că există o legătură strânsă între putere și cunoaștere sau ceea ce J. F. Lyotard denumea metanarative. J. M. Foucault susținea în prefața lucrării *Anti-Oedip* (1972), scrisă de G. Deleuze și F. Guattari, că pentru a lupta cu „fascismul din capul nostru” trebuie să folosim capacitățile limbajului uman. Limbajul ca o componentă importantă a culturii este un domeniu de interes pentru

postmoderniști. Dacă în modernism exista o delimitare clară între ce se spune (mesajul) și cum se spune (mediul), în postmodernism nu există o separație clară. Considerăm că ideologizarea se poate produce prin controlul limbajului individului, iar acest fenomen este împotriva gândirii critice și libere, principiu menționat în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în mai multe Constituții ale statelor lumii.

Prin munca sa cu grupurile marginalizate ale deținuților și homosexualilor, J. M. Foucault nu încerca să schimbe sistemul, dar să creeze un curent de rezistență, să exercite presiune politică împotriva instituțiilor, tehnicilor și discursurilor de presiune organizată, observa D. Harvey [13, p. 46]. În opinia noastră, modernizarea politică era scopul activismului civic al filosofului francez. Scrierile sale au dus la crearea mișcărilor de femei, homosexuali, autonomii teritoriale, etnice, religioase din anii 1960. Cu toate că J. M. Foucault nu era de acord cu eticheta de postmodernist, scrierile sale au fost emblematice pentru acest curent filosofic.

Apreciem că mișcările sociale ce reprezintă minorități (etnice, rasiale, sexuale) sunt profund influențate de teoria filosofului francez, iar limbajul este domeniul lor de activitate. Prin urmare, etichete asociate negativ în cadrul societății se încearcă a fi schimbate în denumiri pozitive sau neutre: homosexual – *gay* (trad. fericit), pedofil – *minor attracted persons* (trad. persoane atrase de minori) etc. Toate aceste schimbări se fac în numele nondiscriminării și ale toleranței, valori ale societății postmoderne. Dacă Aristotel recunoaște în toleranță și apatie ultimele virtuți ale unei civilizații care moare, iar filosoful britanic G. K Chesterton percepe toleranța ca fiind virtutea oamenilor fără convingeri, atunci pentru postmoderniști acestea sunt în vârful ierarhiei valorilor. De exemplu, în Canada, pentru prima dată în dreptul comun britanic, prin Legea C-16 din iunie 2017 [14], statul mandata cuvintele prin care cetățenii trebuie să se refere la grupurile minoritare protejate. În caz că cetățenii nu respectau aceste cuvinte, primeau amenzi, iar în cazul neachitării acesteia riscau chiar închisoarea pentru exprimarea liberă și conform propriei conștiințe. Noua legea canadiană presupune că, dacă o persoană născută bărbat, cu cromozoni XY, care se identifică ca fiind femeie și insistă să i te adresezi cu pronumele de gen feminin, perpetuarea adresării cu pronume masculin presupune o amendă, toate în numele nondiscriminării și combaterea „discursurilor de ură”. În opinia noastră, cenzurarea limbajului, legiferarea folosirii unor termeni (de ex. tovarăș, pronume de gen neconforme sexului) sunt folosirea teoriilor lui J. M. Foucault și a altor postmoderniști pentru a obține scopuri politice, și anume iluzia unei egalități între indivizi și distrugerea ordinii creștine și capitaliste. Totalitarismul ideologic se manifestă prin cenzurarea limbajului persoanei, iar alterarea conștiinței umane se produce prin mandatarea folosirii unor anumiți termeni. Libertatea persoanei de a identifica natura înconjurătoare prin intermediul caracteristicilor acesteia este masacrată de un drept închis la confort psihologic -toate printr-un truc verbal postmodernist, când disconfortul psihologic este echivalat cu violența psihologică și chiar cea acțională.

În lucrarea *Postmodernization: Change in advanced society*, cercetătorii britanici S. Crook, J. Pakulski și M. Waters au făcut o analiză a trecerii de la societatea modernă

la cea postmodernă, referindu-se la șase parametri: cultura, statul, inegalitatea, politica, organizarea muncii, știința și tehnologia [15, p. 63-65]. Cultura pierde aura ei de sacralitate și se transformă în comoditate, de la statul lui T. Hobbes, reprezentat printr-un luptător, statul postmodern devine o mămică protectoare și chiar intruzivă în intimitatea cetățeanului. În cadrul crizei COVID-19 observăm o mutație periculoasă între două arhetipuri: pe de o parte, arhetipul Junghian al mămicii posesive care intră în intimitatea cetățeanului (de ex: poartă mască, stai la distanță, spală-te pe mâini, stai în casă etc.) cu leviatanul lui Hobbes, care folosește ca metodă de presiune politică preferată forța statului (amendă, amenințare, limitarea din drepturi etc.)

Se prefigurează un șir de premise care indică asupra faptului că inegalitatea economică a bărbaților și femeilor și reacția acestora la crize sociale și sanitare este cauzată de conjuncturi și aspecte multiple de natura diferită: socială, biosomatică, educațională, politică etc. La oameni, ca și la alte mamifere, femela are capacitatea nașterii și alăptării, și rolurile asociate de grijă față de pui sau educarea și socializarea lor. Societatea postmodernă pune egalitatea în vârful ierarhiei valorice, în timp ce societatea tradițională creștină punea idealul universal-simbolic, reprezentat prin Dumnezeu sau prin modelele sfinților. Cu toate acestea, urmărirea unor imperative ideologice precum egalitatea, neagă anume diferențele între abilitățile, voința și naturile indivizilor, iar principiul universal al complementarității extremelor, reprezentat pe deplin în culturile lumii, este alterat în forma sa postmodernă – egalitatea. În același timp, aristocrația și burghezia masculină cu preponderență este contestată de o nouă elită economică, unde femeile sunt tot mai mult reprezentate.

Dacă modernitatea a adus asocierea muncitorilor cu partidele de stânga, în timp ce patronii și birocrății aveau simpatii de dreapta, în postmodernitate s-au spart aceste alianțe. Scăderea suportului pentru partidele tradiționale a fost confirmată de cercetători cu diferite viziuni politice. Neîncrederea nu a scăzut activismul politic, acesta fiind imperativ în aceste condiții: „noua politică”, implicarea intensă în societatea civilă a devenit noua formă de acțiune. Acestea sunt unele dintre tezele prezentate în lucrarea lui S. Crook, J. Pakulski și M. Waters. Cu toate că analiza este acceptabilă în linii generale și profund documentată, lucrarea acestor autori nu vine cu soluții pentru statu-quo. În opinia noastră, o resacralizare a lumii, înțelegerea modelelor tradiționale care au permis existența civilizației umane ar oferi umanității șanse pentru provocările sociale, ecologice, politice, economice ale sec.XXI.

Procesul de modernizare și ajustare la imperativele timpului a sistemului internațional și național al securității este unul continuu și necesită permanent noi idei și propuneri de îmbunătățire și de eficientizare, deoarece în perioada contemporană asigurarea securității umane și siguranței persoanei a devenit o preocupare complexă și multidimensională, încorporând astfel de componente precum securitatea personală, de mediu, a sănătății, alimentară, a comunității, securitatea politică și cea economică [16, p. 220].

În contextul nevoii acute de modernizare a Republicii Moldova și României, accesul la valorile, potențialul economico-social, mecanismele, instituțiile regionale, modelele și fondurile Uniunii Europene, concurează cu oportunitățile promovate, în

principal, de Federația Rusă [17, p. 26]. Apropierea de UE are tendința, în ultimele decenii, să genereze pentru Republica Moldova un șir de amenințări și riscuri de destabilizare internă: socială, economică și politică, inclusiv prin manipulare medicală, prin intermediul regiunii separatiste transnistrene, regiunii autonome găgăuze sau al unor forțe politice locale [18, p. 488]. În contextul amplificării în ultimul deceniu a confruntărilor hibride pe plan mondial, considerăm că miza amenințărilor și tentativelor de șantajare a autorităților de drept din Republica Moldova, provenind de la promotorii politicilor integraționiste în spațiul estic, constă în a menține cât mai mult timp posibil Republica Moldova ca satelit geopolitic al Federației Ruse, uneori chiar contrar intereselor sale naționale, inclusiv în detrimentul fortificării securității sale umane. Pentru atingerea acestor scopuri se recurge, cel mai des, la reanimarea unor mecanisme de manipulare în masă, se induce în societate o insatisfacție generală și frică ale populației de instabilitate sociopolitică și financiar-economică, frica de o eventuală escaladare armată a conflictului transnistrean, de subdezvoltare și sărăcie. Cel mai important factor în plan local pe care mizează agresorul în acest război hibrid este menținerea nostalgiilor sociopolitice ale electoratului din Republica Moldova pentru un regim autoritar și paternalist de tip sovietic, nostalgii care sunt exploatare periodic în interes geopolitic în scrutinele electorale, deci pe cale democratică, dar cu scopuri regresive pentru populația autohtonă, în planul securității sale umane.

Astfel, eventualele politici și strategii de securitate umană și siguranță a persoanei cu referință la asigurarea unui climat optimal pentru viață în baza unor principii generale umane nu pot fi conceptualizate ca simple acte juridico-politice, ci mai degrabă ca elemente normative generatoare de transformări sociale și politice semnificative în general, și de modernizare a sectorului securității în particular, aplicând diferite abordări conceptuale și perspective teoretice, solicitând instituții specializate, mijloace alocate și semnificative resurse umane [19, p. 88].

Securitatea umană și siguranța persoanei reprezintă componente importante ale procesului de modernizare și eficientizare a sistemului de asigurare a securității atât la nivel național, cât și internațional, mai cu seamă prin potențialul conceptual-metodologic specific acestor noi domenii. Totodată, securitatea umană și siguranța persoanei exercită una asupra alteia o presiune investigațională permanentă, în condiții de concurență obiectuală, care se va solda cu apropierea și unificarea, într-o anumită măsură, a aparatelor lor categoriale și conceptual-metodologice, ceea ce va spori importanța și rolul abordării comune a concepției siguranței persoanei și securității umane asupra problematicii siguranței persoanei și locului ei central în sistemul de asigurare a securității internaționale.

Menirea și scopul concepției siguranței persoanei și securității umane, precum și a dezvoltării durabile, este de a oferi o perspectivă nouă de modernizare și îmbunătățire a vieții umane prin soluționarea celor mai grave probleme cu care se confruntă, prin schimbarea mentalității față de propria existență și propria valoare a persoanei care să conducă la transformări calitative la nivel colectiv, dar și la nivelul biosferei și mediului de viață al omului, iar rolul informației și memoriei sociale

este să asigure o conexiune sustenabilă dintre cele trei planuri ontologice: trecut, prezent și viitor, pentru a nu pierde viziunea de ansamblu asupra perspectivelor și tendințelor de evoluție a omenirii pe parcursul întregii sale existențe în contextul transformărilor rapide și profunde din perioada contemporană.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Sprincean S. Unele contribuții ale comunității internaționale la depășirea crizei globale prin aplicarea mecanismelor bioetice de modernizare a politicului. În: Anuar Științific / Inst. de relații internaționale din Moldova (IRIM). Vol. 10. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 70-78.
2. Sprincean S., Becciu. S. The assuring human security in the conditions of intensification of global process of social-political pressure. În: Гуманитарное знание и духовная безопасность: сборник материалов IV Международной научно-практической конференции, г. Грозный, 1-3 декабря 2017 г. Махачкала: ЧГПУ, АЛЕФ (ИП Овчинников), 2017, p. 514-519.
3. Sprincean, S. Perspective bioetice și politice de modernizare a sectorului securității umane în Republica Moldova. Filosofia și perspectiva umană: Materialele Conferinței Științifice consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei. 17 noiembrie 2016. Chișinău: UnAȘM (Tipogr. "Biotehdesign"), 2017, p. 64-69.
4. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва, Прогресс-Традиция, 2000.
5. He C. Modernization science: The principles and methods of national advancement. Berlin: Springer, 2012.
6. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. Princeton: University Press, 1997.
7. Duignan B. Postmodernism www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy (accesat 20.03.2021).
8. Sprincean S., Becciu S. Ethical perspective on the phenomenon of political influence in Antonio Gramsci's works. În: Професійна та корпоративна етика на сучасному етапі розвитку соціогуманітарного знання: матеріали науково-практичної конференції, 23–24 листопада 2017 року. Київ, 2018, p. 75-79.
9. Harvey D. The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change. Malden: Blackwell Pub. Inc., 1990.
10. Lyotard J-F. The postmodern condition: a report on knowledge. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
11. Anderson P. The origins of postmodernity. London: Verso, 1998.
12. Foucault M. Les Mots et les choses. Paris: Éditions Gallimard, 1966.
13. Harvey D. The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change. Malden: Blackwell Pub. Inc., 1990.
14. Dragicevic N. Canada's gender identity bill C-16 explained www.cbc.ca/cbcdocs/pov/features/canadas-gender-identity-rights-bill-c-16-explained (accesat 13.03.2021).
15. Crook S., Pakulski J., Waters M. Postmodernization, change in advanced society. London: SAGE Publications, 1992.
16. Sprincean S. Priorități și imperative ale securității umane în procesul de modernizare socială. În: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective", Conferința națională cu participare internațională consacrată aniversărilor de 70 de ani de la constituirea Instituțiilor de Cercetare Științifică din Moldova, 55 de ani de la fondarea Academiei de Științe a Moldovei, 10 ani de la fondarea Filialei Bălți a Academiei de Științe a Moldovei, (ed. a 2-a), 29-30 septembrie 2016, Bălți. Foxtrot, 2016, p. 219-223.
17. Sprincean S. Securitatea umană și modernizarea democratică a Republicii Moldova. În: Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Conferința științifică internațională, 7 iunie 2016, Cahul. Vol. 1. Cahul: Universitatea de Stat "B. P. Hașdeu" (Tipogr. "Centrografic"), 2016, p. 25-30.
18. Sprincean S. Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova. În: Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale: Materialele conferinței științifico-practice internaționale (Departamentul Drept Public, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova), 13-14 decembrie 2018, Chișinău. Artpoligraf, 2019, p. 487-500.
19. Sprincean S., Becciu S. Importanța societății civile și a grupurilor de presiune pentru asigurarea securității proceselor decizionale. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, Nr. 2, p. 85-98.

GESTIONAREA IMAGINII MEDIA A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI
PE PORTARLURILE ONLINE DIN REPUBLICA MOLDOVA
MEDIA IMAGE MANAGEMENT OF PEOPLE WITH DISABILITIES
ON NEWS SITES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.04>

CZU: 316.344.6:659.3

Ludmila RUSNAC, *doctor în științe filologice,*
Universitatea de Stat din Moldova,
rusnac.contacte@gmail.com

Rezumat

Prin transmiterea mesajelor de tip incluziv, non-discriminatoriu, presa își ajută publicurile să perceapă mai bine particularitățile și necesitățile unor grupuri sociale și să adopte o atitudine tolerantă față de acestea. De regulă, informațiile sunt prezentate în știri și reportaje, practic lipsesc materiale în care subiectele să fie tratate în profunzime, de aceea publicul și societatea în general cunoaște foarte puțin despre viața persoanelor cu dizabilități, despre politicile în acest domeniu, despre problemele cu care se confruntă acești oameni. Marea majoritate a materialelor sunt știri realizate în baza comunicatelor de presă emise de instituțiile avizate, deci fără eforturi suplimentare de a ieși în teritoriu și a descoperi și alte subiecte, poate nu de actualitate imediată, dar importante și ele din perspectiva impactului social.

Cuvinte-cheie: *persoană cu dizabilități, mass-media, impact social, mesaj de tip incluziv, actualitate, discriminare, stereotipuri.*

Summary

By conveying inclusive, non-discriminatory messages, the press helps its audiences to better perceive the particularities and needs of some social groups and to adopt a tolerant attitude towards them. Usually, the information is presented in news and reports, there is practically no material in which the topics are treated in depth, so the public and society in general know very little about the problems of these people. The vast majority of the material is news based on press releases, without going out in the territory and discovering other topics, maybe not of immediate actuality, but also important from the perspective of the social impact.

Keywords: *disability persons, social impact, mass-media, inclusive message, actuality, discrimination, stereotype.*

Mass-media au un rol esențial în societatea democratică, deoarece oferă oportunitatea de a se expune tuturor actorilor implicați în activitatea socială. Prin potențialul de raspândire a informațiilor și de coagulare a opiniei publice, mijloacele de informare în masă, atât cele tradiționale, cât și new-media, constituie un instrument intrinsec de promovare, dar și de eradicare a prejudecăților și stereotipurilor sociale. Conform unui studiu realizat în spațiul autohton, ”mai bine de 2/3 din populația generală consideră că copiii cu dizabilități nu sunt ca toți copiii și că trebuie să fie educați în școli speciale, 40% cred că persoanele cu dizabilități sunt incapabile de a munci, 39% - că persoanele cu dizabilități mintale sunt periculoase și trebuie izolate, 28% - că persoanele cu dizabilități nu pot avea familie” [1]. Aceste percepții s-au statornicit cu suportul inclusiv al mijloacelor de informare în masă, care, sporadic sau nu, fortifică ideile preconceptuate și adesea eronate privind persoanele cu dizabilități. În accepțiunea cercetătoarei Mariana Țăbuleac, ”atitudinea

discriminatorie față de persoanele cu dizabilități este o consecință a politicilor dezvoltante ale statului în domeniu. Fiind considerate bolnave și neputincioase, persoanele cu dizabilități, în particular cele cu dizabilități intelectuale, practic sunt excluse din sistemul educațional, sunt lezate de dreptul de a fi angajate în câmpul muncii, și în rezultat – sunt privite ca o povară pentru sistemul de protecție socială” [2, p. 17].

Tablul 1. Stereotipuri despre persoanele cu dizabilități ce persistă la nivel de societate

Pe de altă parte, prin transmiterea mesajelor de tip incluziv, non-discriminatoriu, presa își ajută publicurile să perceapă mai bine particularitățile și necesitățile unor grupuri sociale și să adopte o atitudine tolerantă față de acestea. Așadar, sub aspectul incluziunii/excluziunii sociale, activitatea mediatică se fundamentează pe două perspective de abordare:

- radiografierea masivului informațional și selectarea mesajelor ce urmează a fi injectate în spațiul public (mass-media decide despre ce evenimente și fapte sociale să comunice și care mesaje au prioritate);
- selecția instrumentelor prin intermediul cărora își construiește conținuturile (orientează percepția audienței, alege modul în care comunică un subiect și creează context pentru interpretare și semnificații proprii pentru subiectele abordate).

Deci, mass-media manifestă două tipuri de atitudine față de grupurile sociale cu risc de incluziune: incluzivă și excluzivă. Atitudinea incluzivă vizează suportul mass-media în promovarea diversității sociale, adoptarea unei politici non-discriminatorii față de anumite grupuri sociale, cum ar fi persoanele cu dizabilități, iar atitudinea

excluzivă se referă la evitarea de a aborda subiectele despre persoanele cu nevoi speciale, perpetuarea prejudecăților și stereotipurilor existente la nivel de societate și non-valorizarea acestui grup social dezavantajat. În rezultat, aceste persoane sunt marginalizate și considerate neimportante pentru societate, un balast. Materiale despre persoanele cu dizabilități apar relativ rar în mass-media, fapt ce denotă atenția insuficientă pentru această temă. Totodată, reflectarea problematicii dizabilității de către instituțiile media este un drept fundamental al tuturor cetățenilor, inclusiv al persoanelor cu dizabilități din mediul autohton. Cu toate acestea, spectrul subiectelor ce reflectă tematica dizabilității se rezumă la mediatizarea evenimentelor curente ce au tangență cu tema (modificări în sistemul de pensii, evenimente culturale, infracțiuni), sau informarea despre acte legislative sau normative care vizează această categorie de persoane. Jurnaliștii apelează foarte rar la persoanele cu nevoi sociale în calitate de surse, de obicei, pentru a aduna informațiile necesare contactează diferite instituții și organizații: Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației, Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității, Inspectoratul General de Poliție, Direcțiile raionale de asistență socială, primăriile, Asociații ale persoanelor cu dizabilități, Azilul Republican de invalizi și pensionari, Alianța Organizațiilor pentru Persoanele cu Dizabilități din Republica Moldova, Internatele psihoneurologice, Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică (CRAP), organizațiile non-guvernamentale specializate în domeniu etc.

De regulă, informațiile sunt prezentate în știri și reportaje, practic lipsesc materiale în care subiectele să fie tratate în profunzime, de aceea publicul și societatea în general cunoaște foarte puțin despre viața persoanelor cu dizabilități, despre politicile în acest domeniu, despre problemele cu care se confruntă acești oameni. Merită menționat faptul că jurnaliștii se străduiesc să utilizeze un limbaj echilibrat, non-discriminatoriu atunci când relatează despre persoanele cu nevoi speciale și respectă normele deontologice prescrise, dar se întâlnesc și excepții, o abatere uzuală fiind utilizarea în text a cuvintelor și expresiilor stereotipizate de genul: invalid, om în cărucior, miop, surdomut, bolnav, surd ș.a. În acest sens, *Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, ratificată în 2010, are implicații majore asupra paradigmei în care sunt văzute și tratate persoanele cu dizabilități în societate în ansamblul său. În conformitate cu acest document, statul se obligă să asigure condițiile pentru incluziunea socială și respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități la viață decentă, sănătate, familie, asistență socială, educație, dezvoltare profesională, asigurarea cu un loc de muncă ș.a. Alte documente internaționale ratificate de Republica Moldova sunt: Carta Socială Europeană, ratificată prin Legea nr. 484-XV din 28.09.2001; Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, la care Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 408–XII din 12.12.1990; Recomandările Comitetului de Miniștri adoptate la 5 aprilie 2006 privind Planul de Acțiuni al Consiliului Europei în domeniul Dizabilității (2006-2015); Regulile Standard ale Națiunilor Unite cu privire la egalitatea de șanse pentru Persoanele cu Dizabilități.

Raportat la persoanele cu dizabilități, subiectele abordate uzual pe portalurile de știri sunt următoarele: nerespectarea legislației privind accesibilizarea clădirilor publice și a transportului în comun pentru persoanele cu dizabilități; nerespectarea de către autorități a drepturilor persoanelor cu dizabilități; dificultăți în exercitarea dreptului la vot al persoanelor cu dizabilități; majorarea indemnizației persoanelor încadrate în grad de handicap; statistici privind situația persoanelor cu dizabilități; inaugurări de centre de terapie și reabilitare destinate persoanelor cu dizabilități; campanii caritabile.

Pentru a vedea gradul și modalitățile de reflectare în presă a problematicei dizabilității, am supus analizei conținuturile emise de către portalurile media online: diez.md, deschide.md și realitatea.md și câteva materiale plasate pe site-ul investigații.md în perioada 16.03.2020-16.05.2020. Au fost urmărite identificarea subiectelor referitoare la tematica dizabilității, analiza materialelor de presă ce vizează incluziunea socială a persoanelor cu nevoi speciale, gestionarea terminologiei utilizate în redactarea materialelor despre persoanele cu dizabilități. În perioada supusă analizei, portalurile media au plasat materiale în care au fost abordate următoarele subiecte:

- ✓ Ziua internațională a persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Perioada de îngrijire a persoanelor cu dizabilitate severă va fi luată în calcul la pensie;
- ✓ Părinții copiilor cu dizabilități pot beneficia de câteva ore de odihnă;
- ✓ Dublarea cuantumului alocației sociale pentru persoanele cu dizabilități;
- ✓ Persoanele cu dizabilități pot beneficia de 6 mii de lei de la primărie;
- ✓ Mărirea pensiei de invaliditate;
- ✓ Reforma sistemului de pensii;
- ✓ Indexarea pensiilor de la 1 aprilie 2020;
- ✓ Pensiile vor fi indexate de două ori pe an;
- ✓ Ajutor social pentru perioada rece a anului;
- ✓ Eveniment caritabil Christmas Quiz;
- ✓ Compensații bănești pentru persoanele cu dizabilități de pe urma războiului;
- ✓ Asistență telefonică gratuită pentru persoanele cu dizabilități;
- ✓ Metoda de votare a persoanelor cu dizabilități mintale;
- ✓ Persoanele cu dizabilități motorii vor fi scutite de achitarea plăților vamale la importul autoturismelor;
- ✓ Grupuri sportive pentru persoanele cu dizabilități;
- ✓ Donații externe pentru îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Alocațiile sociale de stat pentru copiii cu dizabilități;
- ✓ Angajatorii vor primi subvenții de stat pentru angajarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Incluziunea școlară a persoanelor cu dizabilități;
- ✓ Nereguli în sistemul educațional din școlile auxiliare;
- ✓ Nereguli în procesul de acordare a gradului de invaliditate cetățenilor moldoveni.

Marea majoritate a materialelor sunt știri realizate în baza comunicatelor de presă emise de instituțiile avizate, deci fără eforturi suplimentare de a ieși în teritoriu și a

descoperi și alte subiecte, poate nu de actualitate imediată, dar importante și ele din perspectiva impactului social. Bunăoară, nu s-a scris nimic despre dificultățile pe care le întâmpină copiii cu dizabilități care frecventează școlile de cultură generală, deoarece majoritatea școlilor nu sunt adaptate la nevoile copiilor cu dizabilități, despre problemele psihologice cu care se confruntă copiii plasați în școlile auxiliare, despre dificultățile de socializare ale persoanelor cu deficiențe cu ceilalți membri ai comunității, despre gestionarea fondului pentru educația incluzivă, despre protecția de violență și abuz a persoanelor care trăiesc în internatele psihoneurologice ș.a. După cum am putut observa în urma analizei materialelor, vocea, părerea acestor oameni lipsește din sistemul mediatic, fiind nuanțată sporadic, sau în raport cu evenimente cu context negativ (omor, agresiune fizică, viol, reținere, etc.), materiale în care persoana cu dizabilitate apare în calitate de infractor sau victimă. Evident, informațiile sunt prezentate într-o manieră care să incite și chiar să șocheze. Exemplificăm prin câteva titluri de știri: "Invalid fără mâini și picioare este judecat pentru că ar fi bătut doi polițiști" [3], "Caz nemaiîntâlnit! A înscenat sinuciderea unui bărbat și a agresat sexual un invalid, după ce l-a închis în beci" [4].

Totodată, în rezultatul investigației am stabilit că numărul de materiale care să vizeze incluziunea socială este infim, fiind identificate următoarele subiecte:

- În Moldova a fost achiziționat primul taxi pentru persoane în cărucior;
- Expoziție de promovare a persoanelor cu dizabilități motorii din Republica Moldova;
- Companiile de taxi obligate să aibă în dotare automobile pentru transportarea persoanelor cu dizabilități locomotorii;
- Creșterea accesibilității persoanelor cu dizabilități în spațiile publice.

Cu referire la terminologia utilizată de către jurnaliști în textele redactate, este necesar să specificăm faptul că documentele internaționale recomandă statelor semnatar să opteze pentru renunțarea la termeni precum "invalid", "invalid de război", "persoană în cărucior", "persoană cu retard", "grad de invaliditate", "invalid de gradul I, II, III", noțiuni care nu se conțin nici în Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, adoptată în anul 2012. Astfel, jurnaliștii pot opta pentru termeni ca: "persoană cu dizabilitate", "persoană cu dizabilități de pe urma războiului", "utilizator de scaun rulant", "grad de dizabilitate", "dizabilitate severă, accentuată, medie". Toate noțiunile cu referire la persoanele cu dizabilități se conțin în două documente de bază de care jurnaliștii sunt îndemnați să țină cont: Ghidul de stil cu norme etice pentru jurnaliști, editat de Asociația Presei Independente (API) și un ghid pentru jurnaliști, editat de Keystone Moldova, intitulat „Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități”.

În aceeași ordine de idei, caracterul umanizant se întrevede doar sporadic în materialele jurnalistice, poveștile de viață practic lipsesc, am identificat doar două materiale de acest fel: "Povestea unui activist cu dizabilități din Bender care luptă pentru egalitate" [5] și "A urcat scările în genunchi, până la etajul doi al spitalului, pentru o consultație! Povestea unui invalid de la Orhei" [6]. Un alt aspect care, în accepțiunea

noastră, este necesar de a fi punctat în cele ce urmează vizează predispoziția jurnaliștilor de a relata într-o manieră în care să plaseze într-un context de eroizare persoanele cu nevoi speciale care au înregistrat anumite succese sau au reușit să realizeze ceva valoros în viață. Un asemenea gen de abordare venerativă creează la nivel de societate falsa impresie precum că persoanele cu dizabilități sunt niște eroi, luptători puternici și curajoși care realizează fapte mărețe. Ca rezultat, societatea consideră acești oameni îndeajuns de puternici încât să se descurce singuri. Reiterăm că textele jurnalistice bune nu plasează în prim plan dizabilitatea persoanei, ci ideile, calitățile personale și abilitățile pe care le deține. Gradul de dizabilitate se menționează doar în cazul în care această informație este relevantă și necesar de a fi specificată. La fel, o greșală pe care o comit frecvent jurnaliștii constă în a prezenta calitățile persoanei cu deficiențe (binevoitoare, atentă, tacticoasă, respectuoasă), în opoziție cu dizabilitatea (de exemplu, ”cu toate că este persoană cu nevoi speciale, nu și-a pierdut simțul umorului”) sau, mai grav – o consecință a dizabilității (de exemplu, ”condiția pe care o trăiește, l-a făcut să primească cu smerenie toate loviturile vieții”). Asta induce ideea că doar persoanele care cunosc durerea și suferința pot manifesta bunătate. Prin materialele pe care le redactează, jurnalistul nu trebuie să țintească în a trezi mila oamenilor față de aceste persoane, este doar necesar ca societatea să cunoască despre ele, să le înțeleagă și să le accepte ca și cetățeni cu drepturi egale în societate. Jurnalista Natalia Porubin este de părere că ”oamenii nu au nevoie de milă, ci de relatări obiective și echidistante ale problemelor cu care se confruntă în fiecare zi. Aceste relatări, la rândul lor, trebuie să genereze acțiuni concrete din partea autorităților” [7]. A fi cetățean cu drepturi egale presupune a nu fi defavorizat (de obicei se optează pentru imagini și poze plângăcioase, care sensibilizează), persoanele cu dizabilități nu sunt prezentate ca și actori ai vieții sociale, nu sunt prezentate în interacțiune cu persoanele sănătoase, realizând ceva împreună, ci doar în contextul în care persoana sănătoasă asistă persoana cu dizabilitate.

Totodată, se cere a fi menționat faptul că atitudinea exclusivă a media față de un anumit subiect sau grup social ”nu se manifestă doar prin articole de presă negative referitoare la subiectul respectiv. Uneori articolele negative la adresa unui subiect sau grup social pot constitui de fapt promovarea unei imagini de tip incluziv” [8]. În calitate de exemplu poate servi textul ”Exilați în școli pentru retardați”, publicat pe investigatii.md. Pentru exemplificare, am preluat următorul fragment: ”Copiii plasați în școlile auxiliare nu sunt ajutați să se dezvolte, să se salveze de retardul mintal, ci sunt lăsați să degradeze, urmând să poarte pentru tot restul vieții stigmatul de debil. După absolvirea a opt clase, timp în care se învață după o programă simplificată, ei obțin un certificat care nu le permite să-și continue studiile în licee, colegii sau universități [9]. După cum putem remarca, problema este formulată franc, iar duritatea limbajului este argumentată, pentru că are scopul de a sensibiliza opinia publică, de a determina factorii de decizie să se implice pentru a înlătura gafele din sistemul educațional, pentru că nu este normal să fie plasați în școlile auxiliare copiii practic sănătoși sau care pot fi recuperați ușor. În accepțiunea autorului acestei investigații jurnalistice, ”școlile auxiliare, rămase moștenire de la sistemul sovietic de educație,

nu sunt altceva decât niște „ghetouri” pentru copiii cu nevoi speciale.... Ca și în întregul sistem rezidențial, mărimea salariilor personalului acestor instituții e în funcție de numărul de copii. În aceste condiții, managerii și în mare parte personalul acestor instituții sunt interesați să mențină, ba chiar să sporească numărul elevilor și nu caută posibilități pentru reintegrarea acestora în familie” [10]. Indubitabil, problematica dizabilității este prezentată în context negativ în conținutul acestui material, însă textul în sine promovează incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități, unicul material care a abordat acest subiect în perioada investigată.

Noile condiții impun și mijloacelor de informare în masă un efort de adaptare la noua paradigmă de abordare a tematicii dizabilității, or, în acest proces, mass-media deține un rol esențial. Deci nu ne limităm doar la a cunoaște că astfel de persoane există acolo undeva, dar scriem despre ele și le ajutăm să se integreze în comunitate. Atât media tradițională, cât și cea online trebuie să activeze pe direcția schimbării atitudinii societății față de acest grup social defavorizat, și acest deziderat poate fi atins prin aplicarea mai multor politici:

- a) scoaterea din anonimat a acestei categorii sociale, extinderea numărului de conținuturi jurnalistice ce abordează tematica dizabilității;
- b) diversificarea materialelor jurnalistice ce vizează persoanele cu dizabilități, prin redactarea, alături de știri și reportaje, și a altor tipuri de materiale, ce valorifică în profunzime tema: comentarii, interviuri, povești de viață etc.;
- c) valorizarea rolului social al persoanelor cu dizabilități, prin opțiunea de a scrie primordial despre abilitățile acestor oameni, despre succesele pe care le înregistrează, și mai puțin să scoată în evidență dizabilitățile și eșecurile lor;
- d) informarea și suportul în conștientizarea de către populație a situației în care se află persoanele cu dizabilități;
- e) evitarea stigmatizării persoanelor cu diferite tipuri de deficiențe, mai ales a persoanelor cu dizabilități intelectuale, pe care societatea îi consideră bolnavi mintali și față de care manifestă o reticență sporită, privindu-le cu suspiciune sau chiar cu dispreț. În acest context, trebuie de menționat faptul că nu există o relație de sinonimie între boala mintală și dizabilitatea intelectuală, or, boala mintală se manifestă o anumită perioadă, fiind tratată medicamentos, în timp ce dizabilitatea intelectuală este o stare înnăscută, caracterizată prin dificultăți de înțelegere și asimilare a informației, și această stare nu poate fi tratată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Percepțiile populației despre discriminarea diferitor grupuri social-defavorizate// Studiu realizat de Fundația Soros-Moldova. Disponibil: http://www.soros.md/files/FSM_Raport%20anual_2010_0.pdf. (accesat 02.05.20).
2. Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități intelectuale. Ghid pentru jurnaliști//KHSIMA/ Programul Comunitate Incluzivă-Moldova, Chișinău. Tipografia ARVA Color SRL, 2012.
3. Invalid fără mâini și picioare este judecat pentru că ar fi bătut doi polițiști. Disponibil: <https://www.deschide.md/ro/stiri/social/3686/VIDEO--Invalid-f%C4%83r%C4%83-m%C3%A2ini-%C8%99i-picioare-este-judecat-pentru-c%C4%83-ar-fi-b%C4%83tut-doi-poli%C8%9Bi%C8%99ti.htm> (accesat 03.05.20).

Gestionarea imaginii media a persoanelor cu dizabilități pe portarurile online din RM

4. A înscenat sinuciderea unui bărbat și a agresat sexual un invalid după ce l-a închis în beci. Disponibil: https://www.realitatea.md/caz-nemaiintalnit-a-inscenat-sinuciderea-unui-barbat-i-a-agresat-sexual-un-invalid-dupa-ce-l-a-in_21971.html. (accesat 02.05.20).
5. Povestea unui activist cu dizabilități din Bender care luptă pentru egalitate. Disponibil: <https://diez.md/2019/12/11/foto-video-povestea-unui-activist-cu-dizabilitati-din-bender-care-lupta-pentru-egalitate/> (accesat 06.04.20).
6. A urcat scările în genunchi, până la etajul doi al spitalului, pentru o consultație! Povestea unui invalid de la Orhei. Disponibil: https://www.realitatea.md/a-urcat-scarile-in-genunchi--pana-la-etajul-doi-al-spitalului-pentru-o-consultatie--povestea-unui-invalid-de-la-orhei_86544.html (accesat 17.04.20).
7. Persoanele cu dizabilități nu au nevoie de compasiune în materialele jurnalistice. Cum relatăm corect despre ele. Disponibil: <https://mediaforum.md/upload/webinar/ghiduri-profesionalizare/08-indrumar-Natalia-Porubin.pdf>. (accesat 07.05.2020)
8. Persoanele cu dizabilități nu au nevoie de compasiune în materialele jurnalistice. Cum relatăm corect despre ele. Disponibil: <https://mediaforum.md/upload/webinar/ghiduri-profesionalizare/08-indrumar-Natalia-Porubin.pdf> (accesat 03.05.2020)
9. Exilați în școli pentru retardați. Disponibil: <https://www.investigatii.md/ro/investigatii/drepturile-copilului/exilati-in-scoli-pentru-retardati>. (accesat 16.04.20).
10. Exilați în școli pentru retardați. Disponibil: <https://www.investigatii.md/ro/investigatii/drepturile-copilului/exilati-in-scoli-pentru-retardati>. (accesat 17.04.20).

PARTENERIATELE POLITICE POST-ALEGERI DE GUVERNARE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE DEZIDERATE ȘI REALITĂȚI¹

POST-ELECTION POLITICAL GOVERNMENT PARTNERSHIPS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: BETWEEN DESIDERATES AND REALITIES

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.05>

CZU: 323(478)

Pantelimon VARZARI, *doctor habilitat în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
anvarzari@gmail.com

Rezumat

În articol sunt examinate unele subiecte privind constituirea, funcționalitatea și viabilitatea celor douăsprezece coaliții de guvernare care s-au perindat în Republica Moldova în anii 1994–2020. O atenție deosebită se acordă problemei formării unei majorități parlamentare postelectorale de guvernare constituite în baza rațiunii politice și a consensului substanțial procedural. Acesta din urmă presupune acordul asupra unui set de proceduri cu privire la luarea deciziilor de interes comun. Se ajunge la concluzia că, convergența elitelor (coaliția, alianța, parteneriatul și alte aranjamente politice de colaborare pentru respectarea jocului politic democratic) este o modalitate de conlucrare a elitelor politice și presupune, de fapt, o transformare substanțială a democrației neconsolidate într-o democrație funcțională, consolidată.

Cuvinte-cheie: *puterea de coaliție, parteneriat politic, coaliție de guvernare, majoritate parlamentară, lider politic, tranzacția între elite, convergența elitelor, democrație funcțională, Republica Moldova.*

Summary

The article examines some topics regarding the establishment, functionality and viability of the twelve governing coalitions that alternated in the Republic of Moldova in 1994–2020. Particular attention is paid to the issue of forming a governing post-election parliamentary majority, based on political reason and substantial procedural consensus. The latter presupposes agreement on a set of procedures when taking decisions of common interest. It is concluded that the convergence of elites (coalition, alliance, partnership and other political collaboration arrangements for respecting the democratic political game) is a way of working of political elites and involves, in fact, a substantial transformation of unconsolidated democracy into a functioning, consolidated democracy.

Keywords: *coalition power, political partnership, governing coalition, parliamentary majority, political leader, elite transaction, elite convergence, functional democracy, Republic of Moldova.*

Guvernarea democratică își îndeplinește funcțiile sale prin instituțiile de putere legislativă, executivă și judecătorească în contextul unei vieți sociale democratice bazate pe participare, competență, loialitate, consens, concurență politică și, nu în ultimul rând, pe convergența intereselor majore dintre putere și societate întru realizarea

---

¹ Articolul este elaborat în baza Proiectului 20.70086.13/COV *Atenuarea impactului negativ al pandemiei COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova (FUNCOV) (2020-2021) finanțat prin ANCD.*

scopurilor și obiectivelor formulate. Guvernarea nu este altceva decât forma directă și nemijlocită de exercitare a puterii politice. Cum noțiunea de putere presupune în mod obligatoriu, în însăși substanța sa, ideea unei relații, a unui raport între două părți, guvernarea poate fi analizată pe două paliere: cel care guvernează și cel care este guvernat. Dacă guvernarea, notează cercetătorul român A. Vocilă, este modalitatea de exercitare a puterii, buna guvernare presupune, între altele, imperativul consensului celor guvernați față de obiectivele și metodele guvernării, responsabilitatea guvernanților, eficiența guvernării și dreptul cetățenilor de a fi informați [1].

Evoluția societății din Republica Moldova, în contextul bunei guvernări, a depins în mare măsură de crearea unui sistem stabil de continuitate a puterii de stat, orientată spre dezvoltarea statului în baza unei creșteri radicale a eficienței guvernării. „Cel mai important lucru care distinge o țară de alta din punct de vedere politic nu este forma guvernării, scria S. Huntington în 1968, ci gradul de guvernare” [2, p. 21]. Buna guvernare, ca problemă publică ce ține de legitimarea și funcționalitatea puterii politice pentru destinul cetățenilor și al societății în ansamblu, depinde în mod firesc de eficacitatea utilizării de către actorii politici a anumitor *pârghii și* mecanisme democratice în actul guvernării. Drept instrumente și modalități de realizare a puterii în Republica Moldova servesc diferite parteneriate și alte aranjamente politice de guvernare (din 1994 până în 2020 s-au format douăsprezece alianțe de guvernare).

Coalizarea forțelor politice sau puterea de coaliție, numită în literatura politologică și putere aliată [3, p. 153], rezultă prin crearea alianțelor de guvernare între grupuri și alte entități politice cu interese politice comune. Ea se structurează ca urmare a reunirii puterii liderilor din grupurile de proveniență și se manifestă atât pe plan intern (între partide politice – alianțe și coaliții electorale / postelectorale, parlamentare, guvernamentale, alte categorii de organizații), cât și pe plan extern (când anumite puteri își reunesc forțele, inițiativele etc. pentru scopuri comune). Diferite construcții politice se pot încheia în funcție de: specificul interesului urmărit; condițiile concrete în care se desfășoară acțiunea; măsura în care fiecare parte contractantă renunță la obiectivele proprii; gradul permanenței legăturilor. Unii autori menționează faptul că o coaliție de guvernare (clasică) pe plan intern, formată din două sau mai multe entități politice, are mai multe avantaje decât o alianță cu participarea tuturor partidelor / fracțiunilor parlamentare [4], principalul fiind și prezența în actul guvernării a unei opoziții politice parlamentare critice, dar constructive (cazul țărilor occidentale [5]).

Coaliția grupurilor și/sau fracțiunilor din Legislativul unei țări, după anumite negocieri între liderii politici, formează majoritatea parlamentară, aceasta fiind anunțată prin declarație în ședința Parlamentului, iar după caz și instituționalizată, și cuprinde mai mult de jumătate din deputații aleși (în cazul Republicii Moldova, ca Parlamentul să fie funcțional este nevoie de o majoritate parlamentară, ceea ce înseamnă 51 de mandate). Expertul în drept constituțional N. Osmochescu, fost judecător la Curtea Constituțională a Republicii Moldova, subliniază necesitatea legalității unei majorități parlamentare: „În primul rând, majoritatea parlamentară

se formează imediat după alegerile parlamentare. În al doilea rând, majoritatea parlamentară se formează în cadrul ședinței plenare a Parlamentului. În cel de-al treilea rând, decizia de formare a majorității parlamentare se statuează în procese-verbale și se păstrează în arhivă” [6].

Coalițiile politice de guvernare se constituie în baza rațiunii politice și a consensului substanțial procedural, ultimul presupunând acordul asupra unui set de proceduri cu privire la luarea deciziilor de interes comun [7, p. 62]. Formarea unor alianțe, pacte, parteneriate și a altor aranjamente politice de guvernare între actorii politici este specifică pentru elitele politice din Republica Moldova încă la mijlocul anilor '90 ai sec. XX. În pofida faptului că majoritatea lor s-au confruntat pe parcursul anilor, așa cum se exprimă A.U. Gabanyi, cunoscut expert german în politică, cu „chinurile facerii unei coaliții de guvernare” [8], după formă și conținut, diferitele alianțe, parteneriate, pacte, acorduri și alte instrumente de conlucrare întru respectarea jocului politic pot fi caracterizate drept aranjamente instituționale, reflectând, în esență, nu numai dificultățile de formare a unei coaliții (spre exemplu, nenumăratele runde de tratative în care se „împarte cașcavalul”, sintagmă folosită de analiștii politici în descrierea partajării algoritmice, inclusiv a funcțiilor), dar și deficiențele actului de guvernare în țara noastră.

Pe bună dreptate, „doar în democrații o țară poate funcționa în vreme ce e condusă simultan de formațiuni politice rivale”, acestea formând „un guvern de coaliție sau o coabitare” [9]. Însă arta coabitării politice se învață greu, de aceea unii comentatori susțin că sistemul coalizării dăunează democrației pentru că o privează de o opoziție puternică și articulată. Cu toate riscurile pe care le comportă o guvernare de coaliție, analiștii politici cred că aceasta este singura formă viabilă la moment și pentru Republica Moldova. În același timp, în societățile cu tranziții democratice prelungite și, totodată, „paralizante”, precum este și țara noastră, disensiunile (de multe ori doctrinare, ideologice, politice, dar și personale dintre lideri) continuă să persiste în activitatea actorilor politici din cadrul aranjamentelor politice, determinând în acest fel diminuarea durabilității lor funcționale. Perioada de activitate a tuturor aranjamentelor politice, care s-au perindat din 1994 până în prezent la guvernarea țării, a durat nu mai mult de 2 ani [10, p. 378], cu excepția coaliției majoritare de guvernare coordonată de PDM între anii 2015–2019. Asta pe de o parte, iar pe de alta, în Republica Moldova, o coaliție post-alegeri de guvernare este adesea percepută ca o trădare, pentru că, în opinia exprimată de K. Mizsei, fostul Reprezentant Special al UE în Moldova [11], în țară se înregistrează un grad foarte înalt de concurență geopolitică între partidele pe care cetățenii le împart pentru ei înșiși categoric în pro-rusești și pro-occidentale, iar careva pași ale acestora în încercarea de a se apropia unele de altele sunt priviți drept trădare.

Utilizând unele abordări teoretice clasice (instituțională, structural-funcționalistă, behavioristă, interpretativă etc.), în continuare, propunem o analiză exhaustivă a celor douăsprezece parteneriate politice postelectorale de guvernare constituite în țara noastră și unele probleme cu care s-au confruntat actorii politici în forma-

rea, funcționalitatea și viabilitatea lor. Este de reținut că prima înțelegere mutuală (neinstituționalizată) între diferite facțiuni (grupuri) ale elitei guvernante a avut loc imediat după alegerile parlamentare anticipate din 27 februarie 1994. Acestea au fost primele alegeri legislative democratice (în baza sistemului pluripartidist) de după declararea independenței Republicii Moldova și care s-au desfășurat în baza sistemului electoral proporțional absolut – o singură circumscripție electorală pentru întreaga țară. Scrutinul electoral a fost convocat cu un an înaintea expirării mandatului Parlamentului, având în vedere că noua componență a forului legislativ, unul profesionist pe bază de pluripartitism, urma să adopte Constituția Republicii Moldova și un șir de documente importante referitoare la realizarea reformelor social-economice.

Noul Parlament a fost dominat de coaliția Partidului Democrat Agrar din Moldova (învingător absolut la alegerile parlamentare care a obținut 56 de mandate de deputat din 104)² și a fracțiunii parlamentare „Unitatea Socialistă” (28 mandate), formată din Mișcarea pentru Egalitate în Drepturi „Unitate-Edinstvo” (*Interfrontul*) și Partidul Socialist din Moldova. Consensul valoric al *Alianței Agro-Socialiste* (AAS) a fost unul de conjunctură și a funcționat doar prin coincidența unor interese înguste de grup până la alegerile prezidențiale ordinare din 17 noiembrie – 1 decembrie 1996, când au apărut disensiuni legate de candidaturile înaintate la funcția de șef al statului (la aceste alegeri au participat nouă candidați, iar printre aceștia și cei trei conducători de cel mai înalt rang: Președintele în exercițiu, M. Snegur; Prim-ministrul, A. Sangheli, considerat, de fapt, liderul informal al PDAM, și Președintele Parlamentului, P. Lucinschi [12, p. 18-21]. În al doilea tur de scrutin victoria i-a revenit lui P. Lucinschi, care l-a învins pe M. Snegur). Totuși, cea mai importantă realizare a guvernării majoritare a PDAM a fost adoptarea la 29 iulie 1994 a Constituției Republicii Moldova. Această realizare a fost promițătoare pentru continuarea modernizării societății și a reformelor începute de primul Parlament de legislatura a XII-a (a intrat în conștiința națională drept *Parlamentul Independenței*), 1990–1994, care a declarat suveranitatea și independența Republicii Moldova. În acest fel, alegerile din 1994 aduc o schimbare majoră pe scena politică autohtonă, propulsând în prim-planul vieții politice două curente de esență conservatoare, deși distincte ca formă și expresie – PDAM și „Unitate-Edinstvo”, iar prin aceasta descreștea cu mult influența forțelor național-democratice (această categorie includea atât aripa sa moderată, cât și cea radicală [13, p. 21].

Următoarea construcție politică a fost încheiată cu ocazia scrutinului parlamentar din 22 martie 1998. În pofida victoriei la alegeri a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova (deținea 40 de mandate din 101, dar rămâne în opoziție minoritară), a devenit evident că funcționarea efectivă a noului Legislativ putea fi asigurată numai în cazul constituirii unei coaliții stabile de guvernământ. Asta pentru că nicio formațiune nu a acumulat majoritatea de 51 de mandate, așa încât dialogul politic a

² Rezultatele tuturor scrutinelor parlamentare pot fi consultate pe următoarele două *link*-uri: Alegeri parlamentare în Republica Moldova (1994–2019). [on-line] <https://cec.md/ro/alegeri-si-referendumuri-2830.html> ; <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/#info> (vizitat 01.03.2020).

fost inițiat de către o nouă generație de elite democratice alcătuită din trei entități politice (Blocul electoral „Convenția Democrată din Moldova”, alcătuit din 5 organizații social-politice, – 26 de mandate, Blocul electoral „Pentru o Moldovă Democratică și Prosperă”, format din 4 organizații social-politice – 24 mandate și Partidul Forțelor Democratice – 11 mandate), constituind „Alianța pentru Democrație și Reforme” (ADR), care întrunea o majoritate confortabilă. Plasarea acestor formațiuni în avanscena vieții politice din anii 1998–2001 demonstra faptul că electoratul național manifesta opțiuni noi și dorința unor schimbări radicale ale situației politice și, implicit, economico-sociale existente în țară.

ADR a funcționat în perioada 21 aprilie 1998 – 9 noiembrie 1999, iar președintele coaliției majorității parlamentare și guvernamentale aflată la putere a fost desemnat m. Snegur. Fără a detalia, amintim doar că factorul-cheie în înclinarea balanței forțelor parlamentare și rolul principal în crearea coaliției majoritare de centru-dreapta i-a revenit mișcării pentru o moldovă democratică și prosperă (liderul partidului – Dm. Diacov; actualul Partid Democrat din Moldova). Anume ei, „centriștii”, au ocupat și funcțiile importante în organele legislative și executive ale țării. Fiind o alianță de centru-dreapta parlamentară, ADR devine primul guvern de coaliție din istoria politică recentă a țării noastre care a funcționat în baza *Acordului privind constituirea coaliției de guvernământ „Alianța pentru Democrație și Reforme”* (21 aprilie 1998) cu algoritmul stabilit (în conformitate cu ponderea fiecăreia dintre părți în cadrul grupului parlamentar unit al ADR: 2-2-1) și cu *Regulamentul grupului parlamentar al ADR-ului*, care enunța principiile activității acestuia.

Creat în rezultatul unor tratative dificile, Guvernul ADR, primul guvern de coaliție de factură democratică în istoria politică a țării, s-a bazat pe programul de guvernare al ADR [14; 15] și a inclus reprezentanți ai tuturor partidelor constituante. Însă, au apărut și unele dezacorduri în cadrul ADR, cauzate de un anumit grad de nemulțumire privind distribuția portofoliilor. Pe lângă toate acestea, după ce un grup de deputați, inclusiv Partidul Popular Creștin Democrat s-a retras de la guvernare în decembrie 1999, rezervându-și dreptul să voteze doar legile considerate reformiste, precum și datorită altor disensiuni majore interne (așa-numitele problema „Kozlodui”, problema „Taraclia”, problema „Roșca” și problema „Matei”), spre sfârșitul anului 1999 coaliția majoritară s-a dezintegrat și a devenit inoperantă (ADR a rămas doar cu 40 de deputați). În ciuda multor dificultăți ce au apărut în procesul activității organului legislativ, rămâne indiscutabil faptul că crearea coaliției de guvernământ de centru-dreapta și a unui guvern reformator constituia la acea vreme, în esență, o probă certă a maturității elitei politice guvernante din Republica Moldova.

Prin urmare, ADR, o coaliție de centru-dreapta parlamentară, devine și primul guvern democratic de coaliție din istoria politică recentă a Republicii Moldova. Ea a fost primul exercițiu democratic de guvernare în coaliție din țara noastră, formată din trei formațiuni politice cu numeroase partide non-comuniste, aceasta obținând majoritatea necesară în Parlamentul Republicii Moldova după alegerile parlamentare din 1998. Pentru scurt timp, ADR a avut trei prim-miniștri: Guvernul lui I. Ciubuc

(22 mai 1998 – 1 februarie 1999), Guvernul interimar al lui S. Urechean (5-17 februarie 1999) și Guvernul lui I. Sturza (19 februarie – 9 noiembrie 1999), toate fiind marcate de instabilitate politică cronică, ceea ce a împiedicat realizarea unui program coerent de reformă.

I. Sturza a fost desemnat pentru funcția de premier pe data de 19 februarie 1999, iar Executivul său – investit „la limită” cu votul deținutului politic al regimului de la Tiraspol Ilie Ilașcu (transmis în formă scrisă) [16]. Era clar că o majoritate atât de fragilă, cum era cea ce a investit în funcție Guvernul Sturza, nu putea să reziste mult timp. Calificat drept cel mai reformator și pro-european guvern, dar cunoscut și ca „premierul-calos” din cauza sărăciei la care i-a adus pe cetățenii moldoveni, cel care a cedat pe mâna Federației Ruse Moldova-gaz, o companie mai mult decât strategic [17], cu votul a 58 de deputați comuniști, creștin democrați și independenți desprinși de formațiunile de centru-dreapta, Parlamentul a adoptat la 9 noiembrie 1999 (la mai puțin de un an de la învestirea Guvernului) moțiunea de cenzură privind acordarea votului de neîncredere Cabinetului Sturza.

Este de menționat în mod aparte și faptul că în urma scrutinului din 1998, fracțiunea PCRM, cu 40 de mandate de deputat, s-a aflat în opoziție parlamentară față de ADR, iar ulterior, în noiembrie 1999, a acordat, împreună cu PPCD, vot de neîncredere Guvernului Sturza. În așa fel, cel de-al treilea aranjament politic a fost coaliția de guvernare constituită din două formațiuni politice extreme, și anume – PPCD și PCRM, 1999–2001. *Alianța* bilaterală în cauză nu a avut un suport politico-juridic de funcționare ca cel al ADR, pentru că era vorba despre unirea / coalizarea extremelor politice, PPCD și PCRM, în contextul demiterii prin vot (de cenzură) a Guvernului I. Sturza. În noua conjunctură politică creată, ADR, devenită deja minoritară și alcătuită din aceleași trei entități politice (Blocul CDM, Blocul PMDP și PFD), este menținută din anumite raționamente tactice și trece în opoziție față de noua majoritate parlamentară, continuând linia politică de reformare democratică a societății, de integrare a Republicii Moldova în structurile europene [18]. Noua coaliție (neinstituționalizată, neformalizată oficial), formată din creștini democrați, comuniști și neafiliați, și-a dat acordul ca noul Executiv să fie format din miniștri tehnocrați, așa încât la 21 decembrie 1999 Parlamentul acordă vot de încredere celui de-al treilea Executiv după alegerile parlamentare din 1998 – Guvernului D. Braghiș, un candidat de compromis, care nu era membru de partid, ministrul adjunct al economiei și reformelor din Executivul precedent. Acesta a încercat reformarea țării pe principiile „modelului social” de dezvoltare. În pofida tuturor greutăților legate de privatizarea nereușită, de problemele din sectorul energetic și de datoriile la salarii și pensii, PIB-ul țării a crescut cu 2% și au apărut primele semne ale restabilirii economiei. Însă politica lui a fost supusă unei critici dure din partea opoziției parlamentare a ADR (datorită orientării pro-CSI-ste a Executivului), iar însuși Guvernul Braghiș era numit provizoriu, de tranziție și tehnic, fiind considerat și primul guvern minoritar în istoria politică a țării noastre.

Coaliția de guvernare „Parteneriatul Politic pentru Realizarea Obiectivelor Integrării Europene” (2005–2007), cel de-al patrulea aranjament politic de la decla-

rarea independenței Republicii Moldova, a fost constituită din cinci entități politice (PCRM, Alianța „Moldova Noastră”, PDM, Partidul Social-Liberal și PPCD). În alegerile anticipate din 25 februarie 2001 și în alegerile parlamentare ordinare din 6 martie 2005, PCRM în frunte cu V. Voronin a obținut două victorii marcante (una „zdrobitoare” – inițial cu o majoritate constituțională în 2001, devenind astfel primul și unicul partid din istoria politică a Republicii Moldova care a obținut majoritatea constituțională, iar cea de-a doua – confortabilă – cu o majoritate simplă în 2005). În cazul scrutinului din 2001 partidul puterii, PCRM, nu a avut nevoie de a crea vreo alianță cu oponenții politici pentru a guverna țara pentru un mandat de 4 ani și pentru a alege președintele de către Parlament (majoritatea parlamentară – fracțiunea PCRM, fiind cea mai numeroasă în cadrul Legislativului ales, – 71 de deputați) [19], iar în cazul alegerilor din 2005 situația puțin s-a schimbat, în sensul că, în pofida victoriei PCRM (reușește să acumuleze doar 56 mandate de parlamentar), acesta era constrâns să formeze o coaliție cu alte fracțiuni parlamentare pentru a guverna și pentru a alege șeful statului cu 61 de voturi. Negocierile politice purtate între liderii partidelor politice câștigătoare în cel de-al doilea scrutin parlamentar au și condus la constituirea coaliției de guvernământ din 24 martie 2005.

Formarea coaliției de guvernare în cauză a fost determinată, în opinia unor cercetători occidentali, și de opoziția politică parlamentară, din diverse motive: evitarea unei „revoluții” pe care o puneau la cale unele forțe din exterior [20], nevoia menținerii stabilității politico-sociale în țară, a continuării reformelor democratice și, nu în ultimul rând, a cursului de integrare europeană. Este de menționat faptul că așa-zisul „consens național” a fost atins prin adoptarea unanimă de către deputați a *Declarației Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene* din 24 martie 2005, care stipula consensul tuturor fracțiunilor parlamentare în ceea ce privește promovarea treptată și ireversibilă a cursului strategic de integrare europeană a țării noastre [21]. Însă AMN nu a acceptat compromisul de la bun început cu PCRM, dobândindu-și astfel dreptul de a fi calificată drept principală forță de opoziție, drept că la prima ședință a noii legislaturi a Parlamentului din 24 martie 2005 a votat împreună cu toate celelalte fracțiuni, în unanimitate, *Declarația în cauză*.

Constituirea așa-numitului „parteneriatului politic pentru interesele țării” a jucat un rol pozitiv în stabilizarea situației social-politice în perioada de referință, creând, în același timp, și unele premise pentru reformarea în continuare a economiei naționale. Astfel, fenomenul politic din 4 aprilie 2005 este considerat de mai mulți autori drept unul dintre cele mai răsunătoare evenimente din istoria politică recentă a Republicii Moldova – partidele de opoziție (AMN, PDM, PSL și PPCD) și PCRM (partidul de guvernământ), care reprezentau toate segmentele eșichierului politic autohton în cadrul Legislativului ales, au votat împreună pentru realegerea lui V. Voronin în funcția de șef al statului. La fel, acest parteneriat a fost respectat în cadrul altui vot de mare semnificație – adoptarea la 22 iulie 2005 a *Legii cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)*,

având drept scop stabilirea unor prevederi-cadru privind statutul juridic special al localităților din raioanele de est ale țării și trasând astfel principiile și modalitățile de soluționare a conflictului transnistrean în baza reglementărilor constituționale respective [22; 23].

Cu alte cuvinte, stabilirea „consensului național” între putere și opoziția parlamentară avea drept scopuri bine determinate, scopuri ce se referă și astăzi la problemele de ordin strategic pentru țara noastră – integrarea europeană, soluționarea conflictului transnistrean și democratizarea societății. Necesitatea soluționării acestor probleme, care constituia nucleul formulei politice funcționale pentru întreaga clasă politică și societate, a condus la apariția noii paradigme de activitate a guvernării comuniste. Cu eforturi comune, are loc procesul de consolidare a stabilității și eficienței instituțiilor de stat, fiind atestat în acest sens un nivel mai adecvat de cooperare dintre Parlament, Guvern și Președinție privind promovarea reformelor de modernizare și europenizare a țării. Este de menționat și faptul că partidele aflate la guvernare în frunte cu PCRM înregistrează câteva progrese în cadrul relațiilor dintre Republica Moldova și UE, iar colaborarea și cooperarea Republicii Moldova cu NATO în contextul opțiunii europene a țării a condus la semnarea, la 19 mai 2006, la Bruxelles, a *Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului Republica Moldova – NATO* (IPAP).

Nu este neglijabil și faptul că succesul neașteptat în alegeri trezește ambiția PCRM de a re-constitui un model de guvernare copiat după modelul rusesc de „democrație administrativă”, caracterizat prin: verticala puterii, existența unui singur sistem decizional al puterii de stat, dar și un puternic curent filorus, orientat spre politicile și interesele Federației Ruse, ceea ce nu putea decât să alimenteze reacții și proteste din partea unor vaste segmente sociale nereprezentate. În ciuda acestor reacții, liderii PCRM au continuat să-și întărească modelul preferat de guvernare, având o putere legislativă subordonată și slabă, cu o exercitare rituală a alegerilor în combinație cu un rol disproportionat al Președinției în raport cu puterea executivă (Guvernul) și cea legislativă (Parlamentul) [13, p. 10-11].

Din aceste și alte motive bine cunoscute, „Parteneriatul Politic pentru Realizarea Obiectivelor Integrării Europene”, format în martie 2005, a dat unele fisuri după retragerea PSL-ului din alianța parlamentară (nefiind de acord cu revizuirea Regulamentului Parlamentului la capitolul sistarea transmiterii în direct a ședințelor Legislativului, cu activitatea legislativă curentă și cu modul de guvernare și administrare a treburilor publice), după pierderea alegerilor locale generale din iunie 2007 de către partidul de guvernământ (PCRM) și alte disensiuni dintre părți asupra modului de guvernare [24, p. 117-118]. Altfel spus, consensul procedural stabilit dintre diferite facțiuni ale elitei politice (parlamentare), aflându-se sub impactul mai multor disensiuni asupra modului de guvernare, inclusiv a nerealizărilor unor pachete de reforme democratice în anumite domenii de activitate ce au făcut obiectul consensului politic, nu a rezistat sub presiunea solicitărilor opozanților parlamentari, astfel încât spre sfârșitul anului 2007 parteneriatul politic a devenit inoperant. Și totuși consensul valoric atins de coaliția formată a însemnat un exercițiu de maturitate a formațiunilor

politice și un test major pentru întreaga clasă politică din Republica Moldova chiar dacă efectele lui sunt tratate neunivoc de analiștii politici autohtoni.

Aici însă trebuie de ținut cont de situația și conjunctura social-politică în care au funcționat aceste patru aranjamente politice. Dacă AAS, ADR și coaliția de guvernare PPCD-PCRM au fost create și au funcționat în cea de-a doua etapă a procesului de afirmare și dezvoltare a statului Republica Moldova, 1994–2000, numită de noi etapa stabilizării sistemului politic autohton și se definește prin aprofundarea și realizarea principiilor democratice, funcționarea instituțiilor statale, formarea cadrului legislativ și normativ al țării în conformitate cu voința politică a elitei guvernante (prima etapă este perioada instituționalizării statului Republica Moldova, iar după alți autori – etapa „romantică”, a „speranțelor”, cuprinzând anii 1990–1994), în timp ce așa-numitul „parteneriatul politic pentru interesele țării” și-a desfășurat activitatea în perioada guvernării comuniste numită etapa „pseudodemocratică”, iar de unii autori – etapa „consensului național”, 2001 – prima jumătate a anului 2009 [25, p. 14-21].

În ultima etapă a dezvoltării statului Republica Moldova, a doua jumătate a anului 2009 – până în prezent, au funcționat alte opt parteneriate politice care s-au constituit în țara noastră după guvernarea comunistă, odată cu schimbarea paradigmei de guvernare de către așa-numitele coaliții democratice și pro-europene de guvernare: „Alianța pentru Integrare Europeană” (AIE), 2009–2010; „Alianța pentru Integrare Europeană-2” (AIE-2), 2010–2013; „Coaliția Pro-Europeană de Guvernare” (CEPG), 2013–2014; „Alianța Politică pentru Moldova Europeană” (APME), prima jumătate a anului 2015; „Alianța pentru Integrare Europeană-3” (AIE-3), a doua jumătate a anului 2015; coaliția majoritară de guvernare controlată de Partidul Democrat din Moldova, 2015–2019; parteneriatul politic Partidul Socialiștilor din Republica Moldova-Blocul „ACUM Platforma DA și PAS”, iunie – noiembrie 2019, precum și coaliția de guvernare „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” între PSRM-PDM, martie – noiembrie 2020.

Vom specifica și faptul că funcționalitatea acestor construcții politice între actorii politici implicați în actul guvernării este specifică pentru perioada denumită etapă pragmatică sau perioada „realiștilor”, dar și cea a „idealiștilor” în aplicarea reformelor modernizatoare sub auspiciile democratizării tuturor sferelor vieții sociale. Este perioada „realiștilor”, căci primele șase alianțe din cele opt coaliții de guvernare numite „democratice” și „pro-europene” au încercat, într-un fel sau altul, să aducă la normalitate funcționalitatea instituțiilor de stat, să aprofundeze reformele democratice și să consolideze instituțiile puterii trasate în programele de guvernare. Este perioada „idealiștilor”, pentru că a eșuat „istoria de succes”, așa cum și-a dorit UE să facă din Republica Moldova, iar, în final, insuccesele guvernanților și astăzi afectează grav securitatea economică și cea politică a statului [26, p. 157-159]. Doar majoritatea parlamentară și guvernamentală asumată de către PDM în anii 2015–2019 a încercat, mai mult sau mai puțin reușit (dar nu vom uita aici și de existența dualității puterii de stat după prezidențialele-2016, formându-se astfel doi poli de putere în câmpul politic autohton – între Președinție, pe de o parte, și Parlament și Guvern, pe de alta), să

promoveze unele politici publice reformatoare în contextul modernizării politice a statului Republicii Moldova.

Confruntându-se cu un șir de dificultăți de ordin obiectiv și subiectiv și fiind susținute de oficialitățile europene, așa-numitele guvernări democratice și pro-europene care s-au perindat la cârma țării după anul 2009 au încercat să facă față problemelor moștenite de la guvernarea comunistă (aprofundarea reformelor democratice, abordarea conflictului transnistrean și procesul integrării europene), dar și problemelor noi apărute în perioada guvernării postcomuniste, Republica Moldova, fiind măcinată de probleme nou-apărute (atacuri *raider*, acte de corupție, delapidări de fonduri, „jaful” miliardului, crime tănuite, contrabandă de tot soiul și multe altele), se împotmolește în promovarea modernizării țării prin aplicarea reformelor democratice conform angajamentelor asumate față de UE: reforma justiției, reforma poliției, reforma administrației publice ș.a. Este și firesc, aceste probleme, generate chiar de înșiși guvernanți care ar trebui să le rezolve, nu pot contribui la o soluționare pe termen scurt sau mediu a marilor așteptări sociale.

Prima coaliție democratică majoritară apărută după guvernarea comunistă este considerată, fără îndoială, *Alianța pentru Integrare Europeană*, 8 august 2009 – 24 decembrie 2010, formarea căreia se datorează celor trei partide parlamentare de opoziție care au câștigat alegerile parlamentare ordinare din 5 aprilie 2009 (Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Liberal și Alianța „Moldova Noastră”), iar PDM s-a alăturat alianței deja după anticipatele din 29 iulie 2009. Primele trei formațiuni au „determinat” desfășurarea scrutinului parlamentar din 29 iulie prin refuzul lor de a participa la alegerea Președintelui Republicii Moldova (după scrutinul din 5 aprilie), iar ulterior aceștia au semnat, la 22 iunie 2009, *Acordul de parteneriat politic „În numele viitorului Republicii Moldova”* [27]. Acordul de constituire a alianței electorale anticomuniste prevedea formarea unui *Consiliul Politic pentru Dialog și Cooperare* în vederea inițierii unui dialog civilizată între putere și opoziție, între stat și societatea civilă. *Consiliul* avea drept scop crearea unui front anticomunist, monitorizarea și desfășurarea unor alegeri libere și corecte, dar și determinarea societății de a se implica activ în procesul electoral. În baza acordului de parteneriat electoral menționat, liderii celor patru partide politice anticomuniste care au câștigat anticipatele din iulie (PLDM, PL, AMN și PDM) au purces deja la elaborarea unui nou aranjament politic postelectoral, acesta fiind instituționalizat prin constituirea, la 8 august 2009, a AIE, astfel încât PCRM trece în opoziție.

Declarația privind constituirea coaliției de guvernare „Alianța pentru Integrare Europeană” semnată la 8 august [28] conținea cinci obiective majore pe care și le propunea să le realizeze coaliția de guvernare: 1) restabilirea statului de drept; 2) depășirea crizei social-economice și asigurarea creșterii economice; 3) descentralizarea puterii și asigurarea autonomiei locale; 4) reintegrarea teritorială a Republicii Moldova și 5) integrarea europeană a Republicii Moldova și promovarea unei politici externe echilibrate, consecvente și responsabile. Semnarea *Declarației în cauză* marca prima etapă a negocierilor dintre PLDM, PL, PDM și AMN în vederea formării unei

majorității de guvernare. În cea de-a doua etapă, partidele fondatoare urmau să negocieze viitoarele candidaturi la funcțiile de șef al statului, președinte al Parlamentului și prim-ministru. Ulterior, *AIE* a invitat PCRМ la un dialog privind alegerea unui nou șef al statului, însă demersul constructiv al *AIE* a fost respins de comuniști, ceea ce însemna că formațiunea nu dorea să realizeze transferul legal, democratic și civilizat al puterii către *AIE*.

Coaliția de guvernare, care deținea 53 de mandate în Parlament, a investit noua componență a Guvernului la 25 septembrie 2009, în calitate de Prim-ministru fiind desemnat liderul PLDM, Vlad Filat, echipa căruia elaborează și prezintă Legislativului *Programul de guvernare al AIE „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare”* pe anii 2009–2013, declarându-se drept guvern reformator pe plan intern și asumându-și responsabilitatea „instalării unei noi ordini economice în țară”. Guvernul desemnat a demarat și dialoguri cu UE pe trei probleme (cu privire la liberalizarea regimului de vize, crearea *Zonei de Comerț Liber și Aprofundat*, precum și dialogul structurat privind drepturile omului). În același timp, coaliția de guvernare s-a confruntat cu următoarele șase probleme și divergențe majore în actul guvernării: 1) raportul despre fenomenul „7 aprilie 2009”; 2) participarea țării la Parada militară de 9 mai la Moscova; 3) raportul „Comisiei Cojocar” privind aprecierea crimelor comunismului; 4) Decretul Președintelui interimar al țării M. Ghimpu despre ocuparea Basarabiei de către oștirile sovietice după 28 iunie 1940; 5) Decretul privind desființarea judecătoriilor economice și 6) majorarea pensiilor de către Guvernul V. Filat. În plus, guvernarea *AIE* era constituită pe baza partajării algoritmice – o regulă de calcul matematic potrivit căreia, atunci când ea este aplicată la formarea guvernului, numărul de funcții ce-i revin unui partid în executiv depinde de numărul de mandate pe care acesta le-a acumulat în alegeri. Este o practică blamată de mulți, alta mai bună însă, deocamdată, nu a fost inventată. *AIE* și-a încetat activitatea după două tentative eșuate de alegere a președintelui Republicii Moldova, urmată de dizolvarea Parlamentului de legislatura XVIII-a. Odată cu *Decretul Președintelui interimar al Republicii Moldova* M. Ghimpu din 28 septembrie 2010 privind dizolvarea Parlamentului și fixarea datei pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, dar și cu „lovitura de grație” a Prim-ministrului V. Filat, care a început „campania electorală prin modificarea bugetului pentru 2010...”, *AIE* devine nefuncțională, inoperantă.

Următoarele două coaliții majoritare de guvernare sunt constituite după alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. Rezultatele acestui scrutin au adus în prim-plan patru formațiuni politice care au trecut pragul electoral, dintre care trei partide (PLDM, PDM și PL) au înființat la 30 decembrie 2010 *Alianța pentru Integrare Europeană-2*, fiind funcțională până la 13 februarie 2013. Coaliția de guvernare, care deținea 59 de mandate în Parlament, a investit la 14 ianuarie 2011 Guvernul condus de V. Filat.

Acordul privind constituirea și funcționarea Alianței pentru Integrare Europeană semnat la 30 decembrie 2010 [29] prevedea, în mod expres, modalitatea formării

organelor de conducere a statului, organelor de conducere a Legislativului și Guvernului, precum și partajarea altor responsabilități. În *Acord* au fost specificate și alte aspecte de activitate ale *AIE-2*: prioritățile de guvernare; valorile alianței; principiile de activitate ale coaliției etc.

Creându-se *Consiliul AIE-2* cu atribuțiile sale, componentele ei se angajau să contribuie în mod egal, asumat și solidar la alegerea președintelui Republicii Moldova, dând curs inițiativelor rezonabile și consensual acceptate, menite să contribuie la atingerea acestui obiectiv. Însă „Anexele secrete” la *Acordul* de constituire al alianței a fost ca atare „începutul sfârșitului”. Activitatea *Alianței* a fost marcată și de numeroase conflicte dintre partidele democratice, dar și de incapacitatea lor de a alege șeful statului (abia la 12 martie 2012 membrii *AIE-2* au votat pentru N. Timofti, în calitate de Președinte al țării, fiind susținut și de „grupul socialiștilor”, format din trei deputați ex-comuniști). În plus, crearea celor două comisii parlamentare pentru elucidarea *Dosarului* „7 aprilie 2009” n-a clarificat situația reală asupra evenimentelor desfășurate (comisia V. Țurcan și comisia V. Nagacevschi), lipsa transparenței în actul guvernării (tragedia din rezervația *Pădurea Domnească* din decembrie 2012) și consensului politic (plecarea lui Al. Tănăsă la Curtea Constituțională, M. Godea și V. Nagacevschi și-au dat demisia din PLDM etc.). Ca și în cazul *AIE-1*, Prim-ministrul V. Filat, liderul PLDM, vine cu o altă „lovitură de grație” (una „de palat”), cea de-a doua, care în *Declarația* sa din 13 februarie 2013 anunța despre „... ieșirea formațiunii sale din *Acordul* de constituire al *AIE*”, dorindu-și, probabil, realizarea cunoscutului principiu: „Pentru ca să ne (re)unim, trebuie să ne despărțim”. Denunțarea de către V. Filat a *Acordului* constitutiv al *AIE-2* a însemnat *de facto* sfârșitul coaliției de guvernământ, iar după 5 martie 2013 (cu votul PCR, PDM și o parte din deputații neafiliați, Guvernul Filat-2 este demis prin moțiune de cenzură pentru suspiciuni de corupție) *AIE-2* și-a încetat existența (destrămarea ei *de jure*). Astfel, criza politică a devenit atotcuprinzătoare și a generat riscuri sporite de alegeri parlamentare anticipate, mai ales după revocarea din funcție a Președintelui Parlamentului, M. Lupu, din 25 aprilie 2013.

Totuși, guvernarea *AIE-2* avea și unele merite și aici ar fi de menționat, în special, depășirea precedentei crize economice și înregistrarea unei creșteri economice, progresele pe calea integrării europene (avansarea în negocierile pe marginea *Acordului de Asociere, Acordului de Comerț Liber, Aprofundat și Cuprinzător* (DCFTA) și *Acordului privind liberalizarea regimului de vize*), deblocarea activității instituțiilor democratice, asigurarea unei libertăți a presei mult mai mari etc. Dar toate aceste realizări sunt de „macronivel” și nu sunt de natură să dea un rezultat imediat, în sensul îmbunătățirii calității vieții oamenilor.

După o serie de demiteri din funcții și acuzații reciproce între partidele parlamentare, la 30 mai 2013 a fost înființată următoarea alianță de guvernare – *Coaliția Pro-Europeană de Guvernare*, compusă din fracțiunile PLDM, PDM și 7 deputați ex-membri ai PL, care au constituit în Parlament Grupul liberalilor reformatori (lider I. Hadârcă; reformatorii au decis, la 1 august 2013, formarea noului partid în cadrul primei ședințe cu reprezentare națională a consiliului de constituire). Tot în aceeași zi,

noua coaliție de guvernare a investit Guvernul condus de Iu. Leancă, eveniment precedat de alegerea diplomatului Ig. Corman în calitate de președinte al Legislativului. C. Ashton și W. Martens, importanți emisari europeni care au sosit la Chișinău pentru a da încă o șansă visului european al Moldovei, sunt considerați „nași de botez” ai CPEG-ului [30], acesta fiind funcțională, practic, până la alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014, iar *de jure* până la 9 decembrie 2014, validarea mandatelor deputaților aleși în Parlamentul de legislatura a XX-a de către Curtea Constituțională.

Prioritățile incluse în programul de guvernare al CPEG și al Guvernului Leancă erau următoarele: integrarea europeană („rămâne nu doar un deziderat fundamental al politicii interne și externe a Republicii Moldova și al Guvernului, ci și forța majoră de coeziune politică și socială”); creșterea economică durabilă și incluzivă („va fi obținută de Guvern prin accelerarea reformelor structurale necesare tranziției spre o economie modernă bazată pe investiții, inovații și competitivitate”); reformarea sistemului judecătoresc și a organelor de drept („element central al edificării statului de drept și garantării libertăților fundamentale ale omului”); combaterea sărăciei („va rămâne un obiectiv primordial”); administrație publică eficientă („va sta la baza implementării cu succes a prezentului Program de activitate al Guvernului”); dezvoltarea agriculturii și zonelor rurale („sectorul agro-industrial este de o importanță strategică pentru economia națională, având o contribuție majoră asupra dezvoltării altor sub-sectoare și servicii”) și ultimul obiectiv major din Programul de Guvernare era considerat reintegrarea țării (potrivit documentului, acesta „a fost, este și va rămâne o prioritate în activitatea Guvernului”). În opinia analiștilor și comentatorilor politici, CPEG a obținut pe parcursul unui an și jumătate de aflare la guvernare multe realizări (spre exemplu, PIB-ul țării a crescut cu 5%), dar a comis și unele greșeli, care i-au știrbit imaginea.

Ca și în cazul altor coaliții de guvernare, CPEG s-a confruntat nu atât cu probleme externe (imaginea țării pe plan extern la acel moment era favorabilă – Guvernul se pregătea intens pentru parafarea *Acordului de Asociere Republica Moldova-UE*, prima rundă de negocieri a avut loc la 12 ianuarie 2012, iar ultima – la 14 martie 2013, parafare preconizată pentru *Summitul Parteneriatului Estic* de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013), ci cu cele interne (în coaliție au apărut probleme de comunicare, iar mărul discordiei era reaprobarea concesiunii aeroportului Chișinău de către Guvern; au devenit publice probleme noi apărute – atacurile de tip *raider* asupra diferitor agenți economici, acte de corupție și protecționism, delapidări de fonduri și spălarea banilor de către grupările criminale, crime tainuite și contrabandă, „megafurtul secolului” și spălările de bani etc.). În plus, Comisia Europeană sugera autorităților țării pentru anul 2013 să continue cât mai insistent reformele în domeniile combaterii corupției, justiției și a sistemului de aplicare a legislației.

Un timp îndelungat, partidele politice care au trecut în Parlament în rezultatul alegerilor din 30 noiembrie 2014 nu reușeau să formeze o majoritate parlamentară. Negocierile privind crearea unei coaliții de guvernare au durat aproape opt săptămâni, însă așa-numitele partidele proeuropene PLDM, PDM și PL (care împreună acumulas 55 mandate) nu izbuteau să ajungă la un numitor comun. Totuși, liderii

acestor trei formațiuni politice care au depășit pragul electoral au înființat după acest scrutin tocmai trei coaliții de guvernare.

Amintim că la scrutinul parlamentar din 30 noiembrie au depășit pragul electoral cinci partide politice, dintre care PLDM și PDM au înființat la 23 ianuarie 2015 *Alianța Politică pentru Moldova Europeană (APME)*, care, fiind prima în istoria Republicii Moldova independente *coaliție minoritară* aflată la guvernare, a funcționat practic până la 14 iunie 2015 (alegerile locale generale)³. Chiar în ziua constituirii APME, fracțiunea PCRM a votat alături de componentele acesteia pentru alegerea președintelui Legislativului din partea PDM, a unui vicepreședinte din partea PLDM și a altui vicepreședinte din partea PCRM, iar la 18 februarie 2015 cele trei formațiuni au votat pentru numirea în funcția de prim-ministru a „tehnocratului” Ch. Gaburici. Cea mai mare problemă a unei coaliții minoritare rezidă în funcționalitatea Parlamentului. „În lipsa unei majorități clare, menționează politologul și analistul politic M. Cernencu, totul permanent se negociază între forțele politice. Pentru guvern pericolul principal este că în Parlament în orice moment se poate constitui o majoritate *ad-hoc* care ar putea duce la un vot de blam pentru Guvern. Diferența între un guvern minoritar și o coaliție cu PCRM constă în faptul că responsabilitatea asupra actului de guvernare și-o asumă doar PLDM și PDM, PCRM nu și-o asumă” [31].

După tentativa eșuată de investire a Guvernului Leancă-2 în ședința Parlamentului din 12 februarie 2015 (doar 42 de voturi „pro” din necesarul 51), Guvernul Gaburici minoritar a fost investit la 18 februarie 2015 (cu 60 de voturi) cu susținerea politică a PCRM („pentru a debloca situația politică din Republica Moldova”, V. Voronin afirmând anterior, la mijlocul lui decembrie 2014, că PCRM va colabora cu viitoarea coaliție de guvernare, dar cere conducerea a trei „C” – Consiliul Coordonator al Audiovizualului, Curtea de Conturi și Comisia Electorală Centrală). Unii comentatori și analiști politici numeau alianța formată *coaliția 2+*, sau *guvernare hibridă*, alții – *majoritate parlamentară*. Reacțiile europenilor la coaliția PLDM-PDM constituită nu întârzie să apară [32; 33].

În *Acordul politic privind constituirea și funcționarea Alianței Politice pentru Moldova Europeană (APME)* [34] al alianței bilaterale de guvernare PLDM-PDM (negocierile au durat circa două luni) au fost specificate principiile de formare a alianței, organizarea *Alianței*, prioritățile pentru programul de guvernare, conducerea Parlamentului și a Guvernului, modificările structurale și instituționale în cadrul Guvernului, echilibre și garanții în cadrul APME, precum și dispoziții finale și tranzitorii, *însumând în total 49 de puncte, iar trendul politic al Alianței* consta în vectorul integraționist european. Este important de menționat și modalitatea de împărțire a funcțiilor între cele două formațiuni politice fondatoare – PLDM și PDM. În acest sens, s-a mers pe calea continuității „moștenite” din Guvernul precedent, formațiu-

³ Comentatorul politic X. Florea propunea o altă abordare a subiectului coalițiilor de guvernare în perioada anilor 2015–2018, subliniind că în acești ani configurația Parlamentului a fost modificată cel puțin de trei ori. A se vedea: Florea X. Un parlament cu termenul de valabilitate expirat. [on-line] <https://noi.md/md/analitica/un-parlament-cu-termenul-de-valabilitate-expirat> (vizitat 03.12.2018).

nile păstrând controlul asupra ministerelor și împărțind egal ministerele ce revenise anterior PL. Cât privește votarea proiectelor opoziției, „membrii Alianței vor decide dacă susțin aceste inițiative doar în cazurile în care acestea aduc o valoare importantă pentru societate și *Consiliul Alianței* decide susținerea lor”.

Guvernul Ch. Gaburici a fost unul minoritar, amintind că în istoria politică a Republicii Moldova a mai existat un guvern minoritar (Guvernul D. Braghiș, 1999–2001), amândouă având perioade de activitate limitate în timp din motive enumerate mai sus. Premierul Ch. Gaburici și-a dat demisia la 12 iunie 2015, refuzând să asigure și interimatul funcției de premier – „nu am avut acces la destule instrumente pentru a realiza planul de acțiuni”; în plus, el s-a aflat în centrul unui scandal mediatic, după ce în presă s-a descoperit că a fost exmatriculat de mai multe ori din diverse instituții de învățământ, fapt recunoscut și de către acesta. În acest fel, Republica Moldova a intrat într-o nouă criză guvernamentală ce reflecta criza profundă politică (de guvernare), criza economico-financiară (*megafurtul* din cele trei bănci) etc. În această situație de criză sistemică și multiaspectuală a țării, la începutul lunii martie 2015, partenerii de dezvoltare ai Moldovei au transmis Guvernului un document de informare cu recomandări de politici și reforme care ar ajuta autoritățile să răspundă provocărilor de dezvoltare ale Republicii Moldova. Oficialii au remarcat că acest document indică dorința partenerilor de dezvoltare de a ajuta Executivul să facă față celor mai mari provocări pentru țară. Cele 30 de capitole includ acțiuni concrete menite să consolideze sectorul bancar, să îmbunătățească mediul economic, să pună eficient în aplicare prevederile *Zonei de Liber Schimb* cu UE, să reformeze justiția și să combată corupția [35].

Cea de-a doua coaliție de guvernare (deja majoritară), după alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014, a fost înființată prin semnarea, la 23 iulie 2015, de către PLDM, PDM și PL a *Acordului politic privind constituirea și funcționarea Alianței pentru Integrare Europeană (AIE-3)* [36]. După o serie de consultări pe marginea identificării candidatului la funcția de prim-ministru, PLDM l-a desemnat pe V. Streleț în fruntea Executivului, care a și fost confirmat în funcție la 30 iulie 2015, cu participarea celor trei fracțiuni parlamentare. *AIE-3* a fost desființată *de facto* la prima ședință de toamnă-iarnă a Parlamentului Republicii Moldova, din 15 octombrie 2015, după ridicarea imunității parlamentare a liderului PLDM, V. Filat, urmată de arestul acestuia, și devine invalidă *de jure* după demiterea Guvernului condus de V. Streleț la 29 octombrie 2015.

Una dintre prioritățile majore, consfințite în acordul de constituire a noii alianțe, consta în elucidarea cazului Băncii de Economii a Moldovei. Documentul semnat conținea 12 pagini, la care se adaugă și anexele (fiind vorba despre aceleași partajări algoritmice), în conținutul cărora se împart principalele funcții în stat, membrii Guvernului, precum și șefii agențiilor de stat. În acest *Acord* se menționa că, „constituirea unei guvernări proeuropene este vital necesară pentru interesele naționale ale Republicii Moldova”, stabilindu-se organizarea, mecanismele, prioritățile și garanțiile ei de funcționare. La fel, documentul în cauză stabilește mai multe interdicții pentru cele trei formațiuni semnatare ale *Acordului*. Astfel, după aproximativ două luni

de la constituirea AIE-3, partidele fondatoare constatau că Republica Moldova are nevoie de stabilitate politică, de solidaritate socială și de *înțelegere populară*. Cele trei formațiuni politice resping tentativele de destrămarea a majorității parlamentare, condamnă traseismul politic, scenariile și solicitările distructive, care ar putea provoca tensiuni de stradă și o criză politică și instituțională. În acest sens, într-o *Declarație comună*, liderii AIE-3 își reconfirmă angajamentele în fața cetățenilor țării [37], Iurie Leancă însă, liderul PPEM, numindu-i în cadrul congresului de constituire al formațiunii „afaceriștii din politică” [38].

Referindu-se la aceleași partajări ale funcțiilor politice, liderii celor trei formațiuni anunțau despre identificarea unei formule privind repartizarea echilibrată a responsabilităților, astfel încât fiecărui partid să-i revină în gestiune instituții din domeniul economic, cel social și cel care vizează instituțiile de drept. Deși *Acordul* politic semnat era inspirat din precedentele documente similare, conținea totuși prevederi diferite, în special în privința partajării anumitor funcții. De asemenea, în *Acord* se conținea și o prevedere, prin care „Președintele Republicii Moldova va fi ales prin consens”. Componentele *Alianței* se angajau să organizeze un referendum pentru modificarea Constituției Republicii Moldova, în sensul modificării art. 78 („Alegerea Președintelui”), pentru diminuarea numărului de voturi necesare alegerii Președintelui Republicii Moldova, de la 61 la 51 de voturi, adică acesta, în ultimă instanță, să poată fi ales cu majoritatea simplă de voturi în cadrul Parlamentului sau, cu alte cuvinte, deputații vroiau să modifice procedura alegerii Președintelui Republicii Moldova în partea ce ține de numărul necesar de voturi. Însă atât opoziția parlamentară, cât și liderii de opinie ai câtorva ONG-uri au cerut Parlamentului ca în cadrul referendumului care urma să aibă loc Constituția să fie modificată astfel ca șeful statului să fie ales de către popor.

PLDM, ca una din părțile semnatare ale AIE-3, deși inițial a propus candidatul la funcția de premier pe M. Sandu, ministrul în exercițiu al educației de atunci (aceasta a înaintat mai multe condiții pentru a accepta funcția, printre care numirea unui guvernator american la Banca Națională a Moldovei și a unui procuror general european, iar, ca urmare, celelalte două componente ale *Alianței*, PDM și PL, au lăsat să se înțeleagă că nu o vor susține), în cele din urmă a fost desemnat liberal-democratul V. Streleț, cu votul a 52 de deputați pentru și 41 de deputați împotriva. La 29 octombrie 2015, după două săptămâni de la reținerea lui V. Filat, Guvernul Streleț a fost demis prin moțiune de cenzură inițiată de PCRМ și PSRM (temeiul ei fiind „suspiciuni de corupție” și „detașarea premierului de la funcția sa, prin expunere în favoarea lui V. Filat, care a fost pus în arest preventiv”), și votată de 65 de deputați ai fracțiunilor de PDM, PCRМ și PSRM. Astfel, toți miniștrii au intrat în interimatul funcției (Gh. Brega fiind desemnat prim-ministru interimar), îndeplinind numai funcțiile de administrare a treburilor publice, până la investirea unui nou cabinet de miniștri – 20 ianuarie 2016, ziua investirii Guvernului P. Filip.

După evenimentele petrecute în octombrie 2015, fracțiunea PDM (20 deputați) și-a asumat actul guvernării prin semnarea la 24 decembrie 2015 a *Declarației de constituire a „Platformei Social-Democrate pentru Moldova”*, împreună cu 14 deputați

care mai devreme s-au retras din PCRM. Pentru crearea unei noi majorități parlamentare a optat și PL, așa încât la 20 ianuarie 2016 a fost investită componența Guvernului în frunte cu P. Filip (denumit ulterior „guvern nocturn”), pentru care au votat și 8 deputați din PLDM.

În așa fel, cea de-a treia alianță parlamentară și guvernamentală aflată la putere după alegerile parlamentare din 2014 a fost coaliția de guvernare majoritară coordonată de PDM, 24 decembrie 2015 – 9 martie 2019, coaliție neformalizată oficial, activând fără a încheia vreun pact de coabitare instituțională (coordonatorul executiv al *Consiliului coaliției de guvernare* a fost desemnat V. Plahotniuc, președintele PDM de atunci).

În opinia unor experți în drept constituțional, majoritatea parlamentară constituită în Parlamentul Republicii Moldova era una ilegală [6]. În opinia altor autori, formatul acestei guvernări majoritare arăta o evoluție pe domeniul social și economic, precum și în ceea ce ține de menținerea cursului european, combaterea corupției, protejarea mediului înconjurător etc. Oricum, PDM devenea pe deplin responsabil în crearea majorității parlamentare, asumându-și astfel responsabilitatea guvernării pe calea vectorului integraționist european. Coaliția de guvernare și-a creat, în luna mai 2016, un *Consiliu politic* și un *Consiliu executiv*, membrii cărora discutau prioritățile de pe agenda parlamentară și evoluția situației politice din țară [39].

În rezultatul mai multor perturbări politice, PDM și-a asumat actul guvernării cu doi parteneri – cu PL și, ulterior, cu Partidul Popular European din Moldova. Astfel, coaliția de guvernare (PDM-PL, 24 decembrie 2015 – 26 mai 2017) a fost constituită inițial din patru componente: PDM, PL, 14 deputați retrași din fracțiunea parlamentară a PCRM (în martie 2017 cei 14 deputați ex-comuniști au aderat la PDM) și 8 deputați PLDM. Mai târziu, la 12 aprilie 2016, în Parlament a fost constituit Grupul Parlamentar Popular European (lider – Iu. Leancă), format din foști membri ai PLDM, care a susținut ulterior toate inițiativele partenerilor din PDM. La 29 iulie 2016, coaliția de guvernare (PDM, PL) a semnat cu PPEM un *Acord cu privire la Parteneriatul Național pentru Integrare Europeană* [40; 41], care, de fapt, a oficializat creșterea numerică a membrilor coaliției de guvernare majoritare controlată de PDM. După ce PL a părăsit oficial coaliția de guvernare la 26 mai 2017 și trecerea lui în opoziție față de noua coaliție PDM-PPEM [42], fracțiunile parlamentare ale PDM și GPPE au lansat și promovat o serie de inițiative legislative.

După alegerile parlamentare ordinare de legislatura a X-a⁴ din 24 februarie 2019, puterea politică și cea administrativă în mod solitar a fost asumată consecutiv de către două coaliții majoritare de guvernare. Prima construcție politică de guvernare era parteneriatul politic PSRM-Blocul „ACUM Platforma DA și PAS”, 8 iunie – 12 noiembrie 2019 [43, p. 131-134]. Însă, spre deosebire de alte alegeri parlamentare,

⁴ Noul sistem de numerotare a legislaturilor a fost instituit prin Hotărârea nr. 4 a Curții Constituționale din 9 martie 2019 și se aplică începând cu Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XXI-a ales pe data de 24 februarie 2019. Vezi: Numerotarea legislaturilor Parlamentului Republicii Moldova va începe de la independența țării. [on-line] <http://www.parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/5035/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 11.03.2019).

este unicul caz în istoria politică recentă a țării noastre când după un scutin „chinurile facerii” unei majorități parlamentare (însoțită, în același timp, de fenomenul bonapartismului [44] și, în perioada 7–14 iunie 2019, de cel al uzurpării puterii de stat de către fosta guvernare a țării – PDM [45]) s-a încheiat cu înțelegerea între două extreme politice învingătoare în acest maraton din 24 februarie 2019 – PSRM orientat pro-est (35 mandate de deputat) și Blocul electoral pro-european „ACUM Platforma DA și PAS” (26 mandate de deputat). În pofida diferențelor politice și ideologice, la 8 iunie 2019, deputații din PSRM, în cadrul căruia Președintele Ig. Dodon se declară „liderul neformal al PSRM”, și membrii Blocului politic „ACUM” au semnat un parteneriat cu genericul „Înțelegere politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității” [46], formând astfel cea de-a unsprezecea coaliție de guvernare în istoria politică a Republicii Moldova. Exponenții PDM, care au afirmat că vor fi o opoziție constructivă în Parlament, au continuat să critice această alianță între socialiști și acum-iști, numind-o „coaliția Kozak” (fostul viceprim-ministrul rus D. Kozak este considerat creatorul acestei majorități parlamentare), iar după alți autori – alianță netradițională, nefirească, conjuncturală, mezalianță, ideologic explozivă, hibridă, eterogenă și alte expresii cu semnificație peiorativă. Mulți politicieni, experți politici locali și străini erau sceptici în privința unei asemenea simbioze politice de extreme dreapta și stânga, percepție ce persista adânc și în societate.

De obicei, orice majoritate parlamentară și guvernamentală aflată la putere are o declarație a principiilor și filosofiei sale de guvernare, cuprinzând un program de activitate cu viziuni, priorități și un plan de acțiuni al echipei guvernamentale pe o anumită perioadă de timp. Deși formațiunile vizate mai sus (PSRM și Blocul politic „ACUM”) au viziuni politice diferite (și chiar diametral opuse în ceea ce privește, spre exemplu, dezvoltarea strategică a țării noastre), acestea au căzut de acord asupra unui program de guvernare comun, având la bază *Acordul de Asociere cu UE*, axat pe trei priorități: eliberarea statului din captivitate, scoaterea țării din izolare internațională și relansarea dezvoltării economice [47; 48].

Noua *înțelegere politică* din 16 septembrie 2019 cu genericul „Înțelegere politică privind obiectivele tranzitorii ale Guvernului, Președinției și Parlamentului, inclusiv ale fracțiunilor PSRM, PAS și PPDA”, după *Acordul temporar* încheiat în momentul constituirii alianței majoritare de guvernare, la 8 iunie 2019, între cele trei fracțiuni ale Parlamentului țării (Partidul Socialiștilor, Partidul Acțiune și Solidaritate și Platforma Demnitate și Adevăr) (acordul a fost semnat și de primele persoane în stat – Președintele Ig. Dodon, șefa Legislativului Z. Greceanăi și premierul M. Sandu) era considerată o foaie de parcurs pentru implementarea reformelor din domeniile justiție, economie și social pe care le intenționa coaliția, precum și punerea în aplicare a unor principii de guvernare [49].

Dacă în *Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova din 2019* condus de M. Sandu se arăta că „scopul major care va ghida activitatea acestui Guvern este să întoarcem țara propriilor cetățeni, să punem instituțiile statului în slujba oamenilor și să le arătăm tuturor cetățenilor ce înseamnă buna guvernare” (sublinie-

rea ne aparține – P.V.) [47], atunci în *înțelegerea politică* din 16 septembrie 2019 sunt specificate nouă aspecte sau/și dimensiuni ale buneii guvernări [49].

Următoarea specificare ține de durabilitatea primei și celei de-a doua înțelegeri între părți – PSRM și Blocul politic „ACUM”, deoarece viabilitatea lor pe termen lung putea asigura o mai bună guvernare a Republicii Moldova. La modul concret, prima înțelegere politică din 8 iunie 2019 (între partidele implicate în dialogul politic) a fost, din start, temporară (titlul ei ne sugerează) și a durat doar trei luni, iar cea de-a doua înțelegere politică din 16 septembrie a purtat un caracter programat (fie pentru un an, conform Programului de guvernare votat în Parlament, fie pentru patru ani de zile, adică pe durata eventual a unui întreg ciclu electoral). Înțelegerea *politică temporară* din 8 iunie 2019 avea *ab initio* un caracter limitat ca sferă și durată de aplicare, iar *Programul de activitate al Guvernului* M. Sandu reflecta această realitate.

Pentru că această construcție politică era vădit bipolară, în sânul ei au apărut multiple fisuri legate de actul guvernării, iar criza politică din interiorul coaliției de guvernare a determinat înaintarea de către PSRM la 8 noiembrie 2019 a motiunii de cenzură împotriva Guvernului M. Sandu (numit ironic „Guvernul Harvard” – expresia aparține ex-premierului I. Sturza) ca urmare a asumării de către acesta a răspunderii pentru modificarea Legii procuraturii. Guvernul Sandu a fost destituit la 12 noiembrie 2019, iar la 14 noiembrie 2019 a fost investit Guvernul minoritar și tehnocrat condus de I. Chicu (numit ulterior „nocturn”), după care a urmat formarea la 16 martie 2020 a noii coaliții de guvernare „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” între PSRM și PDM [50], preluând, într-un fel sau altul, Acordul PSRM-Blocul politic „ACUM” din 16 septembrie 2019.

Coaliția de guvernare „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” PSRM-PDM, 16 martie – 9 noiembrie 2020, este cel mai recent aranjament politic de factură politică stângistă [51, p. 184]. Semnarea *Acordului privind formarea coaliției* a fost precedată de negocierile între părți, acestea fiind demarate la 5 martie 2020. Aceste negocieri au decurs pe trei etape consecutive (la prima etapă s-au stabilit principiile viitorului acord de coaliție, fiind vorba despre politica internă și externă; la cea de-a doua s-au definit prioritățile în baza primei etape și deci responsabilitățile pe cadrul de guvernare și a treia etapă a inclus semnarea acordului propriu-zis), fapt ce a înlesnit, în ultima instanță, semnarea documentului final.

Motivele care au stat la baza constituirii alianțelor de guvernare în Republica Moldova sunt diferite, specificând că, totuși, între actorii politici implicați în formalizarea unei majorități parlamentare prevalează, de regulă, factorul subiectiv decât factorul obiectiv, adică interesele înguste de partid ale actorilor politici predomină asupra intereselor generale ale societății pentru a-și asigura o prezență cât mai confortabilă în actul guvernării. Constituirea coaliției de guvernare între PSRM și PDM a avut câteva raționamente solide de a fi formalizată. Mai întâi de toate, pentru a evita criticile din partea oponentilor politici că partidul dominant, PSRM, a preluat și deține în continuare întreaga putere în Moldova [52]. În al doilea rând, PDM, după resetarea sa în legătură cu evenimentele din 7-14 iunie 2019 (a fost învinuită de „uzurparea

puterii de stat”), era deja „gata să intre la guvernare” [53]. În plus, așa cum remarcă sociologul politic român V. Măgureanu, „partidele care preiau responsabilitățile guvernării îndeplinesc concomitent și funcția de a preveni un vid de conducere și de a evita trecerea sub o tutelă, lipsită de asentimentul populației, a organelor locale sau declanșarea unei crize de regim, în cazul puterii centrale” [54, p. 144].

Nu în ultimul rând, PSRM, ca partid al puterii, avea nevoie de un parteneriat politic „pentru asigurarea unei guvernări stabile”, iar cu o astfel de guvernare formațiunea spera că „se va reuși implementarea proiectelor sociale programate”, multe din acestea fiind preluate de la PDM, fostul partid de guvernământ în perioada anilor 2015–2019. La rândul său, PDM avea nevoie de o nouă construcție politică pentru a reveni în forță pe scena politică a țării în scopul de a-și schimba imaginea după așa-numitele transformări democratice interne, după reforma administrației publice din anii 2016–2018⁵, după învinuirile legate de „uzurparea puterii de stat” în perioada 7-14 iunie 2019 și, respectiv, fuga fostului președinte al partidului V. Plahotniuc peste hotare (după ce a părăsit țara, el era poreclit „diaspora” în interiorul partidului), precum și după fisura tot mai adâncă în cadrul PDM care a început în a doua jumătate a lunii februarie 2020, avându-se în vedere părăsirea formațiunii de către doisprezece deputați, formarea Grupului parlamentar „Pro-Moldova” (la începutul lunii mai 2020 fracțiunea Partidului politic „Șor” devine parte componentă a acestui bloc anti-guvernamental pe platformă parlamentară propus de A. Candu [58]) și intenția acestuia de a crea partidul politic „Pro-Moldova” de orientare centru-dreapta și cu viziune pro-europeană [59], ceea ce era o lovitură „de grație” pentru alianța PSRM-PDM. Nu este lipsit de importanță și faptul că PDM este formațiunea cu cea mai bogată experiență de guvernare în coaliție, făcând parte, de-a lungul anilor, din opt construcții politice. Pot fi avansate și alte motive ale încheierii acestui aranjament politic, dar totuși PSRM rămâne nucleul în jurul căruia s-a creat această majoritate parlamentară și guvernamentală.

În pofida motivelor descrise mai sus în favoarea semnării *Acordului coaliției* „Platforma Social-Democrată pentru Moldova”, prin care a fost stabilită o nouă majoritate parlamentară (destul de confortabilă, din 59 deputați) și deci o coaliție de guvernare între PSRM și PDM (Guvernul Chicu era susținut oficial inițial de 37 de deputați PSRM și 22 deputați PDM (începând cu 17 iunie 2020 coaliția de guvernare nu mai deținea majoritatea simplă, de 50% + 1, deputați pentru a putea aproba legi și hotărâri de sine stătător, asta după ce fracțiunea PDM rămâne cu 13 deputați, iar după 14 august 2020 – cu 12 deputați din 22 în Parlament, iar fracțiunea PSRM – cu cei 37 deputați, majoritatea de 51 de deputați fiind asigurată de deputatul independent Al. Oleinic și cel neafiliat Vl. Andronachi), în spațiul public și mediatic au apărut unele opinii controversate asupra necesității participării propriu-zisă a PDM în această

⁵ Reforma în cauză a inclus și reformarea radicală a Academiei de Științe a Moldovei [55, p. 141-142; 56, p. 9], care, practic, a fost lichidată în formula ei tradițională prin așa-numită „decizie politică” a Guvernului Filip la mijlocul anului 2017 în toiu reformei Guvernului. Iar cât de disproporționată era logica guvernării de atunci mai poate fi observată și prin abandonarea neexplicabilă a aceluiași Guvern, în contextul reformei administrației publice, a reformei administrativ-teritoriale, promisiune făcută deja de Guvernul I. Chicu tocmai pentru anul 2023 [57].

alianță. Pe de o parte, durabilitatea coaliției formalizate la 16 martie 2020, consideră unii autori, era imprezvizibilă și, probabil, nu va supraviețui până în 2023 (următoarele alegeri parlamentare), dat fiind că comportamentul politic al PDM este, practic, greu de prezis, aducând drept argument fenomenul „Lebăda neagră”: „Lebăda neagră” e lebădă neagră tocmai pentru că nu poate fi prezisă”, precizează politologul și analistul politic C. Ciurea [60], sau PDM poate chiar să dispară de pe scena politică autohtonă [61]. Pe de alta, alți autori reproșează faptul că „neparticiparea PDM la formarea unei coaliții parlamentare cu PSRM ar fi o eroare politică de proporții, ar însemna ratarea posibilității de europenizare a socialiștilor moldoveni” [62]. În sprijinul aceste idei vin și rezultatele unui sondaj al opiniei publice. Astfel, Barometrul sociopolitic, realizat de compania IMAS în perioada 7-19 februarie 2020, arată că PSRM cu PDM trebuie să continue să conducă Republica Moldova, dar să stabilească o coaliție de guvernare. În acest sens, datele sondajului mai demonstrează că 25% din respondenți afirmă că PSRM și PDM trebuie să mențină o relație de colaborare pentru a evita o criză politică, iar 47% erau de părere că PSRM și PDM trebuie să stabilească o coaliție clară care să își asume guvernarea țării [63].

Reieșind din realitățile social-politice create la începutul anului 2020, unii autori demonstau necesitatea încheierii unei construcții politice durabile, accentuând că alianța PSRM-PDM este una firească, alții au supranumit această coaliție politică după virusul ucigaș „alianța coronavirus” [64]. Vorba este că noua coaliție a intervenit tocmai în perioada în care nu numai virusul ucigaș făcea victime peste tot în lume, ci și din cauza modului în care decidenții politici autohtoni au speculat această criză umanitară – au amânat din rațiuni politice instituirea în Republica Moldova a stării de urgență, care se impunea mai înainte din cauza pericolului de extindere a coronavirusului. Într-o perioadă critică, când viața multor oameni era în joc, PSRM s-a arătat preocupat mai întâi de toate de finalizarea negocierilor cu PDM și de obținerea unui mandat de deputat în circumscripția uninominală Hâncești, unde la 15 martie 2020 au avut loc alegeri parlamentare noi. Și tocmai la 17 martie 2020 autoritățile din Republica Moldova au declarat stare de urgență pe întreg teritoriul țării, pe o durată de 60 de zile, în contextul răspândirii pandemiei de coronavirus [65].

Cât despre ideologia *Acordului cu privire la constituirea platformei parlamentare majoritare*, de orientare social-democrată, este de subliniat că acesta cuprinde un program de activitate cu viziuni, priorități și un plan de acțiuni al echipei guvernamentale pe o anumită perioadă de timp (până la alegerile prezidențiale din noiembrie 2020), așa încât după retragerea Partidului Democrat de la guvernare, la 9 noiembrie 2020, Guvernul I. Chicu devine minoritar. De aceea, în contextul democrației electorale, devine iminent necesară crearea noii coaliții de guvernare majoritară (parlamentare și guvernamentale), sau vor fi declanșate alegeri parlamentare anticipate (în primăvara anului 2021).

Concluziile principale sunt după cum urmează. Întâi de toate, convergența elitelor (coaliția, alianța, parteneriatul, acordul, pactul și alte aranjamente politice de conlucrare a actorilor întru respectarea jocului politic democratic), fiind cea de-a

doua o modalitate de conlucrare a elitelor politice (prima este tranzacția între elite – modelul „de mese rotunde” între actorii politici implicați într-un anumit proces conflictual cu implicarea directă a celor mai active ONG-uri, cazul Poloniei în anii '80 ai sec. XX, dar și al Republicii Moldova în anii 2002–2003), presupune, de fapt, o transformare substanțială a democrației neconsolidate (în Republica Moldova este funcțională în prezent doar democrația electorală, pur procedurală) într-o democrație funcțională, consolidată.

În al doilea rând, în cazul convergenței anumitor entități politice, elitele formează coaliții electorale și/sau postelectorale (de guvernare) în funcție de conjunctura politică creată la un moment dat, alianțe care se pot desființa nu numai odată cu înfrângerile electorale, dar și în perioada guvernării unei sau altei coaliții (cazul țării noastre este destul de elocvent). Fenomenul convergenței elitelor s-a înrădăcinat în multe țări, inclusiv în spațiul postcomunist (Ucraina și Georgia). Drept exemplu pentru Republica Moldova poate servi cazul apropierii elitelor socialiste și neo-socialiste în anii 1994–1996 (AAS), a democraților și creștinilor democrați – 1998–1999 (ADR), extremelor politice – a creștinilor democrați și comuniștilor – 1999–2001 (coaliția PPCD-PCRM), tranzacției politice a comuniștilor, creștinilor democrați, democraților și liberalilor – 2005–2007 (*Parteneriatul Politic pentru Realizarea Obiectivelor Integrării Europene*), a grupurilor rivale ale elitelor de stânga (socialiștii), centru-stânga (democrații) și dreapta (liberalii) începând cu a doua jumătate a anului 2009 – până în prezent (AIE – 2009–2010; AIE-2 – 2010–2013; CPEG – 2013–2014, APME – prima jumătate a anului 2015, AIE-3 – a doua jumătate a anului 2015; coaliția majoritară de guvernare asumată de către PDM – decembrie 2015 – martie 2019; înțelegere politică PSRM-Blocul „ACUM” – iunie-noiembrie 2019, precum și coaliția de guvernare PSRM-PDM – martie-noiembrie 2020).

Finalmente, o coaliție de guvernare are ca scop primar de a asigura o bună guvernare a societății în vederea îmbunătățirii eficienței și responsabilității instituțiilor politice în raport cu cetățenii, buna guvernare fiind înțeleasă drept un set minim al standardelor de guvernare, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezintă un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrare publică. Construcțiile politice de guvernare, care s-au făcut în perioada Moldovei independente între actorii politici dornici de a accede la putere (12 la număr), nu au putut realiza o guvernare de succes în corespundere cu așteptările sociale din mai multe motive (obiective și subiective), principalele fiind polarizarea multiaspectuală și profundă a societății, împărțirea formațiunilor politice și lupta lor pe criterii geopolitice, dezbinarea elitei politice naționale în ceea ce privește vectorul dezvoltării strategice a țării, promovarea incoerentă de către elitele puterii a reformelor democratice modernizatoare, prevalarea intereselor meschine de grup ale actorilor politici implicați în actul guvernării asupra intereselor generale ale societății etc. care, în ultima instanță, au devenit marea provocare a tuturor parteneriatelor politice postelectorale de guvernare în Republica Moldova începând cu anul 1994, determinând astfel și marile probleme ale unei guvernări orientate spre succes, eficiență și eficacitate, echitate și incluziune socială, receptivitate și responsabilitate în procesul public.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Vocilă A. Importanța unui sistem legislativ și a unei guvernări eficiente pentru securitatea statului. [on-line] <https://andreivocila.wordpress.com/2010/06/02/importanta-unui-sistem-legislativ-si-a-unei-guvernari-eficiente-pentru-securitatea-statului/> (vizitat 02.06.2010).
2. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. Москва: Прогресс-Традиция, 2004. 480 p.
3. Bordeiu P.D. Fundamentele puterii politice (Curs). Constanța: Editura „Andrei Șaguna”, 2006. 215 p.
4. Spătaru D. (Comentariu) O coaliție de guvernare cu participarea tuturor partidelor parlamentare: avantaje și dezavantaje. [on-line] <http://tribuna.md/2014/11/08/comentariu-o-coalitie-de-guvernare-cu-participarea-tuturor-partidelor-parlamentare-avantaje-si-dezavantaje/> (vizitat 08.11.2014).
5. Cozer A. (Doc) Cum s-au format coalițiile de guvernare în alte țări. Vezi aici exemple. [on-line] <http://uni-media.md/?mod=news&id=27346> (vizitat 14.12.2010).
6. Experți în drept constituțional: Majoritatea parlamentară este ilegală. [on-line] <http://jurnal.md/ro/politic/2016/11/19/experti-in-drept-constitucional-majoritatea-parlamentara-este-ilegala/> (vizitat 19.01.2016).
7. Frigioiu N. Politologie și doctrine politice. Vol. 1. Introducere în științele politice. București: Ed. Economică, 2007. 296 p.
8. Expert de la Berlin: „Imaginea pe care politicienii moldoveni o creează în exterior este deplorabilă”. [on-line] <https://noi.md/news/id/55070> (vizitat 25.01.2015).
9. Alexe D., Ceapai A. Coabitări și coaliții. [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/26728063.html> (vizitat 05.12.2014).
10. Varzari P. Construcțiile politice postelectorale de guvernare și conotațiile lor în Republica Moldova. În: Conferința națională cu participare internațională „Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective” (Ed. a 3-a), Bălți, 21-22 iunie 2019 / Col. red.: V. Capcelea (coord.) [et al.]. Bălți: S. n., 2019 (Tipogr. „Indigou Color”), p. 377-382.
11. De ce, în Moldova, coaliția este percepută drept o trădare? [on-line] <https://noi.md/md/politica/de-ce-in-moldova-coalitia-este-percepata-drept-o-tradare/> (vizitat 30.01.2019).
12. Boțan I. Alegerile pluripartite în Republica Moldova. Chișinău: Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT”, 2017. 46 p.
13. Munteanu I. Partidele politice din Republica Moldova: legi, practici și reforme. Chișinău: Bons Offices, 2010. 170 p.
14. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pe anii 1998–2001. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 523 din 04.06.1998. [on-line] <http://www.e-democracy.md/files/parties/program-activitate-guvern-moldova-1998-2001-ro.pdf> (vizitat 17.04.2020).
15. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pe anii 1999–2002 „Supremația legii, revitalizare economică, integrare europeană”. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 270 din 08.04.1999. [on-line] <http://www.e-democracy.md/files/parties/program-activitate-guvern-moldova-1999-2002-ro.pdf> (vizitat 17.04.2020).
16. Top-5 căderi spectaculoase de guvern în Moldova. [on-line] https://tribuna.md/2017/07/02/top-5-caderi-spectaculoase-de-guvern-in-moldova/?fb_comment_id=981236888646268_982070418562915 (vizitat 02.07.2017).
17. Ex-„premierul-calos” comentează: „Moldovenilor le place, istoric vorbind, să fie f... ți”. [on-line] <http://moldova24.info/2017/07/ex-premierul-calos-comenteaza-moldovenilor-le-place-istoric-vorbind-sa-fie-f-ti/> (vizitat 20.07.2017).
18. 9.11.99 – Chișinău: Demiterea guvernului Sturza. [on-line] <https://moldova.europalibera.org/a/1869891.html> (vizitat 05.11.2009).
19. Neukirch Cl. Moldovan Headaches. The Republic of Moldova 120 days after the 2001 Parliamentary Elections / Working Paper 3. [on-line] <https://www.files.ethz.ch/isn/20122/WP3.pdf> (vizitat 09.05.2017).
20. Fenger M. The Diffusion of Revolution: Comparing Recent Regime Turnovers in Five Post-Communist Countries. În: Demokratizatsiya, Washington, 2007, Vol. 15, No. 1, p. 16-22. [on-line] https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/gwashu_demo_151/d1j20j5wq234r625.pdf (vizitat 24.03.2013).
21. Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene. [on-line] <http://old.parlament.md/news/25.03.2005/> (vizitat 24.03.2013).
22. Lege nr. 173 din 22.07.2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria). [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=313004> (vizitat 24.03.2013).

23. Spătaru D. Una dintre cele mai importante legi ale Republicii Moldova – uitată și ignorată de toți. [on-line] <http://curentul.md/politica/una-dintre-cele-mai-importante-legi-ale-republicii-moldova-uitata-si-ignorata-de-toti.html> (vizitat 27.07.2014).
24. Republica Moldova – 2007: Raportul de stare a țării / V. Prohnițchi ș.a.; Centrul Analitic Independent „Expert-Grup”. Chișinău: „Bons Offices” SRL, 2008. 274 p.
25. Varzari P. Istoria politică a Republicii Moldova (Note de curs). Chișinău: Pontos, 2019 (Tipogr. „Europress”). 200 p.
26. Varzari P. Considerente privind evoluția statului Republica Moldova. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2018, nr. 1 (LXXX), p. 150-167.
27. AMN, PL și PLDM au creat un Consiliu Politic. [on-line] <http://www.politik.md/articles/politic/amn-pl-si-pldm-au-creat-un-consiliu-politic/1070/> (vizitat 22.06.2009).
28. Declarație privind constituirea Coaliției de guvernare „Alianța pentru Integrare Europeană”. [on-line] <http://www.e-democracy.md/parties/docs/joint/200908081/> (vizitat 08.08.2009).
29. Acord privind constituirea și funcționarea Alianței pentru Integrare Europeană. [on-line] <http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-constituire-aie-2010.pdf> (vizitat 13.01.2011).
30. Spătaru D. (Comentariu) Moldova europeană – a doua și ultima șansă. [on-line] <http://tribuna.md/2013/07/13/comentariu-moldova-europeana-%e2%80%93-a-doua-si-ultima-sansa/> (vizitat 13.07.2013).
31. Ce înseamnă guvern minoritar? Explicația analiștilor politici. [on-line] <https://unimedia.info/stiri/ce-inseamna-guvern-minoritar-explicatia-analistilor-politici-87485.html> (vizitat 23.01.2015).
32. Oficial european, despre coaliția PD-PLDM: „O veste foarte proastă”. [on-line] <http://www.noi.md/md/newsid/55042> (vizitat 24.01.2015).
33. Iată propunerile europenilor pentru PL, PLDM și PD. [on-line] <http://politik.md/articles/politic/iata-propunerile-europenilor-pentru-negocierile-dintre-pl-pldm-si-pd/30028/> (vizitat 22.01.2015).
34. Acord politic privind constituirea și funcționarea Alianței Politice pentru Moldova Europeană (APME). [on-line] <http://www.e-democracy.md/files/parties/acord-politic-apme-2015.pdf> (vizitat 13.05.2015).
35. Documentul integral cu recomandările partenerilor externi transmise Guvernului. [on-line] <http://www.realitatea.md/documentul-integral-cu-recomandarile-partenerilor-externi-transmise-guvernului18363.html> (vizitat 30.03.2015).
36. Conținutul Acordului de constituire a Alianței pentru Integrare Europeană III. Vezi documentul. [on-line] http://www.realitatea.md/doc-acesta-este-con-inutul-acordului-de-constituire-a-alian-ei-pentru-integrare-europeana-3_24375.html (vizitat 24.07.2015).
37. AIE3 își reconfirmă angajamentele în fața cetățenilor țării. Vezi declarația integrală. [on-line] http://www.publika.md/aie3-isi-reconfirma-angajamentele-in-fata-cetatenilor-tarii-vezi-declaratia-integrala_2412381.html (vizitat 01.10.2015).
38. Răspunsul lui Iurie Leancă pentru „afaceriștii din politică”: Da, suntem diplomați, nu hoți, asta e diferența dintre noi. [on-line] http://www.realitatea.md/raspunsul-lui-iurie-leanca-pentru-afaceri-tii-din-politica-da-suntem-diploma-i-nu-ho-i-asta-e-diferen-a-dintre-noi_24403.html (vizitat 26.07.2015).
39. Ghimpu oferă detalii despre funcția lui Plahotniuc. [on-line] http://www.noi.md/md/news_id/84459 (vizitat 20.05.2016).
40. Alegeri parlamentare în Republica Moldova. [on-line] http://alegeri.md/w/Alegeri_parlamentare_%C3%AEn_Republica_Moldova (vizitat 27.06.2019).
41. Partidul Democrat din Moldova. [on-line] http://alegeri.md/w/Partidul_Democrat_din_Moldova (vizitat 05.03.2020).
42. Partidul Liberal s-a retras oficial din Coaliția de guvernare! Andrian Candu regretă pasul liberalilor. [on-line] http://www.realitatea.md/video-paridul-liberal-s-a-retras-oficial-din-coali-ia-de-guvernare-andrian-candu-regreta-pasul-liberalilor_58667.html (vizitat 02.06.2017).
43. Varzari P. Parteneriatul politic PSRM-Blocul „ACUM” – un acord tradițional între elite sau o construcție politică atipică. În: Teoria și practica administrării publice: Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, Chișinău, 22 mai 2020. Chișinău: AAP, 2020 (Combinatul Poligrafic), p. 131-134.
44. Anatolie Golea: „Fără PD, practic, este imposibilă o coaliție de guvernare”. [on-line] <https://moldova.euro-palibera.org/a/f%C4%83r%C4%83-partidul-democrat-practic-este-imposibil-%C4%83-o-coali%C8%9Bie-de-guvernare-/29805150.html> (vizitat 05.03.2019).
45. Noul șef interimar al PG pornește urmărirea penală pentru uzurparea puterii în stat de fosta guvernare. [on-line] <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/ultima-ora-noul-sef-interimar-al-pg-pornește-urmarirea-penala-pentru-uzurparea-puterii-in-stat-de-fosta-guvernare> (vizitat 05.08.2019).

46. Înțelegere politică temporară în vederea dezoligarhizării și readucerii statului Republica Moldova în albia constituționalității. [on-line] http://alegeri.md/w/Parlamentul_Republicii_Moldova_de_legislatura_a_X-a (vizitat 09.06.2019).
47. Programul de activitate al Guvernului Republica Moldova din 2019. [on-line] https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_de_guvernare0.pdf (vizitat 20.06.2019).;
48. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2019–2020. [on-line] https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/pag_2019-2020_hg.pdf (vizitat 04.09.2019).
49. (Doc) Înțelegere politică privind obiectivele tranziției ale Guvernului, Președinției și Parlamentului, inclusiv ale fracțiunilor PSRM, PAS și PPDA. [on-line] https://unpaspentru.md/2019-doc-intelegere-politica-privind-obiectivele-tranziției-ale-guvernului-presedintiei-si-parlamentului-inclusiv-ale-frațiilor-psrm-pas-si-ppda/?fbclid=IwAR1WQgKNYBmy_P9IxlMaWg_qq6afgrJnzDUN4qAtJRKSu_DmNxHQbe_DbiZU (vizitat 17.09.2019).
50. PSRM și PDM au semnat Acordul cu privire la constituirea Platformei Social-Democrate pentru Moldova. [on-line] <http://socialistii.md/psrm-si-pdm-au-semnat-acordul-cu-privire-la-constituirea-platformei-social-democrate-pentru-moldova/> (vizitat 16.03.2020).
51. Varzari P. Coaliția de guvernare „Platforma Social-Democrată pentru Moldova” între PSRM și PDM – un aranjament politic asumat. În: Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter-și pluridisciplinare. Ediția a III-a (Materialele Conferinței științifice internaționale, 6-7 noiembrie 2020) / Red. respons. și coord. V. Ojovanu. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic Print Caro, 2020, p. 183-189.
52. Țirdea: Pentru prima dată din 2009, stânga a preluat întreaga putere în Moldova. [on-line] <https://noi.md/md/politica/tirdea-pentru-prima-data-din-2009-stinga-a-preluat-intreaga-putere-in-moldova> (vizitat 15.11.2019).
53. Pavel Filip: PDM poate fi gata să intre la guvernare. [on-line] https://www.ipn.md/ro/pavel-filip-pdm-poate-fi-gata-sa-intre-la-7965_1071460.html (vizitat 13.02.2020).
54. Măgureanu V. Studii de sociologie politică. București: Editura Albatros, 2007. 416 p.
55. Raport privind activitatea CSSDT și rezultatele științifice principale obținute în sfera științei și inovării în anul 2017 / Academia de Științe a Moldovei. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2018. 255 p.
56. Raport asupra stării științei din Republica Moldova în anul 2019 / Perfectat de Academia de Științe a Moldovei; Audiat și aprobat la sesiunea a V-a a Adunării Generale a AȘM din 30 iunie 2020 (Hotărârea nr. V/1). Chișinău, 2020. 48 p.
57. Ion Chicu anunță 5 reforme pentru Unirea cu UE: Nu este o utopie! [on-line] https://pages.md/ro/ion-chicu-anunta-5-reforme-pentru-unirea-cu-ue-nu-este-o-utopie/?fbclid=IwAR33phzfScHOty8GP-pFH6FnA-VSLGFgNL0iYmphddDegGBSF_UTxH47NuY0 (vizitat 22.05.2020).
58. Partidul Șor a dat curs inițiativei Pro Moldova și devine componentă a blocul anti-guvernamental. Dodon comentează decizia: Пошли вы ... [on-line] https://www.realitatea.md/partidul-sor-a-dat-curs-initiativei-pro-moldova-si-devine-componenta-a-blocul-anti-guvernamental--dodon-comenteaza-decizia-_109528.html (vizitat 08.05.2020).
59. Andrian Candu: „Pro Moldova” va fi o formațiune de centru-dreapta. [on-line] <https://www.politics.md/?view=articles&id=31667> (vizitat 20.02.2020).
60. Un cunoscut analist politic vorbește despre fenomenul „lebedă neagră” în politica autohtonă. Iată la ce se referă! [on-line] <https://tribuna.md/2020/01/27/un-cunoscut-analist-politic-vorbeste-despre-fenomenul-lebada-neagra-in-politica-autohtona-iata-la-ce-se-refera/> (vizitat 27.01.2020).
61. Fostul democrat Candu: Coaliția PSRM-PDM va duce la dispariția PDM de pe arena politică. [on-line] https://www.realitatea.md/fostul-democrat-candu-coaliția-psrm-pdm-va-duce-la-dispariția-pdm-de-pe-arena-politică_106785.html (vizitat 05.03.2020).
62. Declarație: „Consider că negocierile pentru formarea acestei coaliții, pe care am numit-o social democrată, au loc”. [on-line] <https://tribuna.md/2020/03/03/declaratie-consider-ca-negocierile-pentru-formarea-acestei-coaliții-pe-care-am-numit-o-social-democrata-au-loc/> (vizitat 03.03.2020).
63. Sondaj: Coaliția PSRM – PDM trebuie să continue să conducă Republica Moldova. [on-line] <https://noi.md/md/politica/sondaj-coaliția-psrm-pdm-trebuie-sa-continue-sa-conduca-republica-moldova> (vizitat 24.02.2020).
64. Țurcanu V. „Alianța Coronavirus” sau cum în Republica Moldova o coaliție politică este supranumită după virusul ucigaș. [on-line] <https://www.podul.ro/articol/alianta-coronavirus-sau-cum-in-republica-moldova-o-coaliție-politică-este-supranumită-dupa-virusul-ucigas-9744.html> (vizitat 17.03.2020).
65. Parlamentul a declarat stare de urgență pe perioada 17 martie – 15 mai 2020. [on-line] <http://parlament.md/Actualitate/Noutati/tabid/89/NewsId/2374/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat 17.03.2020).

PROVOCĂRI ALE CULTURII ORGANIZAȚIONALE ÎN PERIOADA PANDEMIEI DE CORONAVIRUS COVID-19¹

CHALLENGES OF ORGANIZATIONAL CULTURE DURING THE COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.06>

CZU: 005.73:616-036.21

Irina CEACÎR, *doctor în științe politice,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
i.a.ceacir@gmail.com

Rezumat

În articol sunt examinate provocările cu care se pot confrunta la locul de muncă atât managerii, cât și ceilalți angajați în perioada pandemiei de COVID-19. O atenție sporită se acordă rolului culturii organizaționale în perioada de tranziție de la munca de birou la activitatea online, astfel încât majoritatea elementelor ei de bază se readaptează. Schimbarea care se produce în întreaga lume aduce un disconfort și o necesitate de adaptare la condiții altfel decât au fost până la pandemie și într-un ritm rapid. La fel, un accent deosebit se pune pe analiza relațiilor manager-angajat, dar și pe posibilitatea sau imposibilitatea păstrării locului de muncă sau avansării în funcție în această perioadă de criză. Se arată care sunt obstacolele care determină eșecul la locul de muncă, dar care sunt și beneficiile adaptării la munca online și la procesul de digitalizare. Se explică cum ar trebui să acționeze atât liderii, cât și angajații pentru a spori și eficientiza serviciile pe care le oferă în perioada pandemiei, dar și efectele care s-ar putea produce în perioada post COVID-19. În articol este analizată printr-un studiu calitativ și situația la locul de muncă a angajaților din Republica Moldova și a valorilor predominante în perioada pandemiei în organizațiile în care activează.

Cuvinte-cheie: COVID-19, pandemie, cultură organizațională, organizație, lider, angajați, loc de muncă, valori, nivel ierarhic, comunicare, schimbare, adaptare.

Summary

This article examines challenges that can be confronted at work by managers and other employees during the COVID-19 coronavirus pandemic. Increased attention is given to the role of organizational culture in the transition period from office work to online activity, such that several basic elements are readjusted. The change that is taking place around the world brings discomfort and a need to adapt to conditions other than they were before the pandemic and at a rapid pace. At the same time, a special emphasis is placed on the analysis of the manager-employee relations, but also on the possibility or impossibility of keeping the job or advancing in this period of crisis. It shows what are the obstacles that determine failure in the workplace, but what are the benefits of adapting to online work and the digitization process. It explains how the leaders and employees should act to increase and streamline the services they provide during the pandemic, but also the effects that could occur in the post-COVID-19 period. The article analyzes through a qualitative study the situation at work of employees in the Republic of Moldova and the predominant values during the pandemic in the organizations in which they operate.

Keywords: COVID-19, pandemic, organizational culture, organization, leader, employees, job, values, hierarchical level, communication, change, adaptation

¹ Articolul este elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.20/COV (70105), Politici publice bazate pe dovezi în perioada pandemiei COVID19: Perspectivile aplicării practice a concepțiilor „Guvernării deschise” și „Științei deschise” în Republica Moldova (GOVSCIENCE) (2020-2021) finanțat prin ANCD.

Cultura organizațională reprezintă sistemul de valori și concepte partajat de către membrii tuturor nivelurilor ierarhice în cadrul unei organizații și determină caracterul și comportamentul angajaților. Pandemia de COVID-19 a schimbat o parte esențială din realitatea existentă în practica zilnică a organizațiilor de toate tipurile. Dacă a rezistat schimbărilor sau nu depinde de cât de puternică a fost cultura organizațională și cât de mult au fost afectați emoțional, personal și financiar angajații. Pentru a determina tipul culturii organizaționale dominante într-o instituție, este necesar să se răspundă la trei întrebări de bază: cum ne comportăm noi ca oameni, aici și acum, în organizație; ce tip de leadership predomină în organizație; care este metoda de relaționare între angajați și lideri (pe verticală, pe orizontală). Răspunsurile la aceste întrebări permite să ne facem o imagine generală despre cultura organizațională a unei instituții/organizații. Intercomunicarea în perioada pandemică reprezintă o verigă de legătură între liderii și angajații unei organizații. Dacă aceasta se rupe, atunci probabilitatea că în organizație va apărea o criză este mult mai mare decât în organizațiile unde comunicarea între angajați de diferite trepte ierarhice este directă.

Se consideră că liderul este un element – cheie care trebuie să participe nemijlocit la consolidarea culturii organizaționale prin acțiunile pe care le întreprinde zilnic. Rolul acestuia s-a accentuat și mai mult în perioada de pandemie de coronavirus, atunci când oamenii au devenit speriați de această mare problemă globală, de stresul și frica pentru sănătatea lor și a celor apropiați, dar și de teama de a rămâne fără o sursă financiară. Interrelația dintre un lider și ceilalți angajați creează posibilități de eficientizare sau neeficientizare a serviciilor prestate. Un lider care tinde să consolideze cultura organizațională, atât în pandemie, cât și în alte perioade, trebuie să vadă în oameni o resursă care trebuie valorificată mereu, dar nu ceva ce se poate exploata pentru a obține beneficii. Un lider trebuie să motiveze, pentru că oamenii merg acolo unde ei sunt primiți și apreciați. Liderul adevărat nu se bazează doar pe competențe, dar și pe comportamente. El încearcă să le înțeleagă chiar și atunci când oamenii ascund anumite emoții, care pot afecta calitatea serviciilor pe care le prestează. Trebuie să aibă viziuni clare, pentru că ei sunt cei care preiau ideile de la angajații de pe toate treptele ierarhice. Liderul trebuie să fie exemplu în toate, pentru că el transmite informația celorlalți; ori sunt lideri charismatici urmați de către angajați, ori sunt lideri obișnuiți, care nu aduc impact în timp. Foarte important este ca liderul să poată corect transmite care este viziunea și misiunea organizației, dar să nu fie lăsați ca angajații, în special noi veniți, singuri, în timp, să descifreze aceste nuanțe, deoarece se pierde din profesionalism. Liderul charismatic va înlătura birocrăția, încercând să transforme fricile în atuuri, astfel încât oamenii să aibă încredere în sine și în capacitățile lor. Liderii vor stopa fluctuația de cadre și vor încerca să-și susțină angajații, mai ales în pandemie. Chiar dacă nu este relevant pentru perioada pandemică, totuși menționăm că liderul trebuie să poată organiza și ședințe informale, unde angajații se vor cunoaște mai bine, vor relaționa între ei mai liber de la om la om și nu de la angajat la angajat pe diferite trepte ierarhice.

Cu toate acestea, câte abilități nu ar avea un lider, el nu va putea organiza totul eficient fără o echipă de oameni bine instruiți și cu competențe necesare funcțiilor pe care le dețin. Astfel, angajații trebuie să se manifeste prin cunoștințele teoretice și practice pe care le posedă, implicându-se și exprimându-și părerea. Chiar dacă este dificil, în perioadele de criză, ei trebuie să fie deschiși spre comunicare și spre perfecționare, să muncească mai mult pentru a fi remarcat și pentru a aduce valoare prin tot ceea ce realizează. Pentru noii angajați foarte eficient în perioada de pandemie și nu doar ar putea fi programele de mentorat, care adesea nu sunt aplicate, mai ales în Republica Moldova. Informația pe care o posedă un specialist bine pregătit trebuie transmisă corect altor angajați pentru a-i forma în domeniul în care au început activitatea. Este un pas important spre fortificarea culturii organizaționale. Atunci când perioada de pandemie vine pe neașteptate, adesea unii angajați se pot ciocni de mai multe responsabilități decât le aveau până la pandemie. Astfel, pentru a nu-și asuma mai multe responsabilități decât ar trebui, ar fi de dorit ca aceștia să împărtășească cunoștințele între angajați, încât volumul muncii să fie repartizat uniform, pentru a nu se crea un dezechilibru în activitatea instituției/organizației. Atitudinea angajaților față de reponsabilitățile lor de bază trebuie să fie pozitivă, neconflictuală și colegială.

Este foarte complicat de a fortifica cultura organizațională în perioada de pandemie. Mai des ea se ciocnește de fragilitate, se menține la același nivel, datorită echipei care își cunoaște foarte bine obligațiunile și le realizează cu maximă eficiență și precauție chiar și în timpuri mai complicate, sau devine instabilă prin activitățile ineficiente care se produc. În cazul în care angajații își intensifică eforturile și muncesc împreună pentru a reuși să-și aducă contribuția la realizarea sarcinilor se menține, sau devine instabilă, pentru că aceștia sunt presați de tot ce se întâmplă în jur și nu au puterea și dorința de a-și realiza sarcinile cu eficiență. La fel și în cazul liderilor, sau ei își formează un plan concret de acțiuni pe o perioadă mai lungă, sau sunt determinați de obstacolele care apar la moment și pierd viziunea pe termen lung.

Pandemia COVID-19 care a debutat la începutul lunii ianuarie 2020 în China a luat pe nepregătite guverne, sisteme de sănătate, companii și întreg mapamondul. Cu puține excepții, statele nu au răspuns coordonat la virusul care s-a răspândit în mai puțin de două luni în întreaga lume și care a forțat jumătate din populația planetei să se izoleze pentru a rupe lanțul contaminărilor.

În aceste vremuri tulburi este nevoie de oameni cu putere de decizie, cu viziune, dar care să știe să lucreze coordonat. Tocmai de aceea în orice criză, eficiența decizională, analiza implicațiilor acestora pe termen lung, capacitatea de previziune, dar și buna coordonare a echipelor sunt unele dintre trăsăturile care nu trebuie să le lipsească liderilor. Ele pot face diferența dintre rezultate bune sau dezastruoase, mai ales atunci când este vorba de viețile oamenilor [1].

Toți oamenii au devenit stresați și se simțeau neajutorați la începutul pandemiei. Nu se știa exact ce va fi în continuare. Unii aveau frica de a rămâne fără surse de existență, alții nu doreau să meargă la serviciu din considerente de sănătate. Unele

organizații au trimis forțat în concediu din cont propriu, altele au eliberat angajații, iar altele au pierdut angajați profesioniști. Indiferent de situație, nimănui nu ar fi trebuit să i se încalce drepturile. Dacă au fost încălcate sau nu, este deja alt subiect. Astfel, drepturile lucrătorilor sunt menționate în Pactul Internațional pentru Drepturile economice, sociale și culturale [2]. Deci, dreptul la muncă este un drept pe care îl au toți oamenii. Fiecare persoană își poate alege liber unde să lucreze ca să poată câștiga bani. Toți lucrătorii au dreptul la condiții bune de muncă care să nu le pună viața în pericol [3]. Ținând cont de cele menționate, majoritatea organizațiilor, în măsura în care le permite situația și domeniul, au trecut la activitate online.

Situația economică din Republica Moldova este una instabilă și angajații din diferite sectoare se ciocnesc cu probleme și realități dure, care-i pun la încercări grele, prin pierderea locului de muncă, micșorarea salariului, micșorarea orelor de muncă, dar cu același volum de lucru, concedii din cont propriu, instabilitate la locul de muncă. Analiza informației statistice oferite de către Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă ne dezvăluie date mai puțin îmbucurătoare la acest capitol. Dacă în 2018 (ianuarie-decembrie) la evidență în calitate de persoane cu statut de șomer au fost luați un număr de 35544 și în 2019 (ianuarie-septembrie) numărul s-a micșorat la 20066, atunci în anul 2020 (ianuarie-noiembrie) 73548 de persoane au apelat pentru a găsi un loc de muncă, printre care 45981 oficial au fost înregistrați ca persoane cu statut de șomer [4]. Astfel, 50,7% dintre persoanele cu statut de șomer au constituit bărbații, 49,3% femeile, iar 33,1% s-au aflat pentru prima dată în căutarea unui loc de muncă. Din totalul șomerilor înregistrați pe parcursul a 11 luni ale anului curent, 33,8% au vârsta cuprinsă între 16-35 ani (15552). Nivelul de pregătire al șomerilor înregistrați arată că cei mai mulți (63,8%) au studii primare/gimnaziale/liceale și nu dețin o calificare profesională. Cei mai mulți șomeri s-au înregistrat în mun. Chișinău (12%), UTA Găgăuzia (6%), r. Ungheni (5%), r. Drochia (4%). Ponderea șomerilor înregistrați din mediul rural a fost mai mare decât a celor din mediul urban - 59,9% (27556) și respectiv 40,1% (18425). Structura șomerilor, inclusiv care necesită suport suplimentar pe piața muncii, este următoarea: tineri 16-24 ani - 15,8% (4287 șomeri), tineri 16-29 ani - 18,1% (8326 șomeri), persoane de etnie romă - 4,8% (2228 șomeri), persoane reîntoarse de peste hotare - 3,3% (1524 șomeri), șomeri cu dizabilități - 2,0% (904 șomeri), cetățeni străini - 0,1% (56 șomeri).

Persoanele înregistrate cu statut de șomer la Subdiviziunile Teritoriale ale Ocupării Forței de Muncă în a cărei rază își au domiciliul sau reședința beneficiază de măsuri de ocupare a forței de muncă prevăzute de Legea nr.105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj [5]. Astfel: 8607 șomeri au fost susținuți la angajarea în câmpul muncii; 622 șomeri au absolvit cursurile de calificare, recalificare, perfecționare și specializare, inclusiv trecători din anul 2019. Cei mai mulți șomeri beneficiari au fost în mun. Chișinău, UTA Găgăuzia, r. Anenii Noi, r. Fălești, r. Râșcani, mun. Bălți etc.; 223 șomeri au fost angajați în rezultatul subvenționării locurilor de muncă, dintre care 164 persoane cu vârsta de 50 ani și peste, 39 persoane cu dizabilități etc.; 89 șomeri au fost angajați prin măsura de mo-

bilitate a forței de muncă, care prevede acordarea unor indemnizații unice pentru acceptarea și angajarea la un loc de muncă în altă localitate selectată de Subdiviziunea Teritorială a Ocupării Forței de Muncă; 73 șomeri care dețin o profesie/meserie dar nu au experiență de muncă au fost antrenați în stagiul profesional pe o perioadă de până la 4 luni; 45 șomeri au fost antrenați la instruirea la locul de muncă; 23248 locuri de muncă vacante înregistrate în baza de date a Agenției Naționale a Ocupării Forței de Muncă. La finele lunii noiembrie 2020, în evidență la Subdiviziunile Teritoriale Ocupării Forței de Muncă erau 23738 șomeri, dintre care 12161 femei (51,2%) și 7466 locuri de muncă vacante active. Conform prevederilor Legii 105/2018, Agenția Națională a Ocupării Forței de Muncă stabilește dreptul la ajutor de șomaj și emite decizii de acordare a acestui drept, iar datele din aceste decizii în baza conexiunilor intersistemice securizate sunt transmise către Casa Națională de Asigurări Sociale pentru calculul quantumului ajutorului de șomaj, stabilirea perioadei și plata ajutorului de șomaj. Numărul deciziilor de acordare a ajutorului de șomaj, expediate către Casa Națională de Asigurări Sociale în conformitate cu prevederile Dispoziției Comisiei Naționale Situații Excepționale nr. 16 din 10.04.2020 au fost de 23654, dintre care, conform Legii 105/2018, au fost expediate 9123 decizii de acordare a ajutorului de șomaj. Conform datelor operative extrase în baza conexiunilor intersistemice securizate din sistemul informațional Casa Națională de Asigurări Sociale, au beneficiat de ajutor de șomaj 7868 șomeri, inclusiv trecători din anul 2019 [6].

O descriere mai amplă a măsurilor de protecție socială suplimentare întreprinse în perioada pandemiei COVID-19 de către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale găsim în raportul anual al instituției. Astfel: a fost acordat ajutor de șomaj pentru 14 206 beneficiari (șomeri neasigurați) din rândul persoanelor înregistrate cu statut de șomer la subdiviziunile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, inclusiv cele revenite de peste hotare, care nu se încadrează în prevederile Legii nr. 105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. Ajutorul de șomaj a fost stabilit în quantum de 2775 lei lunar. Cheltuielile totale efectuate pentru plata prestației constituie 37,2 milioane lei. Pentru beneficiarii de ajutor de șomaj acordat în condițiile Legii cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj, al căror quantum este mai mic de 2775 lei, au beneficiat de diferența de plată dintre quantumul ajutorului de șomaj calculat și suma de 2775 lei. Diferența menționată a fost achitată pentru 3104 beneficiari. Cheltuielile totale pentru plata diferenței menționate constituie 3,7 milioane lei. În perioada stării de urgență, titularilor patentei de întreprinzător eliberate conform Legii cu privire la patenta de întreprinzător [7] și persoanelor fizice care desfășoară activități conform capitolului 102 și 103 din Titlul II al Codului Fiscal [8], li s-a acordat ajutor de șomaj unic în quantum de 2775 lei, cu condiția că în luna martie 2020 nu au realizat venit asigurat. Casa Națională de Asigurări Sociale a acordat ajutor de șomaj unic pentru 10 658 beneficiari din rândul titularilor patentei de întreprinzător în quantum de 2775 lei. Cheltuielile totale efectuate pentru plata ajutorului de șomaj unic pentru categoria menționată constituie 29,6 milioane lei [9].

Pandemia de COVID-19 a fost o adevărată provocare pentru sute de companii, organizații, instituții. Acestea au fost nevoite să se readapteze pentru a garanta siguranță angajaților, dar și o comunicare eficientă de la distanță între membrii echipei, astfel încât procesul de lucru să decurgă într-un ritm normal. Mai mulți manageri din Moldova, dar și de peste hotare, au povestit în cadrul evenimentului HR Conference „Managing Organizations & People in a Changing World” despre cum COVID-19 le-a resetat prioritățile și despre cum au reușit aceștia să mențină activitățile planificate chiar și în regim online. La nivel mondial, pandemia provocată de coronavirusul a afectat aproape trei miliarde de angajați, care au fost nevoiți să lucreze la distanță din cauza carantinei. Datele fac parte dintr-un studiu mondial și au fost publicate în cadrul evenimentului menționat. Totodată, un sondaj realizat în rândul angajaților din șapte state europene arată că 100 de milioane de persoane au trecut la regim de lucru la distanță, 45 de milioane dintre acestea nu au mai avut o astfel de experiență. Astfel, 80% dintre respondenți au afirmat că adaptarea la lucrul online a fost ușoară, o mare parte dintre directorii de companii au declarat că angajații lor s-au confruntat cu diverse dificultăți ce țin de oboseala provocată de noul regim de lucru, obstacole în comunicarea cu echipa, dar și distribuirea neechitabilă a sarcinilor de muncă.

De asemenea, situația provocată de coronavirus a accelerat procesul de digitalizare a activității companiei, iar oamenii au învățat să găsească noi soluții și metode de gestionare a lucrurilor, care în cele din urmă s-au dovedit productive. Noua realitate a devenit o provocare pentru mulți dintre angajați. Hotarele dintre serviciu și viața personală au dispărut. Angajații s-au pomenit că trebuie să aibă grijă de familie în timp ce participă la întâlnirile virtuale cu colegii.

Dacă unele companii au fost nevoite să reducă din numărul de angajați, altele au reușit să mențină programele de practică pentru studenți, să desfășoare interviuri online și să angajeze oameni noi. La fel, dezvoltarea resurselor umane a rămas o prioritate pentru unele companii, astfel, s-au continuat instruirile și trainingurile online pentru toți angajații.

Mulți manageri consideră că pe lângă atribuțiile pe care deja le aveau, au trebuit să devină consilieri și să motiveze membrii echipei. Au trebuit să se adapteze la noua realitate, să găsească noi metode și practici de lucru și să-și seteze alte priorități [10]. De altfel, prin asta s-au deosebit și abilitățile liderilor de succes față de ceilalți. Liderii care au putut ușor să se adapteze și să schimbe într-un timp limitat mentalitatea în organizație au obținut succes, restul care au rămas sfidați de obstacole și nu au acceptat digitalizarea procesului ca ceva imperios au avut doar pierderi și eșecuri.

În studiul de analiză a măsurilor COVID-19, Marcel Spatari afirmă, și noi susținem, că, criza COVID-19 a scos la iveală o deficiență majoră a sistemului public al Republicii Moldova și anume lipsa unei evidențe consolidate a relațiilor de muncă, sau mai exact, a unei baze de date unitare privind contractele de muncă. Spre exemplu, existența bazei de date REVISAL în România a permis Ministerului Muncii să comunice periodic asupra numărului de contracte de muncă suspendate (pentru somaj tehnic) sau încetate pe perioada crizei sanitare. Lipsa unui asemenea sistem în

Republica Moldova face estimarea numărului de persoane care și-au pierdut locul de muncă ca urmare a epidemiei o sarcină foarte dificilă. O măsură indirectă ce ar permite estimarea numărului de persoane care și-au pierdut locul de muncă ca urmare a pandemiei este dată de evoluția încasărilor la bugetele asigurărilor sociale de stat și ale asigurării obligatorii de asistență medicală între lunile ianuarie și aprilie, ce au scăzut cu 10,8% și 9,9% respectiv între februarie și aprilie. Exercițiul în aparență simplu se complică însă în faza identificării numărului de salariați care existau în Republica Moldova înainte de declanșarea epidemiei. Este imperativ ca Guvernul Republicii Moldova să vină cu o comunicare mult mai precisă în acest sens, iar măsurile de sprijin trebuie să fie la această etapă proactive și să stimuleze angajarea persoanelor în câmpul muncii. Situația este agravată și de faptul că politicile de ocupare ale statului au fost foarte modeste în ultimii ani, în contextul în care cererea pe piața muncii a crescut în mod continuu până la sfârșitul anului trecut, ceea ce lăsa falsa impresie că mecanismele pieței muncii urmau să ducă la creșterea salariilor și formalizarea relațiilor de muncă. Perioada COVID-19 a inversat și raportul dintre cerere și ofertă pe piața muncii. Dacă până la criză piața muncii era tensionată, șomajul era relativ mic iar cererea era mare, ceea ce stimula creșterea salariilor, după criza sanitară nu numai că s-a mărit semnificativ oferta (numărul de persoane neangajate), dar a scăzut și cererea (numărul de locuri vacante) [11].

În cazul în care mulți angajați trebuie să muncească de acasă, la fel sunt unele aspecte, de care fiecare angajator ar trebui să țină cont. Dacă în mod teoretic elementele culturii organizaționale precum practicile, poveștile, simbolurile evidente, sistemele de control și evaluare, structura puterii, riturile și ritualurile, structura formală a organizației formau un tot întreg, ce caracteriza cultura unei organizații, atunci în cadrul muncii online totul a luat o altă întorsătură. Astfel, deoarece suntem în era digitalizării, dar și în situațiile create de COVID-19, domeniul tehnologiilor informaționale oferă angajatorului o multitudine de posibilități alternative care i-ar permite verificarea eficienței muncii angajaților diferit de cum era până la pandemie, de exemplu setarea unor sarcini cu stabilirea datei limită pentru îndeplinire, expedierea periodică de către salariat a unui raport privind munca îndeplinită, utilizarea unor softuri prin care se poate monitoriza eficiența activității desfășurate etc. Prin urmare, în baza celor relatate, contractul individual de muncă sau acordul adițional cu salariatul care lucrează la distanță ar trebui să conțină clauze suplimentare celor de bază, care prevăd următoarele: precizarea expresă a posibilității că salariatul poate desfășura munca la distanță și condițiile desfășurării acesteia; programul în cadrul căruia angajatorul este în drept să verifice activitatea salariatului și modalitatea concretă de realizare a controlului; condițiile în care angajatorul suportă cheltuielile aferente activității în regim de muncă la domiciliu; obligația angajatorului de a informa salariatul cu privire la actele emise la nivel de unitate, prevederile contractului colectiv de muncă aplicabil și/sau regulamentul intern, în materia protecției datelor cu caracter personal, precum și obligația salariatului de a respecta aceste prevederi. Legislația națională este destul de laconică în reglementarea muncii la domiciliu, fi-

ind necesare unele detalieri sau reglementări mai desfășurate. Din prevederile art.291 Codul Muncii al Republicii Moldova, se desprind condițiile în care se admite munca la domiciliu [12]. Astfel, lucrările puse în sarcina salariaților cu munca la domiciliu: nu le pot fi contraindicate conform certificatului medical; trebuie să se execute în condiții de respectare a normelor de securitate și sănătate în muncă. Angajatorului îi revine obligația de a asigura securitatea și sănătatea angajaților care lucrează la domiciliu în toate aspectele legate de muncă, incluzând evaluarea riscurilor, instruirea și informarea, dotarea cu echipamente de muncă și echipamente individuale de protecție, supravegherea sănătății [13].

În același timp, sunt și riscuri imense de tentative și atacuri cibernetice care trebuie prevăzute și atenționate. Ținând cont de faptul că un număr mare de angajați din sectorul public și cel privat lucrează de la distanță și operează cu datele confidențiale ale instituțiilor pentru îndeplinirea sarcinilor de serviciu, iar persoanele care stau izolate la domiciliu utilizează considerabil mai frecvent Internetul, se conturează un risc sporit pentru securitatea sistemelor informatice și a datelor cu caracter personal. Cancelaria de Stat precizează pe site-ul oficial precum că a crescut fraudă legată de securitatea cibernetică prin intermediul atacurilor de tip phishing, malware, inginerie socială, în special pe perioada pandemiei, astfel fiecare instituție trebuie să informeze și să avertizeze constant angajații și întreaga populație cu referire la posibile riscuri în mediul online (sistarea activității operaționale a instituțiilor, pierderea datelor cu caracter confidențial, escrocherii financiare etc.) [14].

Conform Studiului de evaluare a impactului socioeconomic al crizei pandemice, elaborate sub conducerea Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare în Moldova în parteneriat cu Fondul Națiunilor Unite pentru Populație (UNFPA) și în colaborare cu Universitatea de Stat și în strânsă cooperare cu celelalte entități ale Organizației Națiunilor Unite în Republica Moldova, pandemia de COVID-19 se suprapune pe tendințele socioeconomice persistente, precum reducerea populației din cauza migrației și încetinirea creșterii economice. Grupurile vulnerabile sunt afectate în mod disproporționat de criză și de pierderile provocate de creșterea diferențelor de venituri și de accentuarea altor inegalități. COVID-19 pune multă presiune și asupra mediului de afaceri. Fiecare a doua companie chestionată în perioada august-septembrie 2020 funcționează parțial sau este închisă, temporar sau chiar permanent. Sectoarele economice, inclusiv HoReCa și industria ușoară, care sunt reprezentate în cea mai mare parte de întreprinderi micro, mici și mijlocii (IMM), și care sunt cei mai mari angajatori în sectorul de business, se confruntă cu reducerea vânzărilor, diverse incertitudini, scăderea cererii, precum și cu lipsa lichidităților. Totuși, criza actuală este în același timp o oportunitate pentru schimbare și necesită eforturi de colaborare, implicarea cetățenilor și a sectorului privat, o regândire a modelului de dezvoltare și explorarea noilor oportunități de creștere. Acestea ar putea include digitalizarea și modernizarea serviciilor publice și a întreprinderilor, precum și dezvoltarea de competențe și un sistem de educație modern, promovarea unei economii durabile, a bunei guvernări, accelerarea luptei cu corupția [15]. În

aceste condiții, managerii trebuie să înțeleagă că efortul lor cel mai mare trebuie să se axeze pe instruire, motivare și ghidare a angajaților, deoarece beneficiile unei culturi puternice ale unei organizații sau instituții care își cunoaște identitatea sunt: angajați mai fericiți, mai calmi, mai nestresați, mediu neanxios, calm, orientat pe productivitate, creștere a moralului echipelor și a atitudinii pozitive, comunicare internă eficientă, creșterea calității muncii îndeplinite, creșterea calității relațiilor cu publicul, creșterea proactivității și a profiturilor. Transparența este esențială, deoarece lipsa acesteia duce la anxietatea angajaților [16].

Deoarece pandemia de coronavirus a impus necesitatea bruscă și strigentă de a lucra de acasă, atât conducătorii, cât și angajații au trebuit să devină flexibili și să se adapteze noilor cerințe. Astfel, pentru a lucra eficient de acasă, la moment se pot utiliza o serie de instrumente online, care pot spori productivitatea muncii, dar și ușura modalitatea de comunicare eficientă la distanță. Deci, menționăm următoarele instrumente cu care au făcut cunoștință anumite categorii de angajați, în dependență de profilul de activitate: Slack, Toggl, Zoom, Fast.com, Google Hangouts.meet, Hypersay, Notion, Skype, Webex Meetings, Microsoft Teams, Airtable, Medium, Coronavirus dashboard, Seedlegals, Anchor, Anydesk, Asana, Atlassian, Basecamp, Box, Brainpop, ClassDojo, Corona Tracker, Discord, Discovery Education, Dropbox, Edmodo, Flipgrid, Fuze, Google Drive, Google Suite, Google classrom, Harvest, Kahoot!, Khan Academy, Krisp.ai, LogMeln, Miro, Mirro, One Drive, Padlet, Pronto, Seesaw, SelfControl, Simplenote, Trello ș.a [17].

Managerii de vârf trebuie să înțeleagă clar ce funcționează, ce nu și ce este prioritar, pentru a integra tehnologiile și a remodela treptat modul în care lucrează angajații, în care creează produse și servicii sau le vând, adică întreaga cultură organizațională. Astfel, rezultă că planificarea, managementul performanței și talentele sunt cele mai valoroase dimensiuni ale agilității instituției [18].

Pandemia COVID-19 este o situație fără precedent, în care distanțarea socială se dovedește, pentru moment, cea mai bună măsură pentru a stopa răspândirea coronavirusului. În consecință, toate organizațiile/instituțiile s-au adaptat în vederea asigurării sănătății angajaților: muncă de la distanță, restricții de spațiu, reducerea timpului de lucru și decalarea prezenței în organizație, reporniri eşalonate și alte măsuri specifice. În acest context, după cum am mai menționat, performanța angajaților care nu mai lucrează fizic în același spațiu, colaborarea și focalizarea pe esențial, adaptarea rapidă la noua realitate sunt subiecte importante pe agenda managerială. Două elemente fac diferența în această grea perioadă de schimbare: un mod de gândire pozitiv orientat către soluții și o atitudine sănătoasă față de greșeli. Pozitivismul este unul dintre cele mai bune tratamente în condiții de incertitudine și fără vizibilitate asupra viitorului. Dacă interpretăm greșelile drept semn de progres pe drumul către un proces mai bun, vom ajunge cu siguranță acolo. Greșelile nu sunt doar o oportunitate de învățare, ci și una pentru noi abordări, iar dacă sunt și înțelese, pot fi chiar un accelerator al profitabilității. Cu siguranță, o schimbare culturală necesită timp, și pentru a avea loc are nevoie și de un moment suficient de puternic.

Se pare că pandemia COVID-19 nu doar că ni-l oferă, dar se și constituie ca un accelerator al schimbării. Este momentul deciziilor tranșante legat de angajații toxici și de adevărații performeri din organizație. Comportamentul managerilor setează cultura noii normalități. Oamenii experimentează acum ce funcționează pentru ei și ce nu. Când se vor întoarce la birou înarmați cu rezultatele acestui experiment, mulți dintre ei nu vor mai dori să se întoarcă la felul lor de a fi și de a munci ca înainte de COVID-19. Vor dori să se înconjoare cu un anumit tip de colegi și de șefi ierarhici, fapt ce va genera un nou tip de relație și nevoia unui nou model de conducere. La nivel individual, pentru adaptare, este nevoie de rafinarea și dezvoltarea unor competențe specifice noului mod de lucru. De exemplu, în lipsa comunicării față-în-față, auto-controlul și abilitățile de ascultare - în mod special în teleconferințe, au nevoie de actualizare. Asta presupune renunțarea la multitudinea de sarcini, ascultare activă, abilitatea de a lua notițe și de a asculta până ești invitat să iei cuvântul. Schimbarea culturală este determinată de măsura în care cea mai mare parte a angajaților va adopta noi comportamente. Culturile toxice au impact negativ asupra performanței, culturile pozitive o stimulează. Câștigă organizațiile care se adaptează cel mai rapid și cele care au grijă de oamenii lor, urmându-și valorile [19].

În perioada de pandemie, foarte mulți manageri au înțeles cât de important este comunicarea pentru sporirea productivității. Acest lucru a făcut diferența dintre o echipă care au avut succese în activitatea lor în perioada pandemică, sau cu o echipă care nu au dat dovadă de colegialitate, comunicare eficientă, iar rezultatele nu au fost cele așteptate. De-a lungul pandemiei COVID-19, unii angajați s-au conectat mai bine, în timp ce alții au trecut în roluri care sunt din ce în ce mai orientate spre sarcini. Înțelegerea modului de implicare a acestor angajați în cultura echipei și crearea unei culturi primitoare este acum și mai importantă. Pentru a oferi experiență angajaților, managerii de resurse umane vor trebui să faciliteze parteneriate în întreaga organizație/instituție, în timp ce lucrează cu superiorii pentru a-i ajuta pe angajați să navigheze pe normele și așteptările diferite asociate acestor schimburi. Pe măsură ce piața muncii începe să revină la normalitate, candidații vor dori să cunoască modul în care companiile/instituțiile și-au tratat forța de muncă în timpul pandemiei COVID-19. Organizațiile trebuie să echilibreze deciziile luate pentru a soluționa îngrijorările imediate din timpul pandemiei cu impactul pe termen lung asupra mărcii lor de angajare, care se va întinde în următorii câțiva ani. Înainte de criza COVID-19, 55% din proiecțiile organizaționale erau concentrate pe simplificarea rolurilor, lanțurilor de aprovizionare și a fluxurilor de lucru pentru a crește eficiența. Din păcate, această cale a creat sisteme fragile, ceea ce a determinat organizațiile să acorde prioritate rezistenței, la fel de importantă ca eficiența. Punerea la dispoziție de cariere mai variate, adaptive și flexibile, îi ajută pe angajați să obțină cunoștințele și pregătirea transfuncționale necesare organizațiilor/instituțiilor mai flexibile. În plus, organizațiile/instituțiile ar trebui să treacă de la încercarea de a „prezice” (vizând un set specific de abilități viitoare) la „a răspunde” (structurată astfel încât să se poată adapta rapid și bine când situația se schimbă) [20].

Pentru a clarifica unele aspecte de bază referitor la situația angajaților la locul de muncă în timpul pandemiei COVID-19, în perioada 4-16 ianuarie s-a realizat un studiu calitativ, la care au participat 135 de angajați din diferite sfere de muncă (85,2% sectorul public și 18,5% sectorul privat) și diferite categorii de vârstă (28,9% 18 – 35 ani, 27,4% 36 – 45 ani, 43,7% 46 ani și mai mult) din mediul urban și rural (92,6% urban și 7,4% rural) pentru a stabili care este situația lor la locul de muncă în perioada pandemiei. Respondenții au fost întrebați dacă pandemia de COVID-19 a influențat activitatea lor profesională. Astfel, 80% dintre respondenți au menționat că pandemia a influențat activitatea lor profesională, 19,3% n-au sesizat nici un fel de schimbări la locul de muncă și doar 0,7% nu știu. Se cunoaște că în pandemie unii angajați au rămas fără locuri de muncă. Dintre cei intervievați, 92,6% au rămas la locurile de muncă precedente, iar 7,4 au fost nevoiți să părăsească locul de muncă din diferite motive. Referitor la păstrarea/avansarea în funcție în perioada pandemiei, 88,1% dintre respondenți au rămas în aceeași funcție, 4,4% au fost avansați, 2,1% au schimbat angajatorul și 0,7% au rămas fără sursă de venit, deoarece nu au fost acordate finanțări pentru funcțiile în care erau angajați.

În perioada de pandemie s-a resimțit foarte bine schimbarea unui aspect esențial pentru fortificarea culturii organizaționale, și anume comunicarea. La întrebarea dacă au apărut probleme de comunicare în colectivul în care activează, 29% au menționat că au apărut probleme de comunicare mult mai des decât până la pandemie, 64% consideră că nu au apărut, iar 7% consideră că au apărut careva probleme, dar nu s-a schimbat situația nici spre bine, nici spre rău.

Situația pandemică a tensionat procesul de comunicare și relaționare. Din frica de a nu fi infectat, mulți angajați care activau fizic se simțeau stresați și se temeau de contactele cu colegii lor. Astfel, la întrebarea dacă au cunoscut persoane care au fost neglijate la locul de muncă din cauza că erau suspecte de COVID-19 8,1% au afirmat că cunosc, 80% nu cunosc și 11,9% nu vor să se expună. În același context, precizăm că 98,5% dintre respondenți nu au respins nici un coleg care a fost bolnav, dar care deja s-a tratat de COVID-19, iar 1,5% au respins. Astfel, chiar dacă frica era mare, majoritatea au dat dovadă de solidaritate și înțelegere față de colegii de muncă. Majoritatea respondenților consideră că valorile culturii organizaționale au avut de suferit din cauza pandemiei. După cum s-a menționat, practic tuturor, în special celor care au activat mai mult on-line le-a lipsit comunicarea directă (în pandemie 7,4% au continuat să activeze la birou, 34,1% au activat online, iar 59,3% au combinat munca de birou cu cea online). În afară de aceasta, ei mai enumeră și următoarele componente care au avut de suferit, dar pe care le consideră esențiale pentru a consolida cultura organizațională: empatia, colaborarea și comunicarea directă, unitatea, sentimentul de răspundere colectivă, încredere, siguranță, stabilitate, solidaritatea intraorganizațională, spiritul de echipă, probleme de time management, inițiativa, creativitatea, implicarea psihoemoțională, încurajarea, schimbul de opinii, cultura personalității, acțiunile de integrare în colectiv, stimulare a angajaților, participarea

directă în activitatea decizională, sărbătorile corporative, dar și faptul că fiecare angajat a rămas față în față cu infecția de COVID-19. La întrebarea dacă consideră că au fost respectate toate cerințele de ordin sanitar de către administrație și de către colegii de lucru, respondenții afirmă: 67,4% - da, desigur; 25,9% - parțial; 3,7% - nu; 3% - doar de către administrație.

Cu toate acestea, respondenții consideră că situația complicată care a apărut din cauza pandemiei de coronavirus le-a oferit șansa să facă unele schimbări la nivel de activități, care duc spre îmbunătățirea unor aspecte ale culturii organizaționale. Astfel au apărut unele noi tendințe la nivel decizional, de conlucrare și de eficientizare a muncii fără a fi față în față. Printre cele mai menționate au fost: comunicare online prin diferite activități și ședințe, conducere la distanță, perfecționări online, întâlniri la nivel național și internațional online, creșterea responsabilității personale, flexibilitatea la activități organizatorice, angajații au fost mai mult concentrați pe activități, a crescut randamentul și productivitatea muncii, digitalizarea procesului de muncă, a apărut mai mult timp pentru cercetare, oportunități sporite de vizibilitate profesională internațională.

În concluze, pandemia de coronavirus și-a lăsat puternic amprenta asupra culturii organizaționale. Valorile acesteia au fost adesea păstrate, dar esența lor a trecut neobservată în cazul în care nici managerii și nici angajații nu s-au adaptat la schimbări și invers. Elementele culturii organizaționale au fost afectate de faptul că resursele umane aveau alte obiceiuri, alte deprinderi și au fost nevoiți să se conformeze altor reguli care nu le erau cunoscute. Munca online a creat noi abilități și noi deprinderi pentru angajații interesați, iar cei care nu au depus efort să se încadreze noilor cerințe au rămas fără surse de venit sau cu performanță scăzută. Toate aceste eforturi își vor demonstra roadele în viitor. Orice acțiune sau inacțiune în perioada de criză dă rezultat în perspectivă, fie el pozitiv, sau negativ. În baza celor menționate, venim cu următoarele recomandări:

1. Managerii organizațiilor trebuie să înceapă schimbarea de la sine. Un lider care aduce valoare va atrage după el și angajați de performanță.
2. Managerii trebuie să aibă un plan definit pe termen lung, în care să se includă și necesitățile organizației, dar și ale angajaților în perioada post COVID.
3. Managerii trebuie să analizeze periodic și să valorifice aspectele culturii organizaționale de bază care aduc aport performanței organizaționale.
4. Managerii trebuie să identifice care sunt punctele vulnerabile în organizație și să găsească soluții pentru ca acestea să nu contribuie la diminuarea eficienței serviciilor prestate de către angajații organizației.
5. Managerii trebuie să optimizeze procesele de comunicare în organizație, indiferent dacă se lucrează online sau fizic (la birou).
6. Angajații trebuie să aibă posibilitatea de a se expune în orice situație și în diferite trepte ierarhice, fără a se ciocni de prea multe căi birocratice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Importanța leadershipului și a unei bune comunicări în timpul pandemiei COVID-19 în sistemul medical. <https://medijobs.ro/blog/covid-19-importanta-leadershipului-si-a-comunicarii>. (vizitat 04.01.2021).
2. Pactul Internațional cu privire la Drepturile economice, sociale și culturale. <http://www.hotararicedo.ro/files/files/PACTUL%20INTERNATIONAL%20CU%20PRIVIRE%20LA%20DREPTURILE%20ECONOMICE,%20SOCIALE%20SI%20CULTURALE.pdf>. (vizitat 11.01.2021).
3. Drepturile lucrătorilor în timpul pandemiei de COVID-19. <https://moldova.un.org/ro/88502-drepturile-lucratorilor-timpul-pandemiei-de-covid-19>. (vizitat 11.01.2021).
4. Raport statistic. <https://www.anofm.md/documents/57>. (vizitat 05.01.2021).
5. Legea nr.105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105474&lang=ro. (vizitat 04.01.2021).
6. Comunicat informativ privind situația șomajului înregistrat de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă în 11 luni ale anului 2020. <https://www.anofm.md/news/2020/12/08>. (vizitat 05.01.2021).
7. Legea Nr. 93 din 15.09.1998 cu privire la patenta de întreprinzător. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115925&lang=ro. (vizitat 25.01.2021).
8. Codul Fiscal al Republicii Moldova. <https://sfs.md/CodulfiscalIRM.aspx>. (vizitat 25.01.2021).
9. Raport de activitate al Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/12/RAPORT-MSMPS-2020.pdf>. (vizitat 25.01.2021).
10. HR Conference: Cum s-au adaptat companiile din Moldova la condițiile generate de pandemia de COVID-19. https://unimedia.info/ro/news/c68c5a3f66fa4b7/hr-conference-cum-s-au-adaptat-companiile-din-moldova-la-conditiile-generate-de-pandemia-de-covid-19.html?utm_source=Site%20Widgets&utm_medium=Last%20News%20widget&utm_campaign=Last%20News%20Widget. (vizitat 04.01.2021).
11. Spataru M. Măsurile de sprijin social-economic în contextul COVID-19: întârziate, modeste și rigide. http://fes-moldova.org/fileadmin/user_upload/2020/Publications/FES-Analiza-Masurile_COVID-19.pdf. (vizitat 05.01.2021).
12. Codul Muncii al Republicii Moldova Nr. 154 din 28.03.2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113032&lang=ro. (vizitat 02.01.2021).
13. Munca la distanță în contextul pandemiei de COVID-19. <https://juridicemoldova.md/8402/munca-la-distanta-in-contextul-pandemiei-covid-19.html>. (vizitat 02.01.2021).
14. Reguli de igienă cibernetică pe timp de COVID-19. <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/reguli-de-igiena-cibernetica-pe-timp-de-covid-19>. (vizitat 03.01.2021).
15. COVID-19 afectează cele mai vulnerabile categorii de populație și sectoarele economiei care oferă cele mai multe locuri de muncă, conform evaluării PNUD-UNFPA Moldova. <https://moldova.unfpa.org/ro/news/covid-19-afectea%C4%83-cele-mai-vulnerabile-categorii-de-popula%C8%9Bie-%C8%99i-sectoarele-economiei-care>. (vizitat 04.01.2021).
16. Ghid de comunicare internă cu angajații. Cultura organizațională și retenția angajaților. <https://upromania.ro/blog/cultura-organizationala/>. (vizitat 11.01.2021).
17. Tech against Coronavirus. <https://techagainstcoronavirus.com/> (vizitat 11.01.2021).
18. Cum se pot adapta companiile la schimbare, chiar și în criză: Tehnologia este esențială, dar planificarea și talentele fac diferența. <https://blog.pwc.ro/2020/05/19/cum-se-pot-adapta-companiile-la-schimbare-chiar-si-in-criza-tehnologia-este-esentiala-dar-planificarea-si-talentele-fac-diferenta/>. (vizitat 10.01.2021).
19. Cultura corporatistă în pandemie. Momentul adevărului. <https://revistacariere.ro/leadership/contributori/cultura-corporatista-in-pandemie-momentul-adevarului/>. (vizitat 11.01.2021).
20. 9 tendințe cu impact asupra viitorului muncii după pandemia COVID-19 <https://www.ttonline.ro/revista/t-plus/9-tendinte-cu-impact-asupra-viitorului-muncii-dupa-pandemia-covid-19>. (vizitat 09.01.2021).

TELEMUNCA ÎNTRE OPȚIUNE ȘI NECESITATE: REFLECȚII ANALITICE

TELEWORKING BETWEEN OPTION AND NECESSITY: ANALYTICAL REFLECTIONS

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.07>

CZU: 351:004.9

Oleg SOLOMON, *doctor în științe administrative,*
Ministerul Apărării al Republicii Moldova
solomonoleg305@gmail.com

Rezumat

În contextul crizei pandemice COVID-19, schimbărilor climaterice globale accelerate și solicitărilor frecvente pentru echilibru muncă-viață, telemunca devine din nou un subiect central și mult-discutat în cercurile academice și non-academice. De aceea, ne propunem ca în articolul în speță să reanalizăm scopul și rolul telemuncii, elementele constituante, condițiile, oportunitățile și vulnerabilitățile acestei forme de organizare a muncii flexibile pentru angajați și angajatori (sectoarele public și privat). Poate telemunca reprezenta o soluție pentru unele dificultăți cu care se confruntă omenirea astăzi? – o altă întrebare la care vom încerca să găsim răspunsul. De asemenea, vom examina dacă telemunca este utilizată în Republica Moldova, dacă aceasta este reglementată de cadrul normativ național și dacă este convergentă cu literatura de specialitate și normele europene.

Cuvinte-cheie: sectorul public, sectorul privat, telemuncă, telemuncitor, angajat, angajator, la distanță, domiciliu-oficiu, oficiu-mobil, oficiu-virtual, impact, oportunități, vulnerabilități, tehnologia de informare și comunicare.

Summary

In the context of the COVID-19 pandemic crisis, accelerated global climate change and increased demands for work-life balance teleworking is becoming again a central and much-discussed subject in academic and non-academic circles. That is why, in this article, we are going to reanalyze the goal and role of teleworking phenomenon, its constituent elements, conditions, opportunities and vulnerabilities of this way of organizing flexible work for employers and employees (private and public sectors). Could telework be a solution for some difficulties which are challenging the world today? – another question for which will try to find the answer. Also, we are going to study if teleworking is used in the Republic of Moldova and how this is reflected in the national legislative frame, and how this is convergent to the specialized literature and European norms.

Keywords: public sector, private sector, telework, teleworker, employee, employer, remote, home-office, mobile-office, virtual-office, impact, opportunities, vulnerabilities, information and communication technology.

Pandemia COVID-19 și consecințele acesteia ne-au determinat esențialmente să ne reamintim de formele de organizare ale muncii flexibile, cu predilecție de telemuncă, să revedem asupra formei, conținutului și beneficiilor acesteia asupra angajaților, angajatorilor, pieței muncii, mediului ambiant și societății per ansamblu. În acest articol vom analiza impactul, beneficiile și vulnerabilitățile telemuncii în calitatea acesteia de formă de organizare a muncii flexibile spațiale, care poate fi aplicată atât în sectorul public, cât și în sectorul privat. De aceea vom utiliza termenii cu caracter general *angajat* și

angajator, care pot fi utilizați atât pentru sectorul public, cât și pentru sectorul privat. În literatura de specialitate, pe lângă termenii indicați, se mai utilizează și termenii salariat, telelucrător, telemuncitor.

Ideea de a desfășura muncă contractuală de la domiciliu prin intermediul tehnologiei informaționale și de comunicare a apărut în statul California, Statele Unite ale Americii (în continuare SUA), în anul 1970, și a fost promovată de companiile care activau pe teritoriul statului respectiv precum Yahoo, utilizându-se termenul *telecomutare*, care mai târziu a fost modificat în *telemuncă* (Jack Nilles fiind considerat părintele telemuncii). Prefixul *tele* al termenului telemuncă reprezintă un termen grecesc, care se traduce ca *de parte*, ceea ce se referă la locul de desfășurare a muncii [3, p.10]. Termenul *telecomutare* exprima forma de muncă la distanță de oficiul angajatorului, realizată prin intermediul comunicației telefonice, fiind astfel apreciată în calitate de substituent al deplasării fizice înspre și dinspre oficiu. Ulterior, către anul 1980, datorită interesului crescut pentru această formă de organizare a muncii, atât din partea angajaților, cât și a angajatorilor, apare expresia *revoluția următorului loc de muncă* [4]. Astfel, standardul munca de oficiu monitorizată de la 9 până la 5 treptat este înlocuit de aranjamentele muncii flexibile, denumite alternative non-standard [5].

Evoluția și expansiunea industriei informaționale, micșorarea timpului total de deplasare de la domiciliu spre locul de muncă și viceversa în cadrul marilor metropole americane au constituit unele din motivele de bază pentru apariția acestei forme de organizare a activităților lucrative pe piața muncii. Astfel, locul de muncă este redislocat total sau parțial de la sediul angajatorului în apropiere de sau chiar la domiciliul angajatului pentru a evita lungile și costisitoarele deplasări de la domiciliu spre locul de muncă și invers. Noua tehnologie cu referință la computere și telecomunicații au facilitat această descentralizare a locului de muncă. Treptat, în SUA interesul pentru telemuncă a crescut, inclusiv și datorită îngrijorărilor pentru o nouă închidere guvernamentală similară celei din 2000 dictată de pandemia de gripă aviară, în cadrul căreia angajații agențiilor guvernamentale federale au fost încurajați să evite locurile publice și oficiile supraaglomerate prin a-și desfășura activitățile de serviciu de la domiciliu. Actualmente, această formă de organizare a muncii este constant promovată în SUA în calitate de model de afacere, care facilitează procesul de angajare a celor mai profesioniști și talentați angajați, reduce timpul de deplasare spre și dinspre oficiu și micșorează costurile pentru amenajarea și întreținerea spațiilor necesare pentru oficiu [3, p.287].

Digitalizarea locului de muncă și creșterea numărului de cereri pentru echilibru muncă-viață reprezintă motivele de bază pentru instituționalizarea și reglementarea telemuncii în statele membre ale Uniunii Europene (în continuare UE). Altele sunt motivele pentru promovarea și dezvoltarea telemuncii în Japonia. Datorită micșorării ratei natalității, creșterii ponderii populației vârstnice, diminuării ratei de angajare a femeilor în câmpul muncii, o atenție sporită este acordată telemuncii de către autoritățile publice japoneze, care promovează această metodă de muncă flexibilă în calitate de instrument pentru combaterea tendinței de micșorare a pieței muncii, respectiv încurajarea participării forței de muncă, în special a femeilor cu copii mici la oportunitățile de angajare oferite de noile forme de organizare a muncii [3, p.286-287].

Noua tehnologie informațională și de comunicare (în continuare TIC) a influențat constant viața și munca în secolul XXI. Pe de o parte, aceasta ne-a permis să fim în legătură continuă cu familia, prietenii, colegii de serviciu, managerii, iar pe de altă parte a oferit posibilitatea ca munca să pătrundă în mod intruziv și gradual în timpul și spațiul rezervat pentru viața privată. Astăzi, munca de birou este mult dependentă de accesul la internet, astfel, desfășurarea acesteia fiind posibilă de oriunde și oricând. Această independență spațială a muncii a modificat esențial rolul tehnologiei în mediul pieței muncii, oferind noi oportunități dar și noi provocări. De aceea, cercetarea avantajelor și dezavantajelor noii TIC asupra timpului de muncă, echilibrului muncă-viață, performanța individuală și organizațională, precum și securitatea socială reprezintă preocupări curente ale mediului academic [3, p.26].

În ultimele decenii, discuții tot mai intense cu privire la noile tendințe și aranjamente în care se desfășoară activitățile lucrative au loc în diverse cercuri academice și non-academice. Pe plan european există două publicații influente care au explorat aceste metamorfoze. Una dintre acestea este *Raportul Eurofound „New forms of employment”* („Noi forme de angajare”) din 2015 [6], [7], care evidențiază că dezvoltarea din domeniile social și economic au decelat necesitatea pentru o flexibilitate mai crescută pentru angajați, cât și pentru angajatori, care subsecvent conduce la apariția unor forme noi de angajare în Europa. Aceste noi forme de angajare au transformat relația convențională bilaterală dintre angajator și angajat, care acum se caracterizează prin modele neconvenționale de muncă, loc de muncă și prevederi nereglementate.

Un alt document de politici influent este Carta albă a Ministerului German pentru muncă și afaceri sociale intitulată *Working 4.0* (în germană *Arbeiten 4.0*), care cercetează schimbările din domeniul muncii la nivel global, rezultate din transformările digitale, și nu doar. Termenul este derivat din noțiunea „Industry 4.0” – strategia de tehnologizare a guvernului german, care promovează digitalizarea industrială, aceasta fiind considerată a fi a patra revoluție industrială (mecanizarea; diviziunea pieței muncii și producția de masă; computerizarea industrială), astfel fiindu-i atribuită ordinea 4.0. Scopul acesteia este de a consolida economia și a îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor. Pe lângă alte schimbări și provocări pe care le implică implementarea strategiei, munca flexibilă reprezintă un subiect de interes sporit pentru guvernarea federală [8, p.79].

Este imperios să reliefăm că telemunca derivă din flexibilitatea spațială, care constituie una din cele patru forme de organizare (aranjamente) ale muncii flexibile. Potrivit literaturii de specialitate, aranjamentele muncii flexibile pot fi exprimate în câteva forme, în funcție de tipul flexibilității vizate. De obicei, sunt emergente patru aspecte ale flexibilității cu referință la spațiu, temporalitate, funcționalitate și flexibilitatea numerică. *Flexibilitatea spațială* se referă la oportunitatea angajaților de a munci de la domiciliu și, în principiu, din orice loc, care îi asigură acces la rețeaua de internet. Flexibilitatea de natură spațială (loc de muncă) se poate manifesta în afara locului de dislocare a oficiului/sediului de bază (ex. oficiu la domiciliu), dar și la sediul angajatorului (ex. partajarea locului de muncă). Conform *Raportului comun al Fundației Europene pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă și Organizația Internațională pentru Muncă „Working*

anytime, anywhere: The effects on the world of work” („Muncind oricând, oriunde: Efectele asupra pieței muncii”)[9], care a avut obiect de studiu cercetarea oportunităților și provocărilor telemuncii în 10 state membre UE și 5 state non-membre UE, flexibilitatea spațială variază între 2% și 40% și depinde de stat, sector și profesie. Norvegia, Suedia, Finlanda, Estonia, Elveția, Olanda, Belgia, Germania și Franța sunt statele care oferă cel mai des funcționarilor publici posibilitatea de a utiliza formele muncii flexibile, în mod special telemunca. Aceasta este oferită în calitate de opțiune și nu ca un drept individual. Angajamentele guvernelor de a proteja mediul ambiant dispun de o asociere evidentă cu disponibilitatea ridicată a acestora de a utiliza aranjamentele muncii flexibile. Din această perspectivă, poate fi reliefat statul finlandez ale cărui practici de activitate flexibilă, în mod special telemunca, sunt apreciate ca forme utile și viabile de a reduce emisiile de carbon prin micșorarea deplasărilor înspre și dinspre locul de muncă [8, p.16]. În statele membre ale UE, această formă de flexibilitate este mai evidențiată în sectorul tehnologiei informaționale, sectorul serviciilor financiare, sectorul serviciilor cu caracter general, precum și administrația publică. În ceea ce privește eligibilitatea personalului, telemunca este practică cel mai frecvent de așa-numiții angajați cu cunoștințe - personal cu calificare superioară, care, de obicei, dețin funcții manageriale și profesionale.

Odată cu înlocuirea programelor de muncă rigide cu cele bazate pe încredere (ore de muncă bazate pe încredere), angajații au devenit mai autonomi din punctul de vedere al orarelor de muncă, astfel fiind stabilită *flexibilitatea temporală*. Potrivit studiului Fundației Europene pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă [9] în cadrul UE 61 % din numărul total de angajați dispun de ore flexibile pentru începerea și finalizarea programului de muncă. Conform aceluiași studiu [9], Danemarca, Suedia și Norvegia sunt statele care oferă cele mai multe aranjamente de flexibilitate temporală angajaților cu contracte permanente de muncă [8, p.13].

Ambele forme de organizare flexibilă a activităților lucrative cu referință la temporalitate și spațialitate izvorăsc din dorința angajatorilor pentru o productivitate mai înaltă, performanță îmbunătățită și atractivitate de angajare, precum și din cerințele angajaților pentru un echilibru armonios dintre activitatea de muncă și responsabilitățile și interesele de familie și personale [8, p.7,13]. De asemenea, flexibilitatea poate fi observată și în modalitatea de descriere a unei activități în contextul în care angajaților li se solicită să execute diverse misiuni/sarcini prin modificarea echipelor de proiect (flexibilitate funcțională), precum și angajarea temporară a unor salariați externi în bază de contract în vederea asigurării posibilității de ajustare flexibilă a personalului în funcție de volumul de muncă (flexibilitate numerică). Cercetarea noastră se va axa preponderent pe flexibilitatea spațială externă (telemunca), care rezultă din activitatea lucrativă prestată în afara sediului angajatorului.

Definițiile telemuncii

În continuare, potrivit unei ordine diacronice, vom prezenta și analiza definițiile cu privire la telemuncă existente în literatura de specialitate. Vom începe cu definiția autorilor M. Gray, N. Hodson și G. Gordon, potrivit cărora telemunca reprezintă o formă

flexibilă de a munci, care acoperă o gamă largă de activități de muncă ce se desfășoară la distanță de angajator pentru o perioadă semnificativă din timpul de muncă, implicând procesarea electronică a informațiilor și utilizarea comunicațiilor telefonice pentru a menține legătura dintre angajator și angajat în baza unor relații contractuale parțiale sau totale [10]. O altă definiție aparține lui C. Moon și S. Stanworth, care consideră că telemunca reprezintă o formă a muncii flexibile ce implică desfășurarea activităților lucrative la distanță, în afara sediului angajatorului, sau muncă bazată pe telecomunicații, care este dependentă de utilizarea tehnologiei informaționale și de comunicare [11]. În ambele definiții observăm că lipsește locul în care poate fi desfășurată telemunca, stabilindu-se doar că aceasta se desfășoară în afara sediului angajatorului, la distanță de acesta, utilizându-se tehnica de telecomunicație. Unica diferență dintre aceste două definiții este elementul temporal, însă nici acest element delimitator nu este unul exact. În accepțiunea lui G. Haro, telemunca reprezintă o formă flexibilă de organizare a muncii, în cadrul căreia performanța activității profesionale a angajatului este obținută în lipsa prezenței fizice a acestuia în cadrul organizației pentru o perioadă substanțială din timpul ocupațional [12]. Această definiție este similară, cu excepția că lipsește elementul de comunicare dintre angajat și angajator. T. Golden [13] asociază telemunca cu activitățile lucrative desfășurate într-o altă locație decât oficiul pus la dispoziție de angajator, cu referință la domiciliu angajatului sau altă locație/amplasament pe parcursul anumitor zile din cadrul unei săptămâni de muncă, în restul timpului, munca efectuându-se la oficiu [8, p.37]. O formă de a munci la distanță, a desfășura activități lucrative neaflându-te la locul de muncă, a lucra la distanță de oficiul central, a lucra la domiciliu reprezintă alte definiții elaborate în etapa inițială de dezvoltare a telemuncii cu o focusare exclusivă pe dimensiunea locului/amplasamentului de muncă, acesta fiind indicat cu exactitate – la domiciliu [4].

Acordul-cadru european cu privire la telemunca încheiat la Bruxelles în 2002 [14] stipulează că telemunca organizată și desfășurată în cadrul sectorului privat, cât și în cadrul sectorului public reprezintă o metodă de modernizare a procesului de organizare a muncii și, totodată, o soluție pentru angajați de a reconcilia munca și viața socială, acordându-se acestora mai multă autonomie în realizarea sarcinilor de muncă [8, p.110]. Este de menționat faptul că Acordul-cadru a fost elaborat în contextul Strategiei europene pentru angajare cu scopul de a moderniza procesul de organizare a muncii, inclusiv flexibilizarea relațiilor de muncă. Formă de organizare și/sau desfășurare/prestare a muncii utilizându-se tehnologia informațională în contextul unui contract/relație de angajare în care munca care ar putea fi prestată de la sediul angajatorului este desfășurată în afara acestuia într-un mod reglementat – reprezintă definiția pentru telemunca exprimată de Acordul-cadru [8, p.77]. Așadar, la nivel european s-a stabilit că telemunca reprezintă o formă legală și instituționalizată de desfășurare a activităților profesionale în afara sediului angajatorului în baza unor relații de angajare utilizându-se TIC.

Potrivit deciziei Comisiei Europene cu privire la implementarea telemuncii în departamentele Comisiei (în continuare CEITDC) [15], telemunca reprezintă un element constituant al procesului de modernizare organizațională, care se focusează pe managementul bazat pe rezultate și performanța derivată din obiective, pentru a ridica eficiența

operațională. Aceasta contribuie la creșterea gradului de flexibilitate în cadrul procesului de organizare a muncii, crearea unui echilibru armonios muncă-viață pentru angajați, prin extinderea autonomiei decizionale, utilizarea mai profundă a tehnologiei informaționale, precum și protejarea mediului ambiant prin limitarea deplasărilor. În decizia CEITDC se stipulează că telemunca se desfășoară în afara locului de muncă (primar la domiciliu) cu utilizarea TIC [8, p.109, 112], [15]. Totodată, în decizie se relevă responsabilitatea, buna autoorganizare și respectarea termenilor de realizare a sarcinilor de muncă în calitate de cerințe ce trebuiesc îndeplinite de către solicitanții de telemuncă.

Analizând definițiile expuse cu privire la telemuncă, constatăm faptul că acestea comportă un conținut similar, cu excepția elementului spațial (locul de desfășurare a activităților lucrative). Elementele comune care se regăsesc în majoritatea definițiilor sunt: caracterul flexibil al muncii; transferabilitatea locului de muncă (în afara sediului angajatorului), natura formală și reglementată a acestei forme de organizare a muncii (contract/relație de muncă), precum și indispensabilitatea dimensiunii tehnice a telemuncii (prin intermediul TIC). Caracterul spațial al telemuncii diferă de la definiție la definiție, acesta fiind stabilit la domiciliul angajatului, în apropierea acestuia sau pur și simplu la distanță de locul de muncă amenajat de angajator.

Cerințele față de telemuncă

În continuare vom identifica și analiza cerințele stabilite pentru forma de organizare a muncii flexibile spațiale. Așa după cum este stabilit și în decizia CEITDC, telemunca trebuie să se realizeze în baza unui acord/înțelegere voluntară între angajator și angajat. Refuzul angajatului de a utiliza această formă de organizare a muncii nu poate constitui temei pentru întreruperea sau modificarea relațiilor contractuale de muncă [16]. Pentru ca organizația să obțină rezultatele scontate de la angajații care optează pentru aranjamentele muncii flexibile, se necesită ca aceasta să stabilească reguli generale și instrucțiuni clare în acest sens. Pe lângă stabilirea sau convenirea asupra locului de muncă (la domiciliul angajatului sau în altă locație) mai sunt și alte aspecte, care la fel necesită a fi clarificate cu referință la orele sau programul de muncă, instrumentele de comunicare ce vor fi utilizate, misiunile și sarcinile de muncă ce vor fi realizate, mecanismele de monitorizare, precum și modalitățile de raportare a rezultatelor obținute [4, p. 32], [16, p.1]. Volumul de muncă și standardele de performanță ale telemuncitorilor trebuie să fie similare și echivalente cu ale celorlalți angajați, care își desfășoară munca la sediul angajatorului [16]. Potrivit cadrului juridic european, oferirea acestei opțiuni de muncă depinde de funcția, obligațiunile și misiunile solicitantului. Angajații publici ale căror obligațiuni funcționale presupun contactul direct cu cetățenii/clientii, ale căror muncă presupune utilizarea informațiilor și datelor cu caracter restricționat nu sunt eligibili pentru solicitarea telemuncii. Decizia de oferire a opțiunii telemunca aparține managerilor direcți. Potrivit deciziei CEITDC [15], orice manager dispune de dreptul de a solicita forma de organizare a muncii la domiciliu. În cadrul procesului de examinare a solicitării, autoritatea vizată trebuie să ia în considerație interesul și beneficiile pe care poate să le aducă telemunca pentru organizație și dacă aceasta va conduce la creșterea

performanței organizaționale și individuale a solicitantului. Cel mai frecvent apelează la formele de muncă flexibile angajații care dispun de un nivel înalt de profesionalizare, demonstrează ambiții evidente de muncă, dispun de responsabilități parentale și au angajamente multiple în viața privată. Cu toate acestea, specialiștii concluzionează că, condițiile individuale necesită a fi luate în considerație în cadrul procesului decizional de oferire a acestei posibilități [16, p.19]. Cea mai complicată latură a telemuncii pentru orice manager al unei echipe de angajați ce desfășoară muncă flexibilă spațială este menținerea performanței echipei și realizarea angajamentelor față de părțile interesate, inclusiv beneficiari. De aceea, pentru a fi eficientă, telemunca trebuie să se bazeze pe dialogul și cooperarea continuă dintre manageri și telemuncitori. Studiile sugerează că cea mai utilă metodă de a coordona personalul care desfășoară telemunca este prin intermediul managementului prin rezultate și stabilirea prin acord comun dintre manageri și angajați a unui mecanism de măsurare a rezultatelor [17]. Aceasta presupune identificarea obiectivelor, misiunilor, bornelor de performanță, monitorizare și discutare a progresului fără a impune rapoarte împovărătoare, permițând astfel personalului în mod autonom și flexibil să-și organizeze munca, subsecvent, nefiind necesar ca managerii să verifice în continuu progresul [16, p.7]. Pentru manageri, acordarea posibilității angajaților de a opta pentru aranjamentele muncii flexibile reprezintă o provocare, din considerentul că actul de supraveghere și control al acestora nu poate fi exercitat. Prin urmare, literatura de specialitate recomandă ca managerii să își modifice metodele de conducere prin transferul atenției de la prezența fizică către rezultatele reale ale acestor angajați [16, p.31-35]. Această nouă eră a telemuncii impune utilizarea managementului bazat pe mai multă încredere și pe rezultate, precum și aplicarea metodelor noi de muncă bazate pe mai multă autonomie, flexibilitate și adaptabilitate la circumstanțele și preferințele angajaților. Încrederea reprezintă adezivul care asigură omogenitatea elementelor constituante ale muncii flexibile spațiale. Cea mai rapidă metodă de a stabili și dezvolta încrederea intra-organizațională este de a comunica deschis și direct angajaților rezultatele așteptate și termenii de obținere a acestora. Odată ce managerii sunt capabili să articuleze aceste așteptări într-un mod cât mai clar, după posibilitate implicând și angajații în acest exercițiu de stabilire a scopurilor și obiectivelor, necesitatea pentru exercitarea unui micromanagement abundent descrește, întrucât indicatorii de performanță sunt foarte evidenți [16, p.4, 20]. Managerii, pentru a se asigura că telemunca desfășurată de către angajați corespunde scopului și obiectivelor organizației, trebuie să identifice și să stabilească provocările și necesitățile angajaților satisfăcându-le prin instruire online. La rândul lor, și managerii pot participa la diferite forme de instruire online specifice pentru organizarea muncii flexibile, în diverse situații de criză pentru a-și îmbunătăți abilitățile de comunicare, ghidare, formare și monitorizare [16, p.16]. Pentru implementarea reușită a formelor de muncă flexibilă se necesită suport și expertiză tehnică, cultură organizațională orientată către aceste forme de activitate, încredere simetrică, precum și orientarea atenției spre rezultate. Metoda de organizare a muncii flexibile în afara sediului angajatorului, de regulă, poate fi aplicată atunci când activitatea lucrativă a angajatului nu se bazează pe prezență fizică și timpul de muncă, ci doar pe rezultate, și când sarcinile de muncă permit comunicarea și colaborarea online [16, p.31-35]. Reglementările

cu privire la munca flexibilă spațială ar trebui să se regăsească în orice plan organizațional de asigurare a continuității funcționale. În cazul unor evenimente neprevăzute sau de forță majoră (condiții meteo extreme, acte de terorism, pandemii etc.) acestea permit organizației să fie flexibilă, să redirecționeze angajații de la regimul de muncă la oficiu către cel de telemuncă, astfel fiind asigurată continuitatea funcționalității organizaționale [16, p.1]. Ca regulă generală, pentru organizarea telemuncii angajatorul dispune de următoarele responsabilități: furnizarea informației oficiale relevante funcției deținute de către angajat; protejarea datelor; furnizarea, instalarea și menținerea echipamentului tehnic; suportarea costurilor aferente organizării telemuncii; acordarea suportului tehnic; furnizarea dreptului egal la instruire și dezvoltare profesională [16].

Clasificarea telemuncii

De la apariția primei idei cu privire la telemuncă și până în prezent au fost elaborate mai multe clasificări ale acestei forme de organizare a muncii flexibile. Le vom prezenta pe cele mai relevante, care prin prisma conținutului comportă un caracter mai complet și se regăsesc mai frecvent în literatura de specialitate. Printre primele clasificări ale telemuncii se evidențiază cea elaborată de J. Andriessen, M. Gray, N. Hodson, G. Gordon și U. Huws, bazată pe caracterul multidimensional al acestei forme de organizare a muncii flexibile [10], [18]. Prima formă de activitate flexibilă în cadrul căreia activitățile de muncă sunt desfășurate la domiciliu este telemunca desfășurată la domiciliu. A doua formă este telemunca desfășurată de la oficiul aflat la distanță, în cadrul căreia activitățile de muncă se desfășoară de la oficiile care se află la distanță de oficiul de bază (oficiile satelit) sau de la centrele/casele de telecomunicații. Telemunca mobilă este a treia formă de muncă flexibilă, în cadrul căreia activitățile lucrative uneori sunt efectuate în afara locului de muncă, cu implicarea deplasărilor de serviciu și/sau utilizarea timpului la locațiile clienților (vânzări, consultații etc.). Telemunca ad hoc reprezintă a patra formă de muncă flexibilă, în cadrul căreia angajații, care de obicei activează la oficiu, dispun de posibilitatea de a munci la domiciliu datorită unor circumstanțe bine definite utilizând TIC. A cincea formă este telemunca nomadă - telemuncitorul se deplasează în permanență datorită sarcinilor specifice de activitate, locul de muncă al acestuia fiind oriunde. Telemuncătorii „marginali” (una-două zile pe lună lucrate la domiciliu), telemuncătorii „substanțiali” (cu una sau mai multe zile pe săptămână lucrate la domiciliu), telemuncătorii „dominanți” (cu trei sau mai multe zile pe săptămână lucrate la domiciliu) reprezintă o altă clasificare întâlnită în literatura de specialitate.

O altă clasificare care trezește interes și prezintă relevanță pentru cercetarea noastră este cea potrivit căreia telemunca a evoluat în trei faze sau generații consecutive. Primă formă de organizare a muncii de la domiciliu (domiciliu-oficiu) este denumită prima generație a telemuncii. Locul de muncă în apropiere de sau chiar la domiciliul angajatului este la distanță, ieftin, ecologic și staționar. Computerele și telefoanele care reprezentau prima generație a TIC cu caracter staționar încă nu permiteau angajaților să devină și mobili în timp ce își desfășurau activitățile lucrative [3]. Potrivit Organizației pentru Cooperare Economică și Dezvoltare, domiciliul-oficiu reprezintă spațiul de muncă

din domiciliul/casa unui angajat utilizat pentru desfășurarea activităților profesionale în baza unor angajamente parțiale sau totale de muncă, în mod ocazional sau regulat [16, p.11], [19]. Avansarea dezvoltării tehnologice reprezintă elementul delimitator dintre a doua generație a telemuncii (oficiul-mobil) și prima generație (domiciliul-oficiu). Dispozitivele fără fir mici și ușoare precum laptopurile, notebook-urile și telefoanele mobile au oferit posibilitatea angajaților să muncească nu doar de la domiciliu, dar aproape de oriunde ar fi putut sau trebuit. Astfel, în cadrul generației a doua, munca poate fi desfășurată în al treilea spațiu, adică în aeroporturi, cafenele, autovehicule, gările feroviare, locația clienților, în orice loc cu excepția oficiului angajatorului și domiciliul angajatului, unde munca putea fi desfășurată în mod regulat prin intermediul TIC [3, p.14]. Observăm că în spațiul temporal dintre prima și a doua generație a telemuncii munca poate fi efectuată la sediul angajatorului, la domiciliu, precum și în alte locații situate între primele două. Astfel, în ceea ce privește dimensiunea spațială a muncii, aceasta devine detașabilă de oficiul clasic, fiind desfășurată aici, acolo, oriunde și oricând. De la această etapă s-a început configurarea celei de a treia generații a telemuncii – oficiul virtual, caracterizată prin evoluția rapidă a internetului și accesul tot mai extins la noua TIC. Accesul la oficiul virtual se face prin dispozitivele portative, iar noua TIC facilitează conexiunea mobilă virtuală dintre angajați. În cadrul generației a treia, telemunca se desfășoară în spații intermediare, care se regăsesc între oficiul angajatorului, al treilea spațiu și domiciliul angajatului, cu referință la ascensoare, locuri de parcare, trotuare etc. Astfel, telemunca a evoluat constant pe parcursul a trei decenii - de la prima formă prin care s-a dorit reducerea costurilor de deplasare, continuând cu mobilitatea oficiului de muncă, până la virtualizarea completă a munci [3, p.7;14]. Această formă de organizarea a muncii flexibile este mai puțin formală și reglementată, comparativ cu telemunca din cadrul primelor două generații [3]. Deci, din perspectiva evolutivă a telemuncii, a fost creat un cadru conceptual care cuprinde întreaga evoluție a acestei forme de organizare a muncii flexibile începând cu anul 1970 și până în prezent, segmentat în trei generații (oficiu la domiciliu; oficiu mobil; oficiu virtual) și trei elemente constituante (tehnologie, locație, organizare) [3]. Așadar, în cadrul primei generații a telemuncii munca se desfășoară în totalitate la domiciliu, în bază de relații contractuale, utilizându-se computerele și telefonia staționară. În cadrul celei de a doua generație a telemuncii activitățile lucrative se desfășoară parțial la oficiul-mobil sau alte locații între oficiul clasic și domiciliu, în bază de relații contractuale, utilizându-se telefonia mobilă și laptopurile, iar în cadrul celei de a treia generații munca se desfășoară ocazional în oficiul-virtual sau spații intermediare în baza unor angajamente de muncă, utilizându-se telefoanele inteligente și computerele-tablete [3, p.13].

O altă clasificare a telemuncii se regăsește în decizia CEITDC [15], care se referă la personalul angajat în structurile organizaționale ale comisiei și pentru care sunt stabilite două forme de telemuncă, și anume: telemunca structurală și cea ocazională. Forma telemuncii se stabilește în baza unui acord de telemuncă dintre telemuncitor și șeful nemijlocit care se încheie pentru un an de zile. În acord se stabilesc perioadele ciclice pentru telemuncă (ciclul de o săptămână sau două săptămâni), zilele în care telelucrătorul trebuie să activeze în oficiu, modalitățile de comunicare cu eșalonul managerial, locul

din care se va desfășura telemunca, obligațiunile telemuncitorului și a șefului nemijlocit în raport cu obiectivele organizaționale de realizat [16, p.17]. Telemunca structurală presupune alternarea perioadelor regulate de muncă în afara oficiului, care variază de la jumătate de zi până la două zile jumătate de muncă per săptămână, cu perioadele de muncă desfășurate la oficiu [15]. Telemunca ocazională comportă un caracter temporar și permite funcționarilor de conducere să opteze pentru munca în afara oficiului pentru o perioadă de maximum 60 de zile lucrătoare pe parcursul unui an calendaristic. În acest caz, telemunca poate fi solicitată pentru executarea misiunilor/sarcinilor cu caracter unic și nerepetitiv (ex. focusarea pe anumite proiecte ce solicită o concentrare specifică) care pot fi realizate mai bine în afara oficiului, precum și pentru soluționarea problemelor personale sau de familie. În cazul existenței unor restricții de deplasare, probleme de mobilitate sau în cazul circumstanțelor de forță majoră în care siguranța și securitatea personalului este pusă în pericol, de asemenea poate fi solicitată telemunca ocazională. Acordul cu privire la telemunca structurală sau ocazională poate fi reziliat de către șeful nemijlocit în orice moment dacă condițiile de muncă s-au schimbat sau în interes de serviciu [15].

Oportunitățile și vulnerabilitățile telemuncii

Fiind stabilite forma și conținutul telemuncii, în continuare vom examina punctele forte și punctele slabe ale acestei forme de organizare a muncii flexibile atât pentru angajatori, cât și pentru angajați. Potrivit lui E. Dizaho, R. Salleh și A. Abdullah, formalizarea și oferirea posibilităților de utilizare a aranjamentelor muncii flexibile spațiale în cadrul organizațiilor conduce la ridicarea nivelului de satisfacție și angajament al angajaților, precum și la consolidarea capacității angajatorului de a-i menține pe aceștia în cadrul organizației [20]. Totuși, în cazul în care această formă de activitate lucrativă flexibilă este exercitată în exces, poate conduce la o micșorare a nivelului de satisfacție direct proporțională cu excedentul acesteia. Aceasta se explică prin faptul că odată cu extinderea volumului de activitate desfășurat de la domiciliu se micșorează interacțiunile sociale, iar aceasta imprimă telemuncitorilor un sentiment de izolare [21]. Utilizarea formei de activitate flexibilă spațială contribuie și la ridicarea nivelului de performanță individuală, și la cea organizațională [22], [23], întrucât întreruperile în cadrul activității lucrativă sunt mai puține, telemuncitorii dispunând de dreptul discreționar de a decide orele de muncă cu productivitate și randament maxim, iar timpul care ar fi fost necesar pentru deplasarea înspre și dinspre oficiul de muncă este utilizat pentru convergența intereselor de muncă cu cele familiale [16, p.17]. Oferirea dreptului discreționar angajaților de a decide unde (flexibilitatea spațială) și când (flexibilitatea temporală) să-și desfășoare activitatea lucrativă conduce la instituirea unui echilibru armonios între muncă și domeniile vieții private, beneficiile cărui contribuie la îmbunătățirea rezultatelor organizaționale, individuale, familiale și comunitare [16, p.19]. Flexibilitatea spațială în muncă (opțiunea de a-și alege locul de muncă) poate îmbunătăți nivelul de performanță al angajaților, iar flexibilitatea temporală (posibilitatea de a-și alege timpul de muncă) poate consolida angajamentul de muncă și satisfacția de serviciu, care în final conduc la ridicarea nivelului de bunăstare al angajaților, inclusiv și datorită posibilității de îmbinare a vieții private cu

munca prestată [24], [16, p.35]. Concilierea reușită a muncii cu viața privată reprezintă un element cheie pentru asigurarea calității activității profesionale, astfel fiind stabilită noțiunea de echilibrul muncă-familie, care descrie necesitatea armonizării echilibrate a relațiilor de muncă cu relațiile de familie, cu dezvoltarea parteneriatelor sociale, cu practicarea hobby-urilor practicate, cu supravegherea propriei sănătăți, cât și a familiei, precum și cu desfășurarea activităților de voluntariat – factori care influențează menținerea și îmbunătățirea calității vieții umane [25]. Telemunca oferă angajaților acest echilibru muncă-familie, numai că percepția asupra acestuia comportă un caracter dualist. Pe de o parte, angajații care desfășoară muncă flexibilă la domiciliu dispun de sentimentul că dețin controlul asupra situațiilor problematice de familie când acestea își fac apariția prin flexibilizarea programului de lucru și a locului de muncă, pe de altă parte, coexistența în același loc și timp a activității lucrative și a activităților legate de viața personală, conduce la estomparea elementelor delimitative dintre aceste două domenii eterogene, astfel ivindu-se tot mai multe conflicte muncă-familie [3, p.301]. Este imperios să reliefm că telemunca spațială oferă oportunități egale și reale de angajare în câmpul muncii sau de continuare a relațiilor de muncă pentru persoanele/angajații cu dificultăți speciale înnăscute sau dobândite. În pofida efectelor pozitive pe care le produce telemunca, totuși în cadrul mediului organizațional se atestă o rezistență managerială față de această formă de organizare a muncii flexibile (până la pandemie). Majoritatea studiilor efectuate denotă faptul că această rezistență managerială se datorează faptului că în cadrul telemuncii nu poate fi aplicat stilul managerial comandă și controlează, astfel mulți manageri percep această situație ca pe o pierdere a controlului asupra angajaților [3, p.238]. Diminuarea capacității de concentrare a angajaților asupra sarcinilor de muncă și focusarea excesivă pe subiectele familiale și private reprezintă altă îngrijorare a experților exprimată în raport cu telemunca [16, p.19], [26]. Totodată, această flexibilitate în activitatea lucrativă poate conduce și la apariția excesului în muncă, derivat din sentimentul înalt de obligație al angajaților când aceștia activează în afara sediului angajatorului, astfel răspunzând cu muncă adițională, care în final poate conduce la extenuare profesională [16], [27]. Totodată, telemunca ar putea diminua angajamentul de muncă al angajaților din cauza lipsei de comunicare și schimbului de informație și cunoștințe cu colegii de serviciu [28]. Angajamentul de muncă este definit prin starea pozitivă în care angajații sunt entuziasmați și bine motivați în realizarea activității profesionale. Concomitent, se consideră că aceste efecte adverse ale telemuncii pot fi atenuate prin utilizarea eficientă a tehnicilor de comunicare intra-instituțională, care permit angajaților să interrelaționeze și să obțină ghidările necesare de la factorii manageriali [16, p.18].

În ceea ce privește reglementarea legală a formei de organizare a muncii flexibile spațiale, în spațiul european aceasta diferă de la stat la stat. În majoritatea statelor membre UE flexibilitatea spațială este reglementată prin acte legislative (Austria, Belgia, Bulgaria, Cehia, Franța, Ungaria, Polonia, Luxemburg, Portugalia, Slovenia, Slovacia) sau prin reglementări guvernamentale (Elveția, Ungaria, Italia, Malta, Țările de Jos). Doar în câteva state telemunca este reglementată prin acorduri colective (Finlanda, Suedia) sau acorduri individuale (Letonia) [16, p.151].

Telemunca în Republica Moldova

Disponând de un tablou general cu privire la telemuncă derivat din literatura de specialitate, inclusiv din practicile europene, extrapolăm obiectul de studiu peste instituția pieței muncii din Republica Moldova cu scopul de a analiza modalitatea de reflectare a acestei forme de organizare a muncii flexibile spațiale în legislația și practica națională. În prima fază remarcăm faptul că această formă de organizare a muncii flexibile spațiale în Republica Moldova este instituționalizată și reglementată de cadrul juridic național prin prisma normelor prevăzute la Capitolele IX și IX¹ din Codul Muncii al Republicii Moldova [1, p.102]. Potrivit actului legislativ citat, salariații din Republica Moldova pot desfășura muncă la domiciliu și muncă la distanță. Cu referire la munca la domiciliu, se reglementează că aceasta se desfășoară la domiciliu, în baza unui contract individual de muncă, cu folosirea materialelor, instalațiilor și mecanismelor puse la dispoziție de angajator sau procurate de salariat. Totuși, norma legală nu precizează cine sunt salariații care pot solicita să desfășoare muncă la domiciliu și care sunt condițiile în care poate fi efectuată aceasta. În ceea ce privește munca la distanță, prevederea legală stabilește faptul că această formă de muncă poate fi desfășurată în baza unui contract individual de muncă, în alt loc decât cel organizat de angajator, prin intermediul TIC, cu stabilirea clară a drepturilor, obligațiilor și condițiilor prevăzute de actele administrative interne. Nici în cadrul muncii la distanță actul legislativ nu stabilește cine sunt salariații care pot opta pentru această formă de organizare a muncii, când o pot face și în care circumstanțe. La fel, sesizăm faptul că actul juridic nu utilizează termenul de telemuncă potrivit literaturii de specialitate și reglementărilor juridice europene. Prin urmare, constatăm că legislația națională recunoaște și reglementează această formă de organizare a muncii flexibile spațiale, însă conținutul acestor prevederi nu este unul complet și exact. În aceeași ordine de idei, reliefăm faptul că Legea Republicii Moldova cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [2] care reglementează regimul general al funcției publice, statutul funcționarului public, raporturile juridice dintre funcționarii publici și autoritățile publice nu prevede această formă de organizare a muncii flexibile spațiale.

Concluzii

Evoluția constantă și rapidă a TIC, schimbările demografice, necesitatea pentru echilibrarea raportului muncă-viață, stăvilirea poluării mediului, decongestionarea traficului și creșterea economică reprezintă factorii de bază ce au condus la apariția telemuncii. Diverse studii efectuate recent [29] evidențiază faptul că mulți angajați ar dori să utilizeze această formă de organizare a muncii flexibile spațiale mai frecvent, chiar și după ridicarea restricțiilor de distanțare sanitară. Unii angajați au constatat abia acum că munca lor poate fi desfășurată în afara oficiului tradițional, totodată devenind și mai competenți în utilizarea TIC. De asemenea, și unii manageri, care anterior se împotriveau utilizării telemuncii, au constatat că această formă de organizare a muncii flexibile funcționează și că ar putea fi folosită mai frecvent. Pe lângă faptul că angajatorii și angajații iau în considerație o expansiune în utilizarea formelor de organizare flexibilă a muncii, beneficiarii și clienții la fel sunt mai predispuși să accepte serviciile solicitate de la echipele sau anga-

jații care activează la distanță [16, p.24-25]. Experiența acumulată în domeniul muncii flexibile spațiale precum și beneficiile derivate din aceasta conduc la ideea că telemunca comportă un caracter contextual și dependent de specificul activităților lucrative desfășurate. De aceea, raportul de congruență dintre munca flexibilă spațială și nevoile derivate din activitățile de muncă este foarte relevant pentru înțelegerea convenibilității și eficacității acestei forme de activitate [8, p.28]. Experiența acumulată de către angajați și manageri în timpul pandemiei COVID-19 cu referință la ce a funcționat și ce trebuie îmbunătățit, necesitățile pentru potențiale investiții în tehnologia digitală, reevaluarea rolurilor și funcțiilor în vederea clasificării acestora în dependență de posibilitatea exercitării acestora în cadrul organizației, în afara acesteia, sau în mod hibrid, identificarea și stabilirea necesităților de instruire pentru noile forme de activitate flexibilă, actualizarea politicilor cu privire la telemuncă – toate acestea reprezintă câteva aspecte ce necesită atent examinate și discutate [16]. Studiile empirice denotă faptul că noile metode de organizare a activităților lucrative prin prisma dimensiunilor temporale și spațiale dispun de un potențial suficient pentru a îmbunătăți condițiile de muncă, rezultatele și calitatea muncii. Totodată, se reliefează necesitatea pentru o implementare prudentă a noilor metode de organizare a muncii flexibile în vederea securizării efectelor pozitive și reducerii potențialelor efecte adverse, cum ar fi extinderea programului de muncă sau diluarea hotarelor dintre muncă și viața privată [8, p.6]. Chiar dacă telemunca presupune și confruntarea cu unele aspecte adverse ale acestei forme de organizare a muncii flexibile spațiale, considerăm că mediul științific oferă soluții care ar putea diminua impactul acestora. Astfel, elaborarea și aprobarea unor reglementări normative comprehensive cu privire la organizarea și desfășurarea telemuncii, precum și stabilirea unor mecanisme eficiente de monitorizare și verificare a modalităților de respectare a acestor reglementări ar micșora esențial impactul aspectelor adverse ale telemuncii. De asemenea, considerăm că din totalitatea vulnerabilităților aferente telemuncii (diluarea liniilor delimitatoare dintre muncă și viața privată; tendința telemuncitorilor de a munci mai mult decât colegii din oficiu; sentimentul telemuncitorilor de marginalizare socială; percepția angajatorilor de pierdere a controlului asupra telemuncitorilor; senzația angajatorilor că telemuncitorii se preocupă mai mult de viața privată în detrimentul obligațiilor de muncă), doar câteva comportă un caracter obiectiv (sentimentul telemuncitorilor de marginalizare socială; percepția angajatorilor de pierdere a controlului asupra telemuncitorilor; senzația angajatorilor că telemuncitorii se preocupă mai mult de viața privată în detrimentul obligațiilor de muncă) care pot fi atenuate prin aplicarea tehnicilor manageriale și de conducere pertinente, cu referință la utilizarea ședințelor online zilnice, conferințelor și seminarelor online săptămânale sau lunare, eficientizarea tehnicilor de comunicare intra-organizațională inclusivă, precum și utilizarea corectă și completă a managementului prin obiective. Aceste vulnerabilități sunt specifice formelor prelungite de telemuncă dictate de factorii de forță majoră (pandemii, calamități naturale etc.). Celelalte aspecte adverse ale telemuncii dispun de un caracter subiectiv și sunt soluționabile în funcție de nivelul de autoorganizare și autodisciplinare a fiecărui angajat în parte.

Când analizăm telemunca, considerăm imperios și foarte relevant ca să examinăm aceste puncte slabe ale telemuncii în raport cu punctele forte, și anume: securitatea și sănătatea angajaților, în special pentru telemunca impusă de circumstanțele de forță majoră, protejarea mediului ambiant prin micșorarea emisiilor de carbon și micșorarea consumului de carburanți, echilibrarea raportului muncă - viață privată a angajaților, decongestionarea traficului rutier, micșorarea accidentelor rutiere, economisirea resurselor naturale prin utilizarea mai rațională a serviciilor publice vitale (studiile denotă că individul este mai econom în utilizarea serviciilor comunale la domiciliu decât la oficiul angajatorului), micșorarea costurilor de transport necesare pentru deplasarea înspre și dinspre locul de muncă. Astfel, constatăm că beneficiile telemuncii sunt net superioare vulnerabilităților acesteia, de aceea opinăm că telemunca reprezintă o soluție parțială dar reală pentru unele probleme globale cu care se confruntă omenirea, în mod special cu referință la protejarea mediului și stăvilirea schimbărilor climatice. Reglementarea și utilizarea cât mai frecventă a acestei forme de organizare a muncii flexibile spațiale (ținându-se cont de particularitățile acesteia și eligibilitatea angajaților) ar trebui să devină o necesitate și preocupare serioasă pentru statele lumii, inclusiv pentru Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Codul Muncii al Republicii Moldova. Nr.154-XV din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 29.07.2003, nr.159-162.
2. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. Nr.158-XVI din 4 iulie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 23.12.2008, nr.230-232.
3. Messenger J. Telework in the 21st century: An evolutionary perspective. International Labour Organization 2019. Edward Elgar Publishing, Inc. 335 p.
4. Lamond D., Daniels K., Standen P. Defining telework: What is it exactly? https://www.researchgate.net/publication/236111508_Defining_Telework_What_is_it_Exactly (accesat 01.02.2021).
5. Golden A., Alana R. Elia. Alternative Work Arrangements. In: Scott C. & Levis L. (Eds.). The International Encyclopedia of Business Communication. Hohoken: John Wiley & Sons, 2017.
6. Eurofound, 2015. New forms of employment. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_documento/ef1461en.pdf (accesat 04.02.2021).
7. Waas B. New Forms of Employment in Europe. Bulletin of Comparative Labour Relations, Volume 94. Wolters Kluwer: Alphen an den Rijn, 2016. 368 p.
8. Korunka Ch., Kubicek B., Risak M. New Way of Working in Public Administration. Austrian Presidency of the Council of the European Union. EUPAN, 2018. 126 p.
9. Eurofound/ILO, 2017. Working anytime, anywhere: The effects on the world of work. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_documento/ef1658en.pdf (accesat 04.02.2021).
10. Gray M., Hodson N., Gordon G. Teleworking Explained. Chichester: Wiley, 1993. 310 p.
11. Moon C., Stanworth S. Flexible working in Europe. The case of teleworking in the UK. In: Avallone F., Arnold J., De Witte K. (eds) Quaderni di Psicologia del Lavoro (Volume 5: Feelings Work in Europe), Guerini Studio, 1997, p.337-344.
12. Haro G., Implications of telework for selection and training of personnel. In: Avallone, F, Arnold, J and De Witte, K (eds) Quaderni di Psicologia del Lavoro (Volume 5: Feelings Work in Europe), Guerini Studio, 1997, p. 345-350.
13. Golden T. Applying technology to work: Toward a better understanding of telework. In: Organization Management Journal, 6(4), 2009, p.241-250.
14. Acordul-cadru european cu privire la telemuncă încheiat la Bruxelles în 2002. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac10131> (accesat 06.02.2021).

15. Decizia Comisiei Europene cu privire la implementarea telemuncii în departamentele comisiei din 17.12.2015. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2015/EN/3-2015-9151-EN-F1-1.PDF> (accesat 06.02.2021).
16. Teleworking during the Covid-19 pandemic and beyond. Geneva: International Labor Organization, 2020. 49 p.
17. Sorensen H. Best practices for managing telecommuting employees. Capella University, 30 September, 2016.
18. Andriessen J. Mediated communication and new organizational forms. In C. L. Cooper & I. T. Robertson (Eds.), *International review of industrial and organizational psychology*. International review of industrial and organizational psychology, vol. 6. John Wiley & Sons, 1991, p. 17–70.
19. Public Management and the Coronavirus (Covid-19) Pandemic: Emerging Responses and Initial Recommendations. OSCE, GOV/PGC/PEM(2020)1. 7p.
20. Dizaho E., Salleh R., Abdullah A. Achieving work life balance through flexible work schedules and arrangements. *Global Business and Management Research*, vol.9, 2017, p. 455–465.
21. Golden T., Veiga D., Simsek Z. Telecommuting's differential impact on work-family conflict: Is there no place like home? *Journal of Applied Psychology*, 91(6), 1340–1350, 2006. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.91.6.1340> (accesat 08.02.2021).
22. Gajendran R., Harrison D., Delaney-Klinger K. Are telecommuters remotely good citizens? Unpacking telecommuting's effects on performance via l-deals and job resources. *Personnel Psychology*, 68(2), 353–393, 2015. <https://doi.org/10.1111/peps.12082> (accesat 08.02.2021).
23. Vega R., Anderson A., Kaplan S. A within-person examination of the effects of telework. *Journal of Business and Psychology*, 30(2), 313– 323, 2015. <https://doi.org/10.1007/s10869-014-9359-4> (accesat 08.02.2021).
24. Spieler I., Scheibe S., Stamov-Ronagel C., Kappas A. Help or hindrance? Day-level relationships between flextime use, work-non-work boundaries, and affective well-being. *Journal of Applied Psychology*, 102(1), 67–87, 2017. <https://doi.org/10.1037/apl0000153> (accesat 08.02.2021).
25. Ulich E., Wiese B. *Life domain balance: Konzepte zur Verbesserung der Lebensqualität*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2011. Retrieved from www.springer.com/de/book/9783834914033 (accesat 09.02.2021).
26. Sonntag S., Fritz C. Recovery from job stress: The stressor-detachment model as an integrative framework. *Journal of Organizational Behavior*, 36, No.S1, 2015, Wiley, p. 72-103.
27. Kelliher C., Anderson D. Doing more with less? Flexible working practices and the intensification of work. *Human Relations*, 63(1), 2010, p. 83–106.
28. Sardeshmukh S., Sharma D., Golden T. Impact of telework on exhaustion and job engagement: A job demands and job resources model. *New Technology Work and Employment*, 27(3), 193–207, 2012. <https://doi.org/10.1111/j.1468-005X.2012.00284.x> (accesat 09.02.2021).
29. Barrero J., Bloom N., Davis S. Why Working From Home Will Stick. December 10th 2020. 63 p. https://nbloom.people.stanford.edu/sites/g/files/sbiybj4746/ff/why_wfh_stick1_0.pdf (accesat 10.02.2021).

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА
В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА В КОНТЕКСТЕ УСИЛЕНИЯ ГЛОБАЛЬНЫХ
УГРОЗ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ РЕАЛИСТИЧЕСКОГО ПОДХОДА¹

THE EFFICIANCE OF THE POLITICAL PROCESS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF INCREASING
GLOBAL THREATS IN TEARM OF A REALISTIC APPROACH

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.08>

CZU: 32(478)

Лилия БРАГА, доктор философии,
Институт Юридических, Политических
и Социологических Исследований

Rezumat

În acest articol este examinată problema referitoare la procesul politic și la participarea politică din Republica Moldova în condițiile pandemiei. În studierea acestei probleme autorul se bazează pe conceptul realist al lui Danilo Zolo despre "complexitatea socială" în contextul erei postindustriale. Evoluția procesului politic din Republica Moldova, în opinia autorului, reflectă procesele globale ale crizei democrației, fiind un produs al dezvoltării epocii moderne. Referindu-se la problema participării politice, autorul concluzionează că fenomenul COVID-19 în cele din urmă duce la eliminarea demosului din viața politică. De fapt, subiectul de bază al procesului politic devine ramura executivă. Concentrarea puterii politice necesită creșterea nivelului de profesionalism și a responsabilității echipei manageriale.

Cuvinte-cheie: proces politic, participare politică, abordare realista, post-democrație, complexitate socială, securitate, guvernare eficienta.

Summary

The article deals with the problem of political process and political participation in the Republic of Moldova. The author draws on the realistic concept of Danilo Zolo about the "social complexity" in the context of the post-industrial era in the studying of this issue. The author shows that the evolution of the political process in the Republic of Moldova reflects the global processes of democracy crisis, being a product of the modern age development. The author pays a special attention to the problem of political participation, concluding that such a problems like the COVID-19, finally remove demos from political life. Actually, the mane subject of the political process become the executive branch. The concentration of political power requires strengthening of the professionalism and of the responsibility of the management team.

Keywords: political process, realistic approach, post-democracy, social complexity, security, effective governance

Проблема эффективности функционирования политической системы, сложившейся в Республике Молдова под влиянием развития процессов демократизации, сегодня является одной из наиболее злободневных для отечественной политологии не только с теоретической точки зрения, изучение которой предполагает существенное расширение научных представлений о характере объективных процессов, разворачивающихся в политической сфере и способных дать

¹ Articolul este elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.20/COV (70105), Politici publice bazate pe dovezi în perioada pandemiei COVID19: Perspectivele aplicării practice a concepțiilor „Guvernării deschise” și „Științei deschise” în Republica Moldova (GOVSCIENCE) (2020-2021) finanțat prin ANCD.

адекватное объяснение происходящему в мире молдавской политики. В наши дни, когда все человечество, равно как и наша страна, сталкивается с беспрецедентными глобальными вызовами, испытывающими народы на способность к выживанию, каким, в частности, стала пандемия *COVID-19*, вопрос об эффективности политического управления, требующего от властных политических элит быстрых и грамотных решений, направленных поистине на сохранение жизни людей, приобретает особое практическое значение. В сложившихся условиях как никогда ранее становится понятным, что лимит времени, отпущенного на пустое теоретизирование, сосредоточенное главным образом на изучении чужого политического опыта, относящегося к периоду становления обществ развитой демократии, окончательно исчерпан. Стремительность перемен и их угрожающий характер более не оставляют ни места, ни времени для «проб и ошибок», но, напротив, требуют концентрации совместных усилий общества, направленных на эффективное решение спонтанно возникающих реальных проблем, не терпящих отлагательства. Проблема эффективности функционирования политической системы, сложившейся к настоящему времени в Республике Молдова, таким образом, выдвигается на передний план общественного внимания самой жизнью, требуя не только глубокого осмысления, но и предполагая целый ряд выводов, имеющих практическое значение для выживания общества.

Взятая в общем и целом, указанная выше проблема упирается, прежде всего, в вопрос о том, на сколько политическая система, выстроенная в Республике Молдова за годы демократического реформирования общества и более всего соответствующая статусу «фасадной демократии», отвечает наиболее насущным для наших дней задачам выживания? Однако осмысление данного вопроса политической жизни общества не представляется возможным без его тесной увязки с проблемой развития политического процесса, его характера, направленности и общей динамики. Дело в том, что политическая система может быть одновременно рассмотрена и как статическое и как динамическое явление политической жизни.

С одной стороны, политическая система, взятая как таковая, выражает, согласно политической теории, целостность политики, характер взаимосвязи ее элементов, позволяющий ей выживать, достигать стабильности и самосохранения [1, с. 393]. С другой, любая политическая система всегда находится в состоянии становления, перехода от одного состояния к другому. Характер движения, социодинамики, эволюции политической системы, изменение ее состояний во времени и пространстве отчетливее всего показывает политический процесс [2, с. 605]. Иными словами, политический процесс отражает изменчивость политики, т.е. ту грань, которая способна существенным образом влиять на характер функционирования политической системы, вплоть до ее перевода в новое качественное состояние. Поэтому понять направленность реальных изменений в политической сфере, попытавшись интерпретировать происходящие перемены, невозможно без уяснения особенностей развития актуального политиче-

ского процесса. Само понятие «процесс», априори предполагая некое движение/динамику, отражает, в то же время, и направленность его хода для достижения какого-либо результата, т.е. некую последовательность в смене состояний, стадий, эволюции. Понимание «процесса» как продвижения, безусловно, со всей основательностью приложимо и к политической сфере. В частности, касательно Республики Молдова, принято считать, что политический процесс, разворачивающийся в настоящее время в стране, направлен на формирование демократической политической системы. Данное утверждение вытекает не только из тех целей развития, которые были сформулированы и закреплены Конституцией Республики Молдова еще в начале «эпохи перемен», но и учитывает направленность и характер тех радикальных изменений, которые произошли в институциональной сфере развития за годы реформирования.

Однако, если следовать трактовке политического процесса исключительно как «направленного движения», имеется огромный риск оставаться в плену поверхностного подхода к осмыслению политического процесса, фиксируя лишь его внешние маркеры и оставляя «за скобками» анализ глубинных изменений. В этой связи, особо ценной для осмысления характера политического процесса является его «узкая трактовка», т. е. его понимание как совокупной деятельности социальных общностей, общественных организаций и групп, а также отдельных лиц, преследующих определенные политические цели. Исходя из данной трактовки, основное содержание взаимодействий политических институтов и социальных субъектов, выполняющих в политической жизни общества определенные функции и роли, составляет то явная, то скрытая борьба за власть, ресурсы и статусы, перераспределение которых всякий раз нарушает сложившееся прежде равновесие интересов и переводит систему в новое состояние. На практике политическое взаимодействие участников политической жизни, охватывая все реальные действия рядовых граждан и представителей элит, по сути сводится к процессу принятия решений, посредством которых реализуются интересы и требования участников политического процесса, которые могут как поддерживать правящий режим, так и находиться к нему в оппозиции [1, с. 393-398; 2, с. 604-607].

Будучи направленным на осуществление политических решений, политическое взаимодействие, разворачивающееся в рамках определенной политической системы общества, может оказывать на нее существенное влияние и, как следствие, вести к ее изменению, развитию или даже распаду. В то же время, сложившаяся политическая система во многом предопределяет характер взаимодействий участников политической жизни в процессе принятия решений, способствуя, тем самым, формированию различных типов политического процесса. Поэтому можно сказать, что различие в системах правления наиболее отчетливо проявляет себя посредством установившегося в стране типа организации политического процесса.

В современной политической теории сравнительно широкое распространение

получили две системы типологизации политического процесса [1, с. 396-397]. Авторство одной из них принадлежит американскому политологу Л. Паю, который, опираясь на концепцию политической культуры, разделил политические процессы на два основных типа - «западные» и «незападные», принципиально различающиеся по своему «культурному коду», предписывающему населению специфические политические ориентации и поведение. Однако в нынешних условиях, когда развитие процессов демократизации «вширь», характерное для современного мира, выявило реальное многообразие форм политической демократии, одновременно доказав, что модель так называемой «современной/западной демократии» является всего лишь одной из ее исторических разновидностей, получившей преимущественное развитие вначале в англосаксонских странах, противопоставление «Запад» - «не-Запад», по признанию политологов, теряет всякий смысл.

Представляется, что вторая система типологизации политического процесса, разработанная М. Вебером, точнее отражает существующие в современном политическом мире реалии, учитывая многообразие их форм проявления. Исходя из признания культурной неоднородности западных обществ, М. Вебер пришел к выводу о существовании двух основных версий политического процесса, обозначив их как «идеальные типы». Согласно классификации М. Вебера, в основании которой лежат два основных типа политической культуры – неэтицистский (демократический) и этицистский (технократический, элитарный), политические процессы могут быть двух типов: горизонтально организованный политический процесс и вертикально организованный политический процесс. Однако следует иметь в виду, что подобное разделение на различные типы политических процессов в известной мере условно и в «идеальном» виде практически не встречается. В политической реальности вертикально и горизонтально протекающие политические процессы тесно переплетаются между собой, позволяя тем или иным типичным чертам политического взаимодействия принимать, в зависимости от укоренившейся в обществе системы ценностей, традиций, политической культуры мира, доминирующий характер.

Для горизонтально организованного политического процесса, доминирующего в системах развитой демократии, такими чертами являются рациональность действующих субъектов, признание формального равенства и относительной автономности его главных участников, приверженность общим «правилам игры», способность к целеполаганию, а также ориентация на примат ценностей свободы, права, консенсуса и т.д. Несмотря на то, что рациональный субъект в рамках горизонтально разворачивающегося политического процесса представлен политической властью, правительством и группами давления, взаимодействие которых в ходе принятия решений, в идеальном виде, принимает форму «культурного торга», стратегические решения не могут быть приняты лидерами и правительством без многосторонних консультаций с профсоюзами, представителями бизнеса, фермерами, с широкой общественностью.

Вертикально организованный политический процесс опирается на реальное

разделение политического сообщества на два основных субъекта взаимодействия - управляющих и управляемых, которые противостоят друг другу. Управляемые в политическом процессе, организованном подобным образом, представлены как иррациональные массы, для которых характерно стихийное проявление интересов, потребностей и образа мыслей. Поэтому в задачу управляющего сегмента политических взаимодействий, представленного государственной властью, входит усиление элементов рациональности, предсказуемости и конструктивности в ходе принятия решений, предполагающих интеграцию требований социальных общностей в конкретную программу действий. Если условной схемой взаимодействий в горизонтально организованном политическом процессе является «круглый стол», направленный на согласование позиций всех его участников, то в вертикально организованном политическом процессе такой схемой политического взаимодействия выступает диалог «власть-общество», который предполагает у управляющих умение управлять и быть ответственными за принятые решения, а у управляемых – законопослушность, умение подчиняться и быть управляемыми, признавать авторитет власти. Подобный тип диалога в качестве доминирующего более характерен для «молодых демократий», находящихся в процессе модернизации политической системы, отличительной особенностью которого является развитие «сверху-вниз», когда в роли основного генератора целей и ценностей политического развития выступает политическая элита, в то время, как широким слоям общества отведена преимущественно роль реципиента и наблюдателя.

Осмысление того, как в рамках демократической системы управления должно выстраиваться политическое взаимодействие в процессе принятия решений, в целом во многом зависит от трактовки самой демократии. Исследователи в области политических наук давно осознали разницу между целеполаганием в общественно-политическом развитии общества, а также существованием некоего «идеального» образа демократии, к которому необходимо стремиться, но которого почти никогда невозможно достичь в полной мере [3, с 18], и теми моделями демократии, которые формируются в различных странах и специфических общественно-исторических контекстах. Поэтому, несмотря на существование «широкой» трактовки демократии, согласно которой демократию буквально трактуют как реализацию власти народа, понимая под ней систему, в рамках которой демос посредством многообразия форм участия напрямую влияет на формирование политической повестки дня, политологи уже традиционно преимущественно ориентируются на ее «узкую» трактовку, получившую условное название «концепции Шумпетера» [4, с. 45]. Сформулированная еще в первой половине XX века, данная концепция сводит понимание демократии к ее практическому значению. А именно, концентрирует внимание не столько на ее идеалах, сколько на механизмах функционирования демократической системы, раскрывая место и роль различных политических субъектов в процессе управления обществом.

Понимая демократию как власть народа, Йозеф Шумпетер основное вни-

мание обращает на то, каким образом народ реализует эту власть: через артикуляцию своих интересов в процессе выборов. Поэтому согласно «узкому пониманию» Иозефа Шумпетера, измерение демократичности общества прежде всего опирается на установление факта наличия/отсутствия в данном обществе всеобщих честных, свободных и справедливых выборов. Исходя из «доктрины Шумпетера», роль демоса в осуществлении политического процесса сводится, главным образом, к участию в выборах, на которых демос призван осуществить отбор представителей своих интересов в структурах власти, вручив им право на принятие решений от имени избирателей. Таким образом, осуществление политической власти посредством принятия решений, в соответствии с минималистским пониманием демократии, входит в компетенцию профессиональных политических элит, в то время, как задачей демоса является формирование указанных элит с помощью выборных процедур, которым они вручают рычаги управления и которым послушно подчиняются. В то же время, не участвуя непосредственно в формировании политической повестки дня, в период между выборами народ может и должен оказывать давление на власть с целью корректировки общего стратегического курса развития общества в соответствии с интересами широкой общественности [4, с. 45-48].

Указанный подход к осмыслению демократии являлся доминирующим на протяжении всего XX века. Да и в наши дни многие исследования продолжают преимущественно ориентироваться на классическую модель демократии, понимая ее как представительную демократию, опирающуюся на участие, а также на постклассические модели демократического плюрализма, несмотря на то, что в политической науке уже сравнительно давно идут споры о современном «кризисе демократических теорий» [5, с. 32-50]. Однако развитие постиндустриальной эпохи внесло столь ощутимые изменения в политическую жизнь демократизирующихся обществ, что, по признанию многих специалистов, сегодня вообще неясно, что следует понимать под словом «демократия» [6, с. 9]? А широкое применение данного понятия в языке политической риторики лишь вносит путаницу в осмысление тех процессов, которые происходят в современном демократическом мире, отражая, по большей части, некие идеологические и геополитические установки массового политического сознания.

Безусловно, при таком положении дел в политической науке весьма трудно будет надеяться на эффективное осуществление ее практической роли в политической жизни общества. При этом нет сомнений, что свой практический вклад политическая наука сможет внести только с тем условием, если будет опираться на реалистический подход к анализу феноменов политической жизни. Очевидно, что более нельзя игнорировать те процессы, которые происходят сегодня с демократией в глобальном масштабе, прячась за привычной терминологией, пребывая в плену иллюзий и морализаторства, и не замечая того, как политическая система под названием «демократия» существенно меняет свой облик, все более отчетливо демонстрируя свою недостаточную эффективность в решении

множества острейших проблем современности.

Сегодня, когда пандемия в буквальном смысле уносит жизни миллионов людей по всему миру, вопрос о выживании стоит крайне остро перед всем человечеством, независимо от форм организации политической жизни. Поэтому принятие политических решений, направленных на реализацию эффективного управления общественными делами в кризисных условиях, подобных нынешним, должно быть, как никогда, взвешенным, быстрым и точным. Понятно, что такие решения требуют не только высокого профессионализма и ответственности со стороны управляющего субъекта, но и трезвого реалистического подхода, а также четкого понимания сущности тех объективных процессов, с которыми общество вынуждено считаться и в соответствии с которыми необходимо выстраивать общую стратегию развития. Таким образом, само наше «жесткое время», характеризующееся предельной хрупкостью и негарантированностью общественного блага, не оставляет более ни места, ни времени для увлечения какими бы то ни было «гуманитарными утопиями», требуя быстрых и эффективных решений, направленных на выживание в агрессивной среде и, тем самым, перенося главные акценты в осмыслении развивающихся в политической сфере процессов с аспектов «долженствования» (по сути пропаганды демократических ценностей) на глубокий анализ складывающейся в современных условиях политической реальности.

Представляется совершенно логичным, что в «агрессивном», «кризисном» контексте общественного бытия, когда от тщательно выверенной политики без преувеличения зависит выживание, особый смысл и значение с необходимостью приобретает та исследовательская методология, которая в специальной литературе известна как «реалистический подход». Указанный исследовательский подход, опирающийся на идею политического реализма, уходит своими корнями далеко в прошлое, солидаризируясь с традицией европейского политического реализма, идущей от Макиавелли к Гоббсу, Марксу, итальянским теоретикам элит, Веберу, Шумпетеру и пр. Формулировка и изложение основных положений реалистического подхода применительно к реальностям современного мира принадлежит перу итальянского политического теоретика Данило Дзоло, который опубликовал первое издание своего труда под соответствующим названием «Демократия и сложность: реалистический подход» (*Danilo Zolo, 1992*) уже около 30 лет назад.

На время первого появления научного труда у концепции, изложенной Д. Дзоло, оказалось намного больше критиков и совсем немного сторонников, которые нашлись, прежде всего, среди его итальянских единомышленников. Скептическое и даже порой ироничное отношение к изложенной Д. Дзоло концепции, зачастую квалифицировавшейся как «неуместный анахронизм», не имеющий будущего, проявляемое со стороны многих политических теоретиков Запада, пока не позволило «реалистическому подходу» занять достойное место в современной политической науке. Виной тому, с точки зрения самого автора, стал «морализм» и «простодушный энтузиазм» в отношении идеи победоносного глобального де-

мократического развития, господствующий ныне в политической философии англоязычного мира и имеющий свои геополитические цели, а именно, «гегемонистские претензии» западных держав, отражающие некое «идеологическое высокомерие». Однако стремительное развитие современного глобализирующегося, постиндустриального мира, все более часто сталкивающегося с трудностями выживания, сегодня с очевидностью демонстрирует обоснованность концепции реалистического подхода и ее основных тезисов, утверждающей, что характерная черта любого процесса принятия политических решений заключается в отсутствии беспристрастности и произвольности, а также случайности морали [6, с. 24]. Представляется, что указанный подход к анализу феноменов политической жизни может быть чрезвычайно плодотворным для изучения особенностей развития политического процесса в различных национальных контекстах.

Дистанцируясь от ставшего привычным для западной политологии «моралистического подхода» к проблеме демократического развития, Д. Дзоло попытался сосредоточить преимущественное внимание на изучении той реальности, в которой вынуждены сегодня функционировать политические системы, и проанализировать, как эта реальность влияет на систему демократии, вынуждая ее деформироваться. В то же время, автор реалистического подхода критически оценивает и шансы «эмпирической теории» на научную эффективность и плодотворность в современных условиях, ставшей особенно популярной в американской и европейской политической науке к исходу XX века и требующей от политической науки показывать, «что на самом деле представляют собой демократии в реальном мире», избегая всякой идеализации и философского оправдания демократии [7, с. 16-17]. Неэмпиризм в политологии, призывающий заниматься «простым описанием наблюдаемых явлений» и усматривающий свою основную задачу в разработке чисто процедурной и ненормативной модели демократического метода, как полагает Д. Дзоло, «вступает во все более явное противоречие с социальными условиями развитых стран, характеризующимися ныне возрастающей сложностью, изменчиваемостью и усиливающейся непредсказуемостью политических явлений» [6, с. 63]. Иными словами, Дзоло полагает, что сегодня уже крайне недостаточно лишь голой констатации факта глобального снижения качества демократии. Угрожающий характер вызовов современности требует не только понимания сути происходящих в политической сфере перемен, но и умения быстро и эффективно реагировать на возникающие угрозы, не оставляющие времени для периода «проб и ошибок».

В разработке своей оригинальной концепции Д. Дзоло отталкивается от изучения особенностей той социальной реальности, которая складывается в современную, постиндустриальную эпоху, со свойственными ей научно-техническими и информационными прорывами, полагая, что именно здесь следует искать корни происходящих в политической сфере изменений. Причем социальная реальность интересует автора, прежде всего, под углом проблемы обеспечения эффективного управления общественными процессами. Для изучения и характеристики той социальной реальности, которая складывается в

условиях развития постиндустриальной эпохи, Д. Дзоло использует ключевое понятие «сложность», полагая, что оно лучше всего способно отразить специфику нынешнего общественного существования. Отдавая себе отчет в том, что сама идея сложности не нова и давно применима в исследовательских целях в самых различных научных дисциплинах (теория информации, исследованиях искусственного интеллекта, динамической типологии и пр.), Д. Дзоло обращает внимание на то, что применительно к анализу социальной реальности понятие «сложность» остается смутным и двусмысленным, как правило, ограничиваясь простым указанием на «замешательство человека, который недавно открыл для себя, что мир, в котором он живет, уже не тот» [6, с. 28].

Считая идею сложности ключевой в осмыслении социальной реальности наших дней, автор, таким образом, в разработке своей концепции исходит из гипотезы о том, что «путь к реалистическому анализу состояния и будущего демократии открывают идея сложности и тесно связанная с нею концепция социальной сложности» [6, с. 26]. Однако в его понимании идея сложности должна быть использована не для описания объективных свойств естественных или социальных явлений в их противопоставлении простым объектам. Используемое для анализа социально-политической реальности понятие «сложность» должно отсылать исследователей к когнитивным ситуациям, в которых сегодня оказываются субъекты – как индивиды, так и социальные группы, призванные строить и изменять среду посредством ее понимания. Опираясь на идею сложности, автор показывает, что отношения, которые строят субъекты и которые субъекты проецируют на окружающую среду в попытках самоориентации, то есть упорядочения, прогнозирования, планирования или манипулирования, будут в зависимости от обстоятельств более или менее сложными [6, с. 29-32].

Социальная сложность, будучи истолкованной, прежде всего, как когнитивная сложность, в понимании Д. Дзоло, таким образом, являет собой специфическую конфигурацию сложившихся в современных постиндустриальных обществах общественных отношений в том виде, в каком ее воспринимают сами субъекты социальной жизни. Речь идет о тех сложностях, с которыми вынуждены в настоящее время сталкиваться субъекты в контексте своей, необходимой для принятия решений, познавательной деятельности при попытках объяснить, спрогнозировать и управлять происходящими во внешней среде явлениями. Эти сложности продуцируются как окружающей средой, характеризующейся усилением сложности, нестабильности, турбулентности, тенденциями к переменам по быстрым и непредсказуемым траекториям, так и самой познавательной деятельностью субъектов, вынужденных учитывать большое количество переменных, а также нейтрализовывать искажения, сопутствующие их познавательной деятельности в условиях высокой турбулентности внешней среды.

Драматизм ситуации заключается в том, что вместе с ростом социальной сложности стремительно растет количество и разнообразие рисков, с которыми приходится сталкиваться современным обществам. Данное обстоятельство настоятель-

но требует от субъектов не только постоянной бдительности, но и способности принимать импровизированные фундаментальные решения в любой момент, реагируя на возрастающую социальную сложность и делая осмысленный выбор из множества возможных вариантов. В то же время, множественность возможных действий, как показывает Д. Дзоло, создает своего рода «селективную перегрузку» в условиях возрастающей незащищенности и нестабильности общественного существования, что, в свою очередь обуславливает обоснованное стремление к «снижению сложности» в целях эффективного управления средой. Таким образом, реалистическая концепция, исходя из идеи возрастания социальной сложности в условиях «общества риска», постулирует логический вывод о естественной необходимости «снижения сложности», затрудняющей процесс принятия решений, как требования выживания в непредсказуемо меняющейся среде.

Опираясь на постулат о возрастании социальной сложности в условиях развития постиндустриального общества, Д. Дзоло попытался проанализировать как возрастающая сложность современных обществ влияет на западную демократическую традицию. Использование реалистического подхода применительно к изучению процессов демократизации в современном мире, прежде всего, вынудило автора поставить вопрос о ставшем явным несоответствии демократической/либерально-демократической теории, утвердившейся в политической культуре Европы, новой реальности.

Д. Дзоло, в частности, показывает, что демократия в современных постиндустриальных обществах подвергается беспрецедентным эволюционным стрессам, существенно меняющим ее облик, тем самым, лишая классические и неоклассические теории демократии способности оказывать сегодня сколько-нибудь реальную помощь. При том, что идеал демократии для многих стран по-прежнему является важным символом, бросающим революционный вызов власти политических кругов, правда, как отмечает автор теории, состоит в том (и это, по его мнению, подтвердит любой серьезный ученый), что модель демократии, основанной на участии, абсолютно не актуальна в эпоху глобальной экспансии политической, экономической и военной власти [6, с. 10]. Логика развития постиндустриальных обществ привела к разрушению ценностей демократического представительства, опирающихся на убеждение о том, что основной задачей политических партий как представительных организаций является донесение до верхов государственной власти сути требований и ожиданий избирателей. В этой связи классическая доктрина демократии как демократии представительной более не способна успешно описывать политические системы постиндустриальных обществ.

Не менее нереалистично в условиях все более дифференцированной и сложной организации общества, с точки зрения реалистического подхода, проявляет себя и другая, «минималистская» теория – теория демократического плюрализма, полагающая, что осуществление политической власти в современном демократическом обществе должно быть доверено множеству профессиональных полити-

ческих элит. Задачей же прочих граждан, не обладающих специальными навыками, является формирование указанных элит при помощи выборных процедур, которым вручаются рычаги управления и которой послушно подчиняются.

Реалистический подход к анализу процессов демократизации в современном мире опирается на признание того, что новая политическая реальность, складывающаяся в условиях постиндустриального развития общества, существенно отличается от той, что описана в классических и неоклассических теориях демократии, которые прочно вошли в западную традицию. Во всяком случае, следует признать, что те факторы, которые являются действительно действенными факторами в политической системе современных сложных обществ, по существу, не позволяют реализоваться таким фундаментальным посылам классической теории демократии как суверенитет, рациональность, нравственная автономия. В данном контексте совершенно обоснованным представляется призыв исследователя к построению другой, более сложной теории демократии, соответствующей новой, существенно усложнившейся, действительности, необходимой для адекватного осмысления явлений из мира политики, нацеленного на эффективное управление общественным развитием.

Первым шагом к построению подобной теории, которая призвана стать «постпредставительной теорией политической системы, способной соответствовать уровню сложности, достигнутой индустриальными обществами в условиях информационной революции, учитывающей эволюционные риски, с которыми сталкивается в этих обществах демократия» [6, с. 24], должно быть избавление от господствующего ныне в западной традиции морализма (поиск конечных целей и насаждение ценностей) в понимании демократии, препятствующего беспристрастному анализу современного мира политики. Это требование тесным образом связано с пониманием того, что основной задачей политики, в том числе в рамках демократических проектов, является «выполнение своих светских функций организации конкретных интересов, улаживание конфликтов, гарантирование безопасности и защита гражданских прав» [6, с. 307].

Одно из главных несоответствий классической и неоклассической теории существующей политической реальности, которое должна учесть постпредставительная теория демократии, состоит в том, что в современном обществе тот фактор развития политического взаимодействия в процессе принятия решений, который именуют участием, перестает быть действенным. Д. Дзолло требует открыто и честно признать, что сегодня в эффективном функционировании тех систем, которые мы называем демократическими, нет практически ничего, что называется «народным суверенитетом», «участием», «представительством», «общественным мнением», «консенсусом», «равенством». Указанные понятия давно утратили связь с ценностями, которые они некогда несли и не имеют практически никакого существенного отношения к современным политическим институтам, как бы они ни назывались (либерально-демократическими/социал-демократическими и пр.) [6, с. 21, 310].

Растущий уровень политического абсентеизма, фиксируемый в настоящее

время во всех демократизирующихся странах, от так называемых «развитых» до «молодых» демократий, является неоспоримым фактом, признаваемым большинством аналитиков. Однако в отличие от многих из них, сторонники реалистического подхода не сводят данную проблему исключительно к издержкам политико-культурного развития общества, объясняя этим слабую эффективность в функционировании демократических институтов. «Энтропия участия», доминирующая в современных ориентациях масс людей на политические действия, спровоцирована, с точки зрения указанного подхода, объективными процессами тех социальных и политико-экономических перемен, которые составляют сущность эпохи глобализации. Внося радикальные изменения в систему занятости населения, постиндустриальное развитие обществ, опирающееся на информационную революцию, ведет к распаду «социальной материи», в которой чувство сопричастности ослабевает и, в то же время, нарастает политическая апатия. Изменения в системе занятости населения, сопутствующие постиндустриальному развитию, ведут к изменениям в социальной структуре обществ, способствуя политической маргинализации широких масс.

Вместе с тем, развитие информационных технологий ведет к формированию специфической для постиндустриального общества параллельной, «виртуальной» реальности, неких образов действительности, которые мыслятся и воспринимаются как «настоящая реальность». Способствуя «дематериализации жизни» и «стилизации социальных отношений», массовые коммуникации формируют у потребителей информации некий «суррогатный опыт», заменяя/маргинализируя им непосредственный опыт. Символическое взаимодействие со средствами массовой коммуникации, таким образом, задает определяющие рамки непосредственного опыта, а не наоборот, способствуя символической реализации возможного и, в то же время, сокращая необходимость в личной активности [6, с. 50-51].

Для развития политической сферы данное обстоятельство имеет существенное значение. Индивидуальные субъекты, в рамках классической/неоклассической теории считающиеся главными элементами, образующими демократический режим, его действительными политическими участниками, в условиях стремительного развития массовых коммуникаций превращаются в массы «граждан-потребителей» символических информационных продуктов политического свойства, которые формируют в сознании лишь образ реальности. Той реальности, над которой они не ощущают контроля.

Тенденции общественного развития, таким образом, уводят с политической сцены индивидов в качестве главных субъектов политической жизни, которые в рамках демократической традиции мыслились обладающими автономией, измеряемой в категориях суверенитета, рациональности и ответственности. Главным «автономным субъектом» политической жизни отныне становятся группы (крупные общественные и частные организации, партии, профсоюзы), в то время, как индивид, не связанный ни с какой организацией, по сути, лишается какой-либо автономной политической субъектности [6, с. 187].

В то же время, свое первоначальное политическое значение утрачивают и

массовые политические партии, будучи вытесненными в этом смысле новыми политическими субъектами, тем самым, оспаривая опирающуюся на минималистскую доктрину Шумпетера представление о том, что современная демократия – это партийная демократия, предполагающая именно партии в качестве «эффективных субъектов народного суверенитета», а не дифференцированную массу избирателей. Телевидение/ИТ-технологии, предоставляющее сравнительно дешевые и эффективные инструменты политической пропаганды, освобождает центральные органы партий от необходимости привлечения в свои ряды новых членов и активистов, готовых к открытым политическим дискуссиям. На этом фоне формируются новые политические субъекты, представленные уже не партиями, а узким кругом «элитарных предпринимателей», реально участвующих в выборных кампаниях. Сама выборная кампания сводится к рекламной конкуренции между указанными субъектами, которые используя различные стратегии телевизионного/виртуального маркетинга, обращаются к массам граждан-потребителей, предлагая им свои символические продукты. В результате складывается ситуация, при которой узкий круг избранных контролирует массы избирателей, а не наоборот. Таким образом, стремительное развитие информационных технологий, ставшее одной из наиболее характерных черт постиндустриального общества, позволяет установить специфический политический режим, который в рамках реалистического подхода получил название «постдемократической телекратии» или «постдемократической телеолигархии», при котором большинство граждан не выбирает и не избирает, а остается в неведении и подчиняется [6, с. 11-12].

Важнейшей предпосылкой установления «постдемократического режима» является возрастающая в условиях постиндустриального развития социальная сложность и сопутствующий ей рост уязвимости информационных обществ. Политические системы современного мира, с одной стороны, вынуждены управлять все более сложными обществами, характеризующимися растущей дифференциацией, которые существенно снижают эффективность функционирования демократических институтов. С другой – демократия все сильнее подвергается «внешним рискам», затрагивающим весь мир (демографическая проблема, массовая миграция, рост бедности, усиление военной угрозы, распространение терроризма, экологический дисбаланс и пр.), которые также испытывают на прочность демократические системы. Эффективное управление сложными современными обществами, характеризующимися усилением социальной атомизации и повышением дифференциации вследствие внедрения технологических новшеств, требует соответствующего уровня политического мышления и способности к управлению. В рамках постиндустриальных обществ создается ситуация, при которой решение сложных проблем оказывается доступным только для специалистов, в то время, как широкая общественность в лице отдельных индивидов демонстрирует свою недостаточную компетентность. Поэтому в по-

литической жизни на роль главных действующих лиц все больше выдвигаются ученые, эксперты, профессиональные консультанты, представляющие некие могущественные и престижные организации, в то время, как средний, рядовой гражданин, руководствующийся исключительно личным опытом и предпочтениями, становится все более маргинальной фигурой.

К тому же, разнообразие и изменчивость дифференцированных интересов, что характерно для сложных обществ, крайне затрудняют выработку консенсуса, необходимого для обеспечения эффективного демократического управления. Необходимость снижения социальной сложности в контексте растущей уязвимости информационных обществ, с одной стороны, усиливает привлекательность «децизионизма» - стратегии принятия политических сиюминутных решений без учета каких-либо общих интересов. С другой – требует все более жестких и скрытых форм снижения социальной сложности.

В то же время, социальные риски, порожденные сложными обществами, вызывают у политически маргинализованного «среднего гражданина» обоснованный страх и лихорадочную потребность в обеспечении безопасности и защищенности. В условиях, когда проблема выживания стоит особенно остро, главной функцией политической системы, с точки зрения реалистического подхода, должно стать «снижение страха посредством селективного регулирования социальных рисков» [6, с. 308]. Иными словами, институты власти прежде всего должны гарантировать обеспечение безопасности, тем самым реализуя защитную функцию политической системы. Исходя из этого убеждения, политика сегодня должна заниматься не поиском конечных целей и насаждением ценностей, а выполнением своих светских функций организации конкретных интересов, улаживания конфликтов, гарантирования безопасности и защиты гражданских прав [6, с. 307].

«Страх», рассматриваемый как основной импульс рода человеческого, возникающий в ответ на опасности, которые исходят из внешней среды и перед которыми все люди крайне уязвимы, является одним из базовых понятий реалистического подхода. Отталкиваясь от категории страха как ключевой, реалистический подход предлагает трактовать суть и назначение политической системы, прежде всего, исходя из данного понятия. Политическая система, согласно указанному подходу к осмыслению современной политической реальности, представляет собой социальную структуру, задача которой заключается в том, чтобы сокращать страх, селективно уменьшая сложность среды и, тем самым, обеспечивая безопасность [6, с. 11]. Исходя из этого, эффективность политической власти должна определяться тем, на сколько эта власть способна уменьшить сложность.

Понятая подобным образом основная функция политической системы, тем самым, упирается в проблему эффективности форм правления и, по существу, в вопрос о том, на сколько демократическая форма правления соответствует сегодня защитным функциям политической системы? С точки зрения реалистического подхода, наиболее эффективной в условиях усиления социальной сложности и роста эволюционных рисков может быть лишь та система, которая

способна применить наиболее простой и эффективный механизм обеспечения защиты и безопасности, а именно, радикальное уменьшение социальной сложности. Очевидно, что демократическая система, таковая, какой ее представляют классические/неоклассические теории, не обладает необходимым потенциалом для выполнения подобных задач, поскольку представляет собой форму правления, которая стремится включить в свои каналы принятия решений заведомо большое количество субъектов. Таким образом, демократия, по сути, означает сохранение более высокого уровня сложности и одновременно коллективного принятия большого объема социальных рисков и незащищенности [6, с. 123].

В то же время, оставаясь на реалистических позициях, приходится признать, что «форма правления, предусматривающая монархическое (или, самое большее, олигархическое) лидерство, соответствует защитным функциям политической системы гораздо точнее и эффективнее, чем любая демократическая система» [6, с. 111]. Используя силу принуждения в целях радикального уменьшения социальной сложности, такая система способна более успешно выполнять свою сущностную роль – защиты граждан от угроз и обеспечения безопасности. Однако, следует понимать, что чем сильнее сокращена социальная сложность, под которую выстроена политическая система, тем шире власть этой политической системы и тем сильнее эта власть сконцентрирована.

Вывод, к которому с неизбежностью подводит реалистический подход, заключается в том, что современная социальная реальность, характеризующаяся стремительным возрастанием сложности и, сопутствующим этой сложности, ростом угроз и страха, делает систему демократии, в ее классическом и неоклассическом понимании, непригодной для эффективного обеспечения безопасности. А, следовательно, необходимо признать, что «демократия – это режим, который может действовать только в очень специфическом историческом и социальном контексте, и потому демократия лишена всякой нормативной универсальности» [6, с. 184]. Несмотря на то, что демократия продолжает оставаться важным символом и целью, к которой, впрочем, «стремятся тем сильнее, чем она менее реалистична», что запрос на демократию как на гуманистическую ценность сохраняется в современном мире, те требования, которые складывающаяся реальность предъявляет к демократическим системам, в конечном счете, не могут быть ими успешно реализованными.

Стремясь соответствовать вызовам времени, демократия подвергается стрессам, существенно деформирующим ее сущность. Результатом подобной деформации становится формирование некой постдемократической модели, все еще сохраняющей выборы, но выводящей на главную политическую сцену принципиально новых ведущих субъектов политической жизни – группы, явно занятые «представительством» того, что по своей природе может быть только групповыми интересами [6, с. 188]. Сегодня, как никогда ранее, становится понятным, что на самом деле современным демократиям, функционирование которых всегда было сопряжено с присутствием «демократических элит», ни-

когда не удавалось освободиться от власти олигархии и что на деле существует огромный разрыв между демократическими идеалами и «реальной демократией», которая, по сути, не смогла исполнить обещания, сделанные теоретиками демократии. И главное из них – осуществление государственной власти общественностью. Тезис о публичности демократической власти в западных странах оспаривается реальным фактом существования «второго государства». Фасад «видимого государства» скрывает за собой некое «невидимое государство», которое сосуществует сегодня как с тоталитарными, так и с демократическими режимами, охватывая государственное управление экономикой и систему массовых коммуникаций. Действуя тайно в обоих этих сферах, политические партии, тем самым, стремятся решить проблемы финансирования своей деятельности и усиления своего влияния [6, с. 190].

По сути, режимы известные сегодня под названием демократических, с точки зрения реалистического подхода, являются своеобразным политическим ответом на «вызовы времени» и скорее представляют собой дифференцированные и ограниченные автократические системы, т.е., по традиционной терминологии, либеральные олигархии. Выборные олигархии имеют все более узкую социальную опору и ограничены как в смысле несменяемости политического персонала партий (новой корпорации собственников, установившей неопатримониальные отношения с государством), так и в смысле растущего уровня политического абсентеизма. Олигархическая (не монархическая) структура власти гарантируется плюрализмом «частных властей», а этот плюрализм функционально взаимосвязан с множеством дифференцированных и автономных социальных доменов [6, с. 309]. В рамках указанной системы максимальная социальная интеграция осуществляется не путем насаждения тоталитарных идеологий или прямых репрессий, а посредством деструктуризации общественной сферы, изоляции и разобщения политических игроков [6, с. 313].

В современных обществах, характеризующихся крупномасштабным нарастанием социальной сложности, потребность в безопасности и защищенности ощущается настолько сильно и остро, что зачастую выливается в призыв к авторитарному использованию власти в целях предотвращения беспорядка и анархии. Однако в данном призыве понимание безопасности приобретает преимущественно отрицательный смысл, не имеющий ничего общего с демократическими идеалами: идеями о социальной принадлежности, солидарности, взаимопомощи, суверенности личности и ее участия в общественной жизни, что свидетельствует о готовности «почвы» поступиться демократическими ценностями ради «выживания». Понимание безопасности в рамках постдемократического развития обществ предполагает обеспечение защиты от возможных актов агрессии посредством усиления системы наказаний и репрессий, т. е., по существу переход от «социального государства – к карательному», а также стремление «открытого общества» к жесткости и закрытости.

Основной вывод, вытекающий из реалистического анализа современного

мира политики, заключается в том, что появление новых и беспрецедентных форм эволюционных стрессов, характерных для все более усложняющегося общества, приводит, по сути, к разрушению тех ценностей, которые традиционно связывают с демократией, и, прежде всего, таких как участие. Поэтому следует признать, что развитие современного общества объективно все менее благоприятствует демократии, несмотря на сохраняющийся в мире запрос на демократические ценности и на прокламируемые демократизирующимися обществами требования о необходимости достижения более высоких уровней демократии. В политической сфере современных, сложных обществ формируются иные, реально действенные, факторы политической жизни и субъекты политических взаимодействий, выдвижение которых на передний план обусловлено самим характером эволюции общественных систем в условиях развития постиндустриального общества и информационной революции. Эффективность функционирования политической системы в складывающихся условиях, призванной к «уменьшению страха посредством селективного регулирования социальных рисков» [6, с. 25], напрямую зависит от того, на сколько обществам удастся снизить сложность, неизбежно сопровождающую демократический процесс принятия решений. А это закономерно ведет к концентрации власти и существенному ограничению/изоляции числа политических игроков на политической сцене, но, в то же время, выдвигает и особые требования к субъектам политического процесса, такие как компетентность и ответственность, способность действовать быстро и профессионально.

Реалистический подход, использованный Д. Дзоло для анализа политической жизни демократизирующихся стран и создания теоретической базы для построения некой «постпредставительной теории» политической системы, способной соответствовать уровню сложности, достигнутому индустриальными обществами в условиях информационной революции, стал одной из попыток найти выход из кризиса, в который попала классическая и постклассическая теория демократии в условиях современной действительности, ввиду того, что сегодня они могут приводить к серьезным заблуждениям. Возможно многим критикам указанный подход покажется чрезмерно пессимистичным в отношении оценки судеб демократических институтов в контексте современного развития обществ, а где-то и неуместным в условиях господства в мире политической риторики, восхваляющей демократию как наилучший строй из всех возможных. Тем не менее, нельзя не признать того, что выводы и предположения, содержащиеся в труде «Демократия и сложность: реалистический подход», написанном уже около 30 лет назад, сегодня находят свое реальное подтверждение в развитии современных политических процессов.

В этом отношении достаточно уже сослаться на данные мониторинга развития демократии в современном мире, содержащиеся в Отчете *Freedom House*, опубликованном в 2019 г. под названием «Демократия отстывает» [8], которые можно дополнить также ссылкой на опубликованный несколько ранее Отчет

той же мониторинговой организации под названием «Авторитаризм 2.0» [9]. Сегодня уже многие аналитики указывают на то, что авторитарные тенденции в современном мире нарастают [10, 11, 12, 13], в то время как эпоха торжества глобализма несет с собой кризис государственных суверенитетов, а также закат парламентов и партийного представительства.

«Реалистическая теория», безусловно, как и любая другая научная теория, не может претендовать на универсальность и завершенность. Тем не менее, нельзя не учитывать ее плодотворного характера в условиях кризиса классических/неоклассических демократических теорий, позволяющего избавиться от иллюзий и морализаторства в отношении процессов демократизации, разворачивающихся в современном мире, и с более реалистических позиций подойти к анализу актуальных феноменов политической жизни, а также сосредоточиться на поиске эффективных механизмов решения проблем выживания общества, не терпящих отлагательства. Представляется, что применение реалистического подхода к изучению молдавского политического опыта могло бы внести существенные изменения в расстановку отечественных исследовательских акцентов, переориентировав научные интересы с проблем освоения опыта демократического развития западных стран, относящегося к иному историческому этапу развития современной цивилизации, в пользу непредвзятого поиска ответов на те вызовы, которые исходят из реалий сегодняшнего дня.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Мухаев Р. Т. Политология. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. 495 с.
2. Ирхин Ю.В. Политология. Москва: Издательство «Экзамен», 2007. 894 с.
3. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. 192 с.
4. Демократизация /Под ред. Харпфера К., Бернхагена П., Инглхарта Р., Вельцеля К. Москва: Издательский дом высшей школы экономики, 2015. 708 с.
5. Ирхин Ю. В. Всемирный Конгресс политологов в Японии. Работает ли демократия? В: Политика, 2006, №2, с. 32-50.
6. Дзоло Д. Демократия и сложность. Реалистический подход. Москва: Издательский дом Государственного университета – Высшей школы экономики, 2010. 320 с.
7. Sartori G. The Theory of Democracy Revisited. Chatham: Chatham House Publishes. Vol. 1, 1987.
8. <http://tv8.md/2019/02/06/freedom-house-democratia-din-lume-in-declin-cum-sta-moldova-la-acest-capitol/> (10.05.2019)
9. Авторитаризм 2.0. Исследование Freedom House нашло в России новый тип авторитаризма // https://www.gazeta.ru/politics/2009/06/04_a_3206755.shtml (21.01. 2019)
10. Кузь М. Новый авторитарный мир// <https://inosmi.ru/world/ 20140322/ 218865194 .html> (21.01.2019)
11. Dăianu D. / “Democrație liberală” vs. “democrație iliberală”. De ce cresc înclinațiile autoritariste? <http://cursdeguvernare.ro/daniel-daianu-democratie-liberala-vs-democratie-iliberala-de-ce-cresc-inclinatiile-autoritariste.html> (21.01.2019)
12. Нисевич Ю. А., Рябов А.В. Современный авторитаризм и политическая идеология//<https://www.hse.ru/data/2016/07/27/1118895500/Полис%20Современный%20авторитаризм%20и%20политическая%20идеология.pdf> (21.01.2019)
13. <http://infoprut.ro/49810-freedom-house-rep-moldova-risc-de-alunecare-in-autoritarism-coruptia-ramanemarea-problema.html> (21.01.2019)

EVENIMENTELE POLITICE ALE ANULUI 2020 ÎN VIZIUNEA POPULAȚIEI REPUBLICII MOLDOVA¹

POLITICAL EVENTS OF 2020 IN VIEW OF THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.09>
CZU: 32(478)

Victor MOCANU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
atitudinemd@gmail.com

Ion MOCANU, *doctor în sociologie,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
mocanu.i@gmail.com

Rezumat

În acest articol autorii cercetează atitudinea populației Republicii Moldova față de evenimentele principale ale anului 2020, care a fost unul dificil atât pentru omenire, cât și pentru societatea moldovenească. Dorind să identificăm problemele cu care se confruntă cetățenii și să stabilim principalele evenimente din 2020, am realizat un studiu sociologic dedicat cercetării factorilor sociali cu impact asupra comportamentului electoral al cetățenilor și interdependența proceselor economice, politice și sociale din țară. În articol au fost stabilite cele mai importante evenimente sociopolitice ale anului, precum și un set de concluzii și recomandări.

Cuvinte-cheie: situație economică, coeziune socială, instituții sociale, interes pentru politică, evenimente politice.

Summary

In this article, the authors investigate the attitude of the population of the Republic of Moldova towards the main events of 2020, which was a difficult one for both humanity and Moldovan society. Wanting to identify the problems faced by citizens and to establish the main events of 2020, we conducted a sociological study dedicated to researching social factors impacting the electoral behavior of citizens and the interdependence of economic, political and social processes in the country. The research established the most important socio-political events of the year, as well as a set of conclusions and recommendations.

Keywords: economic situation, social cohesion, social institutions, interest in politics, political events.

Anul 2020 a fost unul foarte greu pentru omenire, inclusiv pentru societatea din Republica Moldova. Pandemia de coronavirus a devenit o provocare fără precedent pentru sănătatea oamenilor din întreaga lume, precum și pentru economia globală. Dezastrele naturale din acest an au luat viața a cel puțin 3,5 mii de oameni și au forțat peste 13,5 milioane să-și părăsească casele. În același timp, în termeni monetari, prejudiciul s-a ridicat la 150 de miliarde de dolari. De asemenea, 2020 a stabilit recordul

---

¹ Articolul este elaborat în cadrul Proiectului de stat (2020-2023) 20.80009.1606.13 Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierei de Uniunea Europeană finanțat prin ANCD.

celor mai multe uragane din Atlantic. În plan politic, în Statele Unite au avut loc alegeri prezidențiale însoțite de o sumedenie de conflicte, iar în Uniunea Europeană s-a definitivat Brexit-ul. Cu siguranță, consecințele evenimentelor din anul 2020 vor fi resimțite în anii ce urmează.

Deși mulți experți sunt de părere că 2020 a fost cel mai negativ an, dacă privim în trecut putem să identificăm și perioade mai complicate. Spre exemplu, în anul 536 a avut loc cea mai mare scădere a temperaturii pentru emisfera Nordică din era noastră; în 1348 Europa a fost lovită de ciuma bubonică, anul 1816 a fost unul fără anotimp de vară, însoțit de foamete și holeră; iar în 1918 a avut loc gripa spaniolă. Dar, indiferent de faptul că au existat ani mai grei în istoria lumii, precum cei din timpul războaielor mondiale și ale Marii Depresii, majoritatea oamenilor nu au văzut nimic ca anul acesta. „Omenirea nu a fost pregătită pentru: reapariția dezastrelor naturale care confirmă cât de mult am exploatat natura; alegeri contestate pe baza fanteziei; un virus care a răsturnat multe lucruri și a pus capăt vieții a aproximativ 1,5 milioane de oameni din întreaga lume” [2]. Anul 2020 a fost cu siguranță un an istoric. A avut loc prima pandemie din mileniul al treilea. A fost anul în care frica și egoismul au fost calități determinante ale politicienilor și elitelor, în timp ce medicii și voluntarii au demonstrat miracole de rezistență și solidaritate.

O apreciere destul de sumbră a situației actuale o oferă politologul ucrainean V. Savinov. Acesta menționează că în anul 2020 s-au confirmat temerile pe care științele politice le-au accentuat din 1974. „Întrucât filosofia a proclamat postmodernitatea, ne așteptăm la înlocuirea unei societăți disciplinare, în care cea mai cumplită pedeapsă era considerată limitarea spațiului, cu o societate de control. Adică, o societate în care vom fi complet controlați, unde și comportamentul nostru social va deveni un motiv de pedeapsă. Am fost deja învățați să purtăm măști și să ne autoizolăm, acum vom fi învățați să ne autodistrugem, în sens social” [4].

Dorind să identificăm problemele cu care s-au confruntat cetățenii și să stabilim principalele evenimente ale anului care a trecut, am desfășurat studiul sociologic Vox Populi „Anul 2020 în opinia populației din Republica Moldova” în cadrul Asociației Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova, care a fost dedicat cercetării factorilor sociali cu impact asupra comportamentului electoral al cetățenilor, precum și a interdependenței proceselor economice, politice și sociale în țară. În cadrul studiului a fost desfășurată ancheta sociologică în bază de chestionar, metodă cantitativă care include sondajul sociologic pe un eșantion național de 1153 respondenți din 87 localități, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, exclusiv regiunea transnistreană, cu o eroare maximală de + 3,0%.

Numărul respondenților care a semnalat modificări negative în economia țării din ultimii 5 ani este cu mult mai mare decât al celor care le apreciază pozitiv. Astfel, 76% din cei chestionați consideră că situația economică a diminuat și doar 4% dintre ei sunt de părere că ea a devenit mai bună. Totodată, 34 la sută dintre persoanele intervievate cred că situația economică a rămas aceeași. Presupunerea că majoritatea populației nu percepe schimbările spre bine s-a dovedit a fi veridică pe parcursul cercetării.

Problemele care alarmează cel mai mult populația sunt următoarele: nivelul scăzut al calității vieții, sărăcia, lipsa banilor, prețuri înalte la produse alimentare și servicii comunale – 36%; Pandemia COVID-19, starea sănătății, activitatea sistemului sanitar, viața și sănătatea medicilor, vaccinarea - 29%; Criza economică, șomajul, lipsa locurilor de muncă, lipsa de politici economice, proiecte, reforme economice eficiente - 27%. Pe poziția a patra, potrivit clasificării problemelor populației, se află: calamitățile naturale, situația din agricultură, lipsa de subsidii, disperarea fermierilor – 23%. Celelalte subiecte au fost menționate mai rar. 20% din respondenți sunt îngrijorați de corupție, situația criminogenă, landromat, furtul miliardului; 18% - situația demografică a țării, migrația excesivă a populației, îndeosebi a tinerilor; 17% - de viitorul copiilor; 12% - de situația politică din țară, calitatea guvernării, activitatea și nivelul scăzut de încredere în legislativul țării, instabilitate politică, alegerile parlamentare anticipate, demisia Guvernului Chicu; 9% - de probleme de infrastructură socială (drumuri rele, apa potabilă, canalizare, gaz, evacuarea gunoiului, starea blocurilor de locuit); 7% - de lipsa coeziunii sociale, divizarea societății după criteriul etnic și cel lingvistic; 6% - de starea sanitară a localităților, situația ecologică, schimbările climatice, râul Nistru; 3% - de alte probleme (problema transnistreană, sistemul de pensionare inechitabil, situația din învățământ, relațiile cu vecinii).

În studiul nostru doar 2% din cei chestionați s-au autoidentificat cu grupul/stratul social înalt (oameni bogați, care au de toate, fără restricții de consum), 11% – cu grupul social mediu (oameni înstăriți, dar care nu-și permit achiziționarea obiectelor de lux), 27% – cu grupul social mai aproape de mediu (oameni nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii), 31% – cu grupul social care are un nivel de trai scăzut și se află la limita supraviețuirii), 26% – cu grupul social de oameni foarte săraci care o duc de azi pe mâine. Aceste rezultate ne confirmă încă o dată faptul că în lipsa unei clase de mijloc înstărite societatea rămâne a fi una vulnerabilă și instabilă. 28% din cei intervievați nu au venituri disponibile suficiente nici pentru a acoperi strictul necesar, 34% dintre ei reușesc să se descurce. Circa $\frac{1}{4}$ consideră că veniturile le ajung pentru un trai decent, dar nu le permit cumpărarea unor bunuri mai scumpe. 10% din respondenți reușesc să procure și unele bunuri costisitoare, dar cu anumite sacrificii pe alte poziții. Doar 2% își permit să cumpere tot ce le trebuie, fără să se limiteze în ceva.

Patru din 10 cetățeni apreciază oarecum eficiente reformele din țara noastră și doar 6 la sută le consideră foarte eficiente, 42% consideră că reformele nu sunt prea eficiente, fiecare al zecelea - deloc eficiente. 3 la sută n-au fost în stare să dea un răspuns concret (vezi Fig.1). Cetățenii au o încredere slabă în instituții și evaluează eficiența lor drept scăzută. Cea mai mare problemă a întregului sistem de aplicare a legii este dependența enormă de factorul politic. Aici este important să se facă distincția dintre instituții precum armata și biserica, care au o autoritate destul de simbolică - și aceasta rămâne de neclintit - și instituțiile care sunt responsabile de gestionarea directă, precum guvernul. Atitudinea societății față de instituții s-a deteriorat considerabil în ultimii ani. Reforma pensiilor și scăderea generală a nivelului de trai au dat lovituri serioase ratingului autorităților.

Aproximativ două treimi din populație aprobă acțiunile autorităților în legătură cu pandemia, iar o treime le dezaprobă. Există o atitudine mai diferențiată față de măsurile individuale. De exemplu, toată lumea a acceptat mai mult sau mai puțin să poarte măști, dar de facto - nu toată lumea le poartă corect.

Oamenii au reacționat cel mai negativ la închiderea întreprinderilor și la amenzi impuse pentru încălcarea restricțiilor - atât la Chișinău, cât și în țară în ansamblu. Acest lucru se datorează faptului că pentru o parte semnificativă a populației, lockdown-ul înseamnă automat o scădere a veniturilor, iar pentru unii chiar și pierderea unui loc de muncă. Doar cele mai moderne sectoare ale economiei pot trece la munca la distanță fără a sacrifica veniturile. Prin urmare, oamenilor le este frică de acest fapt.

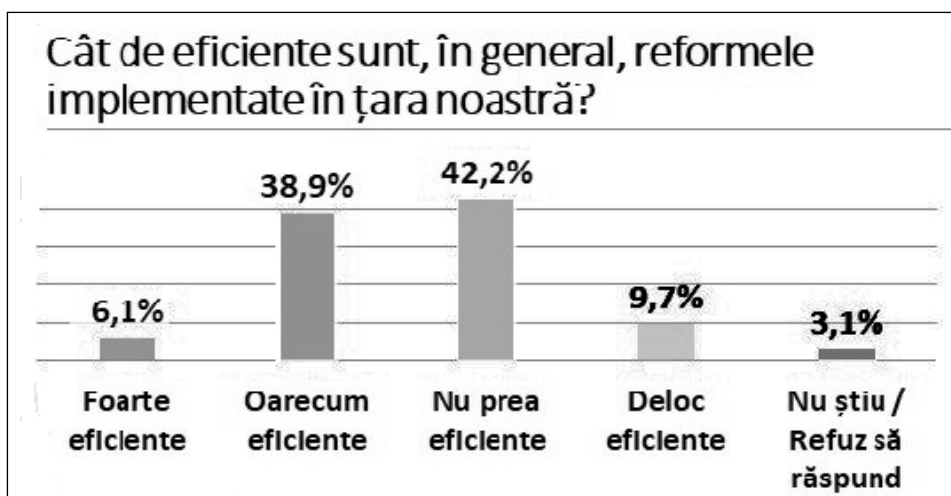

Fig. 1. Eficiența reformelor în viziunea respondenților.
Vox Populi, ianuarie 2021, n=1153 r.

La începutul carantinei, oamenii au intrat în panică, iar alimentele au început să dispară din magazine. Evaluările situației s-au deteriorat brusc. Cu toate acestea, după eliberarea din carantină, oamenii au început să se calmeze, situația nu mai arăta atât de alarmantă. Până în toamnă, acest indicator a revenit aproape la nivelul dinaintea crizei. Dar odată cu începutul celui de-al doilea val, pesimismul a început să crească din nou. Încrederea în instituții a urmat aceeași tendință.

38% dintre cei chestionați au menționat că sunt interesați de politică, 17% sunt foarte interesați, 30% – puțin se interesează de politică, iar alte 11% – nu se interesează deloc. Prin urmare, numărul persoanelor care se interesează de politică este mai mare decât al celor neinteresați. Interesul scăzut pentru politică din partea populației poate fi explicat prin modul cum își desfășoară activitatea partidele politice. Aici putem aduce drept exemplu o apreciere a interesului față de politică în rândul polonezilor, caracteristică societăților postsocialiste, oferită de către sociologul P. Sztompka în „*Sociologia schimbărilor sociale*”. În opinia sa, cetățenii nu au încredere și simt o antipatie față de guvernare, dar cer de la stat îngrijire, protecție socială și alte garanții. „Continuând să manifeste neîncrederea față de putere, cetățenii demon-

strează o pasivitate politică și o apatie, renunțând să participe la alegeri și la diverse partide și asociații” [5].

36% dintre cetățeni consideră că situația social-politică actuală din țară este calmă, liniștită, 23% - sunt de părere opusă, considerând-o tensionată, circa 1/3 n-a sesizat nici un fel de schimbări în acest sens, specificând că situația nu este nici liniștită, nici tensionată, iar 6% nu s-au putut pronunța.

Doar 39 la sută dintre persoanele chestionate consideră că alegerile în Republica Moldova sunt libere și corecte. 4 din 10 le consideră parțial libere și corecte, iar 15% nu sunt de acord cu aceasta. 5 la sută din intervievați nu s-au putut pronunța în acest sens. Doar 42% dintre intervievați consideră că populația Republicii Moldova are acces într-o măsură mare la informație, 13 la sută - într-o măsură foarte mare. Totodată 1/3 din respondenți sunt de părerea că el este limitat, iar 6 la sută consideră că cetățenii n-au acces deloc la informație. 6% dintre cei intervievați n-au fost în stare să se pronunțe la tema dată. Practica electorală, prin care se utilizează un set de metode administrative și financiare (bani, cadouri) de influențare asupra electoratului, complică soluționarea acestei probleme. Nivelul eficienței metodelor date este unul scăzut, deoarece ele nu acționează asupra tuturor grupurilor sociale, iar prin utilizarea permanentă a lor apare deprinderea alegătorilor. De asemenea, multe din ele nu sunt corecte din punct de vedere etic și juridic.

70 la sută dintre respondenți apreciază pozitiv faptul desfășurării în 2021 a unor eventuale alegeri parlamentare anticipate în Republica Moldova. Fiecare al cincilea interviuat apreciază evenimentul respectiv negativ, iar un grup de cetățeni (6%) nu și-a format o opinie în acest sens.

Respondenților li s-a propus, de asemenea și o întrebare de pronostic cu privire la caracterul modificărilor situației economice a propriei familii peste un an. 29% dintre persoanele intervievate consideră că peste un an familia sa va trăi mai bine, 5% - mult mai bine. Fiecare al cincilea respondent consideră că familia lui o va duce mai rău, 9% - foarte rău. Deși 29% dintre respondenți n-au fost în stare să răspundă concret la întrebarea cum se va schimba viața familiilor lor peste un an, însă în rândul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte impunătoare de persoane optimiste. Speranțele pentru o viață mai bună a familiilor lor sunt caracteristice mai mult bărbaților, persoanelor cu studii superioare, tinerilor și, bineînțeles, celor a căror situație materială este bună deja astăzi. Și totuși, respondenții nu sunt destul de coerenți în gândirea lor: o mare parte dintre aceștia consideră că țara se dezvoltă pe un făgaș greșit, dar speră la un viitor mai bun.

Circa 1/5 dintre respondenți consideră comunitatea în care locuiesc drept unită și 12% - foarte unită. În același timp, 34% consideră comunitatea nu prea unită, iar 28% - deloc unită. Nu au știut să răspundă 6% din cei chestionați (Vezi Fig.2). 17% dintre respondenți consideră că relațiile dintre diverse grupuri etnice din localitatea lor sunt bune și 9% - foarte bune. Mai puțin de o treime din respondenți (29%) consideră că aceste relații nu sunt nici bune, nici rele. 21% dintre chestionați consideră că relațiile sunt rele, iar 19% - foarte rele. 5% nu au știut să dea un răspuns la această

întrebare. Statul și organizațiile societății civile ar trebui să se implice în fortificarea coeziunii și conștiinței de coeziune socială în societatea Republicii Moldova prin formarea unui cadru de identificare civică, de natură să apropie diferite segmente de cetățeni, dincolo de diferențele etnice, sociale, de gen și vârstă.

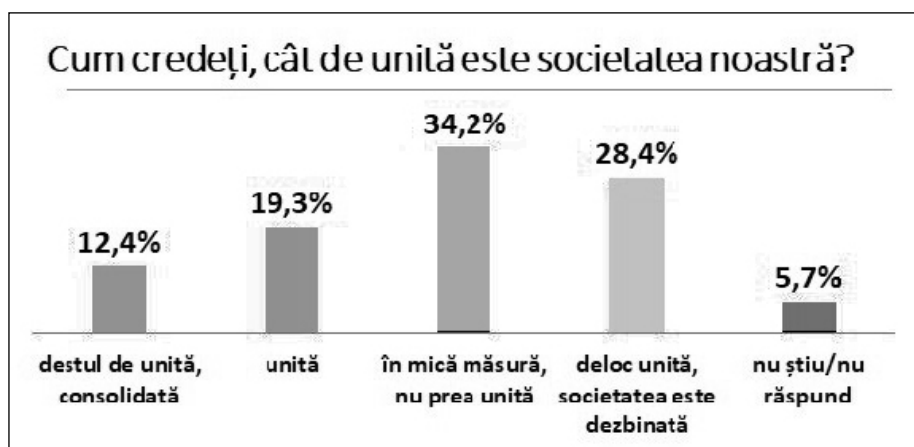

Fig. 2. Gradul de coeziune socială în viziunea respondenților.
Vox Populi, ianuarie 2021, n=1153r.

Mai mult ca atât, ar fi oportună elaborarea unui proiect de țară, elaborarea unui cadru de trai comun la care ar subscrie și ar contribui majoritatea cetățenilor. Potrivit respondenților, pentru o coeziune socială mai puternică ar trebui să se ridice nivelul de bunăstare, care ar contribui la sporirea gradului de încredere în guvernare și a nivelului de cultură și activism civic.

Fiind întrebați dacă copiii lor vor avea un nivel de trai mai bun sau mai rău comparativ cu cel al părinților, 30% dintre respondenți consideră că vor trăi mai bine copiii lor, 16% – mult mai bine. 12% dintre respondenți consideră că o vor duce mai rău copiii lor, 9% – foarte rău. Deși $\frac{1}{4}$ dintre respondenți n-au fost în stare să răspundă limpede la întrebarea cum o vor duce copiii lor, totuși în rândul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte impunătoare de persoane optimiste.

Opțiunile respondenților pentru Uniunea Europeană și Uniunea Economică Euroasiatică s-au divizat în mod egal: câte 40% dintre respondenți optează pentru Uniunea Europeană și pentru Uniunea Economică Euroasiatică. 8% n-ar participa la vot, iar 12% dintre persoanele intervievate n-au fost în stare să se exprime concret pentru ce ar opta în cadrul unui eventual referendum cu privire la direcția de dezvoltare.

Dacă duminica următoare ar avea loc un referendum privind aderarea Republicii Moldova la NATO, doar $\frac{1}{4}$ dintre respondenți s-ar pronunța pentru această opțiune, majoritatea 57% – împotriva, iar 8% dintre ei n-ar participa la vot. 4% nu sesizează dacă este necesar ca Republica Moldova să adere la NATO. Există, de asemenea, un grup de persoane care în general nu știu ce reprezintă structura internațională NATO (5%).

Fiecare respondent a fost rugat să numească câte trei evenimente semnificative ale anului 2020. Astfel, evenimentul principal al anului 2020 este considerat de populație

pandemia de COVID-19 și sacrificiul medicilor – 44%. Aici au fost menționate aspecte precum: situația de carantină și lupta medicilor cu virusul, infectarea a 500 de mii și decesul a circa 3 mii de cetățeni, ajutoarele de peste hotare din partea României, Federației Ruse, Chinei etc., majorarea salariilor pentru medici. Se presupune că consecințele pandemiei se vor extinde pe termen lung. Cel puțin, experiența omenirii de la începutul secolului XX, când a avut loc epidemia de gripă spaniolă, a demonstrat că a existat un impact negativ asupra încrederii sociale, care a persistat cel puțin o generație [1].

Pe locul al doilea s-au plasat alegerile prezidențiale și investirea Maiei Sandu la 24 decembrie 2020 în funcția de Președinte al Republicii Moldova. Tot aici s-a menționat: susținerea Maiei Sandu în turul II de către Renato Usatii și unioniști; votul diasporei și a cetățenilor din regiunea transnistrenă, declarațiile Maiei Sandu privind evacuarea trupelor rusești dislocate în partea stângă a Nistrului – 39%.

Locul al treilea în ierarhia evenimentelor anului în viziunea populației a fost ocupat de calamitățile naturale, seceta și grevele, acțiunile de protest și cerințele înaintate de fermieri pe parcursul anului 2020, asaltul parlamentului cu scopul de a primi compensații și a nu achita impozite la stat - 36%. În ultimii ani a crescut îngrijorarea cu privire la problemele de mediu. Respondenții nu vorbesc aici despre schimbările climatice globale, ca în Occident, ci despre poluarea mediului, problema reciclării deșeurilor etc. Respondenții nu sunt siguri dacă în țară vor crește spiritele protestatate. Pe de o parte, pe fundalul creșterii generale a pesimismului, nu ar trebui să ne așteptăm la o scădere a activității de protest. Pe de altă parte, mult va depinde de reacția autorităților. Acolo unde se fac concesii, protestul se risipește repede. Unde nu se duce cont de doleanțele protestatarilor, dimpotrivă, începe să escaladeze conflictul, așa cum a fost la alegerile prezidențiale din 2020. Același lucru s-a întâmplat în cazul protestelor agricultorilor. S-a târăganat luarea unor decizii și, ca urmare, protestul s-a desfășurat câteva luni.

Pe locul al patrulea s-a plasat lupta cu corupția: activitatea și declarațiile Procurorului General al Republicii Moldova pe parcursul anului 2020; activitatea comisiilor parlamentare privind landromatul rusesc, aeroportul Chișinău și furtul miliardului; tentativele nereușite de a întoarce miliardul furat; eliberarea din detenție a lui Veaceslav Platon - 22%.

Locul al cincilea a fost ocupat de activitatea ex-Președintelui Republicii Moldova Igor Dodon și activitatea PSRM: organizarea forumului economic moldo-rus; congresul PSRM și realergerea în funcția de președinte a lui Igor Dodon; activități de binefacere, proiecte sociale, proiecte de infrastructură, relațiile moldo-ruse, blocarea creditului rusesc - 20%.

Pe locul al șaselea s-a plasat activitatea guvernului tehnocrat Ion Chicu: tentativele de a-l trimite în demisie, gestionarea crizei și măsurile anticovid întreprinse de Guvern pe parcursul anului 2020, tratativele Guvernului cu agricultorii, demisia „Guvernului catastrofa” și încercările umiltoare de a-l convige să mai gestioneze puțin țara - 13%.

Locul al șaptelea a fost ocupat de activitatea Parlamentului Republicii Moldova: adoptarea *îm* regim de urgență a bugetului pentru anul 2021 și a unor legi de mare importanță, lupta pentru Serviciul de Informație și Securitate, traseismul politic și formarea fracțiunilor Pro-Moldova și Pentru Moldova, legea cu privire la reducerea vârstei de pensionare, funcționarea limbilor și a antipropagandei rusești - 12%.

Pe locul opt s-a plasat activitatea Partidului "Șor": proiectele implementate în localități, concerte desfășurate la Orhei, activitatea Orheilandului pe timp de pandemie - 10%. Locul al nouălea a fost ocupat de relațiile moldo-române: construcția gazoductului Iași-Chișinău, vizita Președintelui Klaus Iohannis la Chișinău. Pe a zecea poziție în ierarhia evenimentelor anului s-au plasat alegerile parlamentare din România și succesul Partidului AUR - 6%.

De asemenea, au fost nominalizate și alte evenimente: situația de pe piața de asigurări, activitatea Curții Constituționale, scorul modest obținut de Andrei Năstase la alegerile prezidențiale, ajutorul acordat păturilor vulnerabile și persoanelor nevoiașe; revenirea Stadionului Republican în proprietatea statului, alegerile pe Circumscripția 32 Hâncești, reparația grădinițelor și a școlilor de către Guvernul României, acțiunile de protest ale automobiliștilor care transportă colete peste hotarele țării etc. - 4%.

Respondenților li s-a propus să evalueze cum a fost pentru ei anul 2020 comparativ cu anul 2019. Astfel, circa ½ dintre respondenți au menționat că anul 2020 a fost mai greu pentru ei decât 2019, peste 1/3 dintre cei chestionați n-au sesizat nici un fel de schimbări și doar fiecare al zecelea interviuat a specificat că anul 2020 a fost mai ușor decât cel precedent. O bună parte din respondenți speră că anul 2021 va fi mai bun. Mulți susțin că datorită imunizării pandemia ar putea să se "retragă" anul acesta. Dar o mare parte din optimismul față de anul 2021 nu se datorează evaluării raționale, ci speranței inerente a oamenilor pentru un viitor mai bun. Respondenții adesea oferă explicația că anul trecut a fost un an bisect, ceea ce înseamnă că anul 2021 ar trebui să fie mai ușor prin definiție.

Analizând evenimentele pe care respondenții le menționează ca fiind cele mai importante, concluzionăm că ineficiența reformelor din țara noastră poate fi măsurată prin atitudinea populației privind rezultatele reformelor, sărăcia, șomajul, migrația excesivă a populației, infrastructura socială precară. Problemele stabilite de respondenți generează un nivel sporit de disperare și apatie în societate.

În Republica Moldova nu există o relație clară între educație, ocupație, venituri, proprietate, mod și stil de viață care facilitează identificarea claselor sociale. Pentru a înțelege cum s-a ajuns la un asemenea nivel de sărăcie și inechitate socială, considerăm că nu este de ajuns să facem trimiteri la slăbiciunea și ineficiența principalelor instituții ale statului, dar se cere un recurs istoric ce ne va scoate în evidență etapele și esența stratificării sociale până la proclamarea independenței Republicii Moldova.

Cetățenii consideră că sărăcia poate fi eradicată prin schimbarea atitudinii față de popor, prin creșterea încrederii în ziua de mâine, prin schimbarea motivației față de muncă, de a reveni la tradițiile de a munci calitativ și sârguincios. Astfel, frustrările față de participarea moldovenilor la construcția URSS-ului se vor transfera și asupra

integrării europene. Unii respondenți s-au exprimat că, dacă până la independența de sărăcia noastră se făceau vinovați rușii, atunci mâine cu siguranță vor deveni europenii, deoarece e mai simplu să dai vina pe cineva de insuccesele proprii decât să-ți rezolvi problemele.

În Republica Moldova există disproporții social-economice acute. Ele se manifestă, în special, în inegalitatea economică semnificativă, observată în toate domeniile societății: pe regiuni, după venituri, consum, repartizarea proprietății, precum și după capitalul uman și social disponibil, există un grad ridicat de inegalitate în toate profilurile. Faptul dat reprezintă o amenințare reală la adresa securității sociale a țării.

De aceea, indicatorii cantitativi și calitativi ai inegalității trebuie să devină un punct de referință esențial pentru coordonarea politicilor economice și sociale. Problema decalajului dintre păturile superioare și cele inferioare ale societății nu pot fi rezolvate fără o revizuire a relațiilor distributive, în scopul majorării poverii fiscale asupra veniturilor excesive și majorării veniturilor persoanelor sărace la normele social acceptate. În această legătură rolul reglementator al statului are o importanță-cheie, se poate spune chiar excepțională. El nu trebuie să se înlăture de la cele mai acute probleme sociale. În țările Europei Centrale și de Sud-Est, precum Țările Baltice, unde reformele s-au efectuat cu cel mai mare succes, statul acționa în diferite direcții pentru a menține inegalitatea sub control.

În Republica Moldova, factorii economici au dus la o diviziune extremă a societății, au suprimat dezvoltarea agriculturii, industriei și producției de bunuri. Factorii economici nu au creat condiții pentru dezvoltarea afacerilor și creșterea nivelului de trai al populației. Factorii sociali dovedesc locuri de muncă insuficiente, nivelul înalt al corupției și impotența justiției. În aceste condiții, generațiile tinere caută oportunități în afara țării, în timp ce bătrânii sunt ostatici ai crizei în sectoarele financiare și economice, întrucât organele de conducere vor promova în continuare politici austere.

Ce i-ar putea uni pe toți locuitorii Moldovei? În viziunea noastră, pentru fiecare cetățean al Republicii Moldova este actuală ideea bunăstării și înțelegerii reciproce. Este necesară utilizarea unei idei naționale drept bază pentru un consens național și o platformă cu scopuri bine stabilite în vederea realizării reformelor. Este necesară o idee națională care ar schimba accentele de la aspectul etnocultural spre aspectul politic. Aceasta trebuie să se bazeze pe formarea în cadrul societății noastre a națiunii civice, caracterizată de respectul reciproc dintre diferite etnii și spiritul constructiv al relației cetățean – stat.

În acest sens, P. Varzari menționează că stabilitatea politică a societății moldovenești și dezvoltarea ei pe o cale durabilă va fi posibilă numai cu condiția ca cultura politică democratică să capete noi dimensiuni de dezvoltare și să devină o trăsătură definitorie pentru toți cetățenii, indiferent de starea socială și convingerile lor politice [3].

În pofida faptului că elita politică din Republica Moldova devine mai tânără, mai feminizată și chiar mai profesionistă, totuși ea rămâne a fi destul de închisă și corporatistă, dominată de interese înguste de grup. Ea reprezintă o structură destul de contradictorie: aceasta are o imagine destul de favorabilă și progresistă, însă la moment

se caracterizează printr-o funcționalitate și eficiență redusă. De asemenea, o problemă a procesului de recrutare a elitei politice autohtone rămâne necorespunderea procedurii de selecție a cadrelor guvernamentale vizavi de principiul meritocrației. Sperăm ca pe viitor, atât profilul social al guvernanților, cât și acțiunile lor vor corespunde mai mult nevoilor societății.

Provocarea-cheie în perioada următoare va fi lupta pentru vaccin. Și aici este interesant modul în care conducerea țării va ieși din situație. Va fi, de asemenea, un an de criză guvernamentală, care se va transforma într-o criză politică, deoarece nu mai există nici o majoritate care ar lua deciziile. Forțele politice vor veni cu opțiuni de coaliție, sau va avea loc dizolvarea timpurie a parlamentului.

În teritoriu vom vedea în continuare consolidarea elitelor locale. Primarii unor orașe vor tinde spre lărgirea bazinelor electorale, fapt ce le va permite să lupte mai eficient pentru putere. În lume deja se preconizează schimbări majore, ce pot fi apreciate drept o tranziție paradigmatică, în care lupta pentru influența și controlul asupra oamenilor este intensificată cu ajutorul tehnologiilor digitale.

Situația economică și socială de astăzi din Republica Moldova, în pofida complexității sale, nu este obiectiv fatală. Ea poate și trebuie să fie remediată prin elaborarea și realizarea unei politici sociale de stat științific și sistemic argumentate. Elaborarea politicilor economice, sociale, culturale, de mediu este prerogativa instituțiilor de guvernământ, prioritatea spațiului politic.

Cercetările cantitative și calitative care stau la baza studiului efectuat ne permit să dezvoltăm câteva concluzii bazate pe date empirice obținute din analiza opiniilor cetățenilor, prezentate în interviuri individuale și în focus-grupuri. Avem speranța că studiile vor contribui la conștientizarea proceselor dinamice ale reformelor socioeconomice și a rezultatelor acestora. Acest rezultat va servi la raționalizarea activităților de transmitere a deciziilor prin reforma societății din Republica Moldova în contextul lumii globalizate și al manifestărilor locale ale intereselor geopolitice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aassve A., Alfani G., Gandolfi F. Epidemics and Trust: The Case of the Spanish Flu. Working Papers 661. IGIER (Innocenzo Gasparini Institute for Economic Research), Milano, MI: Bocconi University. 2020.
2. Time magazine has declared 2020 the "worst year ever," drawing a red "X" over the year on its latest cover. <https://www.independent.co.uk/life-style/time-2020-worst-year-ever-red-x-cover-b1767562.html> (vizitat la 31.03.2021)
3. Varzari P., Tăbîrță S. Cultura politică în societățile postcomuniste: realități și perspective. În: MOLDOSCOPIE. Probleme de analiză politică, 2003, nr. XXI, p. 175-187.
4. Итоги 2020 года от «Украинского Института политики» <https://uiamp.org.ua/itogi-2020-goda-ot-ukrain-skogo-instituta-politiki> (vizitat la 31.03.2021)
5. Штомпка П. Социология социальных изменений. Москва : Аспект Пресс, 1996.

INFLUENȚE ȘI IMPLICAȚII ALE PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA FAMILIILOR CU COPII¹

THE COVID-19 PANDEMIC INFLUENCES AND IMPLICATIONS ON FAMILIES WITH CHILDREN

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.10>

CZU: 316.356.2:616-036.21

Inga CHISTRUGA-SÎNCHEVICI, *doctor în sociologie,*
Institutul Național de Cercetări Economice,
Centrul de Cercetări Demografice,
i_sinchevici@yahoo.com

Rezumat

Situația creată de pandemia COVID-19 este incertă și plină de provocări pentru întreaga populație, îndeosebi pentru familiile cu copii. Articolul este elaborat în baza studiului ”Impactul Pandemiei COVID-19 asupra familiei” realizat în cadrul Proiectului Atenuarea efectelor negative ale pandemiei COVID-19 asupra familiei implementat de CCD din cadrul INCE. Metoda de cercetare aplicată a fost interviul sociologic semi-structurat cu părinți cu copii cu vârsta sub 18 ani. În contextul actual, respondenții au subliniat că resimt gravitatea situației și consecințele esențiale care au survenit odată cu declanșarea pandemiei. Potrivit datelor studiului, unele familii se confruntă cu dificultăți financiare severe generate de pierderea locurilor de muncă și diminuarea veniturilor. Sistarea activității instituțiilor de învățământ și a instituțiilor preșcolare în țara noastră au generat o serie de probleme privind asigurarea copiilor cu educație și îngrijire sigură și de calitate. Familiile nu dispun însă totdeauna de capacitățile și resursele necesare adaptării la noile condiții, iar pentru a face față situației precare familiile au adoptat frecvent strategii care nu întotdeauna s-au dovedit a fi adecvate.

Cuvinte-cheie: familie, copii, sănătate, pandemie COVID-19, instabilitate.

Summary

The situation created by pandemic COVID-19 is uncertain and full of challenges for the population and especially for families with children. The article is written based on the study „ The COVID-19 pandemic impact on the family”, realized within the framework of the project „ The attenuation of the COVID-19 pandemic negative effects on the family „ implemented by the DRC. The applied research method was the sociological semi-structured interview with parents that have children under the age of 18. In the actual circumstances, the respondents have underlined that they experience the gravity of the situation and the essential consequences that started with the pandemic. According to the data of the study, some families face serious financial difficulties caused by the loss of jobs and decreases in income. The school and kindergartens shut down have produced a series of problems in our country concerning the provision of children with education, safe and qualitative care. The families don't have all the abilities and necessary resources to adapt to new conditions, but the families have often adopted some strategies to confront the poor situation which didn't always prove to be appropriate.

Keywords: family, children, health, pandemic COVID-19, instability.

Pandemia COVID 19 are un impact major asupra instituției familiei și funcțiilor acesteia. Situația actuală este pentru familii mai mult decât o criză de sănătate, în mare parte este un proces spontan și puțin controlat, generând incertitudine și tensiuni. Familiile din Republica Moldova întâmpinau dificultăți sociale și economice și până

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.27/COV „Atenuarea efectelor negative ale pandemiei COVID-19 asupra familiilor” (2020-2021) finanțat prin ANCD.

la pandemia de COVID-19, însă odată cu declanșarea acesteia problemele s-au amplificat, creând incertitudine în planificarea viitorului.

Articolul este elaborat în baza studiului "Impactul Pandemiei COVID-19 asupra familiei" realizat în cadrul *Proiectului Atenuarea efectelor negative ale pandemiei Covid-19 asupra familiei* implementat de Centrul de Cercetări Demografice din cadrul INCE. Metoda de cercetare aplicată a fost interviul sociologic semi-structurat cu părinți cu copii cu vârsta sub 18 ani.

Pandemia a generat în rândul populației anxietate, temeri legate de starea sănătății și presiuni financiare și sociale. De asemenea, izolarea impusă de situația pandemică a contribuit la creșterea presiunii emoționale. "Am frică de covid, știu persoane care s-au îmbolnăvit, dar nu poți trăi doar cu frica aceasta, viața continuă" I_19. "Am avut frică, spaimă pentru copii și părinți ca nu cumva se îmbolnăvească" I_23. "Această pandemie ne-a distrus într-o oarecare măsură emoțional, ne-a afectat starea de spirit" I_43. "La început am fost foarte panicată. Psihologic foarte mult m-a afectat. Am făcut rezerve mari de mâncare pentru familie" I_20. "Din cauza fricii, cred, am avut nevoie de consiliere psihologică, și nu numai eu, cunosc așa persoane care aveau o frică totală, nu ieșeau din casă și cu nimeni nu comunicau" I_26. Datele cercetării "Influența pandemiei COVID-19 asupra gospodăriei" în trimestrul III 2020 confirmă această realitate, relevând că 38,5% din respondenți ca urmare a pandemiei de COVID-19 s-au confruntat cu depresie, stres și anxietate [1]. Distanțarea și izolarea socială au afectat și relațiile sociale, "oamenii au devenit mai răi, mai invidioși, lumea s-a schimbat, se feresc unul de altu" I_21.

Epidemia actuală a devenit rapid o criză socioeconomică care a afectat profund oamenii. Starea de urgență din perioada martie – mai 2020 și apoi starea de urgență în sănătate publică au impus peste trei luni de distanțare socială, ceea ce a dus la închiderea multor activități economice și diminuarea veniturilor populației. Astfel, în cadrul studiului au fost identificate frecvente situații de sistare a activității economice, dar și situații de concediere din cont propriu. Datele studiului ne-a permis stabilirea categoriilor de familii în funcție de repercusiunile economice ale pandemiei resimțite în timpul carantinei:

1. Familii pentru care pandemia COVID a avut un impact semnificativ, agravând situația economică, din considerentul că aceasta era șubredă și până la pandemie. Această categorie cuprinde familiile vulnerabile, familiile monoparentale, fără un loc de muncă sigur și permanent, fără locuință proprie.

2. Familii pentru care carantina a reprezentat un șoc semnificativ și s-au confruntat cu probleme financiare serioase. Aici se includ familiile în cadrul cărora adulților li s-a sistat activitatea economică și profesională și nu au beneficiat de suport (alocație de șomaj, ajutor social).

3. Familii care au resimțit impactul economic într-o măsură redusă datorită suportului părinților, rudelor aflate la muncă peste hotare, economiilor acumulate anterior.

4. Familii care nu au identificat repercusiuni economice generate de pandemie – sunt familiile în cadrul cărora activitatea economică și profesională a adulților nu a fost întreruptă, nu aveau credite bancare/datorii, dispuneau de propria locuință.

Reziliența, sau altfel spus capacitatea de a reveni la normalitate după suferința unui eșec (emoțional, economic, etc.), reprezintă o trăsătură personală valoroasă care îi echipează pe oameni să facă față problemelor aduse de pandemie. Astfel, după ieșirea din perioada de urgență și reluarea unor activități economice, pentru unele familii situația economică s-a ameliorat. Astfel, la etapa actuală, din perspectiva implicațiilor economice ale pandemiei asupra familiei, distingem următoarele tipuri:

1. Familii caracterizate prin revenirea la stabilitate. *”Deja revenim la normal, atât eu cât și soțul primim salariile integral și ne ajunge pentru facturi și mâncare”* I_27.

2. Familii în care situația economică se ameliorează dar continuă să fie precară. *”Chiar și după carantină este dificil să facem față cheltuielilor și problemelor din cauza instabilității salariului, epuizării economiilor, dar totuși puțin mai ușor față de perioada când carantina era strictă”* I_25.

3. Familii care continuă să se afle în situație de risc din cauza sistării activității economice și profesionale (au intrat în șomaj tehnic, au pierdut locul de muncă). *”Am sistat de jumătate de an activitatea la local, am anulat toate programările”* I_36.

La acest aspect constatăm că nivelul de reziliență este mai redus în rândul lucrătorilor independenți care nu și-au reluat activitatea profesională și în rândul persoanelor care se confruntau cu probleme de încadrare în câmpul muncii și până la pandemia de COVID-19.

Pandemia de COVID-19 are implicații profunde asupra modului în care oamenii muncesc. În ceea ce privește încadrarea în câmpul muncii, au fost identificate diverse situații:

Sistarea activității economice (întreprinzători). *”Am stat acasă 2 luni, nu ne-a plătit nimeni nimic. Când ai afacere proprie – nu lucrezi, nu ai”* I_19. *”Am propia mea sală de nunți și am sistat activitatea până la anul viitor”* I_39. *”În primele 2 săptămâni doar se micșorase numărul orelor de muncă, ca mai apoi să ne fie sistată activitatea definitiv, respectiv 2 luni de zile nu am activat deloc. Eu fiind mamă singură a trei copii, nu aveam resurse financiare de a-i întreține, au fost momente când nici pentru alimente nu mai aveam bani”* I_35. *”Soțul meu pe timpul pandemiei și-a pierdut și el locul de muncă, deoarece firma în care lucra a falimentat din cauza lipsei de comenzi”* I_41.

Șomaj tehnic. *”Când în aprilie i-au dat soțului salariul de 1000 lei, am rămas șocați. Aceasta s-a întâmplat, fiindcă a fost nevoit să stea în concediu tehnic”* I_20. Alte studii în domeniu au evidențiat că persoanele de sex masculin într-o măsură mai mare s-au confruntat cu probleme ce țin de încadrarea în câmpul muncii decât femeile. Astfel, în perioada de urgență, mai mulți bărbați au raportat reduceri de salarii sau suspendarea acestuia. Acest fapt se explică prin nivelul mult mai mare al muncii informale (în care bărbații sunt mult mai afectați) [4, p.41].

Concediu din cont propriu. *”Nu am fost forțată să stau acasă, eu sunt nevoită deoarece nu am cu cine lăsa copiii. Am luat concediu de odihnă, apoi din cont propriu”* I_21. *”Când a fost carantină, la noi activitatea s-a întrerupt. Angajatorului i-a fost comod ca să stăm acasă, fiindcă nu era de lucru și ca să nu achite 50% pentru situația de a ne afla în șomaj tehnic. O lună am stat în concediu din cont propriu”* I_27.

Continuarea activităților profesionale la locul de muncă. ”Așa e specificul lucrului, nu avem posibilitate să lucrăm de acasă ca alții, spitalul a lucrat toată perioada” I_24. Respondenții care lucrează în sectorul sănătății au raportat că se simt epuizați fizic și emoțional din cauza solicitărilor survenite în timpul pandemiei. Cei care au continuat să activeze chiar și la începutul pandemiei au avut temeri privind siguranța sănătății și a riscului crescut de a se îmbolnăvi, fiind vorba îndeosebi despre cei din domeniul sănătății și serviciilor, munca cărora este în contact direct cu alți oameni.

Munca la distanță/Munca la domiciliu. ”Unii colegi au lucrat și continuă să lucreze în continuare de acasă, îndeosebi mamele cu copii. Munca lor este foarte eficientă, eu sunt cea care le dau responsabilități și văd că totul se îndeplinește. Se mai plâng că au haine însă nu au unde ieși cu ele, dar asta nu e o problemă mare” I_28. Astfel, experiența de a lucra de acasă în timpul crizei COVID-19 pare să fi fost una pozitivă pentru mai mulți angajați.

Unii respondenți însă au accentuat că s-au confruntat cu problema lipsei/insuficienței tehnicii de lucru. ”Calculatorul de acasă este folosit mai mult de fică la lecții. Atunci când am stat o săptămână acasă, trebuia să lucrez noaptea sau atunci când ea avea pauză” I_28. O altă problemă ce ține de munca la distanță se referă la faptul că cei care practică aceasta se confruntă mai des cu sentimente de izolare decât cei care lucrează la locul de muncă. Astfel, cei care muncesc la domiciliu sunt în imposibilitate de a interacționa cu alți angajați, de a dezvolta relații, de a învăța de la ceilalți, de a primi feed-back și asistență atunci când este necesar [2, p.40]. Alte dezavantaje ale muncii la domiciliu pentru angajați ar fi probabilitatea să simtă că nu îndeplinesc sarcini utile și să se confrunte cu un nivel de solicitare mai mare. Pentru multe femei munca la domiciliu a fost împovărătoare, fiindcă erau nevoite să jongleze între muncă, instruirea la domiciliu a copiilor și îngrijirea acestora în același timp și în același spațiu.

Nu în toate domeniile a fost posibil de lucrat de la distanță. Preponderent, munca la distanță a fost accesibilă femeilor, persoanelor din mediul urban, celor cu nivel de instruire înalt și care activează în sectoare unde această muncă este posibilă (administrație, management).

Datele Barometrului Opinei Publice din iunie 2020 au evidențiat că din totalul respondenților angajați în câmpul muncii 73,9% munceau direct la locul de muncă, 16,3% munceau de acasă și restul 9,8% nu munceau, dar stăteau acasă [3]. Potrivit aceleiași surse, 15,5% din respondenți estimau că probabil ei sau cineva din familie vor pierde locul de muncă, iar 5,5% erau siguri de acest lucru. Respectiv, 34,4% din respondenți au declarat că în ultimele trei luni ei sau membrii familiei care lucrează în Republica Moldova au avut reducere de salariu, iar la 17,8% nu li s-a achitat salariul.

Strategiile adoptate de familiile cu copii pentru a face față provocărilor economice au fost diverse:

Reducerea cheltuielilor familiale la minim. ”Ne-am lipsit de multe bunuri, am consumat mai puține lactate, carne, salamuri. Am mâncat mai mult terciuri și cartofi” I_27.

Chibzuirea asupra deciziei de a face anumite cheltuieli. ”Am început a economisi banii, gândesc bine dacă trebuie să procur ceva, ori mai amân cumpărătura” I_23.

Solicitarea de suport din partea părinților, rudelor. ”Părinții, în loc să-i ajutăm noi, ne-au ajutat ei și cu alimente, și cu bani și cu supravegherea copiilor” I_40.

Vinderea unor bunuri. ”Dat fiind faptul că am avut venituri mai mici, am fost nevoiți să vindem mașina pentru a achita serviciile comunale, a cumpăra mâncare” I_41.

Acumularea de datorii la achitarea serviciilor comunale, nerambursarea ratelor de credit la timp. ”Oamenii alegeau: dacă, de exemplu, de la lumină suntem deconectați, achităm lumina, dacă nu, vom achita atunci când vom avea bani” I_38.

Utilizarea economiilor care erau destinate altor scopuri dar nu cheltuielilor cotidiene. ”Pe perioada pandemiei am folosit economiile familiei - banii care au fost meniți pentru nunta noastră” I_39.

Plecarea la muncă peste hotare a unuia dintre soți. ”Soțul nu a dorit să mai muncească aici cu salariul de șase mii lei. La începutul pandemiei banii ne ajungeau doar pentru achitarea creditului” (I_21).

Toate aceste strategii demonstrează că populația manifestă comportamente dezadaptative în situații financiare precare. În unele studii în domeniu s-a determinat că există o corelație directă dintre insecuritatea financiară și bunăstarea mintală, astfel, cei care au sentimente că situația financiară se va deteriora, s-au simțit mai tensionați și deprimați decât cei care nu se confruntă cu asemenea sentimente [2, p. 26].

Pandemia are efecte profunde asupra bunăstării copiilor, siguranței, intimității, securității lor. Restricțiile impuse de pandemie au contribuit însă la creșterea riscului de expunere a copiilor la conținutul online și petrecerea preponderentă a timpului în telefon, în computer, la televizor. Părinții s-au arătat îngrijorați de durata aflării în fața ecranului considerând că aflarea aceasta prelungită în fața ecranelor a fost determinată de oportunitățile limitate privind activitățile în afara casei pentru ocuparea timpului. ”În timpul școlii ea nici nu avea timp să folosească telefonul, mergea la diferite activități, era ocupată. Acum e foarte greu să o controlez. Deja e tot mai mult cu ochii pe ecran. Toți prietenii ei sunt cu nasul în telefoane” I_20. Un alt aspect evidențiat de către părinți este că în opinia lor copiii din cauza schimbării stilului de viață din cauza pandemiei au devenit dezorganizați. ”Nu mai au regimul de școală, grădiniță, disciplina e alta și sunt mai neordonați” I_21. ”S-a schimbat comportamentul copiilor, ei au devenit mai libertini, a scăzut nivelul de ordonare, fiindcă se trezeau când doreau” I_34.

Absolut toți părinții au declarat că lipsa socializării și comunicării s-a reflectat negativ asupra dezvoltării copilului și reprezintă un motiv de îngrijorare pentru ei. ”Chiar dacă nu prea învață strălucit, la școală au prieteni, discută, mai fac sport. E o problemă serioasă. mai ales că unul din copiii mei e adolescent și are diferite gânduri...” I_24. ”Ei nu socializau direct cu oamenii, erau total lipsiți de contactul direct cu societatea” I_35. ”Dintr-o dată copiii au fost lipsit de prietenii de la grădiniță, au interacționat doar cu noi părinții și acum relațiile cu alți copii necesită o atenție sporită” I_41. ”Din cauza că ei au stat mult în casă, acum cu greu îi scoți din casă” I_26.

Pandemia de COVID-19 a perturbat procesul educațional al copiilor. Astfel, o altă problemă constă în pierderile din domeniul învățării de către tânără generație, lucru care este greu de cuantificat, dar cu repercusiuni asupra dezvoltării capitalului uman. Învățarea la distanță a fost necesară în timpul pandemiei pentru prevenirea răspândirii infecției, dar a reprezentat o sarcină dificilă și pentru profesori, fiindcă nu toți posedau abilitățile necesare pentru această formă de educație.

Cei mai mulți părinți au recunoscut că copiii s-au confruntat cu dificultăți în asimilarea materialului predat. *”Copiii s-au confruntat cu probleme din cauza materialului dificil și neînțelegerea acestuia, fiindcă nu este explicat așa cum se explică față în față”* I_43. *”Nu mai înțelegeau copiii temele, trebuia să le explic eu, dar eu tot nu le știam pe toate. Tema o treceau fugitiv și le dădea tema pentru acasă și fără explicații”* I_33.

O altă problemă a fost că nu toți elevii au avut acces la tehnologia necesară pentru învățarea la distanță și acces bun la internet. *”Am avut o discuție cu diriginta și i-am zis că nu am condiții, tehnica de lucru lipsește. Mi-a spus că aceasta e problema mea. Profesorii nu au luat în calcul posibilitățile noastre, au zis să iau credit să procur calculator, printer. Noi scriam, apoi fotografiam și trimiteam pe foaie, dar nu toți profesorii primeau așa ceva. Din această cauză ne puneau note scăzute și spuneau să ne învățăm să lucrăm”* I_21. *”Avem doar un singur calculator, dar am 2 copii la școală și ne descurcam greu. Ar fi fost bine ca toți să aibă calculatoare și să stea toată lecția să asculte, dar aceasta este situația...noi n-am avut bani pentru încă un calculator”* I_24. *”Ne-am confruntat cu problema, având doar un singur calculator în casă, am fost nevoiți ca unul din copii să se conecteze online prin intermediul telefonului”* I_35. *”Mai persistă problema că nu toți copiii sunt dotați cu tehnică. De pe telefon nu poți realiza toate sarcinile care se solicită”* I_25.

Lipsa spațiului locativ de asemenea a fost menționată drept o problemă esențială cu care atât copiii, cât și părinții s-au confruntat în perioada pandemiei. *”Cu spațiul a fost problemă, era cazul că unul făcea ore în odaie și altul la bucatărie, ca să nu fie gălăgie. Avem puțin spațiu, răsuna și se încurcau unul pe altul”* I_19. *”A fost foarte greu, Doar într-o odaie era greu de făcut și lecțiile online, Era un haos total”* I_21. *”Am avut probleme din cauza spațiului, fiindcă eu lucram online la bucatărie, iar copiii în odaie se ocupau cu activități”* I_34. *”Da, toți acasă, gălăgie, nu erau organizați, una citește tare, alta citește încet. Au fost conflicte. De exemplu, una din fete se închidea într-o cameră să facă lecțiile online, iar celelalte îi trebuia o carte, și făcea gălăgie”* I_33.

Pe lângă aceste dificultăți, părinții au menționat că au observat și careva aspecte pozitive în rândul copiilor odată cu modificările apărute în pandemie, precum creșterea gradului de independență și sporirea nivelului de cunoaștere în ceea ce privește tehnologiile informaționale.

Rolul familiilor în suplinirea atenției școlii este esențial. Datele studiului a evidențiat însă că ceea ce oferă familiile, în acest context, diferă în funcție de nivelul de educație al părinților, de asigurarea economică, nivelul de supraaglomerare, disponibilitatea tehnologiilor informaționale. *”Deseori nu puteam să-i explic corect tema, profesorii au tactica lor de predare, ei sunt și niște psihologi, dar noi explicăm altfel, așa cum înțelegeam eu”* I_23.

Pe măsură ce pandemia a evoluat, instituțiile educaționale au fost închise, lucru care a generat o suprasolicitare a părinților, în mod special a femeilor, accentuând inegalitățile în divizarea responsabilităților de îngrijire [4, p.4]. *”Pentru mine a fost un coșmar, la 9 dimineața trebuia să facem ore la calculator, de aici pe mine mă sunau de la serviciu, fata nu putea lucra singură, frații o deranjau, între timp de la grădiniță ne dădeau lecții. Am avut încărcătură mult mai mare ca de obicei - lucru, mâncare, copii”* I_21. *”Am trecut printr-un calvar cu învățarea online, fiindcă copiii sunt de diferite vârste și evident și sarcinile de la grădiniță erau diferite, ambii au nevoie de ajutor, dar eu eram una, fizic nu reușeam, uneori nu îndeplineam sarcinile expediate de educatori”* I_34. În situații frecvente activitatea profesională a părinților a fost incompatibilă cu îngrijirea copiilor. *”Ceea ce trebuia să facă educatorul, făceam noi, părinții. Repede finalizam orele și în pauză mă ocupam cu el. A trebuit să depun un efort cu mult mai mare”* I_26. *”A fost foarte greu, că eu permanent lucram și nu avea cine să verifice dacă s-au conectat, dacă au făcut temele, așa mai întrebam și eu din când în când”* I_24. De asemenea, părinții au recunoscut că necesitățile de îngrijire au crescut substanțial în perioada de autoizolare socială.

Deși munca la distanță a reprezentat un factor-cheie în asigurarea continuității activității profesionale și un refugiu pentru securitatea fizică a angajaților, cei mai mulți respondenți care munceau de acasă s-au confruntat cu dificultăți de a se concentra asupra sarcinilor de serviciu, recunoscând că din cauza solicitărilor din partea familiei nu aveau posibilitatea să acorde timp suficient activității profesionale.

Mai mulți părinți au menționat necesitatea de a angaja o bonă/dădacă din cauza inactivității instituțiilor educaționale, dar erau/sunt în imposibilitate din cauza veniturilor reduse. *”Azi, o bonă costă minim 6000 lei, salariul meu, dacă aș ieși la lucru, e 8000 lei. Evident, mai bine stau acasă eu cu copilul”* I_20. *”După ce am fost anunțată că grădinița este închisă din cauza pandemiei, am sunat la serviciu ca să previn că nu voi ieși la servici din cauza că nu am cu cine să-i las acasă. Parțial lucram de acasă online, însă permanent mi se cerea să găsesc pe cineva pentru ca să stea cu copiii. Evident cu salariul de 2974 lei nu-mi pot permite o bonă”* I_34. Astfel, situația actuală îi determină pe unii părinți să-și lase copiii fără supraveghere sau să opteze pentru aflarea în concediu de îngrijire a copilului o perioadă mai mare de timp în defavoarea angajării în câmpul muncii.

În perioada pandemiei a crescut și diferența de muncă între sexe. În Republica Moldova, pentru cele mai multe familii a fost și este caracteristică repartizarea tradițională a rolurilor familiale. *”Rolurile gospodărești în familie la noi nu s-au schimbat, eu răspund de copil și treburile casnice, iar soțul de starea noastră financiară”* I_41. În situația în care mai mulți bărbați au stat acasă sau au lucrat/lucrează de acasă, pandemia le-a oferit oportunitatea să participe mai intensiv la îngrijirea copiilor și la treburile casnice. Astfel, în unele familii o parte din sarcinile familiale au fost preluate de către tați, dar pentru o perioadă redusă. *”Cât am stat acasă, soțul a îndeplinit careva responsabilități de ale mele. A ajuns la concluzia că nu e chiar așa de ușor să stai acasă așa cum presupunea el”* I_43. În situațiile în care tatăl s-a implicat în realizarea

unor responsabilități casnice, prepondent acestea au fost lejere (recreative), mama continuând să exercite activități solicitante și care necesită efort și timp (îngrijirea copiilor, menajul). De asemenea, datele studiului au evidențiat că familiile care s-au caracterizat prin implicare echitabilă a soților/părinților în realizarea sarcinilor gospodărești până la pandemie, această situație le-a fost proprie și la etapa actuală. *”Soțul meu și înainte, când întârziam de la serviciu, putea să facă mâncare și să mă aștepte cu mâncare caldă. Ce ține de copil, el și înainte, în măsura posibilităților, avea grijă”* I_26.

Aceste aspecte denotă că pandemia actuală a forțat familiile să încerce să mențină echilibrul familie-muncă cu sprijin exterior redus. Cu școlile și grădinițele închise părinții s-au pomenit a fi singurii responsabili de îngrijirea și educația copiilor. Astfel, asigurarea echilibrului dintre muncă și familie a devenit un deziderat greu de atins.

Din perspectiva relaționării în cadrul familiei, multe familii s-au bucurat de petrecerea timpului în familie, utilizându-l constructiv și găsind activități comune cu partenerul/partenera/copiii/celelelate persoane din casă. Doar o categorie redusă a recunoscut că s-a ciocnit cu înrăutățirea relațiilor cu partenerului de viață, motivul invocat fiind neajunsurile financiare. Un alt aspect identificat este că în familiile cu relațiile conflictuale până la pandemie acestea s-au agravat și mai mult. Totodată, studiul a evidențiat și problema violenței în familie în perioada de pandemie. *”Au apărut mai multe probleme în familie când stau toți acasă. Înainte copiii fugeau la școală de tatăl lor agresiv, dar acum trebuia să-l vadă încă cum organizează cu prietenii lui de pahar petreceri (beții). Copiii mei mai greu învață și învățătoarea mă suna și-mi zicea că copilul dvs. n-a făcut asta, n-a trimis asta, respectiv eu începeam a striga la ei. Și tot așa în fiecare zi. E stresant, nu te bucuri de nimic și copiii se satură de atâta ceartă și nemulțumiri”* I_24. *”Cu soțul mai rău mă împac, s-a făcut mai agresiv”* I_41. Aceasta denotă că cele mai predispușe familii la violență sunt cele cu conflicte persistente, cu dificultăți financiare și cu comportament deviant.

O altă dificultate serioasă cu care s-au confruntat familiile a fost accesul la serviciile din domeniul sănătății. Astfel, unele gospodării au obținut cu întârziere serviciile medicale necesare. *”Tata suferea de 5 ani de hepatită, dar făcea tratament toamna și primăvara. Primăvara aceasta iar trebuia să facă, dar nu a făcut fiindcă nu toți lucrau. Când ne-am adresat din nou, au spus că nu-l pot salva și l-am pierdut. Medicii l-au consultat abia peste 2 luni. A fost prea târziu”* I_19. *”Am avut programare la dentist, fiul de 11 ani are plăcuță, dar am anulat. Nu ne-au permis la oraș, timp de 3 luni nu am fost la ortodont, dar trebuia de mers o dată pe lună”* I_19. *”Eu o dată la fiecare patru luni trebuie să fac un control mai riguros la mamolog. Dar din cauza acestei perioade de carantină am anulat vizitele la medic și nu am putut respecta regula”* I_26. Alții au subliniat că au obținut consultații doar telefonice. *”În perioada carantinei eu și copilul ne-am îmbolnăvit, am telefonat medicul de familie și acesta mi-a spus ce medicamente să administrăm în caz că nu ne trece să sunăm la 112”* I_44. Unii, deși au avut necesitate de a accesa servicii medicale, nu au efectuat aceasta din cauza fricii de a nu se îmbolnăvi în instituțiile medicale. *”Mi-am cumpărat medicamente, că să merg la medic îmi era foarte frică. Nu știai dacă ai siguranța că, ducându-te cu o diagnoză, să nu contactezi alta”* I_25. O parte din

cei intervievați au recurs la instituțiile private pentru servicii medicale, obținându-le doar contraplată. Principalele rezultate ale cercetării “Influența pandemiei COVID-19 asupra gospodăriei” în trimestrul III 2020 a relevat că, cu dificultăți conexe serviciilor de sănătate s-au confruntat gospodăriile sărace. Veniturile pe o persoană ale celor care au menționat aceste dificultăți sunt cu peste 15% mai mici decât ale celor care nu au avut probleme în accesarea serviciilor respective [1].

Pandemia COVID-19 pune presiune enormă asupra bunăstării copiilor și părinților din cauza dificultăților privind încadrarea în câmpul muncii, problemelor financiare, modificărilor în diviziunea muncilor gospodărești. Respectiv, populația continuă să se confrunte și în continuare cu anxietate și incertitudine cu privire la viitor și nu dispun de capacitățile și resursele necesare pentru a se adapta noilor condiții. Autorii unor studii internaționale au ajuns la concluzia că nivelul de satisfacție a vieții este mult mai mic decât cel măsurat înainte de criză, în special pentru tineri [2]. Înțelegerea acestor implicații este importantă pentru factorii de decizie în scopul elaborării unor măsuri de protecție a populației bazate pe dovezi.

Lipsa măsurilor de susținere socioeconomică a populației din partea autorităților a fost resimțită semnificativ de către populație. Datele BOP din octombrie 2020 au evidențiat că 44,9% din respondenți considerau că autoritățile Republicii Moldova au gestionat rău și foarte rău pandemia de COVID 19 [3]. Pandemia de COVID-19 a lovit în capitalul uman. Orice întrerupere a acumulării de capital uman care survine la etapa actuală din cauza pandemiei presupune pe termen lung consecințe semnificative în educația și sănătatea populației. Recuperarea capitalului uman după o pandemie este posibilă numai în cazul în care guvernele iau măsuri drastice [5].

În concluzie menționăm, prioritar sunt necesare politici care să identifice și să susțină eficient categoriile de familii puternic afectate din pandemie, îndeosebi cele în care soții nu și-au reluat activitatea sau au reluat-o parțial (HoReCa, transport) pentru a amortiza impactul economic asupra funcționalității familiilor. O mare parte din populație necesită un plus de sprijin pentru a reveni la normal și pentru a face față problemelor aduse de pandemie.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Biroul Național de Statistică. Principalele rezultate ale cercetării “Influența pandemiei COVID-19 asupra gospodăriei” în trimestrul III 2020. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6859>
2. Eurofound. Living, working and COVID-19. COVID-19 series. Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20059en.pdf
3. Institutul de Politici Publice. Barometrul Opiniei Publice. <http://bop.ipp.md/>
4. UN WOMEN. Analiza impactului COVID-19 asupra rolurilor de gen. Chișinău, 2020. https://tandis.odihr.pl/bitstream/20.500.12389/22645/3/22645_RO.pdf
5. Всемирный банк. COVID-19 и человеческий капитал. Доклад об экономике региона Европы и Центральной Азии, осень 2020 года. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/34518/211643RU.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

EXPERIENȚA FAMILIEI ÎN GESTIONAREA PROBLEMELOR EDUCAȚIEI DE LA DISTANȚĂ ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19¹

FAMILY EXPERIENCE IN MANAGING DISTANCE EDUCATION PROBLEMS IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.11>

CZU: 37.018.43

Tatiana MĂRGĂRINT, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Centrul de Cercetări Demografice,
margarinttatiana@yahoo.com

Rezumat

În acest articol ne propunem să analizăm cum reușesc familiile să depășească provocările apărute privind școala de la distanță în contextul pandemiei COVID-19 care vine cu noi cerințe și opțiuni. Menționăm situația grea a familiilor cărora le este dificil de a asigura necesarul pentru studiile online din cauza situației economice precare în care se află, sau/și număr mare de copii în familie, dar și cunoștințe minime de a-i ghida pe copiii lor în ceea ce ține de instruire și educație. Părinții vorbesc despre mijloacele tehnice absente sau insuficient de performante pe care le dețin, absența unui spațiu personal pentru elevii care învață de acasă etc. În aceste cazuri este necesar de intervenit pentru a nu lăsa nici un copil în afara educației.

Cuvinte-cheie: familie, elevi, părinți, școală la distanță, pandemia COVID-19, învățământ general.

Summary

In this article we aim to analyze how families manage to overcome the challenges of distance schooling in the context of the COVID-19 pandemic that comes with new requirements and options. We mention the difficult situation of families who find it difficult to ensure the necessary for online studies due to the precarious economic situation they are in, and/or large number of children in the family but also minimal knowledge to guide their children in terms of training and education. Parents talk about the technical means absent or insufficiently performing that they have, the absence of a personal space for students learning from home, etc. In these cases it is necessary to intervene in order not to leave any child out of education.

Keywords: family, pupils, parents, distance school, COVID-19 pandemic, general education.

Pandemia COVID-19 a condiționat unele instituții de învățământ din Republica Moldova să desfășoare lecțiile atât cu prezență fizică, cât și la distanță, iar părinții și elevii au fost nevoiți să se adapteze peste noapte la această situație. În acest articol ne propunem să identificăm experiența familiilor cu elevi în gestionarea provocărilor apărute în perioada școlii de la distanță. Pe data de 1 septembrie 2020 a început un nou an școlar care este diferit de 1 septembrie 2019, când forma de studii a fost aceeași pentru toți elevii din instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal. În legătură cu situația pandemică, în unele instituții de învățământ, în anumite situații,

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.27/COV „Atenuarea efectelor negative ale pandemiei COVID-19 asupra familiilor” (2020-2021) finanțat prin ANCD.

lecțiile sunt organizate atât cu prezență fizică, cât și la distanță². La începutul anului de studii 2020-2021 au fost înscriși 334,4 mii elevi, dintre care în învățământul primar au fost cuprinși 41,1% din numărul total de elevi, în învățământul gimnazial - 47,8% și în cel liceal - 11,1%. Toți elevii au trebuit să se conformeze organizării procesului educațional la distanță cu elemente ale învățământului față în față în contextul epidemiologic de COVID-19 [1].

Procesul instruirii și educației se realizează în cadrul principalelor instituții sociale - familia și școala. În literatura de specialitate, familia este prezentată ca principala instanță educativă în crearea ființei sociale cu prezența acțiunii generației adulte asupra generației tinere, adulții fiind cunoscătorii și purtătorii sistemului de valori-norme-reguli specifice colectivității [2]. Parteneriatul dintre școală-familie este important în managementul oricărei instituții de învățământ general și ca rezultat putem avea educație de calitate pentru fiecare elev. Astăzi, de interes major este problema experienței familiei în procesul soluționării provocărilor școlii la distanță în contextul pandemiei COVID-19 și acțiunilor concrete de gestionare cu bine a perioadei date.

Experiența familiei, elevilor și profesorilor privind procesul educației pe perioada pandemiei COVID-19 este analizată de diferiți cercetători în diferite spații din perspectivă sociologică, antropologică, pedagogică, filosofică etc. Diverse studii în domeniu realizate în ultimul an confirmă că distanțarea socială a deconectat milioane de copii de educația tradițională și a lăsat puțin timp părinților să se pregătească pentru a organiza educația copiilor lor acasă. Se atestă că aproape 50% dintre părinți se simt copleșiți de responsabilitatea de a educa copiii acasă, iar 1 din 4 părinți simte că nu are resursele necesare să asigure educația copilului acasă [3]. Printre dificultățile resimțite de elevi în realizarea activităților la distanță sunt evidențiate în special: dificultățile tehnice, lipsa obișnuinței de a învăța cu ajutorul noilor tehnologii, nivelul insuficient al competențelor digitale, lipsa unui dispozitiv adecvat, lipsa unui program bine structurat, lipsa controlului și monitorizării constante a activității lor, acces limitat la Internet, lipsa suportului/ lipsa de interes/ interdicții din partea adulților [4, p.37].

---

² În Ordinul nr.840 din data de 13.08.2020 *Cu privire la organizarea anului de studii 2020-2021 în învățământul general* sunt descrise 7 modele pentru organizarea procesului educațional în contextul epidemiologic de COVID-19: Modelul 1. Prezența fizică 100% la școală a elevilor și angajaților cu respectarea distanței fizice dintre elevi; Modelul 2. Învățarea în 2 schimburi în cazul instituțiilor cu număr mare de elevi, cu multe clase paralele. Clasele primare și cele gimnaziale au prioritate; Modelul 3. Învățarea combinată care presupune împărțirea în zile de prezență și zile de comunicare la distanță. În zilele de prezență vor fi predate subiectele noi și realizată evaluarea; Modelul 4. Învățarea de tip hibrid (zilnic, pe grupe) pe grupe cu 50 % din numărul total al elevilor la școală și 50% online. În zilele de prezență vor fi predate subiectele noi și evaluarea; Modelul 5. Învățarea alternantă (săptămânal) 50 % din numărul total al elevilor la școală și 50% online. Pe parcursul zilei în instituție, fizic, se vor afla jumătate din numărul elevilor; Modelul 6. Învățarea la distanță inclusiv online în situații de cazuri de infectare cu COVID-19 într-o clasă, școală, localitate; Modelul 7. Învățarea mixtă presupune îmbinarea a două sau mai multe modele prezentate mai sus [1]. Instituțiile de învățământ au adoptat un anumit model al studiilor care este apreciat de către părinți și elevi ca fiind însoțit de beneficii dar și provocări.

În Republica Moldova a fost realizat studiul *Învățământul general în mod online: eficacitate și eficiență*, în cadrul căruia în perioada 20-25 aprilie au fost completate 22500 de chestionare de către părinți. Una dintre constatările studiului arată că atitudinea față de organizarea procesului de învățare de la distanță a fost diferită: de la implicare activă în crearea condițiilor pentru copii, monitorizarea și încurajarea învățării în condiții de acasă până la atitudine pasivă, de slabă implicare a unor părinți [5, p.15]. „Cea mai mare provocare pentru părinții care lucrează de acasă în această perioadă a fost să-și îndeplinească sarcinile de la serviciu și, în același timp, să răspundă nevoilor copilului/copiilor. Pe lângă schimbările care au apărut în situații de izolare, părinții trebuie să gestioneze emoțiile copiilor, oboseala, sarcinile casnice și cele de la muncă în același timp cu nevoile copiilor” [5, p.16].

Rezultatele studiului cantitativ și calitativ realizat de către *Centrul Cercetări Demografice* al Institutului Național de Cercetări Economice - *Atenuarea efectelor negative ale pandemiei COVID-19 asupra familiilor* în septembrie-noiembrie 2020, vin să confirme problemele cu care se confruntă familiile cu elevi în procesul educației în contextul crizei COVID-19. Provocările în procesul de predare-învățare în care avem predare *online* și *la distanță* sunt legate de: mijloacele tehnice absente sau insuficient de performante deținute de membrii familiei; conexiunea la internet supra-solicitată; absența unui spațiu personal pentru elevii care învață de acasă; dificultate sporită de a anunța profesorul că nu sunt clare cele predate; concentrare posibilă cu greu în situația studiilor de acasă; mesajele scrise, intervențiile vocale ale colegilor în timpul orei care sustrag etc. [6]. La acestea se adaugă situația în care unii profesori acordă atenție mai mare grupelor prezente fizic la ore și sunt neglijăți cei care învață de la distanță. Toate acestea în complex au un impact negativ asupra experienței de învățare a elevilor. Părinții sunt neputincioși de a minimaliza influența dificultăților apărute pe parcursul procesului instructiv-educativ deoarece nu au suficiente resurse financiare pentru procurarea mijloacelor tehnice necesare, au de realizat sarcini de la serviciu sau casnice în timpul cărora nu se pot implica pentru a-și ajuta copiii, se bazează pe experiența profesorului.

Date și metode

Rezultatele prezentate în articol au la bază studiul calitativ realizat de către CCD al INCE în cadrul proiectului *Atenuarea efectelor negative ale pandemiei COVID-19 asupra familiilor (2020-2021)*. A fost aplicată metoda interviului individual aprofundat pentru a înțelege experiența familiei în contextul pandemiei COVID-19 în general și privind gestionarea problemelor școlii la distanță în particular. În perioada septembrie-noiembrie, cu privire la cea de-a doua componentă a studiului, au fost realizate 15 interviuri individuale cu părinți care au elevi în clasele primare, gimnaziale, liceale și 18 interviuri cu persoane-cheie din localități, cum ar fi primarii, asistenții sociali din localități urbane și rurale.

Potrivit rezultatelor studiului calitativ, în funcție de condițiile locative și cunoștințele din domeniul utilizării tehnologiei informaționale moderne în asigurarea studiilor la distanță pentru proprii copii, se evidențiază 3 categorii de familii:

1) cele care au mijloace tehnice necesare pentru instruirea la distanță, spațiu corespunzător, cunoștințe și timp suficient ce le permite a-i ajuta pe copiii lor în perioada studiilor online; 2) cele care au câte puțin din toate enumerate mai sus sau unele în mai mare măsură și altele în mai mică măsură; 3) cele cărora le este extrem de dificil de a asigura necesarul pentru studiile online din cauza situației economice precare în care se află, sau/și număr mare de copii în familie dar și cunoștințe minime de a-i ghida pe copiii lor în ceea ce ține de instruire și educație. Caracteristic familiilor intervievate, este cea de-a doua categorie, dar cel mai dificil de a asigura mijloacele tehnice necesare, spațiu adecvat, susținere emoțională etc. copiilor care studiază în instituțiile de învățământ general este a părinților din cea de a 3-a categorie de familii. Profilul familiilor din a treia categorie: familii care întâmpină dificultăți financiare de a le asigura copiilor cele necesare pentru trai și studii; familii cu mulți copii, dar și multe din familiile monoparentale; nivel scăzut instructiv-educativ al părinților; familii în care unul sau ambii părinți sunt consumatori de alcool. Cu referire la copiii din cea de-a 3-a categorie de familii, se manifestă inegalitatea în accesul la educație.

Printre provocările majore care cauzează inegalitate în ce privește accesul la instruire și educație este posibilitatea de a oferi mijloace tehnice (telefon mobil, laptop, computer) copiilor în perioada studiilor online. Familiile care nu dispun de mijloace tehnice performante necesare școlii online încearcă în mod diferit să soluționeze problema: procurarea acestor mijloace în rate (telefon, laptop), doleanță către cadrele didactice de a explica elemente din temele studiate la telefon fix/mobil, rugăminte către părinții colegilor de a le permite copiilor să folosească mijloacele tehnice pe care le dețin în comun, solicitare către Autoritățile Publice Locale de a fi sprijiniți etc.

Provocarea resimțită de către părinții care sunt angajați în câmpul muncii și părinții din familiile monoparentale constă în faptul că nu pot fi în preajma copiilor lor când studiază online. Părinților le este complicat de a verifica prezența și seriozitatea implicării copiilor la ore. Cel mai dificil este cazul elevilor de la treapta primară și cea gimnazială. Părinții sunt nevoiți să apeleze pentru ajutor la copiii mai mari, la buneii, vecini etc. Părinții conștientizează că sunt responsabili de sănătatea, educația și integritatea lor, însă sunt cazuri în care nu au de ales, ei merg la serviciu pentru a asigura cele necesare copiilor, iar copiii rămân singuri. Extrem de greu îi este părintelui care își crește singur copiii, acesta este nevoit să muncească foarte mult pentru a întreține familia și în paralel, să se implice mult mai mult în susținerea emoțională a copilului său.

Analiza interviurilor ne oferă opiniile părinților privind instruirea copiilor lor începând cu 1 septembrie 2020. Bucuria comună a părinților, după perioada de studii la distanță din martie-mai 2020, a constat în faptul că elevii, conform modelului adoptat de instituția de învățământ, au preponderent prezență fizică la ore. Mulți dintre părinți indică faptul că e mai avantajos scenariul în care elevii merg la ore o săptămână dimineața și altă săptămână după amiază decât varianta cu o săptămână de studii online și alta cu prezență fizică. Părinții privesc negativ continuarea studiilor online, chiar și dacă doar o parte a orarului de studiu. Unii dintre ei apreciază

faptul că elevii claselor absolvente vor însuși mai bine informația la disciplinele predate și vor fi mai pregătiți pentru examenele de absolvire: „*Pentru clasele absolvente este mai ușor, deoarece vor însuși mai bine temele pentru examene*” (F., 24 ani, urban, studii superioare).

Temerea majoră legată de prezența fizică a elevilor la ore este riscul de infectare a copiilor cu COVID-19. Unii intervievați afirmă că părinții sunt responsabili de sănătatea lor și a copiilor lor, iar pentru aceasta trebuie să ia în serios situația pandemică: „*La noi este scenariul 1 cu prezența fizică a copiilor. Dar undeva persistă o frică oarecare, fiindcă fiecare are familia sa, are o rutină zi de zi. Nu sunt sigură că toți părinții sunt responsabili de a se proteja. Părintele se duce zi de zi la Chișinău prin transport public, eu nu sunt sigură că copilul nu se va infecta de la el și, venind la școală, să ne infecteze și pe noi*” (F., 42 ani, rural, studii superioare). Unii părinți vin însă cu constatarea că în cazul în care elevii învață online atunci când sunt afară, la terenul de joacă, ei oricum comunică, participă la jocuri de grup, petrec timpul împreună fără a fi păstrată distanța: „*Ce ține de noul an de studii, eu nu cred că este o idee bună să împarți copii pe grupe pentru ca acestea să frecventeze școala, ei oricum nu respectă toate măsurile de protecție prevăzute, pentru părinți este foarte greu, mai ales cei care lucrează și trebuie să se adapteze noului regim al școlii, mulți sunt nevoiți să se elibereze ca să aibă grijă de copil*” (F., 22 ani, urban, studii superioare incomplete). O altă problemă care apare este că părinții lucrează și nu pot interveni, verifica activitatea elevului care studiază la distanță. Părinții au conștientizat rolul important al instituțiilor școlare în plan economic și social. Școlile permit părinților să lucreze în afara casei, în special femeilor, care, de obicei, în situațiile în care copiii au nevoie de supraveghere, sunt nevoite să renunțe la serviciu sau să-și găsească unul care să permită îmbinarea cu îngrijirea și educarea copiilor.

În cadrul cercetării am identificat situația unui grup de elevi din clasa a 5-a dintr-o școală din mediul urban și părinții lor. În luna septembrie și începutul lunii octombrie elevii au fost împărțiți în două grupe, una dintre care o săptămână era prezentă online, cealaltă era prezentă fizic la ore. Părinții au apreciat astfel săptămâna în care 50% din elevi aveau ore online iar ceilalți 50% aveau ore cu prezența fizică: profesorii au realizat activitățile de predare doar cu cei care erau prezenți fizic în clasă; cadrele didactice nu s-au conectat online așa cum a fost promis părinților la ședința organizată la sfârșitul lunii august, în afară de un singur profesor, cel de matematică, și dirigintele clasei; chiar dacă profesorul care predă matematica încerca să se facă înțeles și elevilor care erau online pe Google Meet, aceasta nu a fost posibil, din cauza că profesorul nu avea echipamentul necesar: avea un laptop pe care încerca să îl poziționeze astfel încât elevii care erau online să poată vedea ce este scris pe tablă; chiar dacă profesorul plasa laptopul astfel ca elevii conectați online să noteze ce este pe tablă, imaginea nu era una clară, era o imagine de la distanță a tablei; profesoara era nevoită să fotografieze ceea ce scria pe tablă și să transmită elevilor care erau online; elevii care se conectau de pe telefon au fost dezavantajați, deoarece parametrii tehnici ai acestuia nu permit să vadă cu claritate ceea ce predă profesoara; au fost situații în care conexiunea la internet din

liceu a fost suprasolicitată și de multe ori sesiunea de pe Google Meet era una de rea calitate, imagine suspendată, sunet întrerupt etc.

Privind predarea limbii ruse: profesoara a lucrat cu elevii prezenți la școală, iar ceilalți au primit codul de la lecțiile de limba rusă plasate pe Google Classroom, dar așa cum erau primele lecții de limba rusă, părinții nu au văzut cu ce pot fi ajutați elevii la o disciplină cu specific în predare. Google Classroom permite predare asincronă și deci nu este una reușită pentru primele ore de limbă străină. Unii părinți apreciază că măcar a fost un efort din partea profesorului. La celelalte discipline nimeni dintre profesori nu s-a conectat online ca să discute cu elevii, să le ofere niște repere, să le dea niște sarcini, decât atunci când le-a venit elevilor rândul să fie prezenți fizic la școală. Ca rezultat, unii elevi au început să perceapă timpul în care nu erau prinși în activități de școală ca timp liber.

Părinții afirmă că la început elevii au avut așteptări mari cu privire la studiile în cadrul ciclului gimnazial, că îi așteaptă o treaptă complicată, că profesorii vor preda interesant, că ei vor avea multe de însușit. În realitate însă, după primele zile din săptămâna studiilor online, dar mai acut în următoarea săptămână de online, elevii știau că predate la distanță vor fi doar lecțiile de matematică. Chiar dacă părinții încercau să le spună că orele durează de la ora 08.15 până la ora 13.00 elevii replicau că atâta timp cât nu este profesorul – nu este lecție. Am constatat că mulți elevi au început să perceapă orele, zilele în care profesorii nu se conectau online ca timp liber. În perioada când se conectau pe Google Meet și așteptau profesorii să ia legătura cu ei, din plictiseală își căutau alte activități. Așa cum la îndemână erau telefoanele, calculatoarele – inițiau jocuri online individuale sau în grup (în special băieții). Unul dintre părinți în cadrul interviului a spus: „Am contactat diriginta și i-am spus că sunt nemulțumită de atitudinea celorlalți profesori privind activitatea didactică. Diriginta a spus că elevii vor recupera la lecțiile cu prezență fizică” (F., 45 ani, rural, studii superioare). La sfârșitul lunii octombrie 2020 elevii au trecut la modelul 1 de organizare a procesului educațional în contextul epidemiologic de COVID-19 și orele au fost realizate conform orarului, cu prezența profesorului, cu pregătire serioasă de ore a elevilor. Majoritatea părinților afirmă că între studiile de la distanță și cele în sala de curs le preferă pe cele din urmă. Ei afirmă că comunicarea cu colegii, profesorii este importantă și o văd mult mai eficientă în cadrul lecțiilor față în față.

Analiza interviurilor permite să formulăm următoarele concluzii:

Provocările în procesul de predare online, în cazul familiilor care au elevi, sunt legate de: mijloacele tehnice care se defectează, sau nu sunt suficient de avansate, sau lipsesc; conexiunea la internet care este suprasolicitată; absența unui spațiu personal pentru elevii care învață de acasă etc. La acestea se adaugă situația în care unii profesori acordă atenție doar grupei prezente fizic la ore și neglijează pe cei care sunt online la ore. Toate acestea în complex au un impact negativ asupra experienței de învățare a elevilor și neliniștesc părinții cu privire la calitatea studiilor, chiar și dacă e situație pandemică.

Părinții consideră că în clasă profesorilor le este mai ușor să evalueze gradul de înțelegere a temelor, gradul de implicare a elevilor la lecții. Elevii, învățând de acasă, au multe lucruri, persoane care le sustrag atenția, la fel le distrage atenția ceea ce văd pe monitor, unde este imaginea colegilor și a spațiului în care aceștia se află. Sustrag mesajele scrise și intervențiile colegilor care anunță profesorul că nu văd, că nu aud, că e rea conexiunea etc.

Majoritatea părinților menționează că elevilor le lipsește acea conexiune strânsă dintre profesor-elev, că sunt sarcini dificile care mai ușor ar fi realizate sub îndrumarea profesorului. Elevilor le lipsește în perioada studiilor online socializarea cu colegii, chiar dacă nu este la fel de acută cum a fost în perioada martie-mai în care studiile erau realizate doar la distanță.

Instituțiile de învățământ trebuie să contribuie la formarea unei personalități libere și creative prin oferirea educației de calitate și sprijinului necesar elevilor. Pandemia nu poate anula nicidecum cele stipulate în Codul Educației – studii de calitate la toate nivelurile.

Recomandările care se conturează la finalul studiului realizat sunt următoarele:

Investirea în parteneriatul școală-familie de către ambii parteneri cu accent pe colaborarea pentru soluționarea oricăror probleme, neînțelegeri apărute, proiectarea activităților pentru elevi în conformitate cu situația concretă economică, socială a familiei. Evaluarea și informarea în timp util a situației elevului de către părinți și profesori va contribui la luarea celor mai bune decizii privind elevul.

În situația în care instituția de învățământ a luat decizia ca paralel cu studiile cu prezență fizică să realizeze și lecții la distanță, să fie foarte bine gândită modalitatea dată de predare. Profesorii să creeze materiale didactice care să poată fi distribuite elevilor pentru a însuși informația predată. Ei să fie echipați din punct de vedere tehnic cu laptop cu cameră video care să permită distribuirea imaginii către elevii care sunt la distanță sau să partajeze ecranul cu informații sub formă de documente Word, PPT, filmulețe etc. Este necesar în momentul predării contactul direct cu elevii, contactul sincron, în care elevii să poată adresa întrebări sau să facă precizări.

Părinții și elevii să fie pregătiți de către cadrele didactice cu privire la etica studiilor la distanță: conectarea camerei video; deconectarea microfonului când profesorul sau ceilalți elevi vorbesc; comunicare eficientă cu colegii etc.

În cazul identificării mediului nefavorabil și nestimulant existent în gospodăriile vulnerabile, profesorii și comunitatea trebuie să se implice în a-i susține pe elevii în dificultate. Susținerea poate fi de diferit tip: emoțională, materială, instructiv-educativă, juridică etc. orientată la cazul concret.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Activitatea instituțiilor de învățământ primar și secundar general în anul de studii 2020/21, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6862>
2. Stănciulescu Elisabeta. Teorii sociologice ale educației. Producerea eului și construcția sociologiei, Iași: Polirom, 1996. 224 p. <https://elisabetastanciulescu.ro/wp-content/uploads/2010/11/teorii-sociologice-ale-educatiei.pdf>

____ **Experiența familiei în gestionarea problemelor educației de la distanță în contextul pandemiei COVID-19**

3. Lee Shawna J., Ward Kaitlin P., Chang Olivia D. Parents' Perceptions of the shift to home-based education during the Covid-19 Pandemic. Parenting in Context Research Lab, September, 2020. 6 p. https://www.parentingincontext.org/uploads/8/1/3/1/81318622/research_brief_parents%E2%80%99_perceptions_of_the_shift_to_home-based_education_during_the_covid-19_pandemic_final.pdf
4. Botnariuc Petre, Cucuș Constantin, Glava Cătălin. Școala online. Elemente pentru inovarea educației. Raport de cercetare evaluativă, București: Editura Universității din București. Mai 2020. 76 p.
5. Cerbușca Pavel. Învățământul general în mod online: eficacitate și eficiență. Analiza politicilor educaționale în condițiile stării de urgență. Institutul de Politici Publice, Fundația SOROS Moldova, Chișinău, 2020. 55 p. https://ipp.md/wp-content/uploads/2020/05/Studiu__Invatamantul_Online_202-04-29.pdf
6. Mărgărint Tatiana. Studiile online în contextul pandemiei COVID-19: cazul elevilor din învățământul general. În: Implicațiile economice și sociale ale pandemiei COVID-19: analize, prognoze și strategii de atenuare a consecințelor. Teze ale conferinței științifice internaționale. Chișinău: INCE, CCD, 2020. p. 294-295 https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/294-295_5.pdf
7. Codul Educației al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.319-324 din 24.10.2014 <https://usmf.md/wp-content/uploads/2013/08/Codul-Educatiei.pdf>
8. Crearea unor sisteme de educație reziliente în contextul pandemiei de COVID-19: Considerente pentru factorii de decizie de la nivel național, local și de unitate școlară. Biroul Regional UNICEF pentru Europa și Asia Centrală, 2020. 45 p. <https://www.unicef.org/romania/media/2836/file/Crearea%20unor%20sisteme%20de%20educa%C5%A3ie%20reziliente%20%C3%AEen%20contextul%20pandemiei%20de%20COVID-19.pdf>
9. Ordinul nr.840 din data de 13.08.2020 Cu privire la organizarea anului de studii 2020-2021 în învățământul general https://mecc.gov.md/sites/default/files/doc_baza_1.pdf

PERCEPȚIA FUNCȚIONARILOR PUBLICI PRIVIND
PROCESUL DE EVALUARE A PERFORMANȚELOR PROFESIONALE
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

PERCEPTION OF CIVIL SERVANTS REGARDING
THE PROFESSIONAL PERFORMANCE ASSESSMENT PROCESS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.12>

CZU: 35.08(478)

Ana VARZARI, *doctorandă*,
Academia de Administrare Publică
ana.varzari@gmail.com

Rezumat

Acest articol include o cercetare empirică a procesului de evaluare a performanței în serviciul public din Republica Moldova în percepția funcționarilor publici. Au fost evidențiate importanța calității resurselor umane și a politicii de personal în administrația publică și rolul evaluării performanței în vederea eficientizării administrației publice. Pentru a avea o mai bună înțelegere a impactului evaluării performanțelor funcționarilor publici asupra procesului de administrare în Republica Moldova, a fost realizat un studiu prin colectarea de date empirice. Cercetarea empirică ilustrează starea de fapt pe acest segment al pieței competitive de muncă. Aplicarea metodelor, tehnicilor, procedeelelor și instrumentelor de cercetare sociologice au oferit posibilitatea de a studia percepția funcționarilor publici asupra procesului de evaluare a performanțelor din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: administrație publică, performanță profesională, eficiență, funcționar public, Republica Moldova.

Summary

This article includes an empirical research of the process of evaluating the performance in the public service of the Republic of Moldova, in the perception of civil servants. The importance of the quality of human resources and personnel policy in the public administration and the role of performance evaluation in order to streamline public administration were highlighted. In order to have a better understanding of the impact of performance appraisal of civil servants on the administration process in the Republic of Moldova, a study was conducted by collecting empirical data. Empirical research illustrates the state of affairs in this segment of the competitive labor market. The application of sociological research methods, techniques, procedures and tools provided the opportunity to study the perception of civil servants on the performance evaluation process in the Republic of Moldova.

Keywords: public administration, professional performance, efficiency, assessment, civil servant, Republic of Moldova.

Serviciul public din majoritatea statelor în curs de dezvoltare trece printr-o perioadă de reorganizare profundă. Constrângerile societății au suspus presiunii serviciul public astfel încât eficiența și eficacitatea serviciului să fie amplificată semnificativ. În acest sens, aplicarea sistemelor de evaluare a performanțelor a devenit cel mai răspândit instrument de reformă. Modernizarea administrației publice este condiționată de crearea unui serviciu public profesionist. Elementul - cheie în succesul unei reforme reprezintă resursa umană calificată. Managementul resurselor umane trebuie să asigure un mediu prielnic de motivare financiară și nefinanciară în scopul creării unui corp de funcționari publici competenți, responsabili și integri.

În Republica Moldova, reforma managementului resurselor umane în serviciul public, în care își găsește reflectare necesitatea evaluării performanței profesionale a funcționarilor publici, a fost realizată prin adoptarea Legii nr. 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [1]. Principiile de bază ale procedurii de evaluare a performanței funcționarilor publici și modalitatea de aplicare a acestora au fost stabilite în prevederile Hotărârilor Guvernului nr. 697 din 05.08.2010 cu privire la aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în Hotărârea Guvernului nr. 201 din 11.03.2009 [3]. Cadrul normativ [2] redă exhaustiv etapele întregului proces de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici, accentuând importanța acestuia în eficientizarea serviciului public.

Evaluarea performanțelor funcționarilor publici are un rol esențial în procesul de administrare și oferă un feedback necesar, ce contribuie la identificarea necesităților de dezvoltare profesională. Totodată, evaluarea performanțelor reprezintă o platformă de comunicare dintre conducător și angajat, un schimb de opinii asupra reușitelor și impedimentelor, un temei de luare a deciziilor pentru a spori eficacitatea organizațională, a echipei și a activității individuale. Rezultatul evaluării performanțelor are un impact asupra carierei profesionale a funcționarului public, identificării necesităților de dezvoltare profesională și motivației financiare, prin sporirea gradului de calificare profesională. Rolul primordial în acest proces îi revine managerului (evaluatorului), care are sarcina să desfășoare un proces de evaluare coerent, obiectiv și echitabil. Pentru a avea o mai bună înțelegere a impactului evaluării performanțelor funcționarilor publici asupra procesului de administrare în Republica Moldova, a fost realizat un studiu prin colectarea de date empirice.

Cercetarea empirică ilustrează starea de fapt pe acest segment al pieței competitive de muncă. Aplicarea metodelor, tehnicilor, procedeelelor și instrumentelor de cercetare sociologice cantitative au oferit posibilitatea de a studia percepția funcționarilor publici și a experților în domeniu asupra procesului de evaluare a performanțelor din Republica Moldova. Pentru cercetare a fost elaborat un chestionar sociologic din 40 de întrebări de tip închis, semideschis și deschis. Blocurile de întrebări au inclus următoarele aspecte: aprecierea procesului de evaluare a performanțelor, principiile ce stau la baza procesului de evaluare, factorii ce conduc spre performanța individuală și organizațională, cadrul normativ ce reglementează procedura de evaluare, obiectivele individuale de evaluare, tehnicile de monitorizare a performanței individuale, asigurarea confidențialității și transparenței evaluării, analiza SWOT; propunerile privind diverse aspecte ale îmbunătățirii procesului de evaluare a performanțelor funcționarilor publici, datele socio-demografice ale eșantionului.

La cercetare au participat 300 funcționari publici. Colectarea datelor s-a realizat în perioada februarie-mai 2018. Eșantionul de aplicare a chestionarului a fost calculat în baza datelor Biroului Național de Statistică, privind numărul funcționarilor publici la 01 februarie 2018 cu statut stabilit conform art. 7,8,9,10 din Legea nr 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public [1]. Prin urmare, numărul

total al funcționarilor publici angajați fiind 15174, dintre care: în administrația publică centrală (APC) – 8919 funcționari (2542 bărbați și 6377 femei), și în administrația publică locală (APL) – 6255 funcționari (1587 bărbați și 4668 femei). Inițial, a fost determinat eșantionul cercetării pe nivele de administrație și conform criteriului de gen al funcționarilor publici (APC - 58,8%, dintre care: femei – 71,5% și bărbați – 28,5%; APL – 41,2%, dintre care: femei – 74,6% și bărbați – 25,4%).

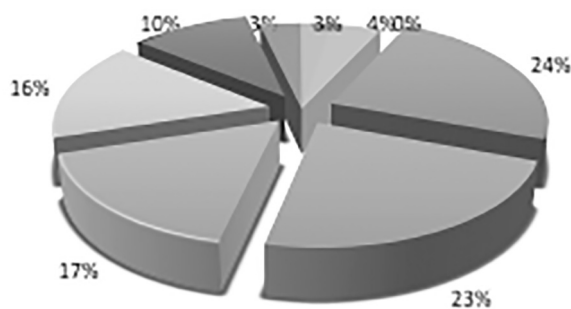
Chestionarul a fost completat de către funcționarii publici de conducere și de execuție din cadrul autorităților publice atât la nivel central, cât și la nivel local, inclusiv 81 bărbați și 219 femei. Vârsta acestora variază între 23 și 64 ani, și anume: 72 funcționari publici au vârsta cuprinsă între 23 – 30 ani, 124 funcționari fiind în grupa de vârstă de 31 – 45 ani, 92 funcționari sunt de vârstă 46 – 59 ani, iar 12 funcționari au vârsta de peste 60 ani.

Vechimea în muncă a funcționarilor publici chestionați variază de la 1 an până la 30 de ani. Constatăm că majoritatea respondenților au o experiență de activitate în funcția publică mai mare de șase ani, ceea ce le permite să dea o apreciere obiectivă procesului de evaluare. Studiile reprezintă un indicator relevant al competențelor acumulate de către respondenți. Astfel, din universul eșantionat, 94% funcționari publici au studii superioare, iar 6% dispun de studii medii de specialitate. Totodată, dintre aceștia, 3,3% au studii de doctorat și 51% studii de masterat.

Analiza răspunsurilor oferite de respondenți confirmă ipoteza potrivit căreia evaluarea performanțelor reprezintă un aspect foarte important al dezvoltării carierei funcționarului public, devenind un instrument strategic pentru îmbunătățirea eficacității atât individuale, cât și organizaționale.

Procesul de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarului public în Republica Moldova este apreciat de 70% din respondenți ca fiind unul pozitiv, 22% l-au calificat drept negativ și 8% din funcționari consideră că acesta este neutru. Conotația pozitivă este argumentată prin faptul că procesul de evaluare proiectează necesitățile de dezvoltare (24%), creează condiții de creștere profesională (23%), reprezintă un instrument de motivare financiară și nefinanciară (17%), contribuie la nivelul de îndeplinire a obiectivelor (16%), reprezintă un suport informațional util în luarea deciziilor manageriale (3%) și sporirea responsabilității în realizarea activității (3%) (Fig. 1). Cele mai frecvente idei emise la indicatorul altele sunt: corelarea directă dintre activitatea funcționarului public și obiectivele entității, este un proces bine reglementat, promovează interesele statului, funcționarii publici se conformează cerințelor stabile. Aprecierile negative sunt argumentate prin faptul că este un proces formal, subiectiv și de rutină, lipsit de transparență. Neutralitatea este exprimată prin: aplicarea parțială și uneori neconformă a cadrului legal, cerințe mari cu remunerare insuficientă, reprezintă un mediu stresant pentru funcționari, cadrul legal imperfect, rezultatele evaluării depind de relații stabilite dintre funcționar și conducător.

Opiniile privind realizarea procesului de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici în Republica Moldova s-au segmentat în: 49% îl consideră a fi obiectiv, 35% îl percep ca fiind unul subiectiv și 16% îl apreciază drept neutru.

Fig. 1. Aprecierea procesului de evaluare a performanțelor funcționarilor publici

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor empirice.

Principiile ce stau la baza evaluării performanțelor funcționarilor publici în cadrul autorităților în care activează respondenții coincid, în temei cu prevederile legale. Evaluarea performanțelor funcționarilor publici se realizează având la bază următoarele principii: a) profesionalism (28%), b) obiectivitate (26%), c) comunicare și cooperare (24%) și d) respectare a demnității (7%). Totodată, au fost nominalizate și asemenea aspecte precum: favoritism (7%), apartenența partinică (5%), reglare de conturi (3%).

În consecutivitatea logică a demersului investigativ, următoarea întrebare vine să elucideze faptul dacă funcționarul public a conceput scopul evaluării performanțelor funcționarilor publici reieșind din prevederile legale. Răspunsurile obținute demonstrează corectitudinea percepției, indicatorii acumulând următoarea pondere: dezvoltarea competențelor profesionale și personale (30,3%), promovarea (nivel ierarhic superior) (25,1%), motivarea financiară (22,2%), numirea (în noi funcții sau de confirmare în funcție) (13,3%), retrogradarea (nivel organizațional inferior) (4,5%), prestigiul și temeinicia statului (3,2%).

Aproape absoluta majoritate a universului eșantionat – 91%, au răspuns că performanța individuală a funcționarului public influențează performanța organizațională. Ceea ce demonstrează că respondenții conștientizează că activitatea lor contribuie la asigurarea unei administrații publice eficiente.

În corespundere cu logica cercetării, următoarea întrebare vine ca o completare pe cea anterioară. Sunt identificați factorii care contribuie la sporirea atât a performanței individuale a fiecărui funcționar public, cât și a performanței organizaționale. Răspunsurile comparate sunt prezentate în *Tabelul 1*.

Din datele expuse în *Tabelul 1*, deducem interconexiunea factorilor de sporire a performanței individuale și organizaționale, demonstrând faptul că performanța individuală influențează performanța organizațională. Aceasta se explică prin coincidența factorilor determinați de respondenți, și anume: dezvoltarea profesionalismului angajaților prin instruire, motivarea financiară și nefinanciară, condițiile de muncă și climat organizațional favorabil, comunicarea și cooperarea internă și respectarea principiului de meritocrație în procesul de evaluare obiectivă a rezultatelor.

Tabelul 1. Factorii ce conduc spre creșterea performanței

Factorii ce sporesc performanța individuală	Factorii ce sporesc performanța organizațională
Instruirea și autoinstruirea - 46%	Profesionalismul funcționarilor publici, dezvoltat prin instruiți - 33 %
Motivarea financiară și nefinanciară - 20%	Motivarea financiară și nefinanciară - 23%
Climat organizațional favorabil și condiții bune de muncă - 8%	Stilul de conducere în cadrul entității - 10%
Aprecierea obiectivă - 7%	Comunicarea și cooperarea - 9%
Comunicarea și colaborarea internă - 6%	Condiții de muncă și spirit de echipă - 9%
Promovarea - 5%	Organizarea și planificarea activității - 7%
Schimb de experiență - 4%	Aprecierea obiectivă - 6%
Dedicația și efortul depus - 4%	Obiective și sarcini clar definite - 3%

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor empirice.

Implementarea procesului de evaluare a performanțelor funcționarilor publici depinde, în mare măsură, de nivelul de cunoaștere a cadrului legal și prevederile acestuia. Răspunsurile respondenților demonstrează faptul că aceștia cunosc cadrul normativ potrivit căruia se realizează evaluarea performanțelor profesionale ale funcționarului public în Republica Moldova. Aproape absoluta majoritate (98,5%) au răspuns că cunosc cadrul normativ, indicând Legea nr. 158/2008 și Hotărârea Guvernului nr. 201/2009, iar 1,5% funcționari au enumerat și Codul Muncii.

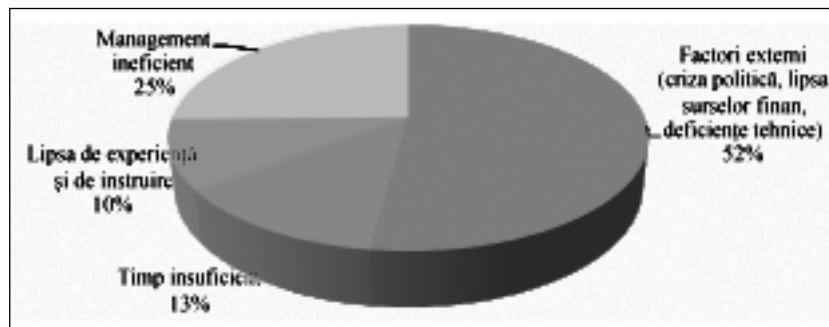
Cercetarea cuprinde întrebări ce au drept scop evidențierea respectării sau nerespectării procedurii de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici, având un rol semnificativ în asigurarea unui impact pozitiv asupra activității funcționarilor și respectiv asupra performanței organizaționale.

Procesul de evaluare a performanțelor se inițiază cu stabilirea obiectivelor individuale și indicatorilor de performanță. Astfel, răspunsurile la întrebarea: *Obiectivele individuale și indicatorii de performanță, în autoritatea în care activați, sunt stabiliți de către?*, în 72,1% reflectă deficiențe în respectarea procedurii de stabilire a obiectivelor individuale, în 159 cazuri, precum și principiului *comunicării și cooperării*. În același timp, putem sublinia apariția situațiilor de conflict de interese, și anume când funcționarul public personal își stabilește obiectivele individuale și indicatorii de performanță.

Prin întrebarea: *Care sunt obiectivele individuale stabilite pentru Dvs. până la următoarea evaluare? s-a încercat să se determine respectarea principiului SMART în stabilirea obiectivelor individuale*. Răspunsul celor 33,6% dintre respondenți au scos în evidență lacune majore în stabilirea obiectivelor individuale, și anume doar la 9,9% funcționari publici obiectivele au fost stabilite după principiul SMART.

Nivelul de realizare al obiectivelor individuale, în unele cazuri, depinde și de factorii externi. Răspunsul pozitiv al celor 28% funcționari, dacă *au avut situații de nerealizare a unui sau a mai multor obiective individuale*, a presupus necesitatea explicațiilor privind motivele nerealizării obiectivelor (Fig. 2).

Fig. 2. Factorii influenți în realizarea obiectivelor individuale

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor empirice.

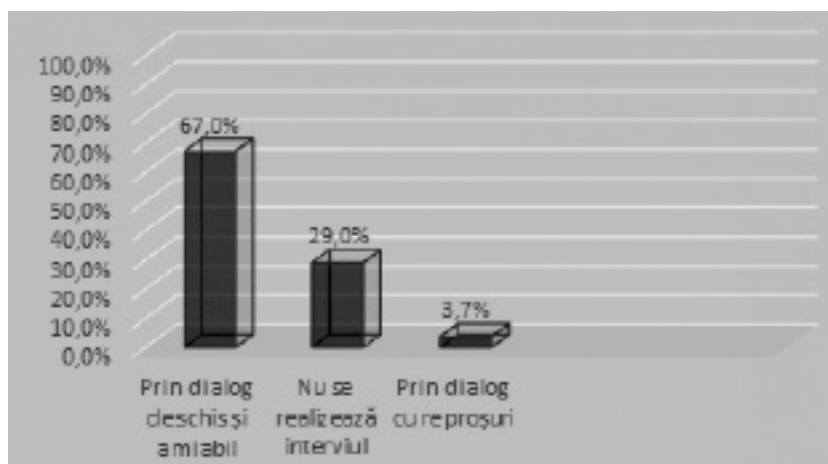
Rezultatele cercetării denotă că nerealizarea obiectivelor individuale se explică prin stabilirea acestora necorespunzător și uneori neconforme activității funcționarului public. Totodată, se remarcă suprasolicitarea activității funcționarilor publici prin acordarea numeroaselor sarcini suplimentare decât cele stabilite în fișa obiectivelor individuale, aceasta fiind condiționată de insuficiența resurselor umane în serviciul public.

O altă etapă importantă a procesului de evaluare reprezintă monitorizarea activității funcționarului public, identificând reușitele și impedimentele în realizarea obiectivelor sale. În acest sens, a fost testat dacă se realizează monitorizarea performanței profesionale a funcționarului public în cadrul entității publice în care activează. Astfel, 81,9% au conformat că se realizează, iar 18,1% relevă că nu se asigură monitorizarea. Persoanele care au răspuns afirmativ au specificat tehnicile de monitorizare a performanței profesionale a funcționarului public. În ordine descrescătoare au fost nominalizate: raport de activitate 36,6%, ședințe săptămânale 26,1%, discuții individuale și/sau în echipă 24,5%, fișă de monitorizare 8,5%. Performanța funcționarilor publici este monitorizată prin diferite tehnici, care aduc plusvaloare procesului de evaluare, având drept scop sporirea nivelului de credibilitate al evaluărilor în desfășurarea unui proces de evaluare imparțial și obiectiv.

Procedura de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici cuprinde trei etape: a) completarea fișei de evaluare de către evaluator; b) desfășurarea interviului de evaluare; c) contrasemnarea fișei de evaluare. Fișa de evaluare a performanțelor funcționarilor publici reprezintă aprecierea evaluatorului privind nivelul și calitatea îndeplinirii obiectivelor individuale în baza indicatorilor de performanță. Un factor important în acest sens reprezintă respectarea termenelor legale [2] de studiere a fișei de evaluare de către funcționarul public evaluat, având suficient timp pentru înscrierea comentariilor. Răspunsurile oferite confirmă că fișa de evaluare a performanțelor profesionale individuale le este oferită pentru studiere și completare de către evaluator, însă în 46% de cazuri nu se respectă procedura, fișa de evaluare fiind oferită pentru informarea funcționarilor publici în ziua derulării interviului.

Următoarea etapă a procedurii de evaluare este interviul. Este o discuție directă și deschisă între conducător și funcționarul public, având drept scop oferirea unui feedback asupra calificativului de evaluare prin analiza rezultatelor obținute și identificarea soluțiilor de suprimare a impedimentelor în obținerea performanțelor înalte.

Interviul de evaluare se realizează, în percepția respondenților, prin: dialog deschis (analiză a reușitelor și a eșecurilor) între evaluator și funcționarul public (67%), discuție cu reproșuri între evaluator și funcționarul public (3,7%), nu se realizează interviul (fișa de evaluare este semnată fără derularea interviului) (29%). Datele confirmă că nerespectarea principiului de *comunicare și cooperare* a evaluării performanțelor în 33% de cazuri accentuează impactul negativ al procesului de evaluare asupra eficientizării activității funcționarilor publici, demotivându-i în obținerea performanțelor profesionale (Fig. 3)

Fig. 3. Modalitatea desfășurării interviului

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor empirice

Asigurarea confidențialității informațiilor menționate în fișa de evaluare și a celor discutate în timpul interviului de evaluare a performanțelor profesionale în autoritatea în care activează funcționarul public este confirmată de 87% din respondenți, fapt ce presupune respectarea principiului demnității în procesul de evaluare.

Asigurarea transparenței întregului proces de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici intră în aria de competență a autorității publice. În 81 la sută este asigurată transparența privind rezultatele evaluării performanțelor profesionale ale funcționarului public în autoritatea publică în care activează. Însă, atunci când contrapunem informația din răspunsurile la întrebarea precedentă cu cea din răspunsurile privind modalitatea de asigurare a transparenței, constatăm că: în 83% rezultatele sunt aduse la cunoștința funcționarului public individual de către conducătorul autorității publice, în 14% rezultatele sunt anunțate în ședința operativă, iar în 3% rezultatele sunt plasate pe pagina electronică a entității. Din datele obținute relevăm o situație contradictorie. Pe de o parte, respondenții afirmă că este

asigurată transparența privind rezultatele evaluării, iar pe de altă parte, aducerea la cunoștința funcționarului public, individual, despre rezultatele evaluării nicidecum nu poate fi considerată o modalitate de asigurare a transparenței. Transparența reprezintă diseminarea informației multilateral, în mod deschis și explicit, asupra rezultatului unei activități sau proces. Respectiv, datele empirice denotă că autoritățile publice nu asigură transparența procesului de evaluare a performanțelor.

Având în vedere că evaluarea performanțelor profesionale ale funcționarilor publici se realizează de către evaluator – conducătorul direct al funcționarului public și, fiind un proces complex, nu poate fi exclus faptul de subapreciere sau supraapreciere, generând situații de respingere a rezultatelor evaluării. Dintre respondenți, 22 la sută au avut situații când nu au fost de acord cu aprecierea evaluatorului privind performanțele lor profesionale.

Fiind întrebați dacă în cazul existenței unor situații de dezacord cu calificativele de evaluare, ce vor întreprinde, 60% dintre respondenți au nominalizat diverse acțiuni de remediere a acestor situații. În 30% de cazuri respondenții au indicat asupra discuțiilor cu evaluatorul, dar care nu au adus careva rezultat, manifestându-se o insuficiență încredere în soluționarea divergențelor, creându-se, astfel, un climat organizațional nefavorabil și bariere de comunicare interpersonală și organizațională. Totodată, 40% au recunoscut că nu au întreprins nimic. Doar 22% au reușit să modifice calificativul acordat în urma evaluării și 8% au contestat oficial rezultatele evaluării.

Evaluarea performanțelor profesionale se consideră a fi un instrument de motivare a funcționarilor publici în obținerea performanțelor. Estimarea dacă procedura de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarului public le-a influențat cumva cariera, demonstrează lipsa impactului procesului de evaluare asupra carierei și influența scăzută în promovarea funcționarilor publici. Totodată, în opinia a 13% funcționari publici, evaluarea performanțelor reprezintă un instrument eficient în sporirea responsabilității, evidențierea punctelor slabe și forte, și motivarea de dezvoltare a abilităților profesionale. Drept motivație financiară, în 19% rezultatele evaluării performanțelor se iau în considerare în procesul de atribuire a gradelor de calificare superioare și a treptelor de salarizare, care nu au tangență cu procesul de evaluare a performanței.

Sporirea eficienței activității entităților publice a condiționat necesitatea elaborării și aplicării politicii privind evaluarea performanței profesionale a funcționarului public. Necesitatea evaluării performanțelor profesionale ale funcționarului public este confirmată de 91 la sută din eșantion. În opinia funcționarilor publici, evaluarea performanțelor are menirea să contribuie la dezvoltarea competențelor profesionale și identificarea necesităților de dezvoltare profesională, reprezintă un instrument de monitorizare continuă a activității, de motivare și stimulare, de sporire a responsabilității. Totodată, 9% de funcționari publici și-au exprimat convingerea că acest proces este unul formal, neobiectiv, ineficient și nemotivant.

În vederea identificării punctelor slabe și forte, oportunităților și riscurilor pentru viitor au fost acumulate informații, care au permis efectuarea analizei SWOT privind evaluarea performanțelor profesionale ale funcționarilor publici.

Rezultatele analizei SWOT scoate în evidență nuanța critică a procesului de evaluare a performanțelor, accentuând punctele slabe și riscurile pe viitor. Formalismul procesului de evaluare, subiectivismul și favoritismul existent, precum și calificarea insuficientă a evaluatorului reprezintă o pondere de 77% din punctele slabe identificate. Analiza SWOT reliefează rolul important al evaluatorului în asigurarea unui proces obiectiv, deschis și transparent de evaluare a performanțelor profesionale. Evaluatorul dispune de pârghii de motivare și promovare, care au un impact considerabil în crearea și dezvoltarea unei echipe de profesioniști în cadrul entității publice. Din aceste considerente, se impune obligativitatea asigurării nivelului de calificare a evaluatorului. În opinia a 91% de respondenți, eficientizarea administrației publice este condiționată de dezvoltarea abilităților profesionale, de oportunitățile de motivare și promovare a angajaților și eficientizarea activității funcționarilor publici cu impact asupra serviciilor publice.

Un capitol aparte de întrebări din chestionar vine să evidențieze necesitatea optimizării procedurii de evaluare a performanței, a cadrului normativ, a fișei de evaluare și creșterea transparenței în evaluarea performanței.

Propunerile respondenților privind îmbunătățirea procedurii de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarului public în Republica Moldova sunt următoarele: organizarea cursurilor de instruire în domeniu, asigurarea transparenței și respectarea principiului de obiectivitate și profesionalism, automatizarea procesului de evaluare a performanțelor, practica completării fișei de monitorizare, să fie inclusă și evaluarea (anonim) de către colegi și beneficiari, desfășurarea procedurii de evaluare de către o comisie în care să fie incluse și persoane terțe, desfășurarea semestrială / lunară a evaluării performanțelor, includerea fișei de autoevaluare, să fie simplificată procedura, necesitatea modificării procedurii.

Funcționarii publici și-au exprimat opiniile privind funcționalitatea cadrului normativ existent privind evaluarea performanțelor profesionale ale funcționarului public în Republica Moldova, sugerând următoarele recomandări de îmbunătățire a acestuia: obligativitatea asigurării transparenței a rezultatului evaluării, aplicarea corectă și responsabilă a legii, desfășurarea evaluării în format electronic, majorarea sporurilor pentru conferirea gradului de calificare, creșterea numărului de ore de instruire în domeniu, obligativitatea ținerii fișelor de monitorizare, obligativitatea aprecierii abilităților de estimare a evaluatorilor.

La întrebarea privind propunerile de îmbunătățire a fișei de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarului public în Republica Moldova, 24% consideră că nu necesită a fi îmbunătățită. În rest, sunt sugerate următoarele idei: să fie efectuată electronic, de simplificat structura, să fie anexate fișele de monitorizare, să includă o rubrică de autoevaluare, de introdus o rubrică cu genericul „evaluarea de către colegi”.

Propunerile privind sporirea transparenței evaluării performanțelor profesionale ale funcționarului public în Republica Moldova elucidează următoarele sugestii: publicarea rezultatelor finale ale evaluării pe o platformă on-line a organizației, afișarea rezultatelor pe panouri de informare, afișarea rezultatelor pe site-ul organizației,

rezultatele evaluării să fie anunțate în cadrul ședinței operative, rezultatele evaluării să fie incluse în raportul anual de activitate și publicarea acestuia.

Funcționarul public, fiind persoana care ocupă o funcție publică în scopul îndeplinirii prerogativelor de putere publică, are obligațiunea desfășurării activității sale, prioritar, în baza principiilor (valorilor) de legalitate, imparțialitate, independență, profesionalism și loialitate. Analiza informațiilor atestă divergențe în ierarhizarea valorilor. Funcționarii publici se conduc, preponderent, de principiul profesionalismului, îndeplinindu-și atribuțiile cu responsabilitate, competență, eficiență, corectitudine și promptitudine. Principiul legalității aflându-se într-o poziție secundară, iar independența fiind în ultima poziție, ceea ce demonstrează despre limitarea independenței funcționarilor publici în exercitarea obligațiilor de serviciu și influența conjuncturii politice.

Performanța individuală a funcționarului public este direct proporțională cu gradul de calificare al acestuia. Evaluarea performanțelor profesionale, pe lângă alte scopuri, are și rolul identificării obiective a necesităților specifice de instruire a fiecărui funcționar public. În acest sens, cadrul legal reglementează autoritățile publice de a asigura fiecare funcționar public cu diverse forme de instruire, cu o durată de cel puțin 40 de ore anual. Stagiile de dezvoltare profesională la care au participat funcționarii publici sunt preponderent derulate în Republica Moldova. Potrivit răspunsurilor din numărul total al organizațiilor furnizor de stagii de dezvoltare profesională, ponderea cea mai mare îi revine Academiei de Administrare Publică (AAP), la care au participat 85,7% funcționari, iar 11% de funcționari au participat la instruirii organizate în cadrul ministerelor (Ministerul Finanțelor, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene).

Stagiile de dezvoltare profesională a funcționarului public de care ei au nevoie pentru viitor evidențiază necesitățile specifice ale fiecărui funcționar public în dezvoltarea profesională. Din cei 32% funcționari publici care au oferit răspunsuri, au enunțat următoarele tematici: achiziții publice cu experți internaționali, studii comparative; managementul financiar și control public intern cu descrierea proceselor; dezvoltarea abilităților de comunicare; arta oratorică; managementul stresului; managementul și elaborarea programelor/proiectelor; elaborarea actelor normative; managementul resurselor umane; managementul proprietății publice; managementul organizării întrunirilor publice; procesul de evaluare a performanțelor funcționarilor publici; programe și sisteme informatice (e-document, e-transparentță, e-alocații, e-servicii); protecția datelor cu caracter personal; managementul datoriei publice la nivel local; planificarea strategică – metodologia.

Generalizând informațiile furnizate de funcționarii publici în chestionarul aplicat, putem conchide că procesul de evaluare a performanțelor profesionale ale funcționarilor publici în Republica Moldova este bine conceput. Evaluarea performanțelor reprezintă un instrument eficient de monitorizare continuă a activității funcționarilor publici, de sporire a responsabilității, de motivare și creare a condițiilor de creștere profesională. Însă, acest proces înregistrează deficiențe în

implementarea reglementărilor privind respectarea procedurală și calitatea realizării acestor proceduri, precum și în asigurarea transparenței procesului de evaluare a performanțelor. Abaterile sesizate de funcționarii publici sunt condiționate atât de factorii interni (management slab calificat sau necointerestat în fortificarea procedurilor de evaluare, timp insuficient în realizarea sarcinilor suplimentare ș.a.), cât și de factori externi (influența politică, resurse financiare și umane insuficiente, digitalizarea redusă a entităților publice). Deficiențele procedurale reliefează stabilirea eronată a obiectivelor și indicatorilor de performanță descrise de lipsa caracteristicilor SMART, iar indicatorii de performanță nu oferă posibilitatea măsurării progreselor și rezultatelor obținute. Sunt remarcate carențe privind nerespectarea principiului de transparență a informațiilor privind performanța.

Rezultatele studiului au distins rolul implicit al evaluatorului și nivelul de profesionalism al acestuia în asigurarea unui proces de evaluare imparțial și obiectiv, care, la momentul actual, atestă o responsabilitate insuficientă în implementarea corectă și obiectivă a procedurii de evaluare. S-a evidențiat faptul conștientizării depline a funcționarilor publici privind influența performanței individuale în atingerea performanței organizaționale și importanța monitorizării activității funcționarilor publici.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public: nr. 158 din 04.07.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 23.12.2008, nr. 230-232, art. 840.
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 201 din 11.03.2009 privind punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 158 – XVI din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 17.03.2009, nr. 55-56, art. 249.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 697 din 05.08.2010 cu privire la aprobarea modificărilor și completărilor ce se operează în Hotărârea Guvernului nr.201 din 11 martie 2009. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 13.08.2010, nr. 145-147, art. 780.

UNELE REFLECȚII ASUPRA SOCIETĂȚII ÎNTRE PANDEMIE ȘI POST PANDEMIE¹

SOME THOUGHT CONCERNING SOCIETY BETWEEN PANDEMIC AND POST PANDEMIC

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.13>

CZU: 316.42

Ana PASCARU, *doctor habilitat în filosofie,*
Institutul de Istorie
apascaru2010@gmail.com

Rezumat

Conținutul articolului reprezintă o hermeneutică a societății în condiții improprii dictate de pandemie. În acest sens, autorul întreprinde o monitorizare a conceptelor aflate la interferență cu domeniile filosofiei, încercând să argumenteze necesitatea regândirii lor în condițiile pandemice și care, valorificate, pot să contribuie la minimalizarea efectelor post pandemice. De asemenea sunt evidențiate cauzele care alimentează starea de lucruri din societate, inclusiv în cea în curs de dezvoltare, cum e și cazul Republicii Moldova. Este o contextualizare și a deficiențelor, unele dintre care au fost înainte de pandemie care au escaladat, împovărând căutările de oportunități ce ar facilita identificarea soluțiilor necesare. Studiul este o continuare a cercetărilor anterioare, care ulterior se vor completa cu date calitative din măsurarea on-lin în curs de desfășurare.

Cuvinte-cheie: societate, pandemie, post pandemie, reînnoire, rețele, filosofie.

Summary

The issue of this paper is concern on the society's pandemic and post pandemic. It's represented a hermeneutics approach of society in improper conditions dictated by the pandemic. In this sense, the author undertakes a monitoring of the concepts that are interfering with the fields of philosophy, trying to argue the need to rethink them in the conditions of the pandemic and which capitalized can contribute to minimizing the post-pandemic effects. It also highlights the causes that fuel the state of affairs in society, including the developing one as is the case of the Republic of Moldova. It is a contextualization on deficiencies some of them preceded the pandemic escalated, burdening the search opportunities that would facilitate the identification of necessary solutions. The study is a continuation of previous research that will later be supplemented by qualitative data from ongoing online methods.

Keywords: society, pandemic, post pandemic, renew, network system, philosophy.

Societatea dintotdeauna s-a confruntat cu bulversări majore și de fiecare dată a încercat să canalizeze energiile ce se acumulau. Bulversările pandemiei însă se conectează la cele în plină constituire, astfel influențând structurile sociopolitică, socioeconomică, socioculturală și spirituală. Concomitent, influențele respective

---

¹ Articolul este elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.1/COV/ *Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post pandemie (2020-2021) finanțat prin ANC.*

mai puțin canalizate se răsfrâng și asupra situației individului, instituțiilor sociale, comunității în general. Or, acutizările înseamnă și revendicări peotriva reorientărilor ulterioare în post pandemie. Cu atât mai mult cu cât în post pandemie bulversările conectate cu energii canalizate insuficient riscă să escaladeze. De asemenea, și pentru că s-a intervenit accidental și excesiv în modul de viață al membrilor și instituțiilor de resort ale societății. S-au sistat în mare parte activitățile domeniilor intra și extra societal. Este vorba de introducerea stării de urgență în parametri temporali și menținerea activităților în domeniile și instituțiile legate de combaterea epidemiei. Totodată, semnalăm că, din punctul de vedere al psihologiei sociale, individul și colectivitatea nu se pliază pe termenii indicați de starea de urgență sau lockdown, iar efectele întreruperii cu pierderi importante durează mult mai mult decât se cunoaște. Pe parcurs, reluarea activităților unora dintre domenii, fie și parțială, denotă că dintre acestea nu toate își pot permite resetarea, altele au falimentat și nu s-au mai redeschis. De asemenea, întreruperea activităților a redus locurile de muncă, s-a majorat procentual șomajul și o mare de oameni rămași fără un venit suficient s-au pomenit la limita subzistenței, dar și un standard de viață în libera cădere. Starea de pandemie însă solicită activitatea domeniului de sănătate publică în exces, parțial a celor adiacente și a instituțiilor care s-au reorientat, racordându-se la activitățile online. În acest sens, numărul instituțiilor domeniile cărora au rezistat sunt cele ce s-au reorientat, valorificând oportunitățile Erei Informaționale, ca de altfel și cel al angajaților rămâne neînsemnat pentru sustenabilitatea economiei în general. Deopotrivă domeniile, instituțiile și angajații respectivi care n-au eșuat în starea de urgență financiar de departe nu sunt absolviți de repercusiunile impactului psihologic.

În contextul dat, studiul evidențiază schimbările care catalizate și de pandemie prin prisma prospectărilor epistemice privind regândirea abordărilor teoretico-metodologice și pragmatice, grație noilor deschideri ale EI. Vorbim de regândirea conceptelor cu care se operează și raportate la realitate în general și cea socială în particular[1]. Cu atât mai mult cu cât impactul pandemic revărsat vertiginos peste realitatea socială și enviorementală și modul în care se încearcă să i se facă față reliefează un mod de gândire mai mult fragmentar și depășit, decât complex. Mod de gândire care ajunge hârtia de turnesol din acțiunile ce se întreprind și efectele acestora. Astfel, regândirea conceptelor și reorientarea spre complexitate a acțiunilor ce se vor întreprinse devine chintesența menținerii echilibrului dintre valorificarea și utilizarea deschiderilor EI, în timp ce societatea bazată pe cunoaștere menține liantul comunicării dintre civilizațional și cultural. Printre aceste concepte se numără și cele cu care vom opera pe parcurs: *înțelegere, reînnoire, relaționare, procesualitate, indispensabilitate, organizare, autoorganizare/sinerjie*.

Dezvoltând subiectul, semnalăm importanța înțelegerii nevoii de a regândi online-ul în vederea unei complexități peotriva urgențelor. On-lin care a ajuns să fie atât de solicitat în perioada respectivă, dar este și el fragmentar înțeles. De ce? Deoarece pentru soluționarea problemelor stringente în pandemie se solicită o înțelegere mult mai complexă a lucrurilor și ființelor. Înțelegere care, parafrazând-ul pe Pierre

Hadout[2], înseamnă o construcție în care toate componentele depind, comunică și interacționează la unison, adică conduc la rezultatul real și nu unul imaginar. Or, analiza solicitării on-line-ului este una în exces și se deosebește și de felul în care metoda respectivă se aplica până la pandemie. Actualmente, metoda on-line în exces solicitantă în activitățile ce se desfășoară necesită a fi raportată la diferențele ce se acumulează și inerența divergențelor ulterioare. Totodată, consemnăm că mult prea multă încredere acordată on-line-ului este temporară, deoarece în lipsa comunicării cu celelalte metode sociale rezultatele vor deveni contrar așteptărilor. Or, funcționalitatea unei metode separată de celelalte, care, de regulă, se completează reciproc, conduce la devierea rezultatelor atât la nivel individual, instituțional, cât și la cel comunitar. Cu atât mai mult cu cât încărcătura pozitivă a metodei instantaneu declanșează latura negativă, care cel mai semnificativ se manifestă prin intermediul șocului psihosomatic, psihosocial, psihocultural, ce se acumulează în comunicarea pe toate palierele societale din comunitate.

În aceeași cheie se evidențiază și prin conectarea metodei on-line-ului și la sistemul rețelelor. Este vorba de sistemul rețelelor prin intermediul căruia se reduce perioada identificării și găsirii de soluții la problemele stringente. Chiar dacă acest sistem s-a dezvoltat la interferența dintre domeniile științei, începând cu primele decenii ale sec. XXI această construcție n-a fost percepută drept una universală, în care raportul dintre unitate și diversitate este reglementat de nevoile și necesitățile pe termen scurt-mediu -de durată. Conform opiniei protagonistului științei rețelelor Al. Barabași, rețelele reale nu sunt statice, așa cum erau, până de curând, în modelele din teoria grafurilor. În schimb, în cazul rețelelor creșterea joacă un rol esențial în formarea topologiei lor. Ele nu sunt așa de centralizate ca o rețea în formă de stea. Există mai degrabă o ierarhie a hub-urilor care ține rețelele împreună, un nod puternic conectat, urmat îndeaproape de altele mai puțin conectate și apoi de un șir de zeci de noduri și mai mici. Nu există niciun nod central care să stea în mijlocul acestei pânze de păianjen și să controleze sau să monitorizeze fiecare legătură și fiecare nod. Nu există niciun nod a cărui eliminare să rupă pânza. O rețea fără scală este ca o pânză fără păianjen[3,pp.275]. Cu remarca că, implementarea și încetățenirea acestui mod de organizare se va raporta nu doar la nevoile și necesitățile societale, dar și cele enviorenmentale, deoarece nu este exclus ca omenirea să se confrunte și cu alte epidemii fiind, nevoită a conviețui cu acestea.

Desigur, suscită interes în contextul dat și o radiografie a deficiențelor cumulate responsabile de perturbările cu care se confruntă societatea, tergiversând găsirea de soluții pe potrivă. Or, cunoașterea deficiențelor echivalează cu durata soluționării și depășirii lor, deoarece în perioada pandemiei acestea escaladează. Sunt escaladări care înglobează o cromatică de divergențe dintre cele mai neașteptate - de la nemulțămirea intra și interpersonală, intrafamilială, intra și extra instituționale până la intra și inter societale, inclusiv dintre societăți. Nemulțămiri care nu arareori sunt alimentate și de deciziile insuficient de explicite și transparente ale autorităților, inclusiv prin aplicarea selectivă a sancțiunilor. Mai nou, grație rețelelor de socializa-

re, și nu numai, s-a descoperit că unele persoane cu demnitate publică se folosesc de fișa postului pentru a se vaccina, ocolind parcursul oficial reglementat. Inevitabil, cumulul manifestărilor invocate alături de factorii deja prezenți în mediul social diminuează perioada identificării și găsirea de soluții. Astfel, pentru a face față provocărilor se cere urgentarea regândirii procesului de organizare a domeniilor de activitate, instituțiilor de resort și nu în ultimul rând pregătirea individului și comunității. Discutăm de urgență regândiri procesului de organizare a sistemului social și componentelor sale pentru a facilita valorificarea noilor orizonturi ale EI. Valorificare care înseamnă deopotrivă sensibilizarea prin participare a actorilor sociali cu acțiuni care să faciliteze implementarea și încetățenirea sistemului de rețele în și dintre domenii, dar și sustenabilitatea filosofiei legăturilor intra și extra cadru. Deoarece implementarea, așa cum s-a menționat anterior, contribuie la dezvoltarea nu doar a sistemului de rețele dintre domenii, dar și eficientizează activitățile intra sau extra, inclusiv modul de depășire a situațiilor divergente la un nivel sau altul[3].

În continuarea subiectului se elucidează manifestarea expresiilor din schimbările anterior pandemiei din societate mai puțin cunoscute și care au precipitat prezența nesemnificativă a sistemului de rețele. Expresii în care reliefația efectelor severe ale epidemiei în societate se produce concomitent cu cea a surselor ce le alimentează. Este vorba de reliefații în care expresiile schimbărilor denunță, pe de o parte, necesitatea procesualității în tratarea evenimentelor, tendințelor declanșate de EI, adică în indispensabilitatea legăturilor atât cu procesele manifeste, cât și cu cele în plină constituire. Pe de altă parte, necunoașterea lor împovărează identificarea surselor ce le alimentează. De asemenea, repercusiunile date influențează relaționările componentelor EI cu cele ale mediului comunitar și environmental; ascensiunea accesului la informația științifică și mediatică; pregătirea actorilor sociali. Și nu în ultimul rând, gradul de responsabilitate dintre cunoștințele acumulate și utilizarea/valorificarea produselor obținute, independent de contribuția participării la toate nivelurile ierarhiei sociale[4,5].

Un alt aspect deloc de neglijat ține de investigarea întârzierilor privind fructificarea oportunităților EI în dezvoltarea societății. În această ordine de idei, susținem că întârzierile reflectă tratamentul fragmentar decât complex privind fructificarea oportunităților din partea membrilor societății și instituțiilor de resort, cota cărora în pandemie s-a aprofundat. Astfel, se explică în mare modul în care fiecare societate în parte a utilizat răgazul geografic în stăvilirea pandemiei. Deoarece problemele acutizate de evenimente și cu încercări modeste ale acțiunilor privind soluționarea lor nu reprezintă decât parte vizibilă a *aisbergului* manifest într-o lume în plină interacțiune, interdependență și intercomunicare. Concomitent, partea invizibilă a *aisbergului* cere o abordare complexă nu doar între acțiunile care se desfășoară și pe plan local, dar și pe cele din regiune, continent sau global. Cu atât mai mult cu cât acțiunile privind efectele epidemiilor din 2002 și 2012 denotă o înțelegere pragmatică și fragmentară, dar care explică efervescenta proliferării pandemiei peste tot, dincolo de statutul societății prosperă în curs de dezvoltare sau Nordul bogat și Sudul sărac

din punct de vedere geopolitic în 2020-2021. Cu remarca, înțelegerea reorganizării acțiunilor complexe și necesității încetățenirii lor se vor încadra în urgențele post pandemice. De asemenea, reorganizate, acțiunile vor conduce la diminuarea încercărilor de reactualizare a celor divergente sau de redemitizare a proceselor centrifuge într-o lume în plină globalizare.

În contextul dat, regândirea acțiunilor pe care încearcă să le întreprindă actorii sociali se raportează nivelului de înțelegere a problemelor declanșate de evenimentele proceselor. Vorbim de o regândire care înglobează și redimensionarea opticii, dar și căile privind cunoașterea de facto a naturii și impactului evenimentelor prin intermediul problemelor în societate și ale mediului. Simultan cu înțelegerea evenimentelor prin prisma valorificării și utilizarea problemelor paralel cu revizuirea și elaborarea de mecanisme în vederea identificării căilor optime privind soluțiile la care se recurg pe toate palierele vieții sociale și mediului. Astfel, pe de o parte, soluțiile ce întrunesc condițiile de echilibru între valorificare și utilizare a oportunităților pe care problemele evenimentelor le deschid, pe de alta, acestea se perpetuează în complexitatea și sustenabilitatea acțiunilor susținute de Era Informațională. Cu atât mai mult cu cât perpetuarea evenimentelor prin problemele declanșate înseamnă nu doar aglomerări, dar și o succedere fără precedent de rapidă în prioritizarea urgențelor. De asemenea, că succederea rapidă reduce drastic timpul social necesar pentru găsirea de oportunități viabile pentru acțiunile necesare. Or, atunci când instituțiile sociale întârzie în luarea deciziilor, problemele distorsionează realitatea ce necesită a fi schimbată. Se atestă că modelarea rapidă cu care se confruntă societatea și mediul se datorează și implicării evenimentelor ce rămân insuficient cunoscute și nu beneficiază de o înțelegere pe potrivă din partea actorilor sociali. Paralel succesiunea evenimentelor catalizează energiile, caracterul cărora, fiind și el mai mult o necunoscută, manifestă în mediul social. Remarcăm energiile respective și ele sunt declanșatoare de procese pentru care societatea și instituțiile ei de asemenea nu sunt pregătite în vederea monitorizării și valorificării lor. Situație care își are partea sa de contribuție la întârzierile privind cunoașterea proceselor respective și de departe nu evidențiază modificările din sursele responsabile de alimentarea funcționalității întregii triade *cauze-efect-consecințe*. Or, concomitent cu disponibilitățile funcționale se disting și cele ale destabilizării în dificilul drum al căutărilor de posibilități optime privind menținerea și perpetuarea echilibrului în canalizarea energiilor sociale și mediul. Odată dezlănțuite, evenimentele prin procese continuă să rămână *terra incognita* pentru a fi monitorizate și estimate, deoarece nu este o noutate despre influența lor în raportul dintre factorul intern și cel extern din societate, care asigură răsturnarea de prioritate în favoarea celui extern. Înțelegerea evenimentelor declanșate în procese și surse facilitează identificarea originii lor, în spatele căreia se află deschiderile de noi orizonturi susținute de oportunitățile cu niveluri multiple ce aparțin Erei Informaționale.

Indubitabil, evenimentele în succesiunea lor, grație oportunităților EI cu niveluri multiple, înregistrează interdependențe și interacțiuni de așa natură încât se regăsesc

și în procesul mondializării, și participă la schimbările din tabloul lumii contemporane. Vorbim de evenimente cu o prezență manifestă care perpetuă și înlănțuirile dintre ele se modifică continuu, reliefându-se în spargerea obișnuitelor frontiere: în/dintre societăți, dintre societăți și enviroment; în/dintre domenii etc. Concomitent se certifică că în locul schimbărilor care au provocat spargerea obișnuitelor frontiere vin *reînnoirile*[6]. care aduc în locul spargerii căi de edificare a altor frontiere în raporturile în/dintre entități pe potriua noilor provocări. În această ordine de idei, cunoașterea căilor optime de înțelegere a succesiunii evenimentelor și rapiditatea *reînnoirilor* lor devine hârtia de turnesol prin care fie se confirmă, fie se infirmă capacitatea construcțiilor teoretice de a se alia la modificările ce se derulează și completa cu implicații pragmatice. Totodată are loc evidențierea capacității actorilor sociali de a înțelege urgența ridicării lor la cerințele pe care le înaintează nivelurile multiple ale *reînnoirilor*, astfel conformându-se realităților în devenire. Drept exemplu, multiplicitatea *reînnoirilor* care au loc în câmpul cunoașterii gen relația dintre problemă și întrebare sau re poziționările în/dintre fundamentele cunoașterii etc. argumentează necesitatea și facilitează căutările de soluții și identificarea acestora. Cu remarca, *reînnoirile* fundamentează diminuarea gradului de segmentarism și induce necesitatea abordării în complex a acțiunilor care urmează a fi derulate.

Drept suport în susținerea celor invocate mai sus îl constituie rezultatele unui studiu recent asupra stării din societatea Republicii Moldova. Studiu în care se demonstrează că societatea Republicii Moldova a intrat în pandemie cu un nivel scăzut de competitivitate (locul 86 din 141 de state conform Raportului global de competitivitate 2019 (similar cu Ucraina, Tunisia, Sri Lanka și Liban) și de libertate economică (locul 87 din 180 de state conform Indicelui libertății economice 2020 al Fundației Heritage (alături de Belarus și Samoa), precum și un nivel înalt de corupție (locul 120 din 180 de state conform Indicelui privind percepția corupției 2019). S-a intrat în pandemie fără resurse financiare de rezervă și fără instrumente de guvernanta internă pentru administrarea crizelor. Astfel se explică și numărul de teste net inferior necesităților, or, acasă zilnic se întorceau minim 10 mii de cetățeni. Iar nivelul scăzut de înzestrare tehnologică, capacități limitate de gestionare a instrumentelor digitale și cu o diversificare insuficientă a furnizorilor și canalelor de desfacere ulterior s-au regăsit de la asigurarea logistică a spitalelor, regulamentul strict privind pregătirea (3 camere succesive) la intrare și ieșire din zona roșie, numărul mare de cadre medicale care s-au îmbolnăvit, dintre aceștia unii au pierdut lupta cu boala, până la abandonarea nedeclarată a bolnavilor cu maladii cronice și a grupurilor social vulnerabile. Efectele reale ale pandemiei se încearcă a fi puse sub preș și transformate în capital politic în condițiile în care comunicarea situației epidemiologice se face nu de specialiștii din domeniu, ci de președinte, premier, ministru. Vulnerabilități care macină societatea, agravându-se substanțial pe fundalul repercusiunilor provocate de pandemie. Astfel, competitivitatea multor companii a fost subminată prin restricționarea accesului la materii prime, piețe de desfacere și capital/resurse financiare, precum și din cauza scăderii productivității muncii. De asemenea s-a înrăutățit calitatea proceselor democratice, legislativ și cel privind elaborarea de politici publice[7].

Criza COVID-19 aprofundează diferența de dezvoltare a Republicii Moldova în comparație cu regiunea Europei Centrale și de Est. Diferența care va continua să crească, afectând negativ starea societății și va genera riscuri semnificative pe termen mediu și lung. Un exemplu poate fi sub nivelul de concurență privind investițiile străine directe în regiune, migrarea capitalului potențial de muncă, slaba integrare în lanțurile internaționale de aprovizionare și în procesele de globalizare / regionalizare etc.).

Concomitent, criza sanitară relevă necesitatea abordării în complex a acțiunilor ce se întreprind. Astfel, conform rezultatelor studiului invocat, criza se pliază pe cea sociopolitică acutizată de repercusiunile social- economice ale pandemiei, evidențiind o lipsă cronică de încredere a membrilor societății față de guvernare. Vorbim de contestațiile aduse Programului anticriză al Executivului, ca fiind unul ineficient și de departe nu se înscria în așteptările societății. Cu atât mai mult cu cât la capitolul coeziunii dintre cetățeni și guvernare nu s-a muncit asiduu și nu doar lipsa de experiență din ambele părți de a atenua această problemă stringentă. Majoritatea sondajelor de opinie reflectă că o bună parte dintre respondenți consideră că lucrurile în Republica Moldova merg într-o direcție greșită, iar principalele instituții ale statului (guvernul, parlamentul, justiția) sunt taxate la limita inferioară a încrederii. În această ordine de idei, susținem că nu neîncrederea sporită a membrilor societății a subminat eficiența măsurilor de atenuare și de gestionare a epidemiei cum relevă agențiile de sondaje. Dimpotrivă, măsurile de atenuare au fost ineficient încetățenite, deoarece oamenii doar parțial au ignorat cerințele elementare de protecție, cum ar fi purtarea măștilor și respectarea distanței fizice. În schimb cerințele de respectare înaintate oamenilor nu s-au regăsit și un minim de ajutor fiind lăsați de unii singuri în fața pericolelor de la masca ce trebuie schimbată o dată la două ore până la dezinfectanți. De asemenea, că cerințele nu arareori au fost sfidate și de factorii de decizie care apăreau la întâlnirile cu cetățenii fără a purta mască sau distanțarea fizică de 1,5m. Astfel, s-a agravat și mai mult situația pandemică, iar măsurile de atenuare a repercusiunilor economice și sociale nu au fost nici suficiente și nici eficiente. Invocând creșterea rapidă a deficitului bugetar, programul anticriză din start n-a fost unul complex nici pentru firme și nici pentru populație. Cu excepția indemnizațiilor de șomaj (beneficiari un număr limitat de persoane), o amânare cu câteva luni a plăților fiscale, un moratoriu pe controale de stat și a unui mecanism de subvenționare a dobânzilor la creditele contractate de companii pentru necesități urgente acest program nu oferă o viziune și măsuri substanțiale pentru a acoperi fie și parțial pierderile suportate de către companii și persoane fizice datorită pandemiei. Drept exemplu sunt datele care evidențiază că intervenția totală a fost de circa 0,4-0,5% din PIB, ceea ce este de circa cinci-șase ori mai puțin față de programele anticriză implementate în alte state din regiune[7].

Sine dubio, necesitatea abordării în complex a oportunităților privind diminuarea efectelor pandemiei care se vor resimți îndelung în realitatea socială se transformă în urgență. Pe parcurs, întârzierile cumulate explodate în pandemie se fac vădite în gravitatea disfuncționalităților pe toate palierele – de la cele din sănătate și

economie până la cele din cultură, dar și în tributul care se plătește cu valoarea vieții și a capitalului uman, și ambiental. Mai nou acest lucru se observă în acțiunile privind dezvoltarea cercetărilor privind vaccinul anti-covid, modul de administrare, dar și insistența cu care societățile prospere au grijă doar de proprii cetățeni și insular la societățile în devenire, chiar dacă o bună parte din cetățenii lor nu doar au activat și contribuit la bunăstarea acestora, dar revenind acasă au adus unii dintre ei virusul.

În contextul dat, considerăm necesar studierea înțelegerii expresiilor schimbărilor care se află în legături intra și extra cadru cu evenimentele și procesele care le-au adus în prim-plan, dar și cele existente. Înțelegere care prin prisma filosofiei consensual indică asupra urgentării cunoașterii semnificației lucrurilor și ființelor, arheologia legăturilor dintre acestea[2,8], cărora deschiderilor EI le influențează arheologia reperelor valorice. Cu atât mai mult cu cât deschiderile de orizonturi ale EI facilitează cunoașterea explicită în raport cu cea implicită. De ce? Deoarece în rezultatul accesului nelimitat la informația științifică și mediatică cunoașterea explicită devine una mult mai facilă. Or, de accesul respectiv se leagă și proliferarea tendinței conform căreia cunoașterea explicită prin intermediul sistemului de tehnologii informaționale și comunicaționale ale EI reduce din perioada de realizare a procesului de cunoaștere, iar investigațiile ajung mult mai rapid în obținerea rezultatelor scontate, prin care s-au obținut dividende sporite, promovarea domeniului, dar nu și investigarea legăturilor intra și inter acționările/dependențele/ comunicarea cu cele din alte domenii. Stare de fapt care a perpetuat și pe care filosofia prin domeniile sale sensibilizează și comunitatea academică, și opinia publică asupra pericolului pierderii reperelor axiologice ale cunoașterii. Repere care asigură echilibrul în relaționările manifeste și demonstrează indispensabilitatea acestor legături ce se produce independent de nivelul de pregătire al individului, al instituțiilor sociale și profesionale[4]. Adnotăm că, acest lucru se impune concomitent cu necesitatea regândirii întregului sistem de relaționări, care datorită deschiderilor EI se completează și modifică continuu cu o rapiditate nemaiîntâlnită în istoria umanității. [5]

Continuând subiectul, revizuim deloc întâmplător argumentele ce se referă la înțelegerea *reînnoirilor* punctate și de perioada pandemică. Astfel, demersul *reînnoirii* în deschiderile de noi orizonturi îndeamnă și la prospectări epistemice, dar și la partea pragmatică, în condițiile în care societatea își leagă speranța de redresare a efectelor pandemiei cu și cu ajutorul *reînnoirilor*. Până nu demult, demersul *reînnoirii* era legat doar de domeniile filosofiei. Or, realitatea precipitată și de situația pandemică certifică că *reînnoirea* prin care a trecut și filosofia, grație oportunităților EI, probează necesitatea regândirii conceptuale privind organizarea și perpetuarea societății și după pandemie. Este vorba de modul în care a evoluat conceptul de *reînnoire* [6] și în ce măsură este unul nu doar pentru filosofie. *Reînnoirile*, contribuind la revenirea filosofiei în cetate, concomitent filosofia le evidențiază arealul acestora ca fiind unul mult mai vast, cuprinzând toate domeniile de activitate socială și ambientală. Astfel, domeniile filosofiei reînnoite se reîntorc în arealul propriu, implicându-se în dificilul drum de conturare a tabloului contemporan al umanității și

naturii . Tablou în care filosofia pledează pentru nevoia stringentă de a purcede la implementarea unei altfel de cunoaștere a tuturor lucrurilor și ființelor, bazată pe etică și deontologie nu doar profesională, astfel valorificând-se potențialul EI atât pentru societate, cât și pentru enviorement. În timp ce , starea de pandemie evidențiază că discrepanțele din tabloul respectiv se datorează problemelor stringente stimulate de evenimentele proceselor declanșate cărora societatea încearcă să le facă față în mare mai mult utilizând, decât fructificând conștient oportunitățile noilor deschideri [3,5]. Se certifică nevoia de creștere a responsabilității etice și deontologice la toate nivelurile ierarhiei sociale. Această exigență se consemnează din experiența anterioară timpului pandemiei, în care realitatea faptelor, rezultatelor obținute nu arareori erau/sunt înlocuite cu monopolul/loialitatea intra și inter organizațional[4,9]. Cu atât mai mult, cu cât declanșarea pandemiei deconspiră că situațiile ce s-au perindat sunt și rezultatul înțelegerii fragmentare a acestor orizonturi. În timp ce rezultatele obținute grație oportunităților s-au consumat și ne semnificativ implementat în complexitatea lor, inclusiv în raport cu schimbările profunde pe care EI le-a revărsat peste societate și enviorement.

O radiografie întreprinsă asupra genezei și declanșării epidemiei și ulterior pandemiei denotă că de efectul lor nu este strein și tratamentul fragmentar al evenimentelor tendințelor și proceselor. Drept exemplu, studiile privind istoricul virusului SARS-CoV-2 apărut în China în decembrie 2019 care a fost precedat de MERS-CoV. În timp ce virusul de tip SARS-CoV-1 cu care s-a confruntat Arabia Saudită în 2012 și precedate de primele cazuri înregistrate în China în noiembrie 2002 și ele au fost tratat particular. De asemenea, anterior evenimentelor invocate, lumea deja era îngrozită nu doar de Ebola care a cuprins teritoriul Africii, dar și că noile virusuri sunt legate de creșterea populației sau de stilul de viață. Acest mod de gândire în tratarea lucrurilor a deviat de la căutarea soluțiilor, îndreptându-se spre căutarea vinovatului. Chiar dacă responsabili suntem toți de perturbarea ecosistemelor, defrișarea masivă în care animalelor sălbatice li se reduce din habitatele lor naturale și intră într-un contact mult mai strâns cu ființele umane, facilitând astfel transmiterea maladiilor între specii. Posibil că și acest lucru să fi influențat, dar șocul sporește odată cu apariția unei noi maladii virale, deoarece la sfârșitul anilor 1970 s-a crezut cu adevărat că le-am învins pe toate. Încrederea de ieri poate explica perplexitatea de astăzi, important rămâne sensibilizarea tuturor actorilor că există o mulțime de viruși care interacționează cu oamenii și o vor face întotdeauna[10].

În contextul celor invocate anterior, continuăm cu reliefaarea cunoașterii cu ajutorul instrumentarului filosofiei reînnoit, adică la interferența dintre organon și noul organon. Încercarea de a insista pe interferență este deja manifestă grație deschiderilor de noi orizonturi, chiar dacă acest instrumentariu continuă a fi folosit parțial și nu în complexitate. Acesta fiind reînnoit, ca de altfel și filosofia de deschiderile EI, contribuie substanțial la reevaluarea strategiei de dezvoltare a societății. Reevaluare cadrul căreia impune reorganizări la toate nivelurile sociale, de rând cu o schimbare asupra intra și inter acțiunilor, dependențelor și comunicării din societate. De

ce? Deoarece de la modelul organizațional al societății în post pandemie se așteaptă o clarificare și clasificare a acțiunilor privind degajarea problemelor stringente și argumentarea priorităților pe termen mediu și lung. Concomitent, optimizarea lor este angajată pe rigoarea interferențelor, interacțiunilor și intercomunicărilor între acțiuni, astfel reducându-se din caracterul energofag și sporită eficiența peotriva provocărilor timpului. Altfel spus, acțiunea-cheie, fiind una interdependentă, se/și interconectează cu toate domeniile de activitate, implementează și încetățenește deopotrivă complexitatea intra și inter și contribuie la dezvoltarea societății. În condițiile actuale, printre aceste acțiuni-cheie se numără și cea educațională, pe care reflexia filosofiei o întrevede în calitate de promotor privind implementarea principiilor conexiunii și rigorii, ridicând-o la cerințele EI. Astfel, aceste principii completează și diminuează fragmentarismul din cunoaștere, suplimentând-o cu responsabilitate și nu doar libertate în accesul nelimitat la informația științifică și cea mediatică[11].

Deschiderile de noi orizonturi ale EI manifeste în societate instantaneu nu aduc cu ele și implementarea modelului de organizare a cadrului legal peotriva provocărilor, care dinamitează sistemul social în general, dar cel mai mult pe cel mai puțin pregătit, în care comunicarea dintre subsisteme atât de necesară este una deficitară, deoarece rămân nevalorificate interacțiunile și interdependențele care se intensifică continuu. Intensificarea reprezintă capacitatea de regândire strategică axată pe elemente de sinergie privind pregătirea și competitivitatea tuturor actorilor sociali. Mai ales că elementele respective au fost probate și susținute de filosofie în procesul *reînnoirii* [6] prin deschiderile EI și cu ajutorul instrumentarului și-a valorificat potențialul propriu. În această ordine de idei, valorificarea potențialului din toate domeniile și care protejează mediul înlesnește contextualizarea schimbărilor produse. Este un dat care necesită a fi luat drept axiomă și dezvoltat în acțiunile ce se impun a fi realizate în beneficiul nu doar a actorilor sociali. De asemenea, acțiunile cu caracter complex din toate domeniile sunt chemate să identifice și să faciliteze implementarea și încetățenirea rețelelor și nodurile centrale care se proliferază în societate. Ulterior, aceste proliferări pot fi valorificate în dezvoltarea capacității sinergice și menținerea elementelor responsabile, adică de deschideri spre autoorganizare[3].

Evident că *reînnoirile* din filosofie spre lumea înconjurătoare sub incidența oportunităților EI și se valorifică în încercările de dezavuare a confruntărilor din societate și mediu. *Reînnoiri* prin care se identifică oportunitățile ce susțin elaborarea de mecanisme pentru cunoașterea raportului calitativ-cantitativ al problemelor și soluțiilor peotriva provocărilor. Astfel se contribuie la înțelegerea necesității schimbării de optică în redefinirea criteriilor de primordialitate pentru problemele care se acutizează continuu. Cu atât mai mult cu cât înseși deschiderile de noi orizonturi presupun și impun o reorganizare a tuturor componentelor ale sistemului de dezvoltare, iar din punctul de vedere al filosofiei acestea sunt interdependente, interacționează și intercomunică între ele. Deoarece dezvoltarea este înglobată în rețele deja conectate între ele în hub-uri, adică într-un întreg ce necesită a fi luat în calcul. Hub-urile reprezintă un centru pentru un anumit domeniu în care se sto-

chează întreg cumulul informațional din activitățile rețelelor pe domenii și devin responsabile pentru menținerea și depășirea animozităților, dar și de relaționarea cu celelalte, care implică intervenții rapide privind soluționarea problemelor din rețea în condițiile în care una dintre acestea se defectează, dar și asigură perpetuarea dintr-o formă și conținut [3]. Asigurarea promovată în timp contribuie la edificarea unui echilibru în relația dintre utilizare și valorificare a deschiderilor de noi orizonturi.

De asemenea, susținem că fundamentul demersului cercetării în cunoașterea problemelor acutizate de evenimentele proceselor și fenomenelor declanșate îl constituie instrumentarul filosofiei la interferență cu metodologiile particulare. De ce? Deoarece reevaluările întreprinse facilitează înțelegerea din punctul de vedere al filosofiei drept hârta de turnesol în cunoașterea problemelor. Cunoscându-le, se facilitează identificarea și modelarea rețelelor privind găsirea căilor optime privind problemele, chiar dacă soluționarea obținută nu echivalează și cu sintagma pentru totdeauna, lucru s-a produs în raport cu partea acutizantă a problemelor. Ulterior însă aspectele ce rămân în probleme constituie un alt cap de afiș în declanșarea de noi revendicări. Iar în condițiile EI și oportunitățile ei aceste declanșări ale aspectelor din cadrul problemelor se permanentizează și influențează atât societatea cât și mediul. Este vorba de un alt aspect al înțelegerii, cel referitor la sensibilizarea și pregătirea actorilor sociali de a face față inerentei provocărilor din problemele evenimentelor. Sunt provocări care se impun a fi înțelese diferit, deoarece înglobează cumulul de procese extrasocietale/regionale/globale din problemele evenimentelor care se impun a fi cunoscute, iar mecanismele de soluționare să corespundă. În caz contrar se proliferază întârzierile care împiedică înțelegerea nu doar a complexității problemelor declanșate de evenimente, ci și contribuția lor la constituirea de noi realități, care se realizează, comunică cu alte elemente în edificarea realității în care problemele declanșate de evenimentele proceselor manifest în mediul social în lipsa obișnuirilor frontiere. Iar oportunitățile EI facilitează nu doar spargerea instantaneu a frontierelor, ci și identificarea de căi optime în desemnarea altor diferite de cele existente. Cu condiția că procesul de desemnare a frontierelor diferite nu se va solda cu reactualizarea celor divergente și redemitizarea proceselor centrifuge într-o lume în plină globalizare.

Indubitabil, consemnăm că revenirea și la cadrul noțional-ideatic al înțelegerii este dictată de condițiile deschiderilor și frecvența cu care se utilizează și rarismul valorifică. Vorbim de oportunitățile deschiderilor care înlesnesc accesul la produse de la cele mai simple până la cele sofisticate, independent de pregătirea individului sau instituțiilor care doar printr-o atingere a unui program la un PC cu informația pentru care a apelat, chiar dacă rămâne înțeleasă precar. Precaritate care este adusă în prim-plan de soluțiile înaintate pe parcursul celor două decenii de sec. XXI și propuse pentru problemele stringente cu care se confruntă nu doar societatea și membrii ei, dar și pe cei care alterează și modifică indiferent de vrerea lor. Înțelegerea problemelor este una mai mult formală, n-a exemplificat și îndepărtat consecințele alterărilor și modificărilor socioantropologice, socioculturale, sociopolitice sau socioconfesionale. Aceste modificări deja s-au produs și în anii următori vor fi mult

mai evidente, deoarece efectele suportate se pliază pe cele existente și rămân necontabilizate, care în spațiul fostei societăți sovietice și nu numai s-au format ca urmare a experiențelor nucleare în aer liber de la cele din anii '50, deflagrația de la Ciornobâl în 1986[11,pp.8-41] până la armele psiho-bio-epidemiologice ieșite de sub control odată cu implozia imperiilor, lipsa finanțărilor sau reglarea de conturi dintre entități diverse, divergente sau teroriste.

Regândirea acțiunilor pe care încearcă să le întreprindă actorii sociali se raportează nivelului de înțelegere a problemelor declanșate. Vorbim de o regândire care înglobează și redimensionarea opticii, dar și a căilor de cunoaștere privind impactul evenimentelor în problemele din societate. Înțelegerea evenimentelor are loc paralel cu valorificarea și utilizarea problemelor, și cu revizuire în elaborarea de mecanisme privind identificarea căilor și soluțiilor pe toate palierele vieții sociale. Astfel, se întrunesc condițiile de echilibru între valorificare și utilizare, perpetuându-se în complexitatea acțiunilor susținute de Era Informațională. Cu atât mai mult cu cât, perpetuarea înseamnă nu doar o succedere fără precedent de rapidă în prioritizarea urgențelor, dar și de inerența aglomerărilor. Se atestă că modelarea rapidă cu care se confruntă societatea și mediul ambiant este parte a implicării evenimentelor care rămân insuficient cunoscute și nu beneficiază de o înțelegere pe potrivă din partea actorilor sociali în acțiunile ce se derulează.

În loc de corolar, bulversările cumulate și necanalizate din societate și datorită crizei pandemice riscă să-i deturneze dezvoltarea în post pandemie. Bulversările cuplate cu cele provocate de starea de urgență și interminabilul lockdown pandemic se regăsesc în standardul de viață în liberă cădere cu care se confruntă membrii societății. Discutăm de starea societății economice, culturală și nu în ultimul rând de cea politică, care se modifică odată cu sporirea numărului celor cu calificare înaltă fără un loc de muncă, cu precădere cei din generația X. O altă categorie care au rămas angajați și poate cei mai mulți fiind din generația Y, alta la fel dintre ei s-au orientat spre alte profesii cerute de criză, la care se mai adaugă și cei din Z[12]. Concomitent cu aceste diferențe intra și inter generaționale a falimentat și o parte din afaceri, iar cele care s-au redeschis nu sunt absolvite de acest pericol, deoarece activitățile le sunt reduse. Nu sunt absolvite de efectele respective și cele care au rămas pe val în pandemie, deoarece produsele obținute nu vor mai avea atâta căutare, diminuându-le veniturile. De asemenea, și cele adiacente sistemului de sănătate publică care au activat continuu pentru a contribui la salvagardarea valorii vieții. Dar și într-un caz și în altul efectele crizei le vor resimți, deoarece aceasta, fiind una de sistem și nu de domenii ca cele precedente, influențează în profunzime reperele constructului social și celui instituțional. Înțelegerea influențelor crizei înseamnă o *reînoire* a tuturor componentelor sistemului social ce va conduce la constituirea unui model de organizare a societății în care rețelele conectate la HUB-uri, grație deschiderilor EI, detectează întârzierile sau inconveniențele, reducând din timpul social al căutărilor de soluții. Consemnăm că schimbările respective în mare depind de pregătirea membrilor comunității, inclusiv prin regândirea procesului educațional

prin amplasarea în matricea socio-culturală și nu doar cea economică, dar revizuirii considerabile în comportament. Reviziunea înseamnă o altă optică asupra modului sănătos de viață. Cu atât mai mult cu cât în post pandemie aceste căutări devin direct proporționale perpetuării valorii vieții, sănătății și dezvoltării societății în general pe cupola civilizațională.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Biriș I. Conceptele științei. București: Editura Academiei Romane, 2010. 364 p.
2. Hadot P. Filosofia ca mod de viață. București: Editura Humanitas, 2019.264p.
3. Barabasi A-L Linked - noua știință a rețelelor. Timișoara: Editura Brumar. 2017. 314 p.
4. Merton R K. Social theory and social structure. New York: Free Press, 1949. 423p.
5. Pascaru A. Prospectări epistemice privind societatea bazată pe cunoaștere. În: Integrarea tradițiilor filosofiei în societatea bazată pe cunoaștere. Chișinău: Tipografia. Artpoligraf, 2019, pp.7-74.
6. Florian M. Recesivitatea structurii lumii. București: Editura Pro, Vol. 1, 2003, 559 p.; Vol. II, 2004. 491 p.
7. EXPERT-GRUP în parteneriat cu FES. Raport de stare a țării: Republica Moldova2020. www.expert-grup.org
8. Foucault M. Arheologia cunoașterii. București: Rao, 2011. 283 p.
9. Fukuyama F. Second thoughts. The last man in a bottle. The National Interest, Summer, 1999, p.1-20.
10. Mussat L. Humanity has always lived with viruses. 04.27.2020, www.cnsfr.fr
11. Pascaru A. Societatea bazată pe cunoaștere: realități și perspective. În: Descentralizarea axiologică în societatea bazată pe cunoaștere. Chișinău: Tipografia Centrală,2015, pp. 8-41, 216.
12. Strauss W. Howe N. Teoria Generațiilor Strauss-Howe, 1991 <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/conflicte-dintre-generatii>

INDISPENSABILITATEA INTERACTIVITĂȚII UMANE ÎN CONTEXTUL CRIZEI COVID-19¹

THE INDISPENSABILITY OF HUMAN INTERACTIVITY IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 CRISIS

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.14>

CZU: 37.018.43

Andrei PERCIUN, *doctor în filosofie,*
Institutul de Istorie
undreaperciun@gmail.com

Rezumat

Acest articol este cât se poate de actual în contextul implementării regimului de lucru de la distanță și studiilor on-line. Faptul că te poți afla la lucru sau la ore într-un context casnic reprezintă un privilegiu deosebit. Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea unele lacune ale acestui tip de experiență. În cazul predării, cunoștințele nu se pot interpreta ca o sumă de date ce așteaptă să fie livrate destinatarilor. Contextul social și interacțiunea umană relevă dimensiunea de sens al cunoștințelor, iar odată cu prinderea sensului – individul, iar în cazul procesului de învățare – studentul, care este în stare să înțeleagă rostul și aplicabilitatea cunoștințelor. Vivacitatea stratului de semnificații se menține implicit datorită interacțiunii dintre oameni. Exigența de a întreține o comunicare eficientă în regimul studiilor de la distanță reprezintă o adevărată provocare, în primul rând, pentru profesori. În aceste împrejurări profesorul riscă să devină un livrator de date și mai puțin un formator de sensuri.

Cuvinte-cheie: *pandemie, COVID-19, fenomenologie, interactivitate, intersubiectivitate, studii de la distanță, comunicare on-line, IA.*

Summary

This article is particularly relevant in the context of the implementation of remote work regime and online studies. The fact that you can be at work or in the classroom in a domestic context is a special privilege. However, we cannot overlook some of the shortcomings of this type of experience. In the case of teaching, we must not interpret knowledge as a sum of data that needs to be delivered to the recipient. Currently, the problem of information interference has almost disappeared. Knowledge is more than a sum of data. The social context and human interaction reveal the meaningful dimension of knowledge, and once the meaning is grasped - and in the case of the learning process the student - will be able to understand the purpose and applicability of knowledge. The vivacity of the layer of meanings is maintained due to the interaction between people. The requirement to maintain effective communication in the distance learning regime is a real challenge, first of all, for the teacher. In these circumstances the teacher risks becoming a data provider.

Keywords: *pandemic, COVID-19, phenomenology, interactivity, intersubjectivity, distance learning, online communication, AI.*

Obiectele ce alcătuiesc conținutul preocupărilor și grijilor noastre perene irecuzabil nu se reduc doar la învelișul natural al realității. Câmpul experienței noastre cotidiene nicidecum nu se încadrează într-o descriere plată și unilaterală, fapt prin care obiectele realității s-ar lipsi de posibilitatea de a fi mai mult decât sunt. E firesc,

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului 20.70086.1/COV Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post pandemie (2020-2021) finanțat prin ANCD.

să ne întrebăm cu privire la sensul celui din urmă a lui *a fi* ca să ne clarificăm în ce mod acesta poate fi depășit. Așadar, ce avem în vedere de fiecare dată când spunem cu convingere apodictică că ceva *este*?

Mediile genuine ale practicilor umane sunt compuse din mai multe straturi ce impun diferite *moduri de întrebuințare* și, prin urmare, multiple moduri de *a fi*. Realitatea nu se limitează doar la un singur mod de *a fi*. Ne referim la diferite învelișuri atunci când spunem că ceva *este*. Cum ar fi posibil, de exemplu, să vorbim despre pipa lui Magritte că *ar fi* și nu *ar fi* în aceeași clipă. În ce sens ea este și nu este? Sau, mai exact, ce înveliș al realității indicăm atunci când afirmăm că ceea ce se vede *este* o pipă și ce alt înveliș al realității avem în vedere atunci când declarăm că aceasta nu *este* o pipă. Rezultă că într-un înveliș al realității ea *este* o pipă, iar în altul nu. Platon ne-ar sugera și ar face-o pe bună dreptate, faptul că manipulăm cu elementele sensibile și ideatice ale obiectului, ambele fiind consubstanțiale obiectului. Lucrurile devin puțin mai complicate din momentul în care pipa propriu-zisă este imitată și reîncadrată pe suprafața plată a unei picturi. Pipa nu va mai putea fi atestată într-o percepție originală în care ni s-ar dezvălui dimensiunea ei sensibilă și care, în cazul tabloului, va lipsi. Ceea ce rămâne prezent este forma ei – proprietățile pertinente – ce ne face s-o recunoaștem drept o pipă și nu o lingură. Deci, chiar și în lipsa ca atare a obiectului suntem în stare să identificăm și să *reanimăm* eidos-ul, forma și semnificația acestuia, conferindu-i pe această cale un statut incontestabil de *a fi* înțeles.

Obiectele experienței nu ne sunt străine, nu ne sperie și nici nu ne iau prin surprindere. La cel mai primar nivel este operată o simbioză ontică, din urma căreia, în funcție de *ce este ceva*, ne comportăm într-un fel anume. Din acest raport organic n-ar fi cazul să deducem nici o funcție privilegiată a omului luat cu tot instrumentarul său de asimilare și de adaptare cognitivă și nici una a obiectului, fără de care fluxul trăirilor umane s-ar izbi de o efectivă absență a sa și ar converge în nimic. Obiectul se arată în experiență, iar conștiința percepe în experiență. Disponibilitățile *fenomenale*, sensibile ale obiectului împreună cu predispozițiile intenționale ale conștiinței declanșează procedeul eliptic al corelării din care rezultă experimentarea pe învelișuri a lumii. Starea de claritate provocată de experimentarea straturilor de sens ale obiectelor din lume este trăită în cel mai firesc mod de noi oamenii. În acest context se întâmplă ceva de-a-dreptul ciudat, ce ține în mare măsură de maniera noastră de a ne focusa.

Nu încapă nici o îndoială că obiectele experienței noastre perene, în cel mai firesc mod, nu se reduc doar la un înveliș brut al realității, care, în cele din urmă, nu reprezintă învelișul cel mai privilegiat pentru domeniul vieții umane. Conceput să suplinească și să extindă câmpul de interpretare și înțelegere a realității naturale, apendicele culturii tinde să privilegieze sfera formală a semnificațiilor ce se atribuie obiectelor. În principiu, această temă este moștenită tocmai de la antici, a căror contribuție substanțială a ținut în primă instanță de relevarea acestor două straturi experiențiale ale obiectelor din lume. Raportul unicului și multiplului, realului și virtualului, eternului și efemerului, adevărului și falsului, formei și materiei, participării

și imitației își face loc aproape în toate discursurile filosofilor occidentali. Putem admite separarea acestor opoziții doar într-un context metodologic cu un scop analitic bine determinat. În contextul vital al omului, scindarea aspectului sensibil (estetic) al obiectului de stratul semnificațiilor sale are puține șanse de a se realiza. Complexitatea vieții umane constă în stratificarea obiectelor lumii. Cotidianul nu este compus din figuri geometrice precum cele ale triunghiului, pătratului sau cercului – fapt ce-l frapa profund pe Platon. Triunghiul nu reprezintă altceva decât pe sine. Nimic mai mult decât pe sine. Un triunghi va reprezenta mereu un triunghi. În virtutea acestui fapt, obiectele ideale de ordinul celor din matematică sau geometrie sunt simple în structura lor ontică. Neîncetata relație constantă dintre ceea ce este și ceea ce semnifică determină dimensiunea realității lumii. Obiectele *complexe* nu sunt reale, deoarece manifestă o anduranță slabă față de trecerea timpului. În această formulă, realitatea lumii nu se găsește în învelișul ei sensibil (material), ci în acel ideatic, definit ca o constantă eternă a lumii. Caracterul complex al obiectelor este evocat de o pereche minimă de factori consubstanțiali unui altuia. Prezența acestora presupune o corelare a actualității și a inactualității, darămite acestea cad sub incidența percepției și rațiunii; din care percepția este cea care se angajează în deschiderea aspectului dinamic al actualității din care rezultă efemeritatea lumii, iar rațiunea își asumă să lucreze cu aspectul eidetic al actualității ce scoate în prim plan eternul.

În ce măsură concepția ontologică a lui Platon poate fi reactualizată și integrată în noile realități pandemice? Ce ar avea în comun triunghiul lui Platon, IA-ul și raportul dintre Natură, Tehnică și stratul de semnificații ale vieții umane? Într-un articol recent [6] am identificat o afinitate structurală între natură și tehnică, mai precis modul similar al acestora de a se raporta la obiectele lumii. Stratul de semnificații prezent în sfera umanului este lipsit de relevanță în câmpul naturii și tehnicii, fapt ce duce la absența acestuia în totalitate în câmpul acestor două. Într-un serial-antologie de scurtă animație de la David Fincher și Tim Miller distribuit pe Netflix, intitulat *Dragoste, moarte & roboți*, există un episod în care este descrisă o lume post-apocaliptică în care rasa umană a fost ștearsă de pe fața pământului. *Trama* poveștii se leagă de trei IA-uri, ce se plimbă în calitatea unor turiști pe străzile unui oraș în care relativ recent au trăit o mulțime de oameni. În mai multe secvențe roboții se arată nedumeriți cu privire la sensul și întrebuițarea unor lucruri *umane*, precum ar fi caraghioasa minge de baschet. Acest exercițiu de imaginație scoate în evidență „surprinzătoarea” putere a sensului pentru conceperea realității de către om. În lipsa omului, tot ansamblul de semnificații de întrebuițare, de identificare și recunoaște efectiv este absent. Iar acest *erase* comprehensiv nu se datorează faptului că aceste date nu au reușit să fie înregistrate și digitalizate. Chiar dacă acestea au fost transpuse și reproduse cu exactitate pe un cloud încăpător, acest fapt, totuși, nu este suficient. Atributul cantitativ al datelor de cultură și civilizație umană ar fi insuficiente pentru o înțelegere adecvată ale acestora. Tabloul comprehensivității devine integrat odată cu punerea în scenă a atributului calitativ al interactivității. Spre deosebire de adevărurile eterne, relațiile vii sunt importante anume din cauza fluctuațiilor sale.

Asta nu ar trebui să însemne că acestea sunt completamente haotice. Interactivitățile nu schimbă datele, ci mai degrabă operează *cum*-urile ce se corelează cu acestea. În lipsa subiectului ce ar acționa după un *cum* anume însușit din capacitatea lui de a se raporta la alți subiecți nu va putea fi scos la suprafață nici un sens ca atare. Pe bună dreptate, nu prea vom găsi argumente pentru a susține incapacitatea unui IA, în prezent, dar în special într-un viitor apropiat, de a asimila și înțelege atuurile vieții umane. Indubitabil, pentru ca un IA să se apropie cât mai mult posibil de felul de a fi al omului, având la dispoziție toate resursele necesare pentru asimilare și înțelegere, trebuie să interacționeze cu subiecți umani, care, la rândul lor, vor interacționa cu el.

Factorul interactivității poate fi observat și în alte relații decât acelea care apar între om și IA, de exemplu relațiile dintre oameni și extraterestri. Modul în care ne imaginăm că ar trebuie să fie un extraterestru și în ce manieră ar trebui să ne raportăm la el poartă un caracter specific uman. La acest capitol nu prea suntem originali, făurindu-i chipul și comportamentul un pic diferit decât cel uman, din care ar reieși un extraterestru cu care se poate de găsit o limbă comună. Am putea merge mai departe și afirma că noi, cei din 2021, suntem *extraterestri* în raport cu predecesorii noștri. Parțial înțelegem sensul funcțional al unor obiecte din trecut – cum-ul și pentru ce-ul lor uneori este adus până la absurd. Nu e nevoie de alte exerciții de simulare mai sofisticate pentru a scoate la suprafață învelișul uman al obiectelor din lume. În locul roboților smart, înzestrați cu o inteligență avansată, se pot plasa oricare din generații premergătoare nouă. Nu e nevoie nici să născocim și să ne aducem în minte vietăți și entități „cu totul” diferite de noi. *Extraterestrii* suntem noi, cei din secolul XXI. Nu avem nici un motiv pertinent să teleportăm în proximitatea noastră spațio-temporală, în zona actualității noastre cea mai familiară, extraterestri din galaxii îndepărtate, care ajunși pe Terra vor rămâne profund marcați și în același timp nedumeriți de toate împrejurările noastre *firești*.

Strănepoții, nepoții, ba chiar și copiii se află, în fond, în rolul extraterestrilor sau roboților inteligenți în raport cu semnificațiile și valorile înaintașilor săi, ce condiționau un comportament specific și *normal* pentru stilul de viață al acestora. Deseori avem nevoie de explicații și clarificări suplimentare pentru a înțelege la ce bun servea un anumit obiect din viața bunicilor și străbunicilor noștri – un obiect de-a dreptul anodin și depășit de timp. O viață bizară dată uitării. Siegfried Kracauer descrie o situație în care nepoții sunt cuprinși de o ușoară stare de debusolare atunci când văd într-o fotografie veche pe bunica lor tânără [5]. Dezorientarea acestora vine din incapacitatea de a recunoaște și de a identifica semnificații ce s-ar apropia de propriul lor ansamblu de valori. Din momentul în care se declară solemn incompatibilitatea de sensuri, nepoții se lasă pătrunși de o puternică stare de amuzament provenită din nonsensul elementelor de epocă ce apar în fotografie. Asta facem, râdem de trecut dintr-un simplu motiv – că nu-l înțelegem și nu-i prindem sensul. Trecutul este privit prin optica sensurilor valabile în prezent, fapt ce-l face uneori caraghios. Care ar fi factorii ce condiționează și provoacă uitarea ce se produce într-o viață de om? Mai există oare persoane ce ar ține minte denumirile vechi ale străzilor din Chișinău? Probabil, că unii dintre noi nu-și mai aduc aminte de vremurile celea în care nu exista nici o interdicție

legată de fumatul în localuri și spații publice. Probabil, mulți dintre noi nu mai țin minte cum era viața fără smartphone și internet. Continua schimbare a semnificațiilor reprezintă un proces firesc prin care decurge viața unei societăți. Începuturile democratice ale societății Republicii Moldova, condiționate de destrămarea URSS, au relevat un ansamblu paradigmatic de semnificații noi ce s-au încetățenit în sfera socialului. Pe prin plan s-au plasat valori venite din Occident, astfel încât „Columb”, de această dată, își ducea drumul dinspre *noua lume* cu scopul de a revărsa lumină peste diverse chestii bizare și curioase, care ulterior au fost ușor asimilate fiind percepute cu încredere și transformându-se în norme pentru societatea noastră.

S. Kracauer a reușit să remarce faptul că pe mapamondul interbelic au încetat să mai existe locuri *exotice*. Iar atunci când analizează fenomenul turismului din acei ani, autorul ajunge la concluzia că elementul surprinzător al străinătății pur simplu dispăre [5]. Străinătatea nu mai e străină, deoarece călătorii nu fac altceva decât să-și schimbe locul, în timp ce stilul de viață și sensul de întrebuițare a obiectelor din acel mediu „nou” rămâne exact la fel ca și în locul din care au plecat. În actualele condiții ale globalizării e tot mai dificil să nu te poți orienta printre semnificațiile cotidiene ale diferitor societăți. Înțelegerea prealabilă aplică cea mai largă semnificație obiectului nou întâlnit. Obiectul *necunoscut* este deja cunoscut ca un obiect-necunoscut. În consecință suntem contemporani cu contemporanii noștri, iar acest truism provine din faptul că trăim în aceeași lume.

Dar în ce mod ar trebui să înțelegem termenii de „natură” și „lume”? Ce semnificație este investită în acești termeni? În studiul său consacrat evoluției concepțiilor filosofice asupra naturii, Robin George Collingwood diferențiază două concepte antice ce corespund respectiv cu două stiluri de abordare a conceptului de natură. După Collingwood „un european modern, dacă s-ar confrunta cu întrebarea „Ce este natura?” cel mai probabil ar transforma-o în întrebarea „Ce fel de lucruri există în lumea naturală?”, iar răspunsul ar fi în fapt o descriere a obiectelor ce fac parte din natură” [2, p. 76.]. Sensul recunoscut propriu și original al cuvântului natură se regăsește în ceea ce s-ar arăta că e *principiul*, cu alte cuvinte *sursa* ce corespunde cu un mod de a fi specific. Nu vom greși dacă vom spune că natura soarelui este de a fi luminos și cald, adică de a emana lumină și căldură. Natura din acest punct de vedere se determina drept o esență immanentă ce-i conferă obiectului o maniera specifică de a fi. Natura ca esență se dă ca o sursă – principiu – de manifestări firești. Actele ce rezultă dintr-o influență din exterior sunt asociate constrângerii și nu se potrivesc cu *natura* obiectului. Așadar, *natura* este implicită obiectului, făcându-l să fie așa cum este. În acest sens, natura într-adevăr devine o mamă. Corespunzător acestei abordări, am putea trasa o analogie cu triunghiul lui Platon. Natura nu etalează nimic mai mult decât esența de ființă a unui obiect.

Definiția sumativă a naturii în care este vizat întregul ansamblu de obiecte își adoptă sensul unui *mediu prielnic* în care aceste obiecte există și se manifestă. Această interpretare a naturii este mai aproape de sensul termenului grecesc „cosmos”, ce se traduce prin lumea în care se conține și se menține o ordine și în care sunt puse toate entitățile.

Comunitatea umană și viziunile pe care omenirea le-a formulat pe întregul parcurs al istoriei sale nu se pot reduce doar la o serie de propensiuni instinctive, determinate din timp ca esențe imanente și care ar determina comportamente specifice. Zona practicilor umane – cultura – aduce cu sine o imensă garnitură de semnificații ce se acoperă peste învelișul natural al ființei noastre. Obiectele primesc sensuri în rezultatul unor practici umane cotidiene. Tot ce este și tot ce este adăugat de om este în exclusivitate dedicat tot omului. Natura definită ca un mediu în care își fac apariția toate obiectele vizibile și invizibile în întregime îl vizează pe om afectându-l și dându-i material de gândit.

Fără îndoială, în natură mai există multe lucruri încă nedescoperite, însă faptul de a fi ascunse nu le anulează puterea reală pe care o exercită asupra omului. Este aproape imposibil de imaginat un obiect natural transpus dincolo de percepția și de înțelegerea umană ce ar fi lipsit totalmente de semnificații. Luând în considerație determinarea naturii drept principiu-sursă, ce face ca un obiect să fie ceea ce este, nimic mai mult, denotă ideea că natura non-umană nu are interior. Astfel încât semnificațiile nu sunt imanente acestor obiecte. Fernando Pessoa într-un poem ne confirmă aceeași idee:

Pentru că înțeleg Natura din exterior;

Și nu înțeleg Natura din interior.

Pentru că Natura nu are interior;

Dacă l-ar avea, ea n-ar mai fi Natură. [7]

Experiența lumii reprezintă o experimentare în straturi, unde puterea noastră de focusare, axându-se în primă instanță pe componentele eidetice ale lumii, este perturbată de ritmul fluctuațiilor *naturale*. Schimbarea axului de rotire a experienței scoate în prim plan stratul semnificațiilor funcționale. Nu avem și nu merită să contestăm faptul că trăim într-o lume brutală a cărnii și a lucrurilor opace ce ne afectează și pe care suntem incapabili s-o ignorăm. Ar fi cât se poate de normal ca noi să ne focusăm pe stratul sensibil al lumii. Ineluctabil lucrurile se derulează anume în acest mod – într-adevăr nu avem nici un motiv și chiar dacă l-am avea, oricum n-am avea cum să ocolim dimensiunea materială în care ne situăm cu toții ducându-ne traiul în cel mai obișnuit mod. În virtutea acestui fapt, această lume opalescentă se identifică cu stratul natural și fizicist al obiectelor ce servește în calitate de suport și suprafață pentru celălalt înveliș superior ce transcende dimensiunea materială a lucrurilor. Astfel, stratul material se dă drept trambulină pentru atenția conștiinței propulsată în stratul de semnificații de la înălțimea căruia obiectele devin transparente și explicite.

Afirmația că natura ar fi goală din interior nu este nicidecum lipsită de sens. Natura – luată drept o sumă totală de obiecte – se dă ca un mediu, dar și ca o sursă primordială în conformitate cu care fiecare obiect își are modul lui aparte de a exista. Platon s-ar fi arătat mulțumit de acest mod de a trata *natura*, în primă instanță din cauza că aceasta nu ascunde nimic și se etalează pe de-a-întregul fiind ceea ce este. Iar dacă cumva am putea admite o interioritate a obiectelor naturale dintr-un pretins punct de vedere al naturii, atunci domeniul interiorului sau ar corespunde principiu-

lui natural – definit ca sursă – sau ar reprezenta un loc lipsă ce urmează să fie umplut cu valori și semnificații umane. Și dacă cumva natura ar fi avut posibilitatea să ne spună ce crede despre foloasele obiectelor conținute în ea, atitudinea ei ar fi una plată și neutră, ba chiar una indiferentă.

Să încheșăm toate ideile relatate până aici într-o judecată concludentă pentru a vedea mai departe cum acestea ne pot ajuta să evaluăm adecvat contextele vieții ce se derulează actualmente în pandemie. Așadar, experiența mediului nostru cotidian este multilaterală și nu se limitează doar la o singură dimensiune, care o exclude pe alta. Prin urmare, în obiectele ce ne compun lumea se pot releva două straturi consubstanțiale și complementare. De cele mai multe ori, întâlnind un obiect, nu ne batem capul să-l separăm în dimensiunile sale materiale și ideile, adică în ceea ce *este și ce semnificație are*. Astfel, prind contur perspectiva naturală și cea umană (culturală) asupra lumii. Condiția umană scoate în prim plan învelișul semnificațiilor, ce servește drept cheie pentru înțelegerea lumii. Deci, ceea ce capătă o importanță majoră pentru om sunt sensurile ce-l ajută să înțeleagă. La fel de importante sunt straturile materiale, dar cu o mai puțină relevanță pentru înțelegere. Poate că exact din această cauză protagoniștii unor povești SF se raportează la unele entități non-umane, precum ar fi un *replicant*, un android, un extraterestru sau un robot înzestrat cu IA, ca la niște ființe, apropiate omului. Substratul natural, materia, din care sunt create aceste ființe nu ne împiedică să simpatizăm și să empatizăm cu o mașină a cărui comportament este atât de similar cu acel al omului. Uneori chiar uităm că avem de face cu o mașină superinteligentă. Acest fapt ar trebui să ne convingă că stratul eidetic și valoric primează în sfera socială. Sensul, din acest context, este ceva mai mult decât o simplă informație ce poate fi înregistrată și reprodusă. Ceea ce se adaugă sensului pe lângă încărcătura sa informațională este contactul nemijlocit întreținut de relațiile ce se stabilesc între oameni, dar și între oameni și IA.

Aristotel [1], în etica sa, merge pe o cale aferentă celei de aici, aducând argumente în favoarea abordării practice a virtuților. Comportamentele sociale corecte, evaluate pozitiv de marea majoritate a membrilor unei comunități, nu pot fi însușite doar prin informare ce ar prepune punerea la dispoziție a unor date din care s-ar afla ce este o virtute și care sunt modelele exemplare ale acesteia. Înțelegerea are loc prin cultivare și perseverare în experiență, iar această, la rândul ei, presupune ideea relaționărilor din care urmează cea a participației. Corectitudinea comportamentului vine ca un rezultat al corelării subiectului cu situația în care s-a pomenit și cu subiecții aferenți acestei situații. Dinaintea actului deliberativ al subiectului nu există nici o prescripție de comportament corect. Există doar condiția de a discerne pe calea rațiunii excesul și insuficiența actului care urmează să fie săvârșit. Judecarea după situație și experiență reflectă gradul de performanță etică al părților implicate ce contribuie la formarea în timp a înțelepciunii practice. Prin urmare, *cum-ul și pentru ce-ul* datelor actelor etice este prelevat dintr-o relație continuă cu lumea. Alături de Aristotel, ajungem la aceeași idee a importanței stratului de semnificații pentru înțelegerea și cunoașterea lumii, semnificații ce se atestă în experiența corelării cu ceilalți în diverse contexte de viață.

Cât de importantă este relația pentru cunoaștere și înțelegere pentru constituirea realității umane putem afla și din multiple studii realizate în ultimii ani în domeniul tehnologiilor interactive pentru arte performative. Bunăoară, instalația *I am here*, gândită de tânărul artist Dorin Cucicov, relevă o experiență interactivă inițiată de o prezență umană care pune în mișcare o oglindă vie, care, de fapt, este un computer [3]. Cel din urmă se lasă *afectat* de aportul uman, ce declanșează o mișcare specifică ce apare sub forma unor lumini pe un ecran. Fiecare interacțiune umană, care poate fi interpretată și ca o intervenție, schimbă în continuu dimensiunea și mișcarea obiectului digital. Ceea ce ar trebui să conteze în cazul acestei instalații artistice este interacțiunea vie ce are loc între om și o mașină capabilă să acționeze în funcție de modul în care se comportă o persoană vie ce-i apare în față. Fluxul animărilor nu e stabilit din timp de un algoritm, ceea ce face ca mișcărilor să fie spontane și imprevizibile și perceput ca un *feedback*.

De asemenea, tema stratului eidetic nu ocolește nici problema realității obiectelor întreținute în corelarea noastră cu lumea. În ce măsură ar trebui să fim siguri dacă un obiect întâlnit în experiență este real sau ireal? Această întrebare devine și mai actuală, și mai acută în condițiile de izolare și de lucru de la distanță impuse de necesitatea de a preveni răspândirea virusului COVID-19. Prin urmare, în ce măsură putem miza pe intransigența conceptului de realitate în condițiile comunicării on-line? Luând în calcul prezența slabă a interacțiunii și a intersubiectivității, cât de eficiente sunt studiile de la distanță? Care sunt șansele ca cineva scos din contextul aulelor universitare să însușească, printr-o înțelegere bună, esența unei teorii sau a unui conceptii?

Este greu de prevăzut finalul dialogurilor duse pe marginea unui oarecare subiect, controversale și dezbaterile în care se suprapun și se combat mai multe perspective, semnificații și idei, deoarece acestea sunt operate într-un mediu viu de interacțiune, ceea ce solicită prezența efectivă și, deci, realitatea actorilor implicați în actul comunicativ. Experiența celuilalt și obținerea unui grad permisiv al realității lumii sunt strâns legate între ele. Din această punere la un loc comun – comunicarea – rezultă interactivitatea, ce contribuie la consolidarea sentimentului realității. Ce se întâmplă atunci când această interacțiune se mută într-o zonă virtuală on-line? Experimentarea celuilalt într-un spațiu virtual se transformă într-o confruntare delicată legată de credibilitatea epistemică, fapt din care pot izvorî îndoieli cu privire la calitatea de adevăr și gradul de realitate atribuit acestei experiențe. O analiză temeinică a conceptului de realitate o găsim la Christian Ferentz-Flatz în eseul său *Zece teze despre realitate în videochat* [4]. Ideea realității este surprinsă de Ch. Ferentz-Flatz în mai multe etape într-un demers fenomenologic ce se axează pe o serie de concepții elaborate de Edmund Husserl.

În constituirea fenomenologică a realității sunt implicați mai mulți factori odată. Aflăm că în interpretarea lui Husserl realitatea obiectelor ca atare nu se percepe, chiar dacă percepția sensibilă este luată drept criteriu pentru determinarea realității sau irealității unui obiect. Dintr-un punct de vedere strict fenomenologic percepția sensibilă ne confruntă direct cu *fantoma* obiectului real. Aceasta reprezintă forma

spațială și temporală a obiectului completată de însușirile ei sensibile. În această accepțiune realitatea propriu-zisă a obiectului nu ne apare direct în percepție. Cu toate acestea, o depistăm vădit atunci când realitatea obiectului devine o funcție a *interdependenței*. Acest fapt semnifică că obiectele se pun în relație cu circumstanțele sale. Așadar, din prezența brută în percepție – act impresional – nu se poate deduce realitatea obiectului. În ceea ce privește actele de tip reproductiv, acestea corespund cu reprezentarea în amintire în care este operată prezența sau absența credinței epistemice ce se aplică ambelor tipuri de acte. Într-adevăr, una dintre condițiile de cultivare a credinței epistemice sunt impresiile originale. Atunci când ne raportăm la un obiect în percepție, suntem capabili să-i schimbăm poziția printr-o ușoară manipulare, astfel ar trebuie să luăm act de realitatea acestui obiect. Nu toate obiectele pot fi supuse manipulării, există și obiecte la care nu suntem în stare să *ajungem cu mâna*. Aceste obiecte neresponsive nu se pot scoate din sfera obiectelor reale. Realitatea acestor obiecte *fantomă* se bazează pe interdependența lor cu contextul lor imediat fiind integrate în câmpul lor causal. Soarele, luna, muntele, dar și secvențele dintr-un fel servesc drept exemple pentru acest tip de obiecte fantomă neresponsive. Raporturile de apartenență ale acestor obiecte rămân încă problematice, din cauza că aceste obiecte sunt dissociate de propriul nostru context imediat de experiență. Activitățile noastre chinestezice nicidecum nu le determină vreo schimbare. Ch. Ferentz-Flatz ne aduce la cunoștință că aprehendarea realității se reduce la *interactivitate* și nu doar la o simplă cauzalitate obiectivă. Din această cauză, obiectele fantomă sunt aprehendate mai întâi de toate grație faptului că nu răspund adecvat la încercările noastre de a interacționa cu ele [4, p. 133].

Cum stau lucrurile atunci când percepem o imagine fotografică, filmică sau una realizată pe unul din canalele de comunicare virtuală? Impresia rămâne valabilă, în timp ce obiectele acestor experiențe corespund în esența lor cu ceea ce s-a numit aici obiect fantomă. Acesta fiind motivul pentru care obiectele de acest gen își obțin calificativul de a fi reale grație interactivității și intersubiectivității. Un *obiect fantomă* nu corespunde unor parametri spațio-temporali adecvați, fiind scoase din realitatea lui *aici și acum*. Totuși, în cazul imaginilor video din cadrul comunicărilor on-line dimensiunea actualității nu este neglijată. Mai mult decât atât, este ușor de remarcat că actorii din contextul comunicării on-line se comportă corespunzător actelor aplicate reciproc unui altuia. În fond, obiectul perceput se află în relație cu noi și, totodată, cu circumstanțele sale, ceea ce-i determină realitatea. Realitatea obiectului fantomă este dedusă dintr-un demers negativ aplicat asupra incompatibilității contextelor ce se confruntă, de exemplu, în cazul experienței filmice. Aici sunt puse la împreună două ansambluri de obiecte ce nu se pot afecta unul pe altul. Elementele contextului spectatorilor din sală nu influențează în nici un fel derulările cauzale din secvențele filmice. În condițiile contemporane ale dezvoltării tehnologice, obiectele fantomă variază după tip și intensitate în funcție de modul în care acestea devin responsive sau se accesează în timp real, încadrându-se, astfel, într-o clasă ontologică intermediară. Asemenea obiecte sunt jocurile video, care satisfac necesitatea responsivității

sau comunicările virtuale în regim live care împlinesc cerința împărtășirii unor parametri temporali identici. Această analiză este în mod deosebit de actuală în contextul implementării regimului de lucru de la distanță și studiilor on-line. Procesul de asimilare, înțelegere și aplicarea a noilor cunoștințe are doar de câștigat dintr-un punct de vedere logistic. Faptul că te poți afla la lucru sau la ore într-un context casnic reprezintă un privilegiu deosebit. Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea peste niște momente lacunare ale acestui tip de experiență.

În cazul predării, nu ar fi binevenit să interpretăm cunoștințele ca o sumă de date ce necesită să fie livrate la destinatar. În prezent problema bruiajelor de transmitere a informațiilor aproape că a dispărut. Cunoștințele reprezintă ceva mai mult decât o sumă de date. Contextul social și interacțiunea umană relevă dimensiunea de sens al cunoștințelor, iar odată cu prinderea sensului – individul, iar în cazul procesului de învățare – studentul, care va fi în stare să înțeleagă rostul și aplicabilitatea cunoștințelor. Vivacitatea stratului de semnificații se menține implicit datorită interacțiunii dintre oameni. Exigența de a întreține o comunicare eficientă în regimul studiilor de la distanță reprezintă o adevărată provocare, în primul rând, pentru profesor.

O comunicare eficientă începe de la un mediu în care persoanele interacționează unii cu alții. Lucrurile devin mai complicate din momentul în care această interactivitate dispare, iar comunicarea, în consecință, devine unilaterală. În aceste împrejurări, profesorul devine un livrator de date și mai puțin un formator de sensuri. Realizate după acest scenariu de eliminare a responsivității și interactivității, comunicările on-line în regim real își pot pierde statutul ontologic special.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aristotel. Etica Nicomahică. București: IRI, 1998. 393 p.
2. Collingwood R. G. Ideea de natură. O istorie a gândirii cosmologice europene. București: Herald, 2012. 303 p.
3. Cucicov D. I am here. <https://proiectb.org/index.php/project/gg/> (accesat 08.04.2021)
4. Ferentz-Flatz Ch. Filmul ca situație socială. Eseuri fenomenologice. Cluj: Tact, 2018. 256 p.
5. Kracauer S. Ornamentul maselor. Cluj: Tact, 2016. 427 p.
6. Perciun A. Rezistența naturii prin tehnică – interpretarea filosofică a fotografiei la Siegfried Kracauer (I). În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2019, nr.2 (180), p.178.
7. Pessoa F. The keeper of flocks – XXVIII. <http://www.foolishpoet.com/2018/02/18/the-keeper-of-flocks-xxviii-2/> (accesat 08.04.2021)

RECENZII

CONTEXTUL MULTIDIMENSIONAL ACTUAL AL GUVERNĂRII ȘI DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA / Coordonator Rodica Ciobanu. Chișinău: Artpoligraf, 2021. 272 p.

Recent a apărut de sub tipar o valoroasă publicație științifică - lucrare elaborată de un grup de autori care au conlucrat în cadrul realizării proiectului instituțional **Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului**.

Monografia colectivă se anunță a fi o exegeză a unei probleme teoretico-practice de semnificație internațională, dacă nu chiar mondială, ce preocupă astăzi atât exponenții guvernării, cât și cele mai performante capacități savante din diverse state.

Dezbătută pe parcursul mai multor decenii și aparent soluționată în plenitudinea aspectelor sale teoretico-practice, problema unei bune și eficiente guvernări axate pe protecția drepturilor omului s-a impus astăzi, în noua realitate a societății umane, vizată de diverse crize, inclusiv cea provocată de pandemia COVID-19, în toată amploarea complexității sale. În mod surprinzător, unii politicieni, guvernanți, analiști și savanți s-au văzut nevoiți să recunoască că, dincolo de principiile democratice și drepturile și libertățile fundamentale ale omului general recunoscute ca valori universale, condițiile de criză au pus în evidență unele discrepanțe semnificative în ceea ce ține de capacitățile reale ale diverselor societăți și state de a transpune în viață aceste deziderate, fie ele și totalmente împărțășite de acestea. Condițiile istorice ale evoluției sociale, dimensiunea financiar-economică, gradul de maturitate al tradițiilor democratice s-au dovedit a fi factori ce fac diferențe sesizabile între nivelul și gradul de eficiență al guvernării, cu atât mai mult, de reziliență a statelor în condiții de criză. În pofida tuturor diferențelor, neschimbat rămâne criteriul eficienței guvernării, unicul indiciu obiectiv și incontestabil al unei bune guvernări fiind recunoscut în continuare axarea acesteia pe protecția drepturilor omului. În sensul dat, este absolut întemeiată afirmarea dr., conf.univ. R. Ciobanu, care susține că oamenii, indiferent de cetățenie, își doresc să fie bine guvernați.

Împărțășind punctul dat de vedere, apreciem drept extrem de actuală inițiativa grupului de participanți în proiect, autori ai publicațiilor înserate în lucrare, de a analiza contextul multidimensional actual al guvernării în Republica Moldova în conexiune cu drepturile omului.

Culegerea este anticipată de un studiu științific cu caracter introductiv elaborat de dr. hab., prof. univ. Elena Aramă în coautorat cu dr., conf. univ. Rodica Ciobanu intitulat *Fundamentele guvernării și drepturilor omului în contextul social-juridic actual al Republicii Moldova*, în care sunt clar trasate ca unități de măsură ale calității guvernării gradul de bunăstare și satisfacție al cetățenilor, condițiile de viață, gradul de dezvoltare economică, stabilitate, existența și eficiența instrumentelor și mecanismelor de asigurare și respectare a drepturilor omului.

Menționând vastitatea și importanța problematicii abordate în lucrare, în studiul introductiv se accentuează că aceasta presupune abordări cuprinzătoare care să includă interdependențele dintre dimensiunea instituțională și cea umană, dintre dimensiunile civilă, culturală, economică, politică și socială, dintre ceea ce este și ceea ce trebuie să fie.

În conformitate cu această cerință metodologică, autorii au reușit, în ansamblu, să realizeze cu mult succes o cercetare interdisciplinară, ce conturează conceptul și fundamentele unei guvernări și ale drepturilor omului în contextul social-juridic actual al Republicii Moldova. În studiul introductiv sunt puse în evidență cu multă atenție ideile principale, argumentele de bază și concluziile de rigoare ce și-au găsit expresia în publicațiile respective. Astfel, grație analizei științifice meticuloase, acesta constituie un adevărat ghid pentru cititorul interesat să pătrundă în multitudinea și complexitatea materiei științifico-practice prezentate în culegere.

Lucrarea este constituită din trei capitole, fiecare cuprinzând publicații științifice axate unei teme aparte și prezentând în ansamblu o cercetare profundă a diverselor aspecte ce țin de titlul anunțat - **Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova**.

Capitolul I - **Drepturile omului și buna guvernare – valori constituționale fundamentale** - debutează cu un studiu cu caracter metodologic al dr., conf. univ. R. Ciobanu cu titlul **Perspective ale unei abordări de tip integrat în tratarea guvernării și a drepturilor omului**. Acesta pune în lumină scopul și importanța cercetării științifice a mecanismelor de guvernare axate pe drepturile omului realizate în baza metodologiei interdisciplinare - generalizarea, elaborarea modelelor explicative și identificarea instrumentelor de analiză adecvate pentru a fi înaintate spre aplicare și implementare în contextul actului de guvernare din Republica Moldova, având ca imbold creșterea eficienței guvernării axate pe protecția drepturilor omului.

În acord cu scopul anunțat, academicinul Ion Guceac, în cercetarea cu titlul *Solidaritatea socială - tendință constantă a constituționalismului*, susține că sarcina primordială a științei dreptului constituțional, la această etapă de dezvoltare a Republicii Moldova, constă în proiectarea unui astfel de model al constituționalismului care, asigurând o dezvoltare dinamică a statului, o ordine juridică în măsură să promoveze pacea și coeziunea socială, drept condiții necesare pentru dezvoltarea ascendentă a societății, ar putea fi prielnic și pentru alt imperativ al epocii contemporane – libertatea omului.

Însă libertatea individului, în opinia autorului, trebuie să fie compatibilă cu bunăstarea socială, iar aceasta, la rândul său, nu poate avea drept fundament non-libertatea individului. În căutarea echilibrului social între aceste două mari valori – bunăstarea socială și libertatea individului - urmează a fi invocată ideea ilustrului constituționalist Constantin Stere despre aceea că societatea implică o colaborare între membrii ei ... cu un mecanism foarte redus, numit *cooperatiune simplă*, înțelesă ca o astfel de colaborare, în care indivizii stabilesc un scop comun, fiecare din ei făcând același lucru” [1, p. 30].

Vom aminti și cu această ocazie despre aceea că, în opinia înaintașului nostru Constantin Stere, în șirul „caracteristicilor esențiale și inerente oricărui stat”, urmează să fie inclusă, cooperarea socială, dat fiind faptul că, după ferma sa convingere științifică, toate formele sociale nu sunt decât forme de *cooperare socială* în scop de conservare și propășire comună [2, p.10]. În acest fenomen al *cooperării sociale* suntem dispuși să vedem germenul *solidarității sociale*, despre care tratează astăzi doctrinarii constituționaliști ca despre o tendință constantă a constituționalismului și care și-a găsit consacrare în textele constituțiilor mai multor state, dar, spre regret, nu și în Constituția Republicii Moldova, după cum remarcă academicianul I. Guceac.

Ideea solidarității sociale este invocată astăzi mult mai frecvent ca anterior în lucrările autorilor din Republica Moldova. Înclinăm să credem că este vorba despre un imperativ sociopolitic și economic impus de realitățile evoluției societății și statului nostru la etapa actuală, prompt perceput și analizat de doctrinari în calitate de condiție indispensabilă a unei bune guvernări axate drepturilor omului. Astăzi este necesară reconceptualizarea ideii solidarității sociale în contextul schimbărilor în care s-a antrenat societatea noastră, care a proclamat drepturile și libertățile fundamentale ale omului drept valoare socială supremă. Însă pentru conștientizarea complexității realizării, atât a acestui deziderat constituțional, cât și a importanței solidarității sociale în calitate de condiție indispensabilă a prosperării fiecărui membru a societății în parte și a societății în întregime, este necesar să depășim tiparele încă foarte rezistente ale vechii conștiințe, gândiri și culturi juridice.

În cercetarea intitulată *Revendicarea drepturilor social-economice în contextul jurisprudenței constituționale* profesorul universitar E. Aramă afirmă că, pentru a ne face impresie asupra impactului drepturilor fundamentale asupra conștiinței și culturii noastre juridice, trebuie să cunoaștem moștenirea noastră socialistă, mai ales cea ideologică, care menținea un fals - cel despre egalitatea materială a persoanelor, dar care a pătruns adânc în mintea oamenilor datorită metodelor ideologiei comuniste și a politicii de stat.

Autoarea vine cu interpretările de rigoare ale semnificației sociale a drepturilor social-economice proclamate, menționând că un drept fundamental este de prim rang și totodată comportă limite. Alături de proprietatea privată este și o proprietate socială, ce are incidență asupra vieții națiunii. Disproporția vădită dintre interesul general și cel privat poate duce la instabilitate politică, poate perturba dezvoltarea statului pe calea progresului, umanismului și democrației.

O altă percepție a unor asemenea drepturi ca dreptul de proprietate, la asigurare socială și la muncă, concomitent sunt drepturi și garanții, se concretizează în acte normative speciale și urmăresc scopuri general-sociale, generează situații care pun sub pericol evoluția societății pe calea consolidării democrației și în asemenea cazuri intervenția statului este indispensabilă. „Libertatea de a întreprinde, libertatea concurenței pot intra în conflict cu interesele economice și drepturile sociale ale indivizilor și grupurilor, pe care Statul, dimpotrivă, tinde să le protejeze în numele coeziunii și solidarității sociale”, susține profesorul E. Aramă.

Unul din rolurile cele mai importante în soluționarea dilemei individual – general, privat – social în procesul realizării drepturilor social-economice de către membrii societății revine, fără îndoială, Curții Constituționale. Mai mult ca atât, după cum afirmă profesorul E. Aramă, afirmarea controlului de constituționalitate și activitatea judecătorilor în aplicarea directă a Constituției și a Convenției Europene pot modifica substanțial cultura și conștiința juridică. Sintagma „Drepturile fundamentale” a devenit o formulă magică, ce alimentează toate speranțele și stimulează revendicările. „În astfel de condiții este necesar ca judecătorul constituțional să procedeze în așa fel, încât textele constituționale să fie utilizabile, căci din cartă politică Constituția devine tot mai mult un text juridic invocat de orice membru sau corp social, aici calitatea de membru o înțelegem în sensul că este destinatarul Constituției”, este una din concluziile finale foarte importante, în opinia noastră, ale studiului extrem de valoros întreprins de către profesorul E. Aramă în cadrul proiectului.

Academicianul I. Guceac aduce o contribuție esențială la realizarea obiectivelor proiectului prin cercetare, rezultatele căreia și-au găsit expresia în publicația *Determinante ale libertății politice*. Condiția libertății politice este una decisivă, în convingerea noastră, pentru o bună guvernare a societății de azi în Republica Moldova. Și aceasta deoarece, după cum absolut corect menționează autorul studiului, libertatea presupune inclusiv dreptul de a interveni în procesul de guvernare, fie prin alegerea unor guvernanți sau numai a unora dintre ei, fie prin petiții, pe care autoritățile sunt, mai mult sau mai puțin, obligate să le ia în considerare.

Analizând conceptul libertății politice ca formă de manifestare a libertății sociale, autorul relevă că libertatea politică constituie conținutul social al drepturilor și libertăților politice ale cetățenilor, care sunt recunoscute de puterea de stat și consacrate în conținutul normelor de drept. Drepturile și libertățile politice ale omului, formând un ansamblu unitar, caracterizează nivelul libertății politice în cadrul societății respective. Cât privește determinantele libertăților politice, acestea, în sens constituțional, susține autorul, se manifestă ca garanții ale libertății, cu ajutorul cărora se asigură realizarea și se configurează gradul de manifestare a acesteia. Este de o actualitate aparte cercetarea realizată a unor asemenea determinante ale libertății, cum sunt atractivitatea psihologică, spontaneitatea, dar și proprietatea.

Vom menționa ca fiind perfect întemeiată și opinia despre aceea că există o categorie aparte de drepturi care, deși nu pot fi calificate ca drepturi politice, dar

---

care au o importanță indiscutabilă în garantarea libertății politice. În această categorie de drepturi autorul include: dreptul la protecție judiciară în cazurile lezării onoarei și demnității, vieții și sănătății, libertății și proprietății persoanei, dreptul de a contesta actele funcționarilor publici, ale organelor de stat și obștești, inclusiv acțiunile funcționarilor publici comise cu încălcarea legii, sau abuz de putere, dreptul la despăgubiri cauzate de acțiunile ilegale ale organelor de stat și obștești, precum și a funcționarilor publici, dreptul celui învinuit de săvârșirea unei crime de a se apăra etc.

Studiul finalizează cu o clasificare a drepturilor, libertăților politice și intereselor legitime ale cetățenilor în funcție de natura beneficiilor care stau la baza drepturilor și libertăților politice (care sunt indisolubil legate de anumite domenii sferă ale libertății politice ale individului), ce pune cu multă elocvență în evidență semnificația acestora ca indiciu al libertății politice a societății în ansamblu – condiție indispensabilă a bunei guvernări axate drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Capitolul II din lucrare - **Mecanisme și proceduri de evaluare și democratizare a guvernării** - prezintă rezultatele realizării obiectivelor proiectului ce țin atât de aspectele de analiză teoretică, cât și de cele aplicativ-evaluative.

Expresie a celor dintâi este studiul dr., conf.univ. R. Ciobanu *Conceptualizarea mecanismelor de modernizare a guvernării axate pe drepturile omului*, în cadrul căruia, autoarea întreprinde o abordare a conceptualizării metodologice a mecanismelor de modernizare a guvernării în condițiile unor profunde schimbări ce marchează evoluția evenimentelor sociopolitice și economice atât la nivel global, cât și în Republica Moldova.

Invocând definiții doctrinare ale conceptului guvernării ca scop al puterii statale, tratând guvernarea ca proces complex și multidimensional, relevând că guvernarea asociată procesului de luare și implementare a deciziilor este o problemă ce implică, pe de o parte, statul și autoritățile sale, adică instituții, pe de altă parte, cetățenii săi, cercetătoarea deduce că din această relație de reciprocitate, ajunsă în prim-plan, problematica guvernării readuce în actualitate democrația, statul de drept și drepturile omului. „Acestea sunt inerente ordinii sociale actuale la nivel global și trebuie să devină priorități ale autorităților naționale în procesul de guvernare la nivel local, astfel încât să fie implementate practici ale bunei guvernări, capabile de a răspunde necesităților cetățenilor”, este o concluzie de principiu a cercetătoarei, care, în convingerea noastră, urmează a fi preluată de guvernanții noștri în calitate de obiectiv al activității.

În studiu este analizată esența mecanismelor de guvernare, analiză în urma căreia sunt nominalizate trei categorii de mecanisme, care, în opinia autoarei, trebuie să se regăsească și în procesul de modernizare a guvernării axate pe protecția drepturilor omului: mecanisme de natură legislativă, mecanisme de natură economică și mecanisme de natură socială.

O bună guvernare, consideră autoarea, primordial se va axa pe crearea unui mediu favorabil manifestării potențialului creator uman (atât din perspectiva dimensiunii sale raționale, cât și celei sociale), în condiții de maximă și deplină protecție a drepturilor fundamentale a fiecărui cetățean, a statului în parte și a tuturor luăți împreună, sublinia rolul esențial, extrem de important al instituțiilor statului în procesul dat. Asta, însă, nu fără mențiunea de principiu în concluzii, conform căreia buna guvernare necesită relații de cooperare și susținere reciprocă între trei grupuri de actori interesați: actorii implicați în guvernare, societatea civilă și sectorul privat, vorba fiind despre conceptualizarea bunei guvernări în calitate de construcție normativă și cu încărcătură valorică.

Următorul studiu, care vine să acopere una din cele mai importante dimensiuni ale cercetărilor din cadrul proiectului – cea axată locul și rolului justiției într-o societate bine guvernată și în care sunt garantate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, este cel realizat de către dr. hab., prof.univ. A. Negru și C. Josanu - *Procedurile de alegere a reprezentanților societății civile în organele de administrare a justiției. Efecte și avantaje.*

Autorii vin cu un șir de aprecieri critice aduse actualelor proceduri de alegere a reprezentanților societății civile în componența Consiliului Superior al Magistraturii, menționând că la etapa contemporană nu există un mecanism juridic suficient de obiectiv, capabil să asigure o selecție apolitică și profesionistă a reprezentanților societății civile în componența CSM. Drept urmare, se recomandă o procedură specifică, ce urmează să se desfășoare în cinci pași (etape) de selectare a reprezentanților societății civile în componența CSM, în care rolul proactiv aparține Adunării Generale a Magistraților și nu Legislativului în calitate de organ politic.

Sunt analizate criteriile aprecierii notorietății profesionale și ale integrității ireproșabile ca fiind obligatorii pentru selectarea reprezentanților societății civile. Merită toată atenția propunerea posibilității introducerii, în scopul dezvoltării sistemului de control reciproc al ramurilor puterii de stat, a procedurii de validare a opțiunilor efectuate de Adunarea Generală a Magistraților de către Președintele statului sau de către Președintele Legislativului, opozabilă fiind procedura de veto ce ar impune un vot repetat și poate chiar calificat (majoritate calificată) din partea Adunării Generale a Magistraților.

Ne raliem opiniei autorilor studiului, care susțin că mecanismul juridic propus are misiunea asigurării caracterului apolitic al activității reprezentanților societății civile și a tuturor membrilor CSM și a Justiției în ansamblu, contribuind, concomitent, la fortificarea încrederii societății în Justiție și la realizarea unui control civic, public și transparent al Justiției în societatea contemporană.

În același context al reformării și eficientizării activității de reformare, înfăptuire și monitorizare a înfăptuirii justiției în statul nostru se înscrie și investigația N. Creciun - *Criteriile de evaluare a calității și eficienței activității inspecției judiciare.*

Autoarea dezvăluie natura inspecției judiciare ca fiind o entitate cu competențe în sfera verificării activității organizatorice a instanțelor de judecată și în cea a disciplinei judiciare, relevând că modelul național al Inspecției Judiciare se încadrează în limitele acestor abordări conceptuale.

În studiu sunt analizate, cu invocarea unui spectru larg de opinii doctrinare și reglementări normative, asemenea criterii de evaluare a calității și eficienței activității inspecției judiciare cum sunt criteriul profesional, criteriul operațional și criteriul instituțional. Cercetarea detaliată a fiecărui criteriu invocat pune în evidență semnificația practică și importanța realizării acestuia în activitatea inspecțiilor judiciare, trasează niște obiective clare ce pot fi atinse doar în condițiile întrunirii criteriilor nominalizate.

Din rândul o vom obiectivelor respective vom evidenția necesitatea focusării sistemului judiciar, similar altor sisteme instituționalizate implicate în realizarea actului de guvernare, pe protecția prioritară a Omului ca valoare – atât cu referire la profesioniștii care exercită nemijlocit actul de guvernare, cât și cu referire la utilizatorii serviciilor publice oferite de sistemul respectiv ; stabilirea unor exigențe stricte, fundamentate juridic, față de activitatea de inspecție judiciară ca o particularitate a unei Justiții aflate în proces continuu de consolidare; evaluarea calității și eficienței activității de inspecție judiciară prin prisma reperelor de componentă, transparență, politici și strategii de comunicare.

Susținem încrederea cercetătoarei că, formarea în cadrul organului de inspecție judiciară a unei echipe cu o buna pregătire teoretică și practică, cu o conduită integră, care să fie capabilă să exercite obiectiv, imparțial, independent și cu demnitate funcții de analiză, verificare și control în domenii specifice de manifestare a Justiției, va crea condiții favorabile pentru sporirea credibilității serviciului public al Justiției în percepție socială,

Un interes aparte prezintă cercetarea dr. hab., prof. univ. A. Negru despre *Perspectivile precedentului judiciar în manifestarea de formă a dreptului național*.

Autorul își exprimă convingerea că realitățile contemporane, inclusiv cele juridice, ne determină spre o reconceptualizare a sistemului izvoarelor formale ale dreptului național și, deci, a capacității de creare a dreptului național, competență firească pentru Legislativ, recunoscută pentru Executiv și negată cu vehemență pentru Autoritatea Judecătorească.

O mențiune de principiu este cea că, urmează să diferențiem între recunoașterea puterii juridice a precedentului judiciar creat de autorități judiciare străine, competența cărora este recunoscută de către Republica Moldova, prin aderarea la anumite tratate internaționale, și între recunoașterea competenței de creare a precedentului judiciar de către autoritățile judecătorești naționale.

Nerecunoașterea fermă a precedentului judiciar ca izvor de drept în doctrina juridică națională nu exclude posibilitatea recunoașterii valorii precedentelor judiciare emise de autorități juridice străine de către autoritățile publice naționale. Un exemplu

---

---

ce vizează în exclusivitate aplicabilitatea normelor juridice sunt, în opinia cercetătorului, avizele consultative emise în limitele competenței de către Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova și care nu poartă caracter obligatoriu.

Autorul este de părerea că limitele de competență atribuite autorității judecătorești și justiției în ansamblu vor fi supuse revizuirii și orientate spre o lărgire a acestora, vorba fiind atât despre instanțele de drept comun, cât și despre Curtea Constituțională. În convingerea cercetătorului, ajustarea textelor juridice, inclusiv a celor de natură constituțională, la realitățile sociale supuse unor transformări firești este deja, în anumite situații, o necesitate incontestabilă.

Este importantă precizarea făcută de autor în cadrul aprecierii axiologice a precedentului judiciar, că în discuție este luat precedentul judiciar de model continental și nicidecum precedentul judiciar englez. Cel dintâi nu acordă instanțelor judecătorești competențe de a crea noi norme de drept, crearea normativ-juridică fiind un domeniu al celorlalte ramuri ale puterii de stat. Valoarea acestuia, relevă autorul, constă în evoluția lui dintr-o interpretare cazuală spre o interpretare oficială pentru cauze similare, însă fără depășirea limitelor câmpului de acțiune a normei juridice adoptate de Legislativ.

În opinia investigatorului acestei probleme complexe, exprimarea axiologică a precedentului judiciar în calitate de izvor formal al dreptului, de rând cu actul normativ și cu contractul normativ, se va afirma evolutiv, treptat, unicul factor determinant fiind abilitățile practice și pregătirea teoretică a magistraților Curții Supreme de Justiție. Arealul favorabil precedentului îl vor forma, în primul rând, normele de drept privat, iar o perspectivă optimistă se poate evidenția, în convingerea cercetătorului, și pentru normele de drept constituțional.

Identificarea statutului precedentului judiciar în realitatea juridică națională ar fortifica un șir de perspective semnificative nominalizate de autor în finalul studiului.

Dr. O. Pantea vine cu o cercetare amplă sub genericul *Asigurarea securității economice ca valoare fundamentală a societății democratice prin analiza juridică a Capitolului XV Cod Contravențional*.

Autorul pornește de la premisa că prin securitatea economică se asigură independența și suveranitatea națională, posibilitatea de autodeterminare politică, militară și economică pe plan extern. Cercetătorul afirmă că există o legătură directă între democrație și dezvoltarea economică și socială a unei națiuni. Nu poate exista o democrație dezvoltată într-o țară săracă, conchide investigatorul.

Apreciind contravențiile din domeniul economic, care atentează la diferite sfere de activitate a statului și a agenților săi economici, ca fiind posibile generatoare ale unei daune considerabile ce poate fi adusă dezvoltării Republicii Moldova, autorul realizează un studiu teoretic amplu al elementelor constitutive ale unei contravenții. Aspectul teoretic al studiului este conjugat cu apelul frecvent la cadrul normativ al reglementărilor de rigoare din domeniul dreptului contravențional, dreptului vamal ș.a., precum și la exemple din practica constituită în domeniu.

Cercetarea este o contribuție semnificativă la realizarea obiectivelor proiectului, autorul acesteia menționând în final că securitatea economică presupune ocrotirea personalității, protecția indivizilor și statului în ansamblu, de diferiți factori negativi, pagube și provocări care pot apărea.

Capitolul III din lucrare - **Democrația și drepturile omului în perioada pandemiei** - răspunde unei provocări concrete a realității de azi, ce preocupă, mințile mai multor juriști cercetători și practicieni din cele mai diverse domenii.

Este vorba despre un șir întreg de probleme, ce sunt și urmează încă a fi puse în discuție în legătură cu fenomenul maladiiv numit Pandemia COVID-19. Comunitatea științifică are obligația să vină cu formularea unor răspunsuri tranșante referitoare la impactul activității autorităților de toate nivelele - de la cele mondiale până la cele locale, direcționate spre combaterea efectelor dramatice ale acestei pandemii. Totul mai rămâne încă la ziua de azi sub semnul întrebării: proveniența virusului COVID-19; temeiul declarării situației declanșate de către acest agent ca fiind una pandemică; constituționalitatea și legalitatea măsurilor întreprinse de autorități în condițiile în care multe din acestea prezintă limitări indiscutabile ale mai multor drepturi și libertăți fundamentale ale omului; capacitatea guvernării de a face față unei adevărate provocări de proporție general umană și, în sfârșit, dar nu în ultimul rând, legitimitatea autorităților de stat, dar și a organismelor internaționale în fața cetățenilor.

În contextul dat, încercarea, venită cât se poate de prompt, a autorilor celor patru studii înglobate în Capitolul III de a răspunde cel puțin la unele din aceste întrebări este una de apreciat.

Dr., conf.univ. I.-R. Iordanov publică rezultatele cercetării realizate sub genericul *Participarea civilă în procese decizionale de mediu în contextul crizei declanșate de COVID-19*. Însuși titlul sugerează importanța, actualitatea și semnificația teoretico-practică a studiului prin trihotomia aspectelor abordate.

Autoarea pune în evidență particularitățile accesului la informație în materie de mediu. Sunt analizate, pe de o parte, dreptul de a accesa informația și pe de altă parte, obligația pozitivă a organelor de a răspândi informația de rigoare, analizând detaliat reglementările de ordin internațional și național legale în domeniul dat. Esența dreptului publicului la luarea deciziilor de mediu este dezvăluită prin analiza unui șir întreg de principii care stau la baza desfășurării eficiente a procesului de participare a publicului. Suntem într-un acord cu opinia cercetătoarei referitoare la aceea că, deși nu toată lumea va fi de acord cu deciziile luate, dar implicarea publicului interesat la un stadiu incipient, în procesul de luare a deciziilor, precum și găsirea unor modalități pentru ca opiniile acestora să fie auzite și luate în considerare, ajută la încheierea consensului dintre autoritățile de stat și public.

În ceea ce ține de accesibilitatea informației de mediu în contextul crizei generate de COVID-19, în studiu sunt evidențiate avantajele mijloacelor electronice de stocare și preluare a informațiilor de mediu ce rezidă în posibilitatea accesului instant

---

---

la aceste informații prin intermediul internet pentru publicul interesat în a participa la luarea deciziilor respective, care în condițiile pandemiei restrâng esențial mai multe drepturi și libertăți. Realizarea dreptului de participare la luarea deciziilor în condițiile democrației electronice urmează să se înfăptuiască cu respectarea unui șir întreg de condiții, detaliat analizate în investigație.

Autoarea își exprimă convingerea că în viitor ne așteaptă reamenajarea societății noastre și revizuirea unor procese, inclusiv a celui de participare online a publicului interesat în procesul decizional. Aceasta presupune, însă, elaborarea nu doar a unui cadru legislativ, dar și a mecanismelor eficiente și potrivite de asigurare a dreptului omului la participare în procesul decizional, ținând cont de capacitățile și condițiile socioeconomice ale țării.

O altă cercetare a efectelor pandemiei COVID-19 asupra unui domeniu decisiv de important pentru funcționarea principiilor democratice într-o societate, și anume cel al justiției este întreprinsă de dr. conf. V. Mocanu în studiul *Reziliența electronică în domeniul judiciar: cerință a timpului și expresie a bunei guvernări*.

Autoarea analizează mai multe definiții ale termenului de reziliență, din rândul cărora o vom evidenția pe cea formulată în Strategia globală a UE ca fiind „capacitatea statelor și a societăților să se reformeze, să reziste și să se recupereze după crizele interne și externe”. Odată cu implementarea tehnologiilor informaționale, noțiunea de reziliență a fost extinsă fiind introdus termenul specific - reziliența electronică, care este definit drept contribuția tehnologiilor informaționale și de comunicare la reziliență, în particular la reziliența comunității.

Se apreciază că, Republica Moldova a înregistrat performanțe evidente la capitolul automatizarea proceselor de lucru din domeniul justiției și asigurarea publicului cu informații din domeniu. Totodată se invocă existența unor domenii în activitatea de înfăptuire a justiției, care mai presupun perfecționare în sensul adaptării realităților la zi: imposibilitatea practică de a organiza ședințe de judecată în regim online la scara întregului sistem; lipsa condițiilor tehnice necesare pentru asigurarea participării în ședințele de judecată prin utilizarea aplicației de videoconferință a anumitor categorii de participanți procesuali; dotarea insuficientă a instanțelor judecătorești și a altor autorități cu echipamente de videoconferință și lipsa condițiilor tehnice și organizatorice care ar permite justițiabililor să participe de la distanță la ședințe de judecată.

Din cele constatate, se deduce că extinderea utilizării aplicației de videoconferință în domeniul judiciar, acțiunile autorităților de resort urmează să fie orientate pe următoarele două direcții: aprobarea modificărilor legislative necesare și crearea condițiilor tehnice și organizatorice respective, autoarea venind cu propunerile de rigoare în sensul sporirii rezilienței electronice în domeniul judiciar în țara noastră, inclusiv prin preluarea experienței statelor care au avansat în domeniul dat.

În studiul *Atribuțiile organelor administrației publice centrale și locale pe perioada de pandemie generată de virusul COVID-19 (2019-NCOV)* elaborat de către

---

dr. O. Lungu-Chisari este întreprinsă o analiză detaliată nu doar a atribuțiilor nominalizate în titlu, ci, și a reglementărilor respective constituționale și normative, în virtutea cărora respectiva activitate a fost desfășurată în Republica Moldova odată cu declanșarea pandemiei.

Este definită starea de urgență, condițiile declarării acesteia, precum și procedura ce urmează a fi respectată în luarea deciziei despre declararea stării de urgență. După o nominalizare exactă a principalelor autorități care dețin diverse atribuții pe perioada de pandemie, autoarea întreprinde o analiză a activității acestora desfășurate din momentul declanșării situației de pandemie în țara noastră.

Importantă este și analiza unor aspecte ale conlucrării care s-a constituit între autoritățile publice centrale și cele locale în scopul asigurării unei activități cât mai eficiente de combatere a efectelor nocive ale pandemiei la nivel local. A fost definită însăși noțiunea de carantină de Comisia Națională Extraordinară pentru Sănătate Publică în Anexa la Hotărârea nr. 11 din 15.05.2020 și publicată INSTRUCȚIUNEA privind instituirea regimului de carantină în localități, prin care a stabilit modul, criteriile, procedura de instituire a regimului de carantină în unitățile administrativ-teritoriale de nivelul I, mun. Bălți, mun. Chișinău, UTA Găgăuzia, precum și măsurile care urmează să fie adoptate și executate de către autoritățile administrației publice locale respective. Anume actul normativ nominalizat a fost pus la baza stabilirii activităților și măsurilor ce urmau a fi întreprinse de către autoritățile publice în legătură cu instituirea regimului de carantină.

Autoarea nu trece cu vederea un asemenea act de importanță majoră cum a fost pentru cetățeni Hotărârea Curții Constituționale nr.18 din 30 iunie 2020 în partea referitoare la individualizarea pedepselor pentru persoanele fizice care nu au respectat măsurile de profilaxie, prevenire și/sau combatere a bolilor epidemice, prin care s-a dat un reper de principiu judecătorilor, care urmau să aplice respectivele sancțiuni, inițial stabilite, în convingerea noastră, în mărimi extrem de exagerate.

Din conținutul publicației se desprinde clar mesajul autoarei despre necesitatea valorificării experienței acumulate în condițiile pandemiei de către organele administrației publice centrale și cele locale pentru perfecționarea metodelor de activitate, de interacțiune promptă, realizând competențele funcționale în scopul de a fi în serviciul societății, a cetățenilor.

Cu o contribuție foarte importantă la realizarea obiectivelor proiectului vine cercetarea întreprinsă de către dr. conf. S. Slusarenco, rezultatele căreia au fost prezentate în studiul *Restricționarea unor drepturi ale cetățenilor în perioada stării de urgență*.

Autoarea realizează un studiu, inclusiv sub aspect comparativ, a reglementărilor ce stau la baza definirii și declarării stării de urgență, precum și a limitelor admisibile de restrângere a drepturilor cetățenilor în legătură cu luarea deciziei despre instituirea stării de urgență. Imposibilitatea unei reglementări rigide, menționată de autoare în deplin acord cu prevederile Hotărârii Curții Constituționale nr.17 din 23.06.2020, este dictată de specificul stării de urgență, care se perpetuează în funcție de parame-

---

---

tirii acestei adevărate calamități sanitare, socioeconomice și umanitare. Însă important este, în convingerea cercetătoarei, care invocă opinia Comisiei de la Veneția, să fie respectat principiul necesității și proporționalității în funcție de obiectivul urmărit, la care, bineînțeles, îl vom ralia și pe cel al legalității.

Cercetarea se impune ca valoare teoretico-practică prin abordare concretă a materiei, pe parcursul acesteia fiind supuse analizei detaliate situațiile de restrângere în condițiile stării de urgență a unor anumite drepturi ale cetățenilor, cum ar fi dreptul la libera circulație; accesul la justiție; dreptul la libertatea întrunirilor. Cu referință la fiecare din drepturile analizate, restrânse pe perioada stării de urgență, este întreprinsă o investigație completă a tuturor aspectelor ce țin de consacrarea constituțională a dreptului respectiv, inclusiv nominalizarea situațiilor și limitelor unei posibile îngrădiri; a autorităților competente să instituie anumite restrângeri; a efectelor acestor restrângeri asupra vieții private a fiecărui individ, dar și a societății în ansamblu.

Cercetătoarea în mod firesc ajunge la unele concluzii finale absolut convingătoare ce însumează, în opinia noastră, niște principii care urmează a fi respectate în cazul restrângerii unor drepturi ale cetățenilor în situațiile de urgență: restrângerea drepturilor cetățenilor trebuie reglementată prin lege; restrângerile urmează a fi impuse cu scopul de a proteja securitatea și sănătatea publică; acestea urmează a fi aplicate doar în scopurile pentru care au fost prevăzute și trebuie să fie direct proporționale cu situația specifică pentru care au fost create.

Monografia finalizează cu un șir de concluzii, ce însumează cele mai importante deducții științifice și recomandări de ordin practic formulate în procesul desfășurării activității de realizare a proiectului instituțional **Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului.**

Concluzionăm în final realizarea de către colectivul de autori prin lansarea lucrării științifice analizate a unei importante și semnificative performanțe științifico-practice. Vom remarca spiritul de conlucrare științifică colegială, ce se exprimă în suplinirea perfectă a celor trei direcții principale de cercetare prin studiile individuale ale autorilor, toate împreună direcționate spre un scop unic – înfăptuirea unei investigații teoretico-practice complexe a contextului multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Stere C. Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept. În: C. Stere. În viață, în literatură. Cartea a cincea. Chișinău: Hyperion, 1991, p. 281.
2. Stere C. Introducere în studiul dreptului constituțional. Partea I. Iași: „Dacia” P. Iliescu & D. Grossu, 1903, p.10.

**Raisa GRECU, doctor habilitat, conferențiar universitar,
USPEEE „Constantin Stere”**

INFORMAȚIE PENTRU AUTORI

Potențialii autori din țară și din străinătate pot prezenta materiale (studii, comunicări științifice, articole de sinteză, recenzii) în domeniul filosofiei, sociologiei, demografiei, științelor politice, relațiilor internaționale și administrației publice care ar reflecta noile procese din viața socioeconomică și culturală a țării, cele de integrare europeană a Republicii Moldova și, de asemenea, experiența acumulată de țările membre ale Uniunii Europene în vederea aplicării rezultatelor acestor cercetări în cazul Republicii Moldova.

Limba de publicare:

Manuscrisele imprimate pe suport de hârtie și în format electronic pot fi prezentate în una din limbile: română, engleză sau rusă.

Revista include:

Articole de fond, articole științifice, critică și bibliografie, agenda științifică, aniversări.

Fiecare articol este complementat de Bibliografie, la care se fac referiri în conținut - poate avea volumul între 7-12 pagini pentru articolele de fond și 6-8 pagini pentru celelalte articole, inclusiv rezumatul, tabelele, figurile și bibliografia.

Precizări:

1. Materialele publicate anterior în ALTE reviste nu se acceptă.
2. Materialele prezentate spre publicare trebuie să fie însoțite de 1-2 recenzii în original semnate de specialiști cu grad științific în domeniu.
3. Colegiul de Redacție decide publicarea materialelor prezentate în redacție fără angajamentul de a comenta decizia sa.

Perfectarea manuscrisului:

Manuscrisul se perfectează în Times New Roman (TNR), Font 12, cu 1,5 spațiu între rânduri, format A4, cu margini în stânga – 3 cm, dreapta – 1.5 cm, sus și jos – 2,5 cm. Alineatele vor începe de la distanța de un Tab (1,25 cm) față de setarea din stânga paginii. Se va evita folosirea în text a caracterelor marcate cu bold și/sau italic (cu excepția titlurilor, cuvintelor preluate/transliterate din altă limbă).

Titlul:

Titlul articolului se dactilografiază cu majuscule (TNR, Font 14, BOLD CAPS, aligned left). La două intervale de la titlul central se indică Prenu-

---

---

mele și Numele autorului/ilor (fără abrevieri), titlul științific și afilierea instituțională a autorului/ilor (TNR, Font 14, bold, aligned left). În titlul central nu se acceptă sublinieri, numerotări, trecerea cuvintelor dintr-un rând în altul. În textul manuscrisului vor fi utilizate intertitluri pentru paragraf (TNR, Font 12, bold, italic, aligned left). Paragrafele (dacă acestea există) NU se numerotează.

Prezentările grafice:

Tabelele și figurile (format TIF sau JPG, 300 dpi) se plasează în text nemijlocit după referința respectivă (Tabelul I) sau (Fig. 1). Tabelele sau figurile se numerotează în partea stângă superioară și trebuie să fie însoțite de titlu, precum și de referințele respective. Denumirea tabelului se amplasează deasupra tabelului, iar a figurii – sub figură (TNR regular, Font 12, bold, italic, aligned left).

Transliterarea:

Transliterarea semnelor din alfabetul chirilic nu este obligatorie. La necesitate, în textele cu folosirea alfabetului latin se vor folosi normele științifice consacrate pentru transliterarea semnelor din alfabetul chirilic. Vor fi respectate toate semnele diacritice.

Referințele bibliografice:

Referințele la sursele bibliografice se indică direct în text, fiind inserate în paranteze pătrate: [1]. Sursele bibliografice se plasează ÎN ORIGINAL la sfârșitul textului, cu titlul Bibliografie, în ordinea citării din text. Dacă sunt citate anumite părți ale sursei, după indicarea numărului de ordine, vor fi inserate pagina/ile sursei respective: [8, p. 231]. În cazul referințelor la mai multe surse, acestea vor fi delimitate între ele: [1; 8, p. 231]. Citarea prenumelui și numelui autorului/ilor (la fel și a titlului publicației, numele editurii și locului editării) se va face în STRICTĂ conformitate cu sursa de referință ÎN ORIGINAL, evitându-se orice abrevieri. La subsol vor fi indicate doar comentariile necesare (TNR regular, Font 11).

PROCEDURA DE RECENZARE

Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice va lua în considerare pentru publicare articole originale ale autorilor și nu copii ale unor lucrări publicate anterior. E nevoie ca articolul să fi fost depus spre publicare numai în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice. Articolul depus spre publicare în Revistă nu va fi publicat dacă a fost depus spre publicare anterior, fiind acceptat pentru publicare în altă parte.

Toate articolele prezentate sunt recenzate în conformitate cu normele de publicare în Revistă. Articolele care nu respectă cu strictețe aceste norme vor fi returnate autorilor în decurs de o lună fără o evaluare și recenzare științifică. Articolele admise pentru publicare care respectă normele de publicare în Revistă sunt examinate de Redactorul-șef, de Redactorul-șef adjunct sau de Secretarul Științific al publicației, care vor repartiza materialul pentru recenzare.

Articolele publicate în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice urmează o procedură de examinare dublu orb. Articolul nu trebuie să conțină nimic obscen, fraudulos sau ilegal, o calomnie sau informație care să demonstreze lipsă de respect sau să atenteze la demnitatea oricărei persoane. Utilizarea în articolul publicat a unor indicații geografice, denumiri de origine și specialități tradiționale garantate, a mărcilor comerciale etc., chiar dacă nu sunt specificate în mod clar, nu înseamnă că aceste obiecte ale dreptului de proprietate intelectuală nu sunt protejate de legile și normele juridice în vigoare.

Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice utilizează software-ul UNPLAG de analiză a textelor și unele servicii web pentru a verifica articolele în vederea combaterii plagiatului. Prin expedierea articolelor la Revistă, autorii își dau acordul ca lucrările lor să fie verificate la capitolul originalitate conform procedurilor de recenzare și publicare. Dacă recenzenții vor suspecta un anumit material depus pentru recenzare și publicare de plagiat, date false, conflicte de interese etc., aceștia vor aplica normele și procedurile operaționale COPE pentru soluționarea cazurilor date.

Redacția Revistei va finaliza procesul de revizuire în termen de cel mult zece săptămâni de la data depunerii materialului spre publicare. Dacă acest proces va dura în mod excepțional mai mult decât perioada indicată, autorii vor fi informați suplimentar despre motivele întârzierii. Redacția va întocmi o înștiințare oficială referitor la decizia respectivă conform comentariilor recenzenților, care va fi expediată autorului articolului. Dacă va fi necesar, autorul va fi rugat să editeze articolul conform normelor de publicare și/sau recomandărilor recenzenților în termen de două săptămâni.

POLITICA DE PLATĂ

Publicarea de articole în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice este gratuită, precum și accesul la numerele revistei, în limita posibilităților tehnice disponibile.

ADRESA

Manuscrisul va fi prezentat pe adresa:

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE
bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1, MD-2001, Chișinău, Republica Moldova
e-mail: revista.iiesp.asm@gmail.com

INFORMATION FOR AUTHORS

1. The articles that are submitted to the *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice* follow a double blind peer-review procedure.

2. Submitted papers must be clearly written in Romanian, Russian or English.

3. The preferred mode of submission is as MS Word (.doc, docx) by email attachment to: revista.iiesp.asm@gmail.com

4. The target length for an article is 6,000-10,000 words (20,000-46,000 characters with spaces). If your article is longer than this, please contact the editorial office.

5. The required style: fonts - Times New Roman (TNR), font size - 12, spaces - 1,5, format A4, margins: left – 3 cm, right – 1.5 cm, top & bottom – 2,5 cm. Tab - 1,25 cm.

6. It is suggested that figures, tables and formulae should be displayed with features of your software package (e.g. MS Word tools).

7. The list of Bibliography should appear at the end of the main text.

8. Bibliography of publications within the text should be as follows: [8, p. 231] in accordance with the number of the respective publication in the bibliographical list at the end of the main text.

9. Footnotes should be kept to a minimum and indicated by consecutive superscript numbers (TNR regular, Font 11).

10. Information about the author should include: author name, honorary or other degree(s) (if any); affiliation. Provide also the full postal address, including the country name, e-mail address and, if available, phone numbers (with country and area code). Contact details must be kept up to date by the corresponding author.

11. The abstract should state briefly the purpose of the research, the principal results and major conclusions. The abstract should not be less than 200 words.

12. The abstract should also contain a short list of carefully chosen Keywords or content indicators (5-10 words).

13. Acceptance of manuscripts is based on originality and importance to the field as assessed by the Editors. Manuscripts are reviewed by the Editorial Board with ad hoc assistance of external reviewers (blind peer review). Publication decisions are made by the Editorial Board. Based on editorial judgment, some submissions are rejected initially without external review.

REVIEW PROCEDURE

The journal *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice* considers for publication the articles on conditions that the articles are your own original works and are not copies of any other previously published works, including your own previously published work. The article has been given only for *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*. The article should not be under consideration or peer review or accepted for publication elsewhere.

All articles should be presented in accordance with the journal's publication guidelines. Articles not adhering strictly to journal guidelines will be returned to authors without scientific evaluation within a month. Submitted articles adhering to the journal's guidelines are reviewed by the Chief Editor or the Editor, who will assign them to reviewers. The articles that are published in *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice* follow a double blind reviewing procedure.

The article does not contain anything that is disrespectful, demeaning, libelous, obscene, fraudulent, or illegal. The use of general descriptive names, trade names, trademarks, and so forth in the publication, even if not specifically identified, does not imply that these names are not protected by the relevant laws and regulations.

Please note that the journal *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice* uses text-matching software UNPLAG and some web-services to check your articles for plagiarism. By submitting your articles to the journal, you agree that your articles are checked for originality and have to undergo the peer-review and publication procedures. If the reviewers suspect plagiarism, fabricated data, conflict of interest, redundant (duplicate) publication etc., they follow the COPE Flowcharts for resolving such cases.

We aim to complete the review process, from submission date to decision date, within ten weeks. If this process takes longer than the given period, the authors will be informed additionally about the reasons of the timeline changes. The Chief Editor prepares a decision letter according to the reviewers' comments, which is sent to the author of article. If necessary, the author should edit your article according to the reviewers' recommendations within two weeks.

PAYMENT POLICY

The journal *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice* provides publishing of articles for free as well as access to issues of journal.

ADDRESS

The manuscript will be presented at:

THE INSTITUTE OF LEGAL, POLITICAL AND SOCIOLOGICAL RESEARCH
Ștefan cel Mare și Sfânt av., no. 1, MD-2001, Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: revista.iiesp.asm@gmail.com

Bun de tipar 13.08.2021. Formatul 18,5 ×27,0
Hîrtie ofset nr. 1. Coli de tipar 12,5. Coli de autor 14,5.

Î. S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1;
Tel.: 022 49-31-46